

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE
BÜYÜK GÜÇLERİN KAFKASYA' DA
NÜFUZ KAZANMA MÜCADELELERİ-
KIRGIZİSTAN LALE DEVRİMİ**

Kerem AKŞAR

Öğrenci No: 1068212101

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fahri TÜRK

EDİRNE 2009

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KEREM AKŞAR tarafından hazırlanan **SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE BÜYÜK GÜÇLERİN KAFKASYA'DA NÜFUZ KAZANMA MÜCADELELERİ-KIRGIZİSTAN LALE DEVİRMİ** Konulu **YÜKSEK LİSANS** Tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 23.-24. maddeleri uyarınca **15.09.2009 SALI** günü saat **15.00**'da yapılmış olup, tezin*
OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Sibel TURAN		
Yrd. Doç. Dr. Fahri TÜRK (Danışman)		
Yrd. Doç. Dr. Ayhan GENÇLER		

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine /Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU TEZ MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No **322997**
Yazar Adı / Soyadı **KEREM AKŞAR**
Uyruğu / T.C. Kimlik No **T.C. 39112571122**
Telefon / Cep Telefonu / e-Posta **2124736121/5336385489 keremaksar2001@yahoo.com**
Tezin Dili **Türkçe**
Tezin Özgün Adı **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Büyük Güçleri Kafkasya'da
Nüfuz Mücadeleleri-Kırgızistan Lale Devrimi**
Tezin Tercümesi **The effects of Crisis on Hotel Managements: Case of
Edirne City (2000-2005)**
Konu Başlıkları **Uluslararası İlişkiler**
Üniversite **Trakya Üniversitesi**
Enstitü / Hastane **Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Anabilim Dalı **Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**
Bilim Dalı / Bölüm **Uluslararası İlişkiler Bölümü**
Tez Türü **Yüksek Lisans**
Yılı **2009-09-15**
Sayfa **163**
Tez Danışmanları **Yrd. Doç. Dr. Fahri TÜRK**
Dizin Terimleri **Kırgızistan**
Önerilen Dizin Terimleri **Renkli Devrimler, Lale Devrimi**
Kısıtlama / Kısıt Süresi **Yok**

Yukarıda başlığı yazılı olan tezimin, ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda tamamen veya kısmen çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezime ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

15.09.2009

İmza:

ÖNSÖZ

1990' lı yılların başında SSCB'nin dağılmasıyla Kafkaslarda eski SSCB'yi oluşturan devletler bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Ancak yıllardır merkezi yönetim tarafından yönetilen devletler, bağımsızlıklarını kazanmaları sonrasında da, konumları gereği, pek çok dış etkiye maruz kalmaya devam etmişlerdir.

Bölge ülkeleri, bağımsızlık sonrası dönemde Kafkasya ve Orta Asya' da etkili olmak isteyen pek çok dış gücün doğrudan ya da dolaylı olarak etki alanı içerisinde kalmışlardır. Bu çalışmada, Kırgızistan'da gerçekleşen "Lale Devrimi" ya da "Sarı Devrim" olarak anılan renkli devrim olgusu, devrime etki eden iç ve dış faktörler bağlamında ve diğer renkli devrimlerle mukayese ederek incelenmiştir. Renkli devrimlerin gerçekleşmesinde iç ve dış sebeplerin ağırlıkları üzerinde durulmuştur. Dış sebepler içerisinde ilk sırada saydığımız transnasyonel örgütlerin, genel olarak devrimlerdeki ve özellikle Lale Devrimi'ndeki rolleri incelenmiştir. Kırgızistan'da ülke ekonomisinin kötü durumda olmasının, kuzey-güney klanları çatışmalarının, özelleştirmeler esnasında yapılan birtakım yanlışlıkların en az dış etkenler kadar Lale Devrimi'nin gerçekleşmesinde rol oynadığı görülmektedir.

Çalışmalarım boyunca yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Fahri TÜRK' e teşekkür ederim. Ayrıca, çalışmanın sonunda yaptığımız mülakatı da yayımlayacağım ve çok değerli zamanını, fikirlerini çalışmam için benimle paylaşmayı kabul eden Türksam Başkanı Sayın Sinan OGAN' a en içten teşekkürlerimi borç bilirim.

Tezin Adı: Soğuk Savaş sonrası dönemde büyük güçlerin Orta Asya’da nüfuz kazanma mücadeleleri- Kırgızistan Lale Devrimi
Yazar Adı: Kerem AKŞAR

ÖZET

“Soğuk Savaş sonrası dönemde büyük güçlerin Orta Asya’da nüfuz kazanma mücadeleleri- Kırgızistan Lale Devrimi” konulu tez, transnasyonel örgütler yaklaşımı ile Sarı Devrim ya da Lale Devrimi açıklanmaya çalışılmıştır. Kırgız renkli devriminin hazırlayıcı etkenlerini oluşturan iç ve dış dinamikler kapsamında devrimin Orta Asya devletleri içinde neden Kırgızistan’da meydana geldiği irdelenmiştir. Demokrasi kültürü ve demokratik yönetim geleneği olmayan ve 70 yıllık komünist rejim sonrasında demokrasi yolunda emeklemeye çalışan bir Doğu toplumunun yaşadığı siyasi ve toplumsal gerilimler incelenmiştir. Bağımsızlık sonrasında Askar Akayev’in iktidarında demokrasi ve otoriter bir yönetim arasında gelgitlerle dolu istikrarsız bir dönem geçiren Kırgız halkı, benzer bir süreci Sarı Devrim sonrasında Kurmanbek Bakiyev yönetiminde de halen yaşamaktadır. Ülkede tesis edilecek yönetim sistemi ve her kurumun yetki ve sorumluluklarının ve bunların sınırlarının ne olacağı noktasında toplumun tüm kesimlerinin ve siyasi önderlerin mutabık kaldıkları bir ortak payda bulunamadığı için Kırgızistan’da iç siyasi istikrar sağlanabilmiş değildir. İç sorunlarını yönetilebilir bir düzeye getirememesi nedeniyle Kırgızistan küresel güçlerin nüfuz edebileceği bir ülke konumundadır. Küresel ve bölgesel aktörlerin rekabet ettiği bir arenaya dönüşen Kırgızistan ABD, Rusya ve Çin arasında denge politikası takip ederek hem bağımsızlığını korumaya hem de jeopolitik ve jeostratejik konumunu artı değere dönüştürmeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Renkli Devrimler, Kırgızistan, Lale Devrimi, Demokratikleşme, Küresel Rekabet

Tezin Adı: Soğuk Savaş sonrası dönemde büyük güçlerin Orta Asya’da nüfuz kazanma mücadeleleri- Kırgızistan Lale Devrimi
Yazar Adı: Kerem AKŞAR

ABSTRACT

In this thesis titled “The struggle for gaining ascendance of great powers in Central Asia at post-cold war era----The Tulip Revolution in Kyrgyzstan”, as a case of study Yellow Revolution or Tulip Revolution was sought to be explained through transnational organizations paradigm. Why the colored revolution took place in Kyrgyzstan among the Central Asian states was researched within the context of internal and external dynamics comprising the preliminary factors of Kyrgyz revolution. Political and social tensions experienced by an Eastern community with no democratic culture and democratic governance traditions but seeking to crawl on the way of democracy following a 70 years of communist regime were examined. Having experienced an unstable period during the Akayev rule following the independence full of zigzags between democracy and authoritarianism, Kyrgyz people have undergone a similar process under Kurmanbek Bakiyev administration since Yellow Revolution. As a common ground for a government system and the authorities and responsibilities of each governmental body and their limits could not be identified by the political elite and all segments of the community, the internal stability could not be gained yet in Kyrgyzstan. Since Kyrgyzstan could not bring her internal problems to an administrable and controllable level, she is at a position which is vulnerable to the influence of global powers. Becoming an arena for the rivalry of global and regional actors, Kyrgyzstan pursues a balance policy among USA, Russia and China, thus both seeks to keeping her independence and rendering the geopolitical and geostrategic position an added value.

Keywords: Colored Revolutions, Kyrgyzstan, Tulip Revolution, Democratization, Global Rivalry

İÇİNDEKİLER	Sayfa No
ÖNSÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
TABLOLAR	VII
PROBLEM	VIII
AMAÇ	IX
ÖNEM	X
KISALTMALAR	XI
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Analitik Yapısı	1
1.2. Literatürde Renkli Devrimler	6
1.3. Konunun Teorik Çerçevesi	8
2. RENKLİ DEVRİMLER	20
2.1. Renkli Devrimlerin Ortak Noktaları	21
2.1.1. Rejimin Yapısı	21
2.1.2. Toplumsal ve Siyasi Huzursuzluk Ortamı	23
2.1.3. Ekonomik Kriz Ortamı	24
2.1.4. Toprak Bütünlüğünün Risk Altında Olması	25
2.1.5. Gençlik Örgütleri	26
2.1.6. Uluslararası STK'ların Desteği	28
2.1.7. Muhalif Liderler	34
2.1.8. İktidarı Yalnızlaştırma Süreci	36
2.2. Renkli Devrimlerin Farklılıkları	37
2.2.1. Devrimin Rengi	37
2.2.2. Muhalefet Liderleri	38
2.2.3. Devrimin Temel Dayanakları	39
2.2.4. Devrim Sonrası Durum	39
2.2.5. Uluslararası Dini STK'ların Faaliyetleri	40

2.3. Bölüm Özeti	41
3. DİĞER ÜLKELERDE YAŞANAN DEVRİMLER	43
3.1. Sırbistan	43
3.2. Gürcistan	45
3.3. Ukrayna	48
3.4. Bölüm Özeti	51
4. KIRGIZİSTAN'IN KISA ANALİZİ	53
4.1. Kısa Tarihçesi	53
4.2. Jeopolitik Yapısı	62
4.3. Nüfus ve Etnik Yapısı	65
4.4. Siyasal Rejim	69
4.4.1. Kırgızistan' da Önde Gelen Siyasi Partiler	70
4.4.1.1. Erkin Kırgızistan Partisi	70
4.4.1.2. Asaba Partisi	71
4.4.1.3. Ata Meken Partisi	71
4.4.1.4. Kırgızistan Cumhuriyet Halk Partisi	72
4.4.1.5. Kırgızistan Komünist Partisi	72
4.4.1.6. Kırgızistan Demokrasi Hareketi Partisi	73
4.4.1.7. Sosyal Demokrat Parti	73
4.4.1.8. Kırgızistan Milli Cumhuriyetçi Parti	74
4.4.1.9. Kırgızistan Tarım İşçileri Partisi	74
4.4.1.10. Kırgızistan Çiftçi Partisi	75
4.4.1.11. Radikal İslamcı Partiler	75
4.5. Ekonomik Rejim	80
4.6. Bölüm Özeti	88
5. KIRGIZİSTAN'DA LALE DEVRİMİ	90
5.1. Devrimi Etkileyen İç Faktörler	99
5.1.1. Siyaset ve Muhalefet	100
5.1.2. Kırgızistan'da Özelleştirme	104
5.1.3. Kuzey-Güney Klanlarının Güç Mücadelesi	105
5.1.4. Yolsuzluk ve İşsizlik	109
5.1.5. Sosyo-Kültürel Yapı	112
5.2. Devrimi Etkileyen Dış Faktörler	114
5.2.1. ABD'nin Orta Asya Politikası ve Lale Devrimi'ndeki Rolü	114

5.2.2. Devrimde Rusya'nın Rolü	125
5.2.3. Devrimde Çin'in Rolü	137
5.2.4. Devrimde AB'in Rolü	147
5.2.5. Devrimin Türk-Kırgız İlişkilerine Etkisi ve Türkiye'nin Devrime Bakışı	149
5.3. Bölüm Özeti	151
6. SONUÇ	155
KAYNAKÇA	164
EKLER	
Sinan OGAN İle Yapılan Mülakat	EK-1

TABLolar

	<u>SAYFA</u>
Tablo 1: Kırgızistan'ın Nüfusundaki Etnik Değişikliklerin Yapısal Dinamiği (yüzde)	66
Tablo 2: Rusların Kırgızistan'dan Göç Etme Nedenleri	67
Tablo 3: 2004 Yılı İtibariyle Sektörlerin Gayri-Safi Yurt İçi Hasıla İçindeki Oranları (yüzde)	82
Tablo 4: 2000-2005 Arası Dış Ticaret Göstergeleri (milyon \$)	82
Tablo 5: Kırgızistan'ın Dış Ticaretinde İhracat: Başlıca Kalemler (2009) (bin \$)	83
Tablo 6: Kırgızistan'ın Dış Ticaretinde İthalat: Başlıca Kalemler (2009) (bin \$)	84
Tablo 7: Kırgızistan'da İhracatın Ükelere Göre Dağılımı (bin ABD doları)	85
Tablo 8: Kırgızistan'da İthalatın Ükelere Göre Dağılımı (bin ABD doları)	85
Tablo 9: ABD Hükümeti'nin Orta Asya Devletlerine Yaptığı Yardımlar (milyon Dolar)	118

PROBLEM

Bir teori ortaya konulması ya da dünya politikasının yeniden kavramsallaştırılması bağlamında Ulus aşırı temelde örgütlenen devlet-dışı aktörlerin yükselişi ve artan ölçüde dünya politikalarına katılımı, devletlerin uluslararası sistemin önemli yegane birimi olduğunu öne süren geleneksel yaklaşımın varsayımlarına meydan okumuştur. Transnasyonalizm, realizme karşı bir meydan okuma bağlamında kabul edilebilir.

Araştırmamızda realizme karşı bir görüş olarak ortaya çıkan transnasyonalizm kavramı incelenecektir. Transnasyonalizmin hangi siyasi modeller üzerinde daha etkin olarak kabul edilebileceğinin üzerinde durulacaktır. Transnasyonalizm konusunda pek çok kuramlar ortaya atılmıştır.

Robert O. Keohane ve Joseph S.Nye tarafından gündeme getirilen transnasyonalizm yaklaşımı pluralist yapısıyla geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinden ayrılmaktadır. Transnasyonalizmin temel varsayımları, önerileri ve tezleri Keohane ve Nye ikilisinin 1972’de birlikte yazdıkları “Transnationalism” ve 1977’de yayınlanan “Power and Independence” adlı çalışmalarda ortaya konmuştur. Liberal yaklaşım çerçevesinde; Transnasyonalizmin ilk nesli 1970’lerde ortaya çıkmıştır.

Devlet-dışı aktörlerin ilk tasnifi, iki temel uluslararası kuruluş türü arasında ayrıma gitmektedir: Hükümetler arası kuruluşlar (IGO) ve uluslararası hükümet-dışı kuruluşlar (INGO). Bu iki kategori, geleneksel aktör devletin yanında iki ana devlet-dışı aktör olarak kabul edilmektedir.

Araştırmanın problemini, uluslararası ilişkilerde ve özellikle yarı demokratik rejimlerde transnasyonal örgütlerin payı oluşturmaktadır.

AMAÇ

Çalışmada, Kırgızistan’da meydana gelen ve “Sarı Devrim” ya da “Lale Devrimi” olarak adlandırılan olgu Soğuk Savaş sonrası dönemde Kafkasya’daki şartlar göz önünde bulundurularak incelenecektir. Bu tezde cevabı aranacak soru; uluslararası ilişkilerde transnasyonel örgütler yaklaşımı ile bu devrimi açıklayabilir miyiz? Çalışmanın amacı ise, devrimin Orta Asya ülkeleri içerisinde Kırgızistan’da çıkmasında bu ülkenin hem iç hem dış özelliklerinin birlikte birbirini tamamlayarak rol oynadığıdır.

Örneğin Kırgızistan seçilmesinin sebebi, Kırgızistan’daki ülke içi koşulların devrimlerin gerçekleştiği ülkelerden oldukça farklı olmasıdır. İç faktörler bağlamında ele alındığında; Ekonomik olarak geri kalmış ve enerji kaynaklarına sahip olmamanın getirdiği yoksulluk olan, demografik olarak daha kozmopolit, demokratik gelişim, örgütlenme özgürlüğü, basın ve ifade özgürlüğü, hükümetlerin çok partili seçimlerle iktidara gelmesi vb. nedenlerle uluslararası sivil toplum kuruluşlarının yani transnasyonel örgütlerin faaliyetleri için uygun zemine sahip bir ülkedir.

Siyaset bilimi açısından da bu konunun araştırılması önem arz etmektedir. Uluslararası politikada Transnasyonel Örgütler yaklaşımı dış faktörlerin Kırgızistan’da oynadığı rolü ortaya koymaktır. Kırgızistan’ın yanı başında bulunan Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan gibi diktatörlerce yönetilen totaliter rejimlerde renkli devrim yapılanmasının üzerine inşa edileceği bir altyapı bulunmamaktadır.

Araştırmanın temel amacı da tam bu noktada, Transnasyonel Örgütlerin uluslararası ilişkilerde oldukça önemli bir yere sahip olduğudur. Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki hipotez öne sürülmektedir.

Yarı-demokratik rejimler kaynağı neresi olursa olsun darbelere daha açık, hukuk dışı hareketlerin istismarına karşı savunmasızdır. Yani Transnasyonel Örgütler Yarı-demokratik rejimlerde daha etkin rol alırlar.

ÖNEM

Renkli devrim kavramı henüz yeni bir kavram olması nedeniyle bu alandaki literatür çok geniş değildir. Aynı şekilde Transnsayonel Örgütler kavramıyla ilgili de çok fazla kaynak yayınlanmamıştır. Ancak her iki başlığın da önemi her geçen gün giderek artmakta ve konularla ilgili pek çok yeni eser yayınlanmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde transnasyonel örgütlerin giderek ağırlığını daha çok hissettirmeye başlaması, devletlerin politikalarına yön vermesi bu çalışmanın konusunu oluşturması bakımından önem taşımaktadır.

Uluslararası arenada devletlerarasında yürütülen diplomasinin yanı sıra doğrudan halkları hedefleyen ve devlet dışı aktörleri ön plana çıkararak bir yaklaşım artık daha çok yaygındır. STK'lar, medya kuruluşları, üniversiteler ve özel sektör dış politikayı yönlendiren aktörlere dönüşmüşlerdir. STK'lar bugün dev bir küresel sektöre dönüşmüştür. STK'ların sadece 35 bininin toplam yıllık bütçesi 1.1 trilyon Amerikan dolarına ulaşmıştır. Bu kuruluşlarda çalışan sayısı 19 milyondur. Bu örgütler talimatları ve parayı hükümetlerden veya ilgili ülkede pazarı olan özel şirketlerden almaktadırlar.

Çalışmamızda transnasyonel örgütlerin tam demokratik ya da totaliter rejimlerden ziyade yarı-demokratik rejimlerde çok daha etkin rol oynayabileceği üzerinde duracağız. Tam demokratik rejimlerdeki seçim özgürlüğü ya da totaliter rejimlerdeki baskıcı politikalar karşısında seçimlerin bir yerde göstermelik olarak yapıldığı kanunları tam olarak uygulanamayan halkta demokrasi bilincinin oluşmadığı rejimler transnasyonel örgütler adı verilen dış kaynaklı pek çok kurum ve kuruluşun etkisine de her zaman çok daha açıktır.

KISALTMALAR

- AB: Avrupa Birliği
 ABD: Amerika Birleşik Devletleri
 AGİT: Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
 BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu
 BM: Birleşmiş Milletler
 CENTO: Merkezi Antlaşma Teşkilatı
 CIA: Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı
 CTR: Ortak Tehdit Azaltımı
 CTSO: Ortak Savunma İşbirliği Örgütü
 ÇUŞ: Çok Uluslu Şirket
 DSTK: Demokrasi ve Sivil Toplum Koalisyonu
 EIDHR: Demokratikleşme ve İnsan Hakları İçin Avrupa Girişimi
 ErK: Erkin Kırgızistan
 EuraSEC: Avrasya Ekonomik Topluluğu
 GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
 GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla
 IGO: Hükümetler Arası Kuruluş
 IMU: Özbekistan İslami Hareketi
 INGO: Uluslararası Hükümet-dışı Kuruluş
 IRI: Uluslararası Cumhuriyetçi Enstitü
 KDH: Kırgızistan Demokrasi Hareketi
 KDHP: Kırgızistan Demokrasi Hareketi Partisi
 KGB: Sovyet Gizli Haberalma Teşkilatı
 KKP: Kırgızistan Komünist Partisi
 NATO: Kuzey Atlantik Paktı
 NDI: Ulusal Demokratik Kuruluş
 NED: Ulusal Demokrasi Vakfı
 NGO: Hükümet-dışı Kuruluş
 ODIHR: Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi
 RPNK: Kırgızistan Cumhuriyet Halk Partisi
 SDM: Sırbistan Demokratik Muhalefeti
 SEATO: Güney-Doğu Asya Anlaşma Teşkilatı
 SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
 STK: Sivil Toplum Kuruluşu
 ŞİÖ: Şanghay İşbirliği Örgütü
 TAP: Türkmenistan-Afganistan-Pakistan

1. BÖLÜM: GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Analitik Yapısı

1990 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği' nin (SSCB) dağılması ile birlikte İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan iki kutuplu uluslararası sistem ortadan kalkmış ve dünya siyaseti yeni bir denge arayışı içine girmiştir. Uluslararası siyaset arenasında boy gösteren yeni devletler, denklemin bilinmeyen sayısında artışa neden olmuştur. Komünist cepheye yer alan Sovyet uydusu Doğu Avrupa devletleri ile SSCB'nin içinde yer alan Baltık devletleri, Trans-Atlantik blokun Avrupa ayağının siyasal birliği olan Avrupa Birliği (AB) yapısına ve bu eksenin askeri ittifakı olan NATO'ya katılarak bir tür siyasi ve askeri kaçış ve korunma olarak addedilebilecek bir yaklaşımla yanı başlarındaki büyük tehlike Rus hegemonyasından uzaklaşmışlardır. Kafkasya ve Orta Asya' da bağımsızlığına kavuşan devletler ise kendi iç siyasi yapıları, yönetim anlayışları, kültürel altyapılarından kaynaklanan saiklerle böyle bir keskin yöneliş içerisinde olamamışlardır.

Soğuk Savaş döneminde siyasal bağımsızlığına kavuşan tüm devletler ya bu iki blokun fiilen içinde ya da ilgi ve etki sahasında yer almışlardır. İki blokun önder devletleri olan ABD ve SSCB, çevreleme stratejisi çerçevesinde biri diğerinin coğrafi olarak hinterlandında bulunan ülkeleri kendi nüfuzu altına almak ve askeri açıdan tehdit altında bulundurmak amacıyla bir dizi yöntem kullanmışlardır.

SSCB'nin dağılmasıyla, Dünya egemenlik mücadelesinde rakipsiz kalan ABD için siyasi, askeri ve ekonomik etkinlik alanını Rusların arka bahçesine genişletme ve dünya üzerinde bir hegemonya kurma fırsatı doğmuştu. Kaldı ki her iki tarafın da nihai hedefi zaten buydu. Ancak Komünist cephenin ekonomik yükünü

taşıyamayan Sovyet Rusya'nın çöküşüyle ABD'nin önü açılmıştı. Varşova Paketi'nin¹ ortadan kalkmasıyla muhatabı NATO da bir varlık nedenini yitirme kriziyle karşı karşıya kalmıştı. ABD'nin dünya enerji kaynaklarının büyük kısmını barındıran ya da bu kaynakların nakil güzergahı üzerinde bulunan ülkeleri kendi denetimi altına alabilmesi, bu coğrafyalardaki askeri varlığını ve etkinliğini artırabilmesi ve bu ülkelerin iç ve dış politikasını yönlendirebilmesi için uluslararası meşruiyet zeminine ihtiyacı vardı. Bu noktada imdadına Kuveyt'i işgal eden Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin yetişmiştir. BM ve uluslararası kamuoyunun da desteğini arkasına alan ABD, Irak ordusunu dize getirdikten sonra Ortadoğu'daki nüfuzunu iyice artırmıştır. Lakin ABD'nin Sovyetlerin bıraktığı tüm jeopolitik boşluğu doldurması ve Rusların "arka bahçemiz" diye nitelendirdiği bölgelere sızabilmesi için küresel çapta çok yaratacak ve akabinde yapacağı hamlelere meşruiyet zemini sağlayacak bir vakiyaya şiddetle ihtiyaç duyuyordu. Sözde İslami köktendinci terör örgütü El-Kaide ve lideri Usame Bin Ladin tarafından 11 Eylül 2001'de ikiz kulelere yapılan saldırı ile eski "kızıl tehdidin" yerini ABD think tank laboratuvarlarından çıkmış "yeşil tehdit"² alacaktı. Bu yeni tehdit algısına dayanarak uluslararası siyaset sahnesinde, 2000'li yıllarda, 18. yüzyılda Asya'daki İngiliz-Rus rekabetini resmetmek üzere tarihe "Yeni Oyun" olarak geçen oyunun yeni versiyonu oynanmaya başlayacaktı. Bu bağlamda El-Kaide örgütünü ve liderini barındırdığı gerekçesiyle Taliban yönetimindeki Afganistan ABD tarafından işgal edilmişti. Hemen sonrasında, her ne kadar bu iddianın gerçekleri yansıtmadığı ortaya çıkacak olsa da, 2003 yılında nükleer silah programı uyguladığı ve El Kaide'ye taşeronluk yapan örgütleri barındırdığı

¹ 14 Mayıs 1955'de Varşova'da sekiz sosyalist ülkenin imzaladığı Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması ile kurulan askeri ve siyasal birliktir. Paktın üyeleri Arnavutluk, Romanya, SSCB, Demokratik Almanya, Bulgaristan, Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan'dı. Demokratik Almanya Pakt'ın askeri kanadına 1956'da katıldı. Arnavutluk, 1962-1968 döneminde çalışmalarına katılmadığı Pakt'tan 1968'de ayrıldı. Sosyalist ülkeleri, karşılıklı bağlarını bir pakt içinde güçlendirmeye yönelten başlıca neden; 1949'da dünyadaki barışı sağlamak amacıyla aynı zamanda sosyalist ülkelere ve sosyalizmin yayılmasına karşı kurulan NATO'nun askeri etkinliklerini artırması ve silahlanmaya hız vermesiydi. http://tr.wikipedia.org/wiki/Var%C5%9Fova_Pakt%C4%B1, 14 Haziran 2009)

² İki kutuplu uluslararası sistemin yıkılmasıyla ortaya çıkan boşlukta ABD tek süper güç olarak bir dünya hegemonyası kurmak istemiştir. ABD'nin kurmaya çalıştığı yeni düzen 11 Eylül terörist saldırılarından sonra yeni bir döneme girmiştir. 11 Eylül saldırıları ile sarsılan ABD imajını düzeltmek ve dünyanın kritik bölgelerindeki etkinliğini artırmak için ABD yeni bir meşruiyet zemini ortaya çıkarmıştır. ABD'nin yeni tehdit algılamasında Kızıl Tehdit'in yerini Yeşil Tehdit (Uluslararası Terörizm) almıştır. Yeşil Tehdit, birçok uzmana göre ABD tarafından İslami tehdit olarak değerlendirilmektedir, TASAM, Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 30.06.2006, <http://www.tasam.org/pencere.php?altid=1381&islem=yazdir>.

gerekçesiyle Irak, ABD Ordusu tarafından işgal edilmiş ve Saddam Hüseyin rejimi devrilmişti. Dünya enerji kaynaklarının yatağı olan Orta Doğu ve Orta Asya' da Batının ekonomik çıkarlarına meydan okuyan iki unsur işgal edilmek suretiyle büyük oranda etkisiz hale getirilmiş ve yeni işgal hedefleri için de bir merkez üssüne dönüştürülmüşlerdir. İşgallerin yanı sıra Yeni Dünya Düzeni projesinin ikinci ayağı olarak yine Batı çıkarlarını tehdit eden bir güç olarak 2000'li yıllarda Vladimir Putin'le yeniden gelişmeye başlayan Rusya'nın ve küresel bir aktör olma yolunda ilerleyen Çin'in çevrenmesini sağlayacak yeni bir yöntem devreye girecekti. Bu yöntemin adı tezimizin de konusunu teşkil eden renkli devrimlerdi. Sırbistan ile başlayan Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'la devam eden sivil halk darbelerine Batı basınında renkli isimler verilmiştir.

Bu tezde; Kırgızistan'da meydana gelen ve "Sarı Devrim" ya da "Lale Devrimi" olarak adlandırılan olgu yukarıda özet olarak izah edilen şartlar çerçevesinde incelenecektir. Bu çalışmanın konusu Soğuk Savaş sonrası dönemde büyük güçlerin Kafkasya'da nüfuz mücadeleleri-Kırgızistan örneğidir. Bu tezde cevabı aranacak soru; uluslararası ilişkilerde transnasyonel örgütler yaklaşımı ile bu devrimi açıklayabilir miyiz? Çalışmanın tezi ise, devrimin Orta Asya ülkeleri içerisinde Kırgızistan'da çıkmasında bu ülkenin hem iç hem dış özelliklerinin birlikte birbirini tamamlayarak rol oynadığıdır. İç faktörler bağlamında ekonomik olarak geri kalmışlığın ve enerji kaynaklarına sahip olmamanın getirdiği yoksulluk, bağımsızlık sonrasında Aksar Akayev yönetiminde ülkenin huzur ve refahında umulan gelişimin olmaması, demografik olarak daha kozmopolit olması, demokratik gelişim, örgütlenme özgürlüğü, basın ve ifade özgürlüğü, hükümetlerin çok partili seçimlerle iktidara gelmesi vb. nedenlerle uluslararası sivil toplum kuruluşlarının beşinci kol faaliyetleri³ için uygun zeminin oluşması sayılabilir. Dış faktörler olarak

³ Düşmanla işbirliği yaparak bir ülkenin içerden çökertilmesini esas alan faaliyetlere verilen isimdir. Bu terim ilk defa, 1936 - 1939 İspanya iç savaşı sırasında kullanılmıştır. Franco'nun emrindeki ihtilâlciler, dört koldan Madrid'e hücum ettikleri sırada, Madrid'le bulunan Franco taraftarları (beşinci kol) hükümet içinde ayaklanma casusluk ve sabotaj hareketlerini düzenlemişlerdir. Daha sonra bu terim, Almanya'da Naziliğin kuvvetlenmesinden sonra yabancı ülkelerdeki Nazi taraftarları ve bunların çalışmaları için de kullanılmıştır. Almanlar, İkinci Dünya Savaşında, beşinci kolun geniş ölçüdeki yardımı sayesinde, Polonya, Norveç Belçika ve Hollanda'yı istilâ ederken, beşinci kol faaliyetini, istilâ tekniğinin en önemli unsuru haline getirmişlerdir. Böylece bu terim, İkinci Dünya

ise; uluslararası STK'ların⁴ devrimdeki payı, ülkede yapılanma süreçleri, SOROS vb. vakıfların destekleri, Kırgızistan'ın coğrafi konumu gereği bölgede sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik ağırlığın büyük güçlerin ilgi ve etki alanına girmesi, kuzeyde Rusya, doğuda Çin ve güneyde ABD ve Batı güdümündeki ülkeler arasında merkezi bir konumda olması, ABD'nin Rusya ve Çin'i çevrelemesi için en stratejik konumda bulunmasını tespit edebiliriz.

Siyaset bilimi açısından da bu konunun araştırılması önem arz etmektedir. Uluslararası politikada Transnasyonel Örgütler yaklaşımı dış faktörlerin Kırgızistan' da oynadığı rolü ortaya koymaktır. Kırgızistan'ın yanı başında bulunan Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan gibi diktatörlerce yönetilen totaliter rejimlerde renkli devrim yapılanmasının üzerine inşa edileceği bir altyapı bulunmamaktadır. Bu tezde inceleyeceğimiz üzere yarı-demokratik rejimler⁵ kaynağı neresi olursa olsun darbelere daha açık, hukuk dışı hareketlerin istismarına karşı savunmasızdır. STK'lar bu tip rejimlerde daha rahat hareket ederler. Demokrasiyi yaşatacak olan ilgili halkın demokratik kültürünün sağlamlığı, demokrasiye olan inancının derecesi, demokratik kurumların ve kuruluşların işlevselliği ve bağımsızlığı ve demokratik değerler bütünüdür. Bu tezde demokrasiyi ayakta tutacak olan bu sütunların Kırgızistan'daki durumu ve devrim öncesi ve sonrasında yaşanan hadiseler ışığında değerlendirilecek ve hukukun gücü ve üstünlüğü olmadan demokratik siyasetin var olamayacağı irdelenecektir.

Savaşından sonra hainler, casuslar için kullanılan bir terim haline gelmiştir. http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Be%C5%9Finci_Kol, 14 Haziran 2009.

⁴ STK'lara ortak bir tanım henüz bulunamamıştır. Hatta isimlendirme konusunda bile ortak bir isim bulunmuş değildir. Bakış açısına göre "sivil toplum kuruluşları", "sivil toplum örgütleri", "üçüncü sektör", "gönüllü kuruluşlar" veya "devlet-dışı kuruluşlar" gibi isimler kullanılmaktadır. Sinan Oğan, "Turuncu Devrimler, Soros'un Yeni Dünya Düzeni: "İkinci El Demokrasi" ve Neo-Con'lar", Derleyen: Sinan Oğan, Birharf Yayınları, İstanbul, Ağustos 2006, s.18-19.

⁵ Demokrasinin halkın katılımı ve çoğunluğun söz hakkı olması ile azınlıkta olanların korunması olmak üzere iki ayağı vardır. Bunlar liberal demokrasinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Anayasa mahkemeleri, kanunlar ve hukuk devletinin varlık nedenlerinden birisi de azınlığın korunmasıdır. Tek başına seçimin varlığı bir yönetimin tam demokratik kabul edilebilmesi için yeterli değildir. Sadece seçim mefhumunun olduğu ancak demokrasinin diğer ayaklarının işlemediği ya da eksik kaldığı rejimler yarı-demokratik olarak nitelendirilmektedir. <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/210044.asp>, 9 Nisan 2003, Beykent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Ali Resul Usul ile yapılan "Demokrasi, medeniyet ve çağdaşlık savaşla ihraç edilebilir mi?" konulu söyleşi.

Çalışmamızın yukarıda tespit edilen tezinin incelenmesi için aşağıda açıklayacağımız yol takip edilecektir.

Birinci bölümde tezin teorik çerçevesi kapsamında uluslararası politikada transnasyonel örgütler yaklaşımı üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde; dünya genelinde yaşanan renkli devrimlerin iç ve dış sebepleri, hazırlanma ve gelişim aşamaları, aktörleri ve sonuçları bağlamında ortak noktaları ve farklılıkları incelenecektir. Üçüncü bölümde; Kırgızistan hakkında tanıtıcı genel bilgiler verilecektir. Kırgızistan'ın bağımsızlık sonrası dönem ağırlıklı olmak üzere kısa tarihçesi, jeopolitik yapısı, etnik yapısı, siyasal rejimin genel nitelikleri, genel ekonomik durum konuları irdelenecektir. Dördüncü bölümde; Kırgızistan devrimi öncesinde meydana gelen diğer ülkelerdeki devrimler incelenecektir. Bu kapsamda, Sırbistan, Gürcistan ve Ukrayna devrimleri ortaya konulacaktır. Beşinci bölümde; Kırgızistan'daki Lale Devrimi'nin gelişimi hakkında kısaca özet yapılacaktır. Müteakiben, devrimin oluşumunu hazırlayan iç ve dış faktörler iki alt bölüm halinde araştırılacaktır. İç faktörler olarak; Kırgızistan'daki muhalefet partilerinin yapısı, devrim öncesi dönemde Akayev rejiminin muhalefete yaklaşımı ve devrime kadar olan süreçte anti-demokratik uygulamaları, basın yayın kuruluşlarına yapılan baskı ve sansür uygulamaları, bağımsızlık sonrasında gerçekleştirilen özelleştirmelerin devletin ekonomik durumuna ve Kırgız halkının yaşam standartlarına olan etkisi, ülkede yaşanan yolsuzluk olayları ve işsizlik oranlarında meydana gelen artış ve Kuzey ve Güney aşiretleri arasında vuku bulan iktidar mücadelesi ve sosyo-kültürel özgeçmişin ülke siyasetine etkisi ayrıntılı olarak incelenecektir. Dış faktörler olarak ise; Avrasya arenasındaki büyük ve etkin aktörlerin rolüne değinilecektir. Bu bağlamda, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya Federasyonu, Çin ve Avrupa Birliği'nin devrim üzerindeki rolü ve etkinliği irdelenecektir. Yine bu bölüm altında, devrimin Türkiye-Kırgızistan ilişkilerine etkisi ve Türkiye'nin devrime bakışı noktasında, renkli devrimler konusunda Türkiye'de sözü geçen ve *Turuncu Devrimler Soros'un Yeni Dünya Düzeni: 'İkinci El' Demokrasi ve Neo-Con'lar* adlı kitabın da yazarı olan Sinan Oğan'la yapılan söyleşiye yer verilecektir.

Sonuç bölümünde ise; demokrasi ve demokratik değerler, Kırgızistan'ın iç istikrarını sağlayacak unsurlar ve küresel ve bölgesel güçlerin rekabetinin bölgeye yansımaları açısından çıkarımlarda bulunulacaktır.

1.2. Literatürde Renkli Devrimler

Renkli devrim kavramı henüz yeni bir kavram olması nedeniyle bu alandaki literatür çok geniş değildir. Erica Marat'ın, "Tulip Revolution: Kyrgyzstan One Year After" adlı kitabı Kırgız Devrimi'ni ve Mart 2006 tarihine kadar olan siyasi gelişmeleri ve mülteci krizi gibi uluslararası boyutu olan hadiseleri detaylı olarak inceleyen önemli bir kaynaktır. John Anderson, "Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Democracy?" adlı çalışması ile literatüre değerli bir katkıda bulunmuştur. John Anderson, kitabında Kırgızistan'ın bağımsızlık sonrası dönemde yaşadığı siyasi, sosyal ve iktisadi yönelişte ve demokrasi adına tecrübe ettiği gerilimlerde Sovyet mirasının ve Kırgızların kendilerine özgü sosyal ve kültürel yapılarının rol oynadığına vurgu yapmaktadır. Olga Oliker ve David A. Shalapak, "U.S. Interests in Central Asia: Policy Priorities and Military Roles" isimli çalışmalarında, Orta Asya'da Amerika'nın çıkarları bağlamında konuyu ele almışlardır. Bu yazarlara göre, Orta Asya ve Kırgızistan'ın ABD için önemi enerji kaynaklarından daha çok genel olarak güvenlik temelindedir. Dilip Hiro, "Between Marx and Muhammad: The Changing Face of Central Asia" adlı kitabında Kırgızista'ı devrime götüren sürecin bağımsızlığın ilk yıllarında başladığını ileri sürmüştür. Dilip Hiro'ya göre Devlet Başkanı Askar Akayev siyasi, ekonomik ve güvenlik sorunların arkasına sığınarak ülkeyi otoriter bir rejime doğru sürüklediğini öne sürmüştür. Vladimir Paramonov ve Oleg Stolpovski, "Chinese Security Interests in Central Asia" isimli makalelerinde Çin'in Orta Asya politikasını incelemişlerdir. Bu yazarlara göre, Sovyetler Birliği dağıldıktan ve yeni bağımsız devletler ortaya çıktıktan sonra Çin, Orta Asya'ya yönelik olarak çatışmacı bir stratejiden ziyade uzlaşmacı ve yapıcı bir rol üstlenmiştir. Ayrıca Şanghay İşbirliği Örgütünü kullanarak bölgede etkinliğini arttırma çabası içerisinde. Ali Banuazizi ve Myron Weiner, "The New Geopolitics of Central Asia and Its Borderlands" adlı kitaplarında Kırgızistan'da ve diğer Orta

Asya devletlerinde yaşanan sıkıntılarda Sovyet sistemi ve bu bağlamda Stalin döneminde kurulan düzeni sorumlu tutmaktadırlar.

Türkçe literatürde Sinan Oğan'ın "Turuncu Devrimler Soros'un Yeni Dünya Düzeni: 'İkinci El' Demokrasi ve Neo-Con'lar" adlı kitabı dışında kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak renkli devrimler ve Kırgızistan'la ilgili çeşitli makalelere rastlamak mümkündür. Yahya Bostan, "Doğu Avrupa Ve Kafkaslar'da Renkli Devrimler: Süreç Analizi" adlı makalesinde Sırbistan, Gürcistan ve Ukrayna'da yaşanan devrimlerde uluslararası STK'ların ve bu kuruluşların devrimlerde etkin olarak yer alan gençlik örgütleri arasındaki iletişimin ve eğitimin sağlanmasındaki rolüne vurgu yapmıştır.

Bu tezde kitaplar, dergi ve gazete kaynaklı makaleler, gazete haberleri ve Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, T.C. Kültür Bakanlığı, TÜRKSAM, USAK, Kırgızistan Ulusal İstatistik Komitesi, The Economist Intelligence Unit, DFID, Department for International Development, RAND Corporation, U.S. Department of State, Federation of American Scientists, Canadian Security Intelligence Service gibi çeşitli kurum ve kuruluşların istatistikî verilerinden faydalanılmıştır.

1.3. Teorik Çerçeve

Küresel politik sistemin 20. yüzyılın ikinci yarısındaki en çok dikkat çeken özelliklerinden birisi devlet-dışı kuruluşların sayısı ve önemindeki kayda değer artış olmuştur. Toplumlar arasındaki karşılıklı bağımlılık ve iletişimin gelişimiyle birlikte, çok geniş bir yelpazede olmak üzere, bölgesel veya küresel çapta faaliyet gösteren yeni organizasyonel yapılar ortaya çıkmıştır. Ulus aşırı temelde örgütlenen bu devlet-dışı aktörlerin yükselişi ve artan ölçüde dünya politikalarına katılımı, devletlerin uluslararası sistemin önemli yegane birimi olduğunu öne süren geleneksel yaklaşımın varsayımlarına meydan okumuştur. Bir yandan bazı yazarlar egemenliğe sahip olmayan bu yapıların ve faaliyetlerinin dünya politikalarında köklü değişikliklere sebep olduğunu kabul ederlerken, diğer bazı yazarlar ise uluslararası sistemin devletlerarası bir zemin üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedirler.

Robert O. Keohane ve Joseph S.Nye tarafından gündeme getirilen transnasyonalizm yaklaşımı pluralist yapısıyla geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinden ayrılmaktadır. Transnasyonalizmin temel varsayımları, önerileri ve tezleri Keohane ve Nye ikilisinin 1972’de birlikte yazdıkları “Transnationalism” ve 1977’de yayınlanan “Power and Independence” adlı çalışmalarda ortaya konmuştur. Sistem teorisi, realizm, oyun teorisi, jeopolitik teori, uluslararası rejim teorisi ve çok taraflılık gibi devleti uluslararası politikanın tek ve temel aktörü olarak gören teorilere karşı bir meydan okuma şeklinde ortaya çıkarılan transnasyonalizm, devletlerin haricinde dış politika sürecini etkileyen, yönlendiren ve şekil veren başka aktörlerin de bulunduğunu öne sürmektedir. Transnasyonal aktörler bağımsız hareket edebilme kabiliyetleriyle devletlerin mutlak otorite ve hakimiyetlerini sınırlandırıcı bir özelliğe sahiptirler⁶.

⁶ Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler Teorileri, İstanbul: Alfa Yayınları, 2006, s.405.

Realizme⁷ karşı bir meydan okuma bağlamında kabul gören transnasyonalizmi incelemeden önce, realist paradigmanın temel varsayımlarına değinmek hazırlayıcı ve açıklayıcı olacaktır.

Liberal yaklaşım çerçevesinde; Transnasyonalizmin ilk nesli 1970’lerde ortaya çıkmıştır. Keohane ve Nye “*Transnational Relations and World Politics*” adlı eserlerinde devlet-dışı aktörleri ve transnasyonel ilişkileri küresel ölçekte özerk kurumlar ve güçler olarak tanıtarak dünya meselelerine temel olarak farklı bir yaklaşım önermişlerdir. Bu transnasyonel gündem başlangıçta akademik çevrelerde ilgi çekmeyi başaramasa da iç ve dış politikanın katı ayrımını sorgulayan diğer daha ılımlı meydan okuyucu yaklaşımları güçlendirmiştir. 1980’lerde dış politika ve uluslararası politikanın iç kaynaklarla çalışılması istikrarlı olarak zemin bulmuş ve uluslararası faktörlerin de iç politikayı etkileyebileceği ortaya çıkmıştır⁸.

Uluslararası mali piyasalarda yaşanan krizlerin etkisiyle 1960’ların sonu ve 1970’lerin başında uluslararası sistemin temel yapısı yeniden sorgulanmaya başlanmış ve devletlerin ve hükümetlerin yetki ve etki sahalarını ve denetimlerini tartışmalı hale getirmiştir. Dış politika konularının çeşitlenmesi ve yeni aktörlerin ortaya çıkmasıyla artan karşılıklı bağımlılık nedeniyle devlet merkezli yaklaşımlar uluslararası sistemin analizinde yetersiz kalmıştır⁹.

Keohane ve Nye gibi düşünürler uluslararası sistemin yapısındaki köklü değişimlerden dolayı Realizmin artık kapsayıcı bir teori olmaktan çıktığını öne

⁷ Realizmin uluslararası ilişkilerde ayrı bir paradigma olarak gelişimi en çok E.H. Carr’ın *The Twentieth Year's Crisis (Yirminci Yılın Krizi, 1939)* ve Hans Morgenthau’nun *Politics Among Nations (Uluslararası Politikalar, 1948)* adlı temel çalışmalarında açıkça ortaya konulmuştur. Morgenthau’nun “siyasi Realizm” olarak adlandırdığı bu çalışmalar idealist ve liberal yazarların tezlerine meydan okumuştur. Keohane’nin görüşlerine göre hareket edildiğinde, bu ilk veya “klasik” Realizmin üç temel varsayım üzerine oturtulduğu söylenebilir: Bir, Devletlerin dünya politikasındaki temel ve tek aktör olduğuna dayalı devlet-merkezli varsayım; İki, devletlerin rasyonel davrandığı ve üniter aktörler olduğuna dayanan rasyonalite varsayımı; Üç, devletlerin, genellikle askeri güç olmak üzere, kendi başına bir araç veya amaç bağlamında temel olarak güç elde etmeye çalıştıklarına dayanan güç varsayımı. Gustaaf Geeraerts, “Analyzing Non-State Actors in World Politics”, [Elektronik Versiyon], *Pole Paper Series*, Cilt 1, Sayı 4, Ekim 1995, s.2-3.

⁸ Ferhunde Hayırsever Topçu, *Küreselleşme ve Uluslararası Çevre Politikaları: Yönetimden “Yönetişim”e Geçiş Sorunu*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2007, s.94.

⁹ Topçu, a.g.e, aynı yerde.

sürmüşlerdir. İletişim ve ulaşım alanlarındaki teknoloji devrimiyle beraber, küresel politikalar artık artan karşılıklı bağımlılık, transnasyonalizmin yayılması ve ekonomik, kültürel ve teknik alandaki yeni küresel meselelerin ortaya çıkışıyla nitelendirilmektedir. “Liberal çoğulcular” olarak bilinen bu yazarlar çağdaş dünya politikalarının karmaşıklıklarını ve dönüşümlerini esas alacak alternatif bir “çoğulcu” paradigma arayışında olmuşlardır. Bu düşünürlere göre, Realizm “dış politikayı veya uluslararası ilişkileri açıklamakta yetersiz kalmaktadır”¹⁰.

Transnasyonalizm yaklaşımında ticari ilişkiler, iletişim, turistik seyahatler, iş gezileri gibi devletlerin denetiminde olmayan toplumlar arası ilişkileri göz önüne almak gerekmektedir. Uluslararası örgütler, uluslararası STK’ lar, çok uluslu şirketler, dinsel topluluklar, petrol şirketleri ve benzeri devlet-dışı veya devlet-üstü kurum ve kuruluşlar da uluslararası olayları etkilemektedir. Bunların uluslararası politik süreci etkiledikleri ve birçok konuda devletlerle rekabet içinde olduklarını ileri süren transnasyonalizm bunları birer aktör olarak dikkate almaktadır. Realist paradigma uluslararası ilişkileri askeri ve güvenlik konularından ibaret görüp dış politikayı askerlere ve diplomatlara emanet ederken, transnasyonalist paradigma ekonomik ve toplumsal ilişkileri ön plana çıkarmaktadır¹¹.

Karmaşık karşılıklı bağımlılık şartları altında, Keohane ve Nye devlet-dışı aktörleri dünya politikalarına muhtemel doğrudan katılımcılar olarak görürler. Toplumlar arasında çok sayıda temas vasıtasının olması, transnasyonal aktörlerin, hükümetler arası ilişkilerin ve uluslararası kuruluşların dünya politikasında aktif bir rol oynadığını göstermektedir. Keohane ve Nye, çok uluslu şirketler, özel bankalar ve diğer kuruluşlar gibi transnasyonal aktörlerin iç ilişkilerin yanı sıra dış ilişkilerin de normal bir parçası haline geldiklerini öne sürmektedirler¹².

M.P. Sullivan “Transnationalism, Power Politics, and the Realities of the Present System” adlı eserinde transnasyonalizmin temel niteliklerini dört grupta

¹⁰ Geeraerts, a.g.m, s.4.

¹¹ Topçu, a.g.e., s.94.

¹² Geeraerts, a.g.m, s.7-8.

toplamaştır: Birincisi, ulus devletlerin uluslararası sistemdeki konumunun değişmesidir. Geleneksel modellerin analizlerinde dikkate almadıkları çok uluslu şirketler, karteller, uluslararası örgütler ve terörist gruplar gibi yapılar artık birer aktör olarak uluslararası arenada boy göstermektedirler. İkincisi, askeri ve güvenlik meseleleri haricinde nüfus artışı, çevre kirlenmesi, doğal kaynakların tükenmesidir. Üçüncü Dünya ülkelerinin gelişmiş ülkelere bağımlılığı, açık denizlerin ve uzayın kullanımı gibi konular da artık dış politika sorunsalı olmuştur. Üçüncüsü, ticaret, teknoloji transferi, yatırımlar, seyahatler, göçler, öğrenci değişimi ve benzeri konular karşılıklı bağımlılığı artırmıştır. Dördüncü niteliğe göre ise, savaşlar artık dış politikada bir seçenek olmaktan çıkmış ve devletlerin güçlenmesi güce başvurma olasılığını azaltmıştır. Silahların kitle imha özelliğinin savaşın niteliğini değiştirmesi nedeniyle artık askeri gücün yerini ekonomik güç alacaktır¹³.

Bir teori ortaya konulması ya da dünya politikasının yeniden kavramsallaştırılması bağlamında kayda değer bir çaba James Rosenau'dan gelmiştir. Rosenau uluslararası sistemin geleneksel modellerindeki değişimin ve devlet-merkezli paradigmanın “kavramsal hapisanesi” olarak adlandırdığı eğilimdeki kırılmanın etkin sözcülerinden birisi olmuştur. *Turbulence in World Politics* (1990) (Dünya Politikasında Karmaşa) adlı kitabında, Rosenau ilk çoğulcu girişimlerin yanı sıra Young'ın “Karışık Aktör Modeli”ni de bir adım ileri götürmüştür. Bu ilk çoğulcu gelişmeleri bir araya toplayarak devlet-dışı aktörlerin doğrudan katılımcı olduğu bir uluslararası sistemin analizinde bütünleşik bir paradigma ortaya koyar. Rosenau, mevcut çağın modern teknolojilerin etkisi ve insanların analitik yeteneklerinin artmasından kaynaklanan dünya politikalarının işlevselliğindeki temel ve yoğun değişimlerle karakterize edildiğini ileri sürmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri dünya aşamalı olarak yüksek siyasi karmaşa ve karışıklıkla nitelenen, değişim ve sürekliliğin eşzamanlı modellerinin geçerli olduğu yeni bir döneme girmiştir. Geleneksel realist model uluslararası sistemdeki değişimleri artık etkin bir şekilde açıklayamadığından, Rosenau (1990, s.244) devlet sistemi

¹³ Ari, a.g.e, s.410-411.

paradigması dışında bir zemin ortaya koymuş ve yeni bir dünya düzeni alternatifinin çerçevesini çizmiştir¹⁴.

Teorik seviyede, Rosenau uluslararası sistemde meydana gelen daha fazla karşılıklı bağımlılığın ve bununla paralel giden artan etkileşim kapasitesinin küresel politikayı değişik mecralara ayırdığı ve kendi deyimiyle “dünya politikasının iki dünyasına” dönüştürdüğü sonucuna varmaktadır. Artık egemen olmayan aktörlerden oluşan çok-merkezli özerk dünya, eski devlet-merkezli dünya ile bir arada bulunmakta, rekabet etmekte ve etkileşim içersinde olmaktadır. Rosenau’ya göre , aktörlerin önemi hukuki statüleri veya egemenliklerinden ziyade bir eylem başlatma ve sürdürme yeteneklerince belirlendiğinden dolayı, bu çok-merkezli dünyanın var olduğu söylenebilir. Her ne kadar devletlerin bünyelerinde bulunsalar da, çok-merkezli dünyanın bu egemen olmayan aktörleri devletlerin yüzleştikleri sınırlamalardan kurtulabilmekte ve kendi hedeflerinin takipçisi olabilmektedirler. Bu aktörlerin devlet-merkezli kurallara tabi olmaları çoğunlukla formalitedir¹⁵.

Brian Hocking ve Michael Smith benzer bir mantık takip ederek devlet-merkezli yaklaşımda işlenen “aktörlüğün” üç ilkesine – egemenlik, devletin tanınması ve toprakların ve halkın denetimi- doğrudan meydan okumuşlardır. Bu ilkeler aktör olarak devletlerin niteliklerini açıklamada yardımcı olabilirler; ancak devlet-dışı aktörlerin rolünü değerlendirmede yetersiz kalmaktadırlar. Bu zayıflığı ortadan kaldırmak amacıyla, uluslararası aktörlerin değerlendirilmesinde alternatif üç kriter belirlemişlerdir: özerklik, temsil ve nüfuz. Özerklik, amaçlarını gerçekleştirmede bir aktörün sahip olduğu hareket özgürlüğünün derecesine tekabül etmektedir; temsil, belli bir aktörün temsil ettiği tabanın türüne denk gelmektedir; nüfuz ise, belirli bir kapsam dahilinde ve belli bir meseleyle ilgili olarak bir aktörün fark yaratabilme kapasitesidir. Yazarlar bu daha az sınırlayıcı ve daha uyumlu kriterlerin, daha dar kapsamlı olan devlet odaklı aktörlük kriterinin ötesine

¹⁴ Geeraerts, a.g.m, s.12-13.

¹⁵ Geeraerts, a.g.m., s.13.

gececeğini ve dünya politikasındaki çeşitli aktörlerin ve rollerinin yapısının yeniden düşünülmesine olanak sağlayacağını ileri sürmüşlerdir¹⁶.

Devlet-dışı aktörlerin ilk tasnifi, iki temel uluslararası kuruluş türü arasında ayrıma gitmektedir: Hükümetler arası kuruluşlar (IGO) ve uluslararası hükümet-dışı kuruluşlar (INGO). Bu iki kategori, geleneksel aktör devletin yanında iki ana devlet-dışı aktör olarak kabul edilmektedir. Gerek IGO'lar ve gerekse INGO'lar birden fazla devletten katılımcıya sahip olma noktasında benzerdirler. IGO, iki veya daha fazla egemen devlet arasında düzenli siyasi ilişkilerin yürütülmesi amacıyla anlaşmayla oluşturulmuş kurumsal yapı olarak tanımlanmaktadır. IGO üyeleri devletlerdir ve temsilcileri hükümet kurumlarıdır. Bu tür organizasyonlarda devlet temsilcileri düzenli aralıklarla toplantılar yaparlar, detaylı karar alma prosedürü ve sürekli bir sekreteryası bulunmaktadır. En çok bilinen çağdaş IGO Birleşmiş Milletler'dir. Diğer örnekler ise NATO ve Uluslararası Ticaret Örgütü'dür (ITO). IGO'lar devletleri birbirine bağlayan sürekli ağlar olarak görülmektedir; çünkü alınan kararların uygulanmasında çoğunlukla üye devletlerin gönüllü eylemlerine tabidir. INGO'ların üyeleri de devletlerdir; fakat devlet temsilcileri hükümet-dışı kuruluşlardır. Dahası, bu kuruluşlar üyeleri özel derneklerden bireylere kadar değişiklik gösteren kar amaçlı olmayan kuruluşlardır. IGO'lar gibi, sürekli sekreteryası, üyelerin temsilcilerinin katıldığı planlı ,düzenli toplantıları ve belirli karar alma prosedürleri vardır. Uluslararası Serbest Ticaret Birlikleri Konfederasyonu ve Uluslararası Ticaret Odası INGO'lara verilecek örneklerdendir¹⁷.

Transnasyonel bir kuruluş esas itibarıyla üç farklı şekilde tanımlanabilir. Birincisi ve çok yaygın olan tanımı Keohane ve Nye yapmaktadır. Transnasyonel İlişkiler ve Dünya Politikası adlı çalışmalarında, transnasyonel etkileşimi “en azından bir aktörün diğer bir hükümetin veya hükümetler arası kuruluşun temsilcisi olmaması kaydıyla, somut veya soyut varlıkların devlet sınırlarının dışına hareket etmesi” olarak tanımlamışlardır. Buna bağlı olarak, transnasyonel örgütler “kurumsallaşmış transnasyonel etkileşimler” olarak tanımlanmaktadır. Bu geniş

¹⁶ Geeraerts, a.g.m., s.15.

¹⁷ Geeraerts, a.g.m, s.15-16.

tanıma göre, INGO'lar, çok uluslu şirketler ve diğer bazı gruplar transnasyonel örgütler tanımı altında değerlendirilebilir; çünkü nitelik olarak hükümet dışı olan en az bir kuruluş içermektedirler¹⁸.

Bununla birlikte, bu tanım Samuel Huntington'un tanımıyla uyuşmamaktadır. Huntington transnasyonel bir örgütü "nispi olarak sınırlı, özel ve bir bakıma teknik olan bir dizi fonksiyonu bir veya daha fazla sınırnın ötesinde yerine getiren" "göreceli olarak büyük, hiyerarşik olarak organize olmuş, merkezi olarak yönlendirilen bir bürokrasi" olarak tanımlamıştır. Yazara göre, bu tür kuruluşlar İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren hızla yayılmışlardır ve örnekleri Ford, CIA, Dünya Bankası, Air France, Chase Manhattan ve Stratejik Hava Komutanlığı'dır¹⁹.

Huntington'ın düşüncesine göre, bir transnasyonel örgüt hem hükümetel hem de hükümet dışı kuruluşları bünyesinde barındırabilir. Yazara göre, "kamu veya özel nitelikte, ulusal veya uluslararası düzeyde kontrol edilen, General Motors (GM) ve USAF (ABD Hava Kuvvetleri), küresel olarak ortaya çıkan bürokratik kuruluşların büyümesi ve çoğalması dünya politikalarına önemli bir boyut katmaktadır²⁰.

Harold Jacobson da transnasyonel kuruluşların INGO'lar olarak tasnif edilmediğine işaret ederek bir tanım getirmiştir. Jacobson Huntington'ın transnasyonel örgütler tanımını benimsemektedir; ancak devletlerin hükümetel departmanlarını tanımın dışında bırakmaktadır. Jacobson transnasyonel kuruluşları, "birden fazla devlet içerisinde nispeten özel fonksiyonları yerine getiren, hiyerarşik olarak organize olan, merkezi olarak yönetilen hükümet dışı bürokrasiler" olarak tanımlamıştır. Yazar, fonksiyonları INGO'lara benzeyen iki farklı uluslararası aktör kategorisi belirlemiş ve bunları transnasyonel örgütler başlığı altına almıştır. Bunlar, dini gruplar ve işletmelerdir. Jacobson'a göre, bu kategoriler "transnasyonel kuruluşları en kapsayıcı şekilde tanımlamaktadır." . Bu iki grup yazar (Keohane/Nye

¹⁸ Geeraerts, a.g.m, s.17.

¹⁹ Geeraerts, a.g.m, s.17-18.

²⁰ Geeraerts, a.g.m, s.18-19.

grubu ve Huntington/Jacobson grubu) tarafından yapılan transnasyonal kuruluşlar tanımı en spesifik ve en çok kabul edilenlerdir; lakin bir kısım uluslararası ilişkiler uzmanları farklı bir yaklaşım seçmişlerdir. Bu grup yazarlar daha geniş bir tanım benimseyerek transnasyonal kuruluşları tüm devlet dışı aktörlere eşitlemişlerdir²¹.

Devlet merkezli yaklaşımın temel sorunlarından birisi “devlet” olarak addedilen yapıların birbirine benzememesine rağmen, tamamının aynı metotla tanımlanması, aynı hukuki statünün verilmesi ve aynı birimle değerlendirilmesidir. Ancak dünya ülkelerini geleneksel analizle incelediğimizde büyüklük olarak “süper güçler” ile orta ve küçük ölçekli güçler” arasındaki farkı ortaya koyabiliriz. 1989 yılında ABD ekonomisi büyüklük olarak Sovyetler Birliği ekonomisinin iki katı, Çin ekonomisinin 12 katı, Suudi Arabistan ekonomisinin 64 katı, Etiyopya’nın yaklaşık 1000 katı ve Maldivler’in ise 58.000 katı idi. Nüfus temelinde ise fark daha büyüktür. Nüfusu on binlerle ifade edilen küçük ada devletleri olan Karayipler ve Pasifik, Çin ve Hindistan ile mukayese edildiğinde gerçekten “mikro devletlerdir”. Büyüklükler bağlamında; en büyük transnasyonal aktörler çok sayıda ülkeden daha büyüktür. En büyük 50 sanayi şirketinin yıllık satış gelirlerinin BM üyesi 131 ülkenin gayrisafi milli hasılasından daha büyük olduğunu görmekteyiz. Nüfus baz alındığında, başta sendikalar ile insan hakları, kadın hakları ve çevre konularındaki kampanya grupları olmak üzere pek çok sivil toplum kuruluşunun üye sayısı milyonlarla ifade edilebilmekte ve BM üyesi 37 ülkenin nüfusunun 1 milyonun altında olduğu göz önüne alındığında transnasyonal örgütlerin anlamı, değeri ve etkinliği ortaya çıkmaktadır²².

Transnasyonal ilişkilerin devletlerin hareket kabiliyetlerini etkileme derecesi, devletlerin denetimlerini hangi ölçüde kaybettikleri ve bunların genel olarak dünya politikasına etkileri akademik alanda gün geçtikçe daha çok ilgi görmektedir. Özellikle, transnasyonal ilişkiler toplumların birbirlerine olan karşılıklı bağımlılığını artırmıştır. Küresel kitle iletişim araçları sayesinde farklı ülkelere öğrenci grupları, askeri görevliler ve etnik gruplar birbirlerinin davranış biçimlerini ve politikalarını

²¹ Geeraerts, a.g.m, s.19.

²² Peter Willetts, Transnational Actors and International Organizations in Global Politics, s.288.

karşılıklı olarak etkilemektedirler. Keohane ve Nye' ye göre transnasyonal etkileşimler beş grupta toplanmaktadır: Birincisi, kanı değişikliklerine yol açması; ikincisi, uluslararası plüralizmin gelişmesi; üçüncüsü, bağımlılık ve karşı bağımlılığın devletlerin hareket alanını daraltması; dördüncüsü, bazı devletlerin diğerlerini etkileme olanağına kavuşması ve beşincisi, kendilerine özgü politikaları olan özerk örgütlerin devletlerin dış politikalarını etkilemesidir. Nye ve Keohane'ye göre transnasyonal ilişkilerin yol açtığı kanı değişiklikleri devletlerin dış politikalarında önemli derecede etkili olmaktadır. Farklı ülkelerden insanların kitle iletişim araçları vasıtasıyla kurdukları diyalog birbirlerinin görüşlerinde, düşüncelerinde ve algılamalarında birtakım değişikliklere neden olabilmektedir. Bu değişiklikler uluslararası taşımacılık, ulaşım, seyahat ve mali ilişkiler esnasında ortaya çıkabilmektedir²³.

Nye ve Keohane, transnasyonal ilişkilerin ikinci sonucu olarak uluslararası plüralizmin geliştiğini öne sürmüşlerdir. Bu süreçte faaliyet sahaları birbirinin benzeri olan ulusal çıkar grupları ile uluslararası seviyedeki örgütler ilişki ve etkileşim içerisine girerler. Bu çerçevede her iki seviyedeki örgütlenmelerin sayılarında büyük bir artış yaşanmaktadır. Sonuçta, bu süreç iç politikanın uluslararası olmasına yol açmaktadır²⁴.

Transnasyonal ilişkilerin meydana getirdiği bağımlılık ve karşılıklı bağımlılık özellikle uluslararası ticari ve taşımacılık ilişkileri vasıtasıyla devletleri sınırlamaktadır. Bu tür ilişkiler devletler ve ulusaşırı gruplar arasındaki bağımlılığı artırmaktadır. Hatta bu bağımlılığa ya da etkileşime totaliter rejimlerin egemen olduğu ülkelerde bile kısmen de olsa izin verilmektedir. Örneğin dünya para sisteminin ve mali piyasalarının giderek daha çok entegre olmasıyla devletlerin bağımsız hareket etmesi zorlaşmıştır. Az gelişmiş dışa kapalı ülkelerin bile ulusçu ve sosyalist politikalar izlemesi anlamsız hale gelmektedir; çünkü yabancı şirketlerin sağlayacağı sermayeye ve teknolojik desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Hükümetler

²³ Ari, a.g.e, s.416-417.

²⁴ Ari, a.g.e, s.417.

uygulamaya koyacakları yeni politikaları belirlerken bile kendi ülkelerindeki çok uluslu şirketlerin bundan nasıl etkileneceğini dikkate almaktadırlar²⁵.

Transnasyonal ilişkilerin Nye ve Keohane'ye göre bir diğer etkisi bazı devletlere bu ilişkileri kullanarak diğerlerini etkileme olanağı vermesidir. Geçmişte ABD ile SSCB arasında olduğu üzere, güç projeksiyonunun simetrik olduğu durumlarda birbirini etkileme derecesi de denk olmakta; asimetrik durumlarda ise daha güçlü konumda olan devletin diğerini etkileyebilme kapasitesi daha yüksek olmaktadır²⁶.

Nye ve Keohane, transnasyonal örgütlerin varlığı ve faaliyetleri ile devletlerin dış politikaları arasında ilişki kurmaktadır. Örneğin, kendilerine özgü amaçları ve politikaları olan Roma Katolik Kilisesi, ticaret birlikleri, sendikalar, devrimci hareketler ve çok uluslu şirketler gibi özerk ya da yarı-özerk örgütlenmeler denetimlerinde buldukları büyük kaynaklar sayesinde ülkelerin dış politika kararlarını etkileyebilmektedirler²⁷.

Risse-Kappen transnasyonalizm ve hükümetler üstü yaklaşım hakkında yaptığı değerlendirmede, devletlerin hükümet dışı aktörlerle etkileşimlerini araştırmanın “toplum egemen” veya “devlet merkezli” bir dünya politikası bakışına nazaran daha faydalı olacağını öne sürmüştür. Devletlerin kendi alt birimlerini kontrol edebilme ve hükümet-dışı aktörlerin kendi alanları dahilinde uluslararası hareket edebilme kapasiteleri önemli bir yetenektir; askeri güç ve ekonomik kaynaklar gibi daha geleneksel yeteneklerin yerini alabileceklerdir. Kendi devlet unsurlarının yabancı unsurların çıkarlarının bir parçası olma noktasında bir ülke hükümetinin sergileyeceği yetersizlik ciddi bir vakıadır. Diğer yandan, başka bir ülkedeki zayıf denetim yapısını kendi lehine kullanma kapasitesi olası bir üstünlük kaynağıdır. Hükümetler ötesi ve uluslar ötesi ilişkileri devlet gücünü sürekli

²⁵ Arı, a.g.e, s.418.

²⁶ Arı, a.g.e, s.418.

²⁷ Arı, a.g.e, s.419.

sınırlayan bir unsur olarak algılamaktan ziyade bu gücün kullanımını çetrefilli hale dönüştüren bir unsur olarak görmek daha doğru olacaktır²⁸.

Kompleks çağdaş küreselleşme denizinde seyretmeye çalışan devletler ve özellikle yeni sanayileşmeye başlayan gelişmekte olan ülkeler giderek daha da belirsizleşen dünya ekonomisinde bir ölçüde güvenlik ve istikrar sağlamak için transnasyonalizme şimdi daha çok ilgi göstermektedirler. Transnasyonalizm kavramı yeni küreselleşme teorileri içinde sıklıkla tekrarlanan bir kavramdır. Ulrich Beck transnasyonalizmi yeni ortaya çıkan küresel, uluslararası bir devlet türü olarak tanımlamaktadır. Bu devletin belli bir toprağı, halkı yoktur Devlet ve toplumun sınırlayıcı kuramına karşı bir model olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası politikanın yeniden formüle edildiği ve yeniden şekillendirildiği bu siyasi alanda, çeşitli ulus devletler kendi bünyelerinde yer alan kozmopolit toplum yapıları vasıtasıyla bir araya getirilirler. Beck'e göre, çağdaş küreselleşmenin dayanılmaz baskısı transnasyonel işbirliğini zorunlu hale getirmektedir. Ulus devlet seviyesinde küreselleşmenin bir cevabı yoktur²⁹.

Uluslararası arenada devletlerarasında yürütülen diplomasiyi yanı sıra doğrudan halkları hedefleyen ve devlet dışı aktörleri ön plana çıkaran bir yaklaşım artık daha çok yaygındır. STK'lar, medya kuruluşları, üniversiteler ve özel sektör dış politikayı yönlendiren aktörlere dönüşmüşlerdir. Bu çerçevede ABD ve AB'de bu konuya "dış politikanın özelleştirilmesi" penceresinden bakılmaktadır. Artık dış yardımların hedef ülkeye değil, daha çok ilgili ülkede faaliyet gösteren STK'lara yapılması eğilimi güçlenmiştir. STK'lar bugün dev bir küresel sektöre dönüşmüştür. STK'ların sadece 35 bininin toplam yıllık bütçesi 1.1 trilyon Amerikan dolarına

²⁸Timothy J. McKeown, "The Big Influence of Big Allies – Transgovernmental Relations as a Tool of Statecraft", University of North Carolina, s.25.

²⁹ Mark Luper, "States and Globalization: Realism, Transnationalism, and Chaos in the Early 21st Century", Prepared for the Center for Comparative Social Analysis Department of Sociology University of California, Los Angeles, March 2001, s.15-16

ulaşmıştır. Bu kuruluşlarda çalışan sayısı 19 milyondur. Bu örgütler talimatları ve parayı hükümetlerden veya ilgili ülkede pazarı olan özel şirketlerden almaktadırlar³⁰.

³⁰ Sinan Oğan, “Yeni Dünya Düzeni ve Sivil Devrimler”, Turuncu Devrimler, Soros’un Yeni Dünya Düzeni: “İkinci El Demokrasi” ve Neo-Con’lar, Sinan Oğan (drl), İstanbul: Bir harf Yayınları, Ağustos 2006, s.45-46.

2.BÖLÜM: RENKLİ DEVRİMLER

Sovyet Rusya'nın arka bahçesindeki ilk devrimler, soğuk savaşın en şiddetli olduğu ve son on yılının yaşandığı 1980'li yıllardan itibaren yapılmaya başlanmıştır. Bu amaçla kurgulanan sivil ayaklanma plânının ilk aşamasında SSCB'nin yıkılması hedef alınmış ve ilk etapta başarı sağlanmıştır. İkinci aşamada ise yıkılan eski Sovyet kuşağının yasal mirasçısı olan Rusya'nın etkisinin kırılmasına yönelik yeni bir plân devreye konmuştur. Öncelikle, NATO operasyonlarının da yardımıyla, Yugoslavya'da Slobodan Miloseviç rejimi devrilmiş ve yerine Batı yanlısı bir iktidar getirilmiştir. Müteakiben ilk kıpırdanmalar Gürcistan'da yaşanmış ve bu ülkede yapılan darbe başarılı olmuştur. “Kadife devrimler” olarak da adlandırılan “renkli devrimler” şiddete başvurmayan; ama yönetimlere itaat etmeyerek isyân eden “sivil itaatsizlik” eylemlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve sloganları, sembolleri, bayrakları ile oldukça popüler hâle gelmişlerdir. Gürcistan'da “kırmızı devrim” ya da “gül” devrimi, Ukrayna'da “kestane” ya da “turuncu” devrim ve Kırgızistan'da “sarı” devrim ya da “lale” devrimi yapılmıştır. Sokaklar eylemin renkleri ile süslenmiş; bayram havası içindeki eylemciler, plânlı bir şekilde resmî binaları kuşatmış ve yönetimleri işlemez hâle getirmişlerdi³¹.

ABD “Demokrasi Projesiyle” hedef aldığı ülkelere demokrasi ihracını hedeflemiş, bu amaçla radyo, kitap, televizyon, fon, burs ve ödüllerle hedef ülke aydınlarını kazanmaya yönelik faaliyetlere yönelmiştir. Projeye göre ana hedef “beyinlerde iktidar kurmaktır”. Projeye yeni bir aydın tipi ve liderler yaratılmaya bu liderleri iktidara taşıyacak yollar geliştirilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında devrimin inşa edileceği altyapı çalışması kapsamında hedef ülkenin iç dinamikleriyle sürekli oynanma girişimi uygulamaya konulmuştur³².

³¹ Bozkurt Giray Saynur, “Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da Kadife Devrimler”, 2023 Dergisi, Mayıs 2006.

³² Oğan, a.g.e., s.22.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Sırbistan’la başlayan ve Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan’la devam eden renkli devrimler olgusunun birbirine benzeyen ortak noktaları ve ayrışan yönleri bulunmaktadır. Bu başlık altında renkli devrimleri etkileyen faktörler ve bu süreçte rol alan aktörler incelenecektir. Rejim karşıtı muhalif hareketlerin başarılı olmasında etkin olan odak noktaları ve siyasi kriz öncesinde, sırasında ve sonrasında siyasal güçler ile STK’ların ilişkisi benzerlik ve farklılıkları bağlamında araştırılacaktır. Protesto hareketleri ve rejim karşıtı girişimlerin zamanlaması ve yapısı incelenirken bu hareketlerin hasım bir siyasi ortamda nasıl faaliyet gösterebildikleri ve rejime meydan okuyacak karşı siyasi kültürü nasıl meydana getirebildikleri üzerinde durulacaktır. Dikkate alınması gereken bir diğer nokta da bu hareketlerin düşüncelerini ve mesajlarını kendi ülke vatandaşlarına nasıl aktardıkları ve hangi yöntemleri kullandıklarıdır. Bunun yanında, renkli devrim olgusunda yer alan dış güçler de sorgulanacaktır.

Bu bölümde, Renkli Devrimler’ in benzeşen ve farklı yönleri devletin yapısı, hükümet yapısı, muhalefetin yapısı, sivil toplum, dış etkiler ve halk boyutları üzerindeki etkileri incelenmiştir.

2.1. Renkli Devrimlerin Ortak Noktaları

2.1.1. Rejimin Yapısı

1991 ila 2005 yılları arasında seçim devrimlerinin başarılı olduğu beş ülkenin üçünde hibrit³³ rejimler egemendi: Sırbistan, Gürcistan ve Ukrayna. Buna bir dereceye kadar Kırgızistan’ı da eklemek mümkündür. Bu tür bir politik sistem Soğuk Savaş sonrası dönemde oldukça yaygın hale gelmişti. Hibrit rejimler gerçek anlamda

³³ Hibrit rejimler farklı ölçülerde olmak üzere liberal demokratik düşüncelerin “retorik kabulü” ve seçim demokrasisinin unsurlarını, ifade hürriyeti hakkının sınırlı olarak tanınması, hükümet politikalarının tartışılması, muhalif adayların seçilmesinin sınırlandırılması, hileli seçim süreci ve genel olarak zayıf demokratik kurumlar gibi otoriter rejimin özellikleri ile birleştirirler. Kalandadze Katya ve A. Orenstein Mitchell, “Electoral Protests and Democratization: Beyond the Color Revolutions”, <http://www.maxwell.syr.edu/campbell/programs/sawyer/papers/SLAPP%2006-07/Kalandadze.pdf>

liberal demokratik sistemler ile tam otoriter rejimler arasında bir “gri” ya da “muğlak” bir alanı temsil ederler.

Kırgızistan’ı devrime götüren sürecin başlangıcını bağımsızlığın ilk yıllarına kadar götürmek mümkündür. Demokratik bir gelenekten yoksun olan Kırgızistan; düşüşe geçen bir ekonomi, yoğun etnik çatışmalar , Tacikistan ve Afganistan’dan silah ve uyuşturucu kaçakçılığını önlemede aciz kalan güvenlik güçleri gerçekleri ile yüz yüzdü. Tüm bu sorunların arkasına sığınarak Akayev yönetimi yerel yöneticileri merkezden atama ve kendi yetkililerini seçme hakkına sahip olan yerel yönetimleri feshetme yoluna başvurmuştu. Bu karar muhalif grupları harekete geçirmiştir. Demokratik Kırgızistan Hareketi, Kırgızistan Demokratik Erkin Partisi ve Ulusal Birlik Partisi de dahil olmak üzere 11 muhalefet partisi Ocak 1993’te bir araya gelerek hükümeti diktatörlüğe dönmeme konusunda uyarılmışlardır. Sonraki dönemde Akayev yönetiminin ülkeyi otoriter bir rejime doğru sürükleyen başka adımlarına şahit olunacaktır³⁴. Renkli devrimler dalgası aynı zamanda baskıcı, otoriter ve demokratik olmayan rejimlerin zayıflığını ve savunmasızlığını da ortaya çıkarmıştır.

Hibrit rejimlerde sistem gayri resmi patron-müşteri ilişkisi, karmaşık yolsuzluk ağları, başkan ve elit kesimin karşılıklı bağımlılığınca desteklenen iltimasın kurumsallaşmasına dayanır. Her ne kadar bu tür paternalistik³⁵ ilişkiler yapısı gereği gayri resmi olsa da, bu ilişkiler pek çok yolla devlet sistemi içerisinde kurumsallaştırılırlar. Dolayısıyla, hibrit rejimlere sahip ülkelerin çoğu resmi olarak demokratik Anayasa ve anayasal kurumlara sahip olmalarına rağmen bu kurumlar genellikle geri planda bırakılmışlar, manipüle edilmişler, iktidar mensuplarının

³⁴ Dilip Hiro, Between Marx and Muhammad, The Changing Face of Central Asia, Harpers Collins Publishers, 1994, s.140.

³⁵ Bir yönetim ilişkisi ve beşeri ilişki türüdür. Devlet ya da yöneten güç toplumun ihtiyaçlarını bir babanın çocuklarının ihtiyaçlarını karşılaması gibi karşılar ve düzenler. Bu terim aynı zamanda halkı çocuklar gibi bir dış otorite ihtiyacı içinde bulunan, aciz ve kendine yetersiz gören tavra işaret eder, <http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Paternalizm>.

çıkarlarına göre değiştirilmişler veya göz ardı edilmişlerdir. Yıllardır hileli bir şekilde yapılan seçimler bu kötüye kullanmanın birer örneğidirler³⁶.

Vladimir Gel'man'a göre otoriter sistemlerin çeşitli türleri vardır: Kişilere dayanan, askeri ve parti temelli rejimler. Karşılaştırmalı çalışmalar bu sistemlerin en uzun ömürlü olanının parti otoriterizmi olduğunu ortaya koymaktadır. Renkli devrimler Gürcistan ve Ukrayna'daki kişiye odaklı rejimleri devirmiştir³⁷. Kırgızistan'da da Akayev'e odaklı rejim Lale Devrimi ile yıkılmıştır.

2.1.2. Toplumsal ve Siyasi Huzursuzluk Ortamı

Sırbistan'da Slobodan Miloseviç, Gürcistan'da Eduard Shavardnadze, Ukrayna'da Leonid Kuchma ve Kırgızistan'da Aksar Akayev yönetimleri altında yaşanan ekonomik ve siyasi sıkıntılar geniş kitleleri bu hükümetlere karşı harekete geçirmiştir. Toplumsal huzursuzluğun yaygınlaşmasıyla muhalif hareketlerin öncülük ettiği kitlesel gösteri ve protestolar iktidarların meşruiyet zeminini iyice kaygan hale getirmiştir. Gerek Shevardnadze gerekse Akayev'in halk desteğinin azalmış olduğu söylenebilir. Her iki lider de kendi çıkarlarını garanti altına alacak çıkış stratejileri takip etmekle suçlanıyordu. Bu iki lideri alaşağı edecek seçimler başkanlık seçimleri değil parlamento seçimleri idi³⁸.

Renkli devrimler öncesinde muhalefete ve iktidar karşıtı basın yayın organlarına baskı vardır ve muhalif unsurların kendilerini ifade etmeleri engellenmektedir. Bu ülkelerdeki yarı otoriter rejimler her ne kadar seçimlere ve muhalefetin varlığına izin verseler de tam demokrasiden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü demokrasinin en önemli kurumlarından birisi olan seçimler hür ve

³⁶ Katya Kalandadze ve Mitchell A. Orenstein, “*Electoral Protests and Democratization: Beyond the Color Revolutions*”, <http://www.maxwell.syr.edu/campbell/programs/sawyer/papers/SLAPP%2006-07/Kalandadze.pdf>, 10.01 2009

³⁷ Vladimir Gel'man, “Russia's Party Politics”, European University, 6 Haziran 2008, St Petersburg., s.1.

³⁸ Donnacha Ó Beacháin, “*Comparative Features of 'coloured revolutions' in Georgia and Kyrgyzstan*”, http://www.ceelbas.ac.uk/events/Beachain_paper.pdf, s.2.

hilesiz bir şekilde yapılmamaktadır. Özellikle Sırbistan, Ukrayna ve Gürcistan'da rejimlerin meşruiyet zeminlerinin aşınmasında, çevre ülkelerde yaşanan AB'ne üyelik süreçleri etkili olmuştur. Çevre ülkelerde AB üyelik süreciyle kazanılan ivme, renkli devrimleri tecrübe edecek ülke yönetimlerini değiştirmek ve içe kapanmak ikilemiyle karşı karşıya bırakacaktır. Giderek güçlenen ve gerçekleştirdiği kuvvetli mitinglerle topluma nüfuz eden muhalefet olgusu bu kavramın bir ürünüdür. Ukrayna'daki dil, kültür, coğrafya ve kimlik eksenli tartışmalar ve ayrışmalar ve ekonomik oligarkların etkinliğini artırması toplumsal gerilimi yükselten unsurlardandır³⁹.

2.1.3. Ekonomik Kriz Ortamı

Renkli devrimlerin meydana geldiği tüm ülkelerde ekonomik krizler halkın yaşam standardını oldukça düşürmüştür. Özellikle Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da ekonomik krizlere çözüm bulunamamasının nedeni, Sovyet sisteminin planlı ekonomide pazar ekonomisine miras bıraktığı ekonomik düzenin dönüştürülmesinde görülen aksaklıklar ve bunun değişen ihtiyaçlara cevap verememesidir.

Sırbistan'da uzun bir süre uygulanmak zorunda kalan savaş ekonomisi ,ülkenin genel ekonomisini yıpratmıştır. NATO'nun Kosova'ya müdahalesi sırasında ülkenin altyapısı büyük zarar görmüştür. Kosova sorununda takip edilen politikanın başarısızlığı da Miloşeviç iktidarının meşruiyet zafiyeti yaşamasına neden olmuştur. Gürcistan'da Shavardnadze yönetiminin uygulamaya gayret ettiği ekonomik reformlardan geri adım atarak statükoculuğa yönelmesi ekonomik sorunları derinleştirmiştir. Ülke renkli devrim öncesinde ciddi bir enerji kriziyle karşı karşıya kalmış, suç oranlarında büyük artış meydana gelmiş ve tüm bu sıkıntıların üstesinden gelmede devlet ve hükümet mekanizmaları zafiyet göstermişlerdir⁴⁰. Ekonomik sıkıntılar açısından Ukrayna da benzer sorunlarla yüzleşmektedir. Devlet başkanı

³⁹ Yahya Bostan, "Doğu Avrupa Ve Kafkaslar'da Renkli Devrimler: Süreç Analizi", http://www.ekopolitik.org/images/cust_files/080621185405.pdf, s.3-4.

⁴⁰ Bostan, a.g.m., s.3.

Leonid Kuchma'nın iktidarda olduğu 1994-2002 yılları arasında ekonomik sorunların⁴¹ aşılammaması nedeniyle ülke Başbakanı altı kez değişmiştir.

Seçim devrimlerinin yaşandığı ülkelerde muhalefetin temel argümanlarından birisi yoksulluk, yolsuzluk ve rüşvetin arttığı ve ekonomik kaynakların belirli zümreler tarafından paylaşıldığı hususundadır. Rüşvet bu ülkelerde sıradan bir vaka haline gelmiştir. Uluslararası kuruluşların yaptıkları değerlendirmelerde bu ülkeler yolsuzluk, yoksulluk ve rüşvet sıralamasında hep üst sıralarda yer almışlardır. Muhalefet ise bu sorunlarla mücadeleyi kendilerine görev olarak belirlemiştir⁴².

2.1.4. Toprak Bütünlüğünün Risk Altında Olması

Gül Devrimi öncesinde Gürcistan etnik sorunlarla mücadele ederken toprak bütünlüğü de ciddi ölçüde tehdit altındadır. Abhazya⁴³ ve Güney Osetya⁴⁴ sorunları

⁴¹ Ukrayna ekonomisi 2000 yılından itibaren yıllık olarak ortalama yüzde 8,6 büyümüş ancak bu refah artışı halkın gelir seviyesine yansımamış ve hayat standardında bir iyileşme olmamıştı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından tüm diğer cumhuriyetler gibi Ukrayna da ekonomik krize girmişti. Ülkenin doğusunda yer alan sanayi üretiminin kontrolü milyarder işadamlarının (oligarkların) eline geçmişti. Servetlerini yasal olmayan yollardan elde eden bu kesim finansal gücünü siyaset üzerinde de yoğun şekilde kullanmaktaydı. Bu oligarklara karşı özellikle ülkenin orta ve batı kısımlarında büyük bir tepki oluşmuştu. Akın Ebru Kunt, "Ukrayna'da Seçimler ve Sonrası: Bölünür mü, Bölünmez mi?", Karadeniz bülteni, Bahçeşehir Üniversitesi Karadeniz ve Kafkasya Araştırmaları Merkezi, Sayı 6, Ekim 2007.

⁴² Oğan, a.g.e., s.62.

⁴³ 28 Mart 1921 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olan Abhazya'nın statüsü 11 Şubat 1931'de ortadan kaldırılmış ve Gürcistan'a bağlı bir özerk cumhuriyet konumuna getirilmiştir. Nisan 1989'da Gürcistan'dan bağımsızlık elde etmek amacıyla toprak talebi ile başlayan protesto gösterileri Abhazlarla Gürcüler arasında çatışmalara dönüşmüştür. Abhazya Yüksek Sovyeti de 25 Ağustos 1990 tarihinde yaptığı oturumda Gürcistan'a bağlanma öncesindeki statüsüne dönüşü ve Abhazya Cumhuriyeti'nin kurulmasını öngören Abhazya Egemenlik Deklarasyonu'nu onaylamıştır. SSCB'nin dağılması ve akabinde Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle Abhazya sorunu yeni bir boyut kazanmıştır. Her iki tarafın onay vereceği bir çözüm bulunamadığı için gerginlikler artmış ve Gürcü ordusunun Ağustos 1992'de Abhazya'yı işgal etmesiyle çatışmalar başlamıştır. Gürcistan'ın talebi üzerine BM, Mart 1993 ayında aldığı bir kararla, Nisan ayında Abhazya'ya barış gücü askerlerini göndermiştir. RF'nin arabuluculuğu ile 27 Temmuz 1993 tarihinde Soçi'de Gürcistan ile Abhazya temsilcileri arasında ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Ancak sorun yeniden alevlenmiş ve Abhazya Parlamentosu 26 Kasım 1994'de yeni bir anayasa kabul etmek suretiyle bağımsızlığını ilan ederek Vladimir Ardzinba'yı Cumhurbaşkanı seçmiştir. Fakat bu karar BM Güvenlik Konseyince kabul edilmemiştir. Hâlihazırda Abhazya sorununa kalıcı bir çözüm bulunabilmiş değildir. http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=1720, 16 Haziran 2009)

⁴⁴ Güney Osetya, 1922'de "Güney Osetya Özerk Bölgesi" olarak Gürcistan'a bağlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından pek çok bağımsızlık hareketine sahne oldu. Rusya Federasyonu'na bağlı Kuzey Osetya ile birleşmeyi isteyen Güney Osetya ve Gürcistan arasındaki gerginlik 1989

ülkeyi bölünmenin eşiğine getirmiştir. Ukrayna'da Doğu Ukrayna-Batı Ukrayna ayrışması ülke geleceğini tehdit altında bulundurmaktadır. Bu ayrışma Rus kökenliler ve Ortodoks-Katolik mezhep ayrışması üzerinden yaşanmıştır⁴⁵.

Benzer şekilde Kırgızistan'da Kuzey-Güney kamplaşması Kırgız devrimini hazırlayan etkenlerden birisi olmuştur. Eski Sovyet cumhuriyetlerinin kolay elde edilen bağımsızlıklarını kolayca korumaları mümkün görünmemektedir. Bunda iç faktörler etkin olduğu gibi dış faktörler de etkindir. Yeni bir Rus İmparatorluğunun canlanması sadece Kırgızistan'ı değil Ukrayna gibi daha büyük ülke yöneticilerini de endişelendirmektedir⁴⁶. Yakındaki büyük tehlikeyi uzaktaki güçlü devletlerle dengeleme stratejisi renkli devrim sürecini yaşayan ülkeler ve diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinde hakim bir yaklaşımdır.

2.1.5.Gençlik Örgütleri

Diğer yandan tüm dünyada iletişimin sınırlara hapsedilememesi ve yaygınlaşması nedeniyle toplumsal dönüşümler hızlanmış ve genç kesimlerin dış dünyayla kurduğu ilişkiler sayesinde kapalı toplumu muhafaza etmek zorlaşmıştır.

Sırbistan'da *Otpor*, Gürcistan'da *Kmara*, Ukrayna'da *Pora* adlı gençlik örgütlerinin seçimlerin gerçekleştirilmesinde önemli katkıları olmuştur. Kırgızistan'daki gençlik örgütü Kel Kel'in Sarı Devrimde *Otpor*, *Kmara* ve *Pora*'nın kendi ülke devrimlerinde etkin oldukları kadar rol sahibi olduğunu söylemek zordur. Bu örgütlere insan kaynağı desteği üniversitelerden gelmiştir. Ancak baskıcı yönetimlerin tutuklama riskine karşı bu örgütler kendilerine hiçbir zaman lider

sonlarından itibaren artış göstermişti. Güney Osetya'nın, 20 Eylül 1990 tarihinde kendisini "Demokratik Güney Osetya Sovyet Cumhuriyeti" ilan etmesine, Gürcistan aynı yıl içinde söz konusu bölgenin özerk statüsünü kaldırdığını açıklamıştır. Bu gelişmeden sonra, 1991'de Gürcü birliklerinin başkent Tshinvali'ye girmesiyle çatışmalar başlamıştır. 14 Temmuz 1992 tarihinde Ruslar, Gürcüler ve Osetlerden oluşan 4 bin kişilik barış gücü birlikleri bölgeye girerek, ateşkesi sağlamıştır. Milliyet, 08.08.2008.

⁴⁵ Oğan, a.g.e., s.61.

⁴⁶ Rakhat Achylova, "Kırgızistan Dış Politikasındaki Öncelikler ve Politik Kültür", Avrasya Etüdüleri, Cilt 2, Sayı1, İlkbahar 1995, s.6.

seçmemişlerdir. Rejim karşıtlığı hüviyetleriyle dikkat çeken bu gençlik örgütlerinin talepleri reform, demokratikleşme ve saydamlıktır. Gençlik örgütleri muhalif partilerle birlikte gösterileri organize etmekte ve onlara toplumun örgütlenmesi ve harekete geçirilmesi aşamasında destek vermektedirler. Seçimleri takip eden günlerde partilerle veya bu gençlik örgütleriyle ilgili olan ya da olmayan yüz binlerce kişinin meydanlara toplanmasında bu örgütlerin uyguladığı stratejiler etkili olmuştur. İzledikleri temel strateji genç kitleleri protesto gösterilerine katılmaya teşvik etmektir. Kullandıkları yöntemler ise sokak gösterileri düzenlemek, sokaklarda tiyatro oynamak, konserler vermek, renkli flamalarla meydanları doldurmak ve kitleler üzerinde önemli bir etkiye sahip olan “fısıltı gazetesini” harekete geçirmek olmuştur. Sonuç itibarıyla ülkelerinde bir değişimin olabilirliği noktasında yoğun bir karamsarlık yaşanmasına rağmen, Ukrayna örneğinde görüleceği üzere 500.000 kişiyi meydanlara çekmeyi başarmışlardır⁴⁷.

Sivil toplum bakışıyla Sırp öğrenci grubu Otpor’un otoriter ya da hibrit rejimlerden şiddet içermeyen demokratik rejimlere geçişlerin yayılmasında önemli bir rolü vardı. Otpor ile George Soros’un Açık Toplum Enstitüsü⁴⁸ ve ABD hükümeti arasındaki bağlar Sırbistan, Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan’daki devrimlere yönelik neo-emperyalizm suçlamalarını gündeme getirmiştir⁴⁹. Her ne kadar bu gençlik örgütleri birbirinden bağımsız olarak kurulmuş olsalar da, daha sonra uluslararası STK’ların yardım ve mali desteğiyle tecrübelerini birbirlerine aktarmışlardır. İlk başta Otpor üyelerini eğitenler STK’lardır. Kmara eğitim desteğini

⁴⁷ Bostan, a.g.m., s.3-4.

⁴⁸ George Soros tarafından kurulan ve kâr amacı gütmeyen vakıflar, enformel bir ağ ile birbirlerine bağlanmıştır. Bu ağın üyeleri ulusal vakıflardır. Bu vakıflar, dünyanın çeşitli bölgelerinde (Orta ve Doğu Avrupa, eski SSCB ülkeleri, Guatemala, Haiti, Moğolistan, Güney Afrika v.b.) 60 kadar ülkede faaliyet gösteren bağımsız organizasyonlardır. Tüm ulusal vakıflar, ‘açık toplumun gelişmesini destekleme’ ortak misyonunu paylaşmaktadır. Bu misyon çerçevesinde vakıflar, sanat, kültür, çocuk, gençlik, sivil toplum, ekonomik reform, eğitim, hukuk reformu, medya, iletişim, yayıncılık ve sağlık alanlarındaki girişimleri desteklemektedir. OSI, Macaristan’da yerleşik kardeş kurumu Açık Toplum Enstitüsü - Budapeşte (OSI - Budapest) ile birlikte, gerek idarî ve malî, gerek uzman desteği sağlayarak ulusal vakıflara yardım etmektedir. http://www.osiaf.org.tr/router.php?sayfa_id=007, 16 Haziran 2009.

⁴⁹ Menno Fenger, “The Diffusion of Revolutions: Comparing Recent Regime Turnovers in Five Post-Communist Countries”, Demokratizatsiya, Kış 2007, s.9.

Otbor gönüllülerinden almış; Pora üyeleri de yine Kmara ve STK'lar tarafından eğitilmiştir⁵⁰.

2.1.6. Uluslararası STK'ların Desteği

Transnasyonal STK ağları son yıllarda giderek daha önemli hale gelmiştir. Demokrasinin ve insan haklarının teşvik edilmesini kendine amaç edinen organizasyonların ve ağların ortaya çıkışı otoriter rejimleri zayıflatmıştır. Uluslararası insan hakları kuruluşları ve diğer uluslararası STK'ların yaygınlaşmasıyla güçlenen transnasyonal ağlar, ucuzlayan havayolu seyahatleri ve yeni bilgi teknolojileri uluslararası dikkatleri insan hakları ihlalleri üzerine çekmiş, sicili bozuk hükümetlere karşı harekete geçmeleri yönünde Batılı hükümetler nezdinde lobi yapmış ve yerel muhalif grupların korunmasına ve güçlenmelerine yardım etmiştir⁵¹.

Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları genel olarak şiddet içermeyen kitle gösterilerinin nasıl yapılacağı konusunda yerel gençlik ve sivil toplum örgütlerini eğitime destek olmuş ve mali destek sağlamıştır. Renkli devrimlerin yaşandığı ülkelerde elde edilen tecrübelerin diğer ülke gençlik örgütlerine aktarılması ve muhalefet partilerinin birleşmesi veya koalisyon oluşturmalarında organizatör rolündedirler. Bu STK'ların bir diğer katkısı ise, çeşitli muhalif siyasi hareketlerin tek bir lider etrafında birleşmesi, iktidara karşı ortak çatı altında toplanması, gösteri ve protesto eylemlerinin organize hale getirilmesi ve basın ve diğer özgürlüklerin artırılması alanında iktidarlar üzerinde uluslararası baskı oluşturulması konularında olmuştur⁵².

Gençlik örgütlerini bir araya getiren ve eğitim harcamaları için finansman desteği sağlayan STK'ların başında George Soros'un Açık Toplum kuruluşları, NED

⁵⁰ Bostan, a.g.e., s.4-5.

⁵¹ Fenger, a.g.e., s.10.

⁵² Bostan, a.g.e., s.3.

(National Endowment for Democracy), Amerikan Demokrat Parti'ye yakınlığı ile bilinen NDI (National Democratic Institution), Amerikan Cumhuriyetçi Parti'ye yakınlığı ile bilinen IRI (International Republican Institute), Albert Einstein Institute, Freedom House ve OSCE (AGİT) gibi kuruluşlar gelmektedir⁵³. Özellikle Orta Asya'da faal ve devrimlerde etkin olan uluslararası örgütler ve uluslararası STK'lar, Dünya Bankası ve insani amaçlı kuruluşların temsilcileri, İnsan Hakları ve medya gelişim grupları, tüm bölgeye yayılan Fiona Hill, Brookings Institution, çeşitli Amerikan Üniversiteleri gibi eğitim kuruluşlarıdır. Tüm bu kuruluşların dış dünyayla çeşitli formlarda ilişkileri vardır. Bölgesel hükümetlerin birçoğu çeşitli nedenlerle bu organizasyonları bir fırsattan ziyade bir tehdit olarak görmektedirler. Orta Asya'da faaliyet gösteren din-temelli gruplar da bulunmaktadır. Mormonlar ve diğer Protestan gruplar gibi Hristiyan kuruluşlar 70 yıl komünizm altında yönetilen bu ülkelerde faaliyet gösterirken kendi misyonlarını ön plana çıkarmışlardır⁵⁴.

“National Endowment for Democracy” (NED) isimli kuruluş 1982 yılında Sovyet Blok'unu yıkmak amacıyla dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan tarafından kurulmuştur. Bugünkü demokrasi ihraç politikalarının arkasındaki başat örgütlerden birisidir. NED'in amacı ABD politikalarını desteklemek için uluslararası siyasi etkinlikleri planlamak, koordine etmek ve yürütmektir. NED dünya çapında yaklaşık 6.000 sosyal ve siyasi organizasyonu kontrol etmektedir. NED'in resmi bütçesi 50 milyon olarak açıklanmaktadır. Ancak CIA ve diğer organizasyonlardan sağlanan çok daha fazla bir kaynağı kullanmaktadır⁵⁵.

Gençlik örgütlerince düzenlenen sokak gösterisi fikri Albert Einstein Institution'ın önde gelen isimlerinden birisi olan Gene Sharp'a aittir. Gene Sharp tarafından yazılan ve şiddetsiz bir gösterinin nasıl yapılacağını konu eden “*From Dictatorship to Democracy*” adlı kitap Albert Einstein kuruluşu tarafından 12 bin adet basılarak Ukraynalı gençlere dağıtılmıştır. Şiddetsiz eylemin usullerini kapsayan

⁵³ Bostan, a.g.e., s.4-5.

⁵⁴ Fiona Hill, “Beyond The Coloured Revolutions”, Central Eurasia Studies Society 6th Annual Conference, Keynote Speech, Boston Üniversitesi, 30 Eylül 2005, s.5.

⁵⁵ Oğan, a.g.e., s.18-19.

“Şiddetsiz Eylemin 198 metodu” bu kuruluş tarafından yerel STK ve gençlik örgütlerinin üyelerine dağıtılmış ve tüm ülkelerden toplam 90.000 gence eğitim verilmiştir. “Açık Toplum Vakfı” öğrencilerin yurt dışına çıkışlarını ve örneğin Otpor ve Kmara üyelerinin bir araya gelmesini organize ve finanse etmiştir⁵⁶.

ABD Hükümeti 2006 yılında Orta Asya’daki demokrasiye destek programlarına 27 milyon dolar tahsis etmiştir. Bu programlar gerek hükümet gerekse sivil toplum seviyesinde geniş çaplı demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını teşvik etmeyi kapsamaktadır. Bu faaliyetler ise insan hakları kuruluşları ve STK’lar vasıtasıyla yürütülmektedir. Ancak renkli devrimlerin gerçekleşmeye başlamasını takiben ABD desteği alan STK’ların hareket alanı iyice daralmıştır; çünkü hemen hemen tüm Orta Asya hükümetleri bu örgütlere kısıtlamalar getirmişlerdir⁵⁷. 1990’larda ABD fonlarıyla desteklenen sivil toplum kuruluşları Amerikan hedeflerine hizmet etmede önemli aktörler olmuşlardı. Yaygın olarak faaliyet gösteren bu kuruluşlar Orta Asya hükümetlerince ABD çıkarlarının bölgedeki temsilcileri olarak algılanmaktadırlar⁵⁸. Hatta STK’ların devletlerin doğrudan müdahale edemediği bölgelerde bir tür dış politika aracı veya gizli servislerin uzantısı olduğu düşünülmektedir⁵⁹.

ABD’nin demokrasi ve insan hakları desteğinin köşe taşı bağımsız medyaya verdiği destek oluşturmaktadır. Mali desteğin yanı sıra ABD Hükümeti Batılı ülkelere eğitim amacıyla gelen Orta Asyalı öğrencilere çeşitli burslar da sağlamıştır. Bu öğrencilerin bir kısmı renkli devrimlerde aktif olarak rol almışlardır. ABD ayrıca Kırgızistan’da okullar inşa etmek için yüksek miktarda kaynak tahsis etmiş ve bu okullar ülkede oldukça popüler hale gelmiş ve Amerika yanlısı bir duygunun gelişiminde hayli faydalı olmuştur. Britanya, Hollanda ve Norveç gibi bazı Avrupa ülkeleri de ABD’nin Kırgızistan’daki bu girişimlerine katılarak destek

⁵⁶ Bostan, a.g.m., s.4-5.

⁵⁷ Anna Kreikemeyer ve Wolfgang Zellner “The Quandaries of Promoting Democracy in Central Asia: Experiences and Perspectives from Europe and the USA”, Transatlantic Workshop at the Centre for OSCE Research in Hamburg, February 2007., s.17.

⁵⁸ Roger D. Kangas, “Challenges to U.S. Security Cooperation in Central Asia”, JFQ, Sayı 50, 2008, s.99.

⁵⁹ Oğan, a.g.e., s.27.

vermişlerdir. Finansal yardımın dışında Akayev'in ABD tarafından yoğun biçimde eleştirilmesi muhalif güçleri cesaretlendirmiştir. Akayev bu noktada şunu ifade etmiştir: “Birçok dış güç, muhalefeti maddi ve manevi olarak beslemiştir”⁶⁰. Lale Devrimi'nde Amerika'nın oynadığı rol konusundaki kanıtlar *Wall Street Journal*'ın 25 Şubat 2005 tarihinde yayımladığı bir raporda ortaya çıkmıştır. Rapora göre Amerikan yönetimi Kırgız muhalefetini STK'lar vasıtasıyla desteklemektedir. Bu STK'lar arasında başı çekenlerden birisi Demokrasi ve Sivil Toplum Koalisyonu'dur ve finans kaynağı ABD hükümetince desteklenen Washington'daki Ulusal Demokrasi Enstitüsü'dür. DSTK'da başkanlık görevini de yürüten ve Ukrayna seçimlerine gözlemci sıfatıyla katılan Edil Baisalov Journal'a verdiği demeçte seçimler sırasında geçirdiği zamanı “çok yapıcı bir tecrübe” olarak tanımlamış ve “çalışmalarımızın sonuçlarının neler olabileceğini gördüm” demiştir⁶¹.

Yolsuzluğa Karşı Sivil Toplum adlı örgüt Kırgızistan'da faaliyet gösteren bir diğer STK'dır. Bu STK mali desteğini ABD Hükümeti ve Ulusal Demokrasi Vakfı'ndan temin etmektedir. Demokrasi İçin Ulusal Vakıf adlı örgüt Washington'la iyi ilişkileri olmayan hükümetleri düşürme gayretleriyle bilinen AFL-CIO Ticaret Örgütü⁶² ile bağlantısı olan bir STK'dır. Yolsuzluğa Karşı Sivil Toplum'un başkanı olan Tolekan İsmailova önceki renkli devrimleri konu alan ve devrimci metotları inceleyen bir broşürü Kırgızca'ya tercüme ettirmiştir. Broşürün basıldığı yer ise Kırgızistan'daki ABD Dış İşleri Bakanlığı'na bağlı Demokrasi ve İnsan Hakları Bürosu'na ait olan bir basımevidir. Bunun yanında bu basımevi muhaliflerin başlıca yayın organı olan MSN Gazetesi'nin de basımını üstlenmiştir. Amerikalılar

⁶⁰ Ding Zhitao, “Colorless Revolution”. Beijing Review. Beijing: 7 Nisan 2005, Cilt. 48, Sayı. 14, s.28.

⁶¹ Yılmaz Bingöl, “Kırgızistan'ın ‘Renkli’ Devrimi: Demokrasiye Geçiş mi, Küresel Rekabet mi?”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 13, 2007, s.1-21.

⁶² American Federation of Labor-Congress of Industrial Organizations, Amerikan sendikal hareketini temsil eden tepe örgüttür. Amerikan işçi hareketinin siyasal lobicilik, halkla ilişkiler ve eğitim hizmetlerini temsil etmektedir. Örgütün 900'den fazla eyalet ve şehir sendika birliği ile doğrudan ilişkisi vardır. ABD'nin özellikle soğuk savaş döneminde kendi endüstri modelinin başka ülkelere ihraç çabalarına önemli katkıda bulunmuştur. http://www.calisma.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1591&Itemid=59, 16 Haziran 2009.

tarafından idare edilen basım faaliyetlerinin George Soros'un Açık Toplum Enstitüsü'nden de önemli miktarda parasal destek aldığı bilinmektedir⁶³.

Renkli devrimlerin bir diğer önemli boyutu da iktidara medya ve özgürlükler alanında yapılan baskıdır. Rejimin değiştirilmesi, demokrasinin egemen kılınması ve muhalefetin sesini duyurabilmesi için medyanın baskı altında olmadan yayın yapabilmesi bir gerekliliktir. Fakat devrimin gerçekleştiği ülkelerde bunun tam tersi bir vakıadır. Medya gücünü elinde bulunduranlar iktidar mensupları ve bunların yakın akrabalarıdır. Muhalif yayın yapan kuruluşlar kapatılmıştır. Hatta Ukrayna'da öldürülen gazeteciler mevcuttur. İşte bu ortamda muhalif medya organları uluslararası kuruluşlardan mali destek görmüşlerdir. Ayrıca ABD ve AB medya özgürlüğü konusunda bu ülkelere diplomatik baskı yapmıştır⁶⁴.

Uluslararası STK'lar seçimler öncesinde yerel gönüllüleri ve seçim gözlemcilerini, seçimlerin doğru ve kurallara uygun bir şekilde nasıl yapılacağı konusunda eğitmiş, bu ülkelere profesyonel seçim gözlemcileri göndermiş ve bunun yanında seçimlerde usulsüzlük yapılacağına dair bir kanaatin yaygınlaşmasını sağlamıştır. ABD menşeli kuruluşların yanı sıra sürece “*Helsinki Yurttaşlar Derneği*”, *German Marshall Found*, Soros Vakfı'nca da desteklenen Belgrad merkezli *Center for Nonviolent Resistance* ile İngiliz menşeli *British Council*, *Westminster Foundation for Democracy*, Alman menşeli *Friedrich Ebert Stiftung*, *Friedrich Naumann Stiftung*, *Heinrich Boell Stiftung* ve *Konrad Adenauer* gibi Avrupa merkezli kuruluşlar da dahil olmuşlardır⁶⁵. Özellikle *Fair Elections* adlı kuruluşun temel stratejisi budur. Renkli devrimlerin en kritik noktasını seçimlerin yapılması oluşturmaktadır. Her ne kadar muhalif partilerin seçimlere katılmasına izin verilmiş olsa da bu noktada en büyük sıkıntı oylamada ve oy sayımında yapılan usulsüzlükler sonrasında iktidarın yönetimde kalmaya devam etmesidir. Seçimler iktidar için sadece meşruiyetinin sağlamlaştırılmasının bir aracı idi. Seçimlere hile karıştırılacağına dair artan söylenti ve haberler seçimlerin denetimini zorunlu hale

⁶³ Bingöl, a.g.e., s.1-21

⁶⁴ Bostan, a.g.e., s.6.

⁶⁵ Oğan, a.g.e., s.29.

getirmişti. Bu maksatla uluslararası STK'lar devrim yapılan ülkelerde on binlerce gönüllüyü seçim gözlemciliği için eğitmiş, kendi seçim gözlemcilerini bu ülkelere göndermiş ve seçimleri denetlemiş ve gözlemlemiştir⁶⁶.

Uluslararası STK'lar seçim aşması ve sonrasında da faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Seçim ve oy sayımı yapılırken uluslararası ve yerel STK'lar işbirliği yapmışlar, “paralel oy sayımları” gerçekleştirmişler ve sonuçları seçimlerden hemen sonra açıklamışlar ve bu paralel oy sayımının uluslararası meşruiyetinin daha fazla olduğu kanaatini yaymışlardır. Sırbistan'da seçimin tekrarlanması talebi Miloseviç'ten gelmiş, ancak bu gerçekleşmemiştir. Çünkü paralel oy sayımları ile resmi sonuçlar farklılık göstermemiş ve seçimi muhalif lider Vajislav Kostunica yüzde 48 ile kazanmıştır. Bunun nedeni muhalefetin ve uluslararası kamuoyunun paralel oy sayımlarından çıkan sonuca inanmasıydı. Gürcistan ve Ukrayna'da ise paralel oy sayımları süreci belirleyen unsurlar olmuştur. Örneğin Gürcistan'da, *Fair Elections* adlı örgütün yaptığı paralel oy sayımlarının sonuçlarına göre Saakashvili yüzde 26,26, iktidar ise yüzde 8,92 oy almıştır. Oysaki paralel oy sayımları sonuçları açıklandıktan bir süre sonra duyurulan resmi sonuçlara göre iktidarın oyu yüzde 21,32 muhalefetin oyu ise yüzde 18,08'dir. Ukrayna'da da benzer bir süreç yaşanmıştır. Seçimlerin iki turlu yapıldığı Ukrayna'da muhalefet ilk turdan birinci çıkmış ancak ;oy oranının düşük olmasından dolayı ikinci tur gerekli olmuştur. İkinci turda ise her ne kadar paralel oy sayımları aksini gösterse de iktidarın adayı Yanukovich beklenmeyen bir sıçramayla seçimden birinci çıkmıştır. Resmi sonuçların akisine muhalefetin önde olduğunu ortaya çıkaran paralel sayımlar Fair Elections gibi uluslararası sivil toplum kuruluşlarının desteği ve koordinatörlüğünde yapılmıştı ve muhalefet ve uluslararası kamuoyunun nazarında daha meşru idi. Seçim sonuçlarının ilanından sonra, seçim sonuçlarına hile karıştırıldığını düşünen muhalefet partileri kendi seçmenlerini sokağa dökmüşlerdir. Resmi sonuçlar ile paralel oy sayımları arasındaki farklılık muhalefeti ve sivil toplum örgütlerini sokağa çıkıp iktidarı protesto etme noktasında cesaretlendirmiştir. Muhalefet liderleri

⁶⁶ Bostan, a.g.m., s.6-7.

uluslararası toplumu yardıma çağırmıştır. Protesto gösterilerine katılanlar yüz binlerle ifade edilmektedir⁶⁷.

2.1.7. Muhalif Liderler

Renkli devrimlerin ortak noktalarından birisi de muhalif partilerin ve rejim karşıtı gurupların iktidara karşı birleşmeleri ve halk nazarında kabul gören liderler çıkarmalarıdır. Muhalif gruplar Sırbistan'da Slobadan Miloseviç'in karşısına Vojislav Kostunica'yı, Gürcistan'da Eduard Shavardnadze'nin karşısına Saakashvili'yi, Ukrayna'da ise yasa gereği emekliye ayrılacak olan Leonid Kuchma'nın aday olarak gösterdiği Victor Yanukovich'in karşısına Victor Yuschenko'yu ve Kırgızistan'da Aksar Akayev'in karşısına Kurmanbek Bakiyev'i lider olarak çıkarmışlardır. Bu liderlerin ortak özelliği halk nezdinde meşruiyet sahibi olmalarıdır⁶⁸.

Muhalefet liderlerinin bir diğer ortak noktaları Batı yanlısı olmalarıdır. Sırbistan'da muhalefet lideri Vojislav Kostunica bir anayasa hukukçusudur. Batı siyasal düşüncesinde liberalizmin önde gelen düşünürlerinden olan John Locke ve Alexis de Tocqueville konusunda uzmandır. Sırbistan'da muhalefeti örgütleyen ve devrim sonrasının başbakanı olan Zoran Djindić Batı Almanya'da eğitim görmüş ve Alman felsefecisi, sosyologu ve siyaset bilimcisi Jurgen Habermas'ın öğrencisi olarak felsefe doktorasını tamamlamıştır. Gürcistan devriminin önde gelenleri İngilizce'yi Rusça'dan daha iyi bilmektedirler. Saakashvili, Amerika'da eğitim almış bir hukukçudur. Ukrayna'da muhalefet lideri ve devrim sonrasının devlet başkanı Viktor Yuschenko liberal düşünce yapısına sahiptir ve Ukrayna merkez bankasının başkanlığını yapmıştır. Sırbistan örneğinde farklılık olsa da liderlerin hepsinin ortak çizgisi Batı eğilimli olmalarıdır. Gürcistan ve Ukrayna'da ise iktidarda bulunanlar Rus yanlısı bir söylem benimsemişlerdir. Ukrayna'da iktidar sahiplerinin seçim vaatlerinden biri Rusça'nın ikinci resmi dil yapılması ve çifte vatandaşlık sistemine

⁶⁷ Bostan, a.g.m., s.7-8.

⁶⁸ Bostan, a.g.m., s.5.

geçilmesidir. Burada devrim sürecinin bir boyutunun da Rusya ile ABD-AB arasındaki hakimiyet kavgası olduğu açıkça görülmektedir⁶⁹. ABD Kırgızistan'daki Amerikan Üniversitesi'ni desteklemektedir. Bu üniversitenin misyonundan birisi sivil toplumun gelişimini teşvik etmektir ve bu üniversite tarafından değişim programları kapsamında gönderilen öğrencilerin ve hükümet dışı kuruluşların liderlerinin eğitimi ABD tarafından finanse edilmektedir⁷⁰.

Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan devrimlerinin hepsinde de demokrasi adına kadın politikacı faktörü ön plana çıkarılarak muhalif liderler arasında birer kadın politikacının yer alması sağlanmıştır. Kırgızistan'da muhalefetin önde gelen dört isminden birisi olan Roza Otunbayeva'nın ABD ve Batılı ülkeler ile çok güçlü kişisel ve siyasal ilişkileri vardır. Otunbayeva 1991-1994 yılları arasında Kırgızistan'ın ABD ve Kanada Büyükelçilikleri görevinde bulunduktan sonra 1997 yılında da Kırgızistan'ın İngiltere Büyükelçiliği görevini yürütmüştür. Kırgızistan Dışişleri Bakanlığı görevinde de bulunan Otunbayeva Gürcistan-Abhazya sınır çatışması konusunda BM Genel Sekreteri'nin özel temsilci yardımcısı olarak 2002 yılından 2004 Eylül'üne kadar Gürcistan'da görev yapmıştır. Bu ülkede yaşanan Gül Devrimi'ni Kırgızistan'da yaşanacak bir değişim için model olarak tanımlamıştır⁷¹. Gürcü devriminde rol alan kadın politikacı daha sonra parlamento başkanı olan Nino Burcanadze'dir. Ukrayna'da ise devrimden sonra Başbakan olan Yuliya Timoşenko vardı⁷².

Muhalifet liderlerinin pek çoğu iktidardaki devlet başkanlarının eski yardımcıları idi. Kırgızistan'da 2002 yılında Kurmanbek Bakiyev Askar Akayev tarafından Başbakan olarak görevlendirilmişti. Kırgızistan Başbakanı Feliks Kulov da Askar Akayev'in bütün güvenlik birimlerinden sorumlu Devlet Başkan Yardımcılığı görevini yürütmüştür. Gürcü devriminin lideri Mihail Saakaşvili daha önce Eduad Şevardnadze Hükümetinde Adalet Bakanlığı görevinde bulunmuştur.

⁶⁹ Bostan, a.g.m., s.6.

⁷⁰ Craig S. Smith, "U.S. Helped to Prepare the Way for Kyrgyzstan's Uprising", New York Times, 30 Mart 2005.

⁷¹ Bingöl, a.g.m., s.1-21

⁷² Oğan, a.g.e., s.61.

Ukrayna'da da benzer bir durum vardır. Viktor Yuşenko Leonid Kuşma yönetimi sırasında başbakanlık yapmıştır⁷³.

2.1.8.İktidarı Yalnızlaştırma Süreci

Seçim devrimlerinin yaşandığı ülkelerde devrim senaryoları birbirine benzemektedir. Seçimler hem seçmenler hem de uluslararası gözlemciler tarafından eleştirilmiş ve akabinde muhalefet sokağa dökülmüştür. Sivil itaatsizlik giderek genişlemiş ve iktidara yönelik uluslararası baskı da artmıştır. Daha sonra gidişata göre halk parlamento, devlet başkanlığı, radyo ve televizyon binası gibi önemli kurumları işgal ederek yönetime el koymaktadır. Sonrasında yapılan seçimleri ise devrimci güçler kazanmaktadır⁷⁴.

Renkli devrimleri meydana getiren seçimlere ABD ve AB de yakın ilgi göstermiştir. Resmi sonuçların ilan edilmesi ve seçimlerde usulsüzlüklerin bulunduğu dair iddiaların ardından ABD ve AB bu ülkelere diplomatik baskı uygulamıştır. Bu ülkelerdeki iktidarlar uyarılmış ve seçimlerin tekrarlanması gerektiği, aksi halde ABD ve AB'nin bu ülkelerle olan ilişkilerini gözden geçirecekleri vurgulanmıştır. Batı ülkeleri üst düzey bürokratları ve devlet adamları vasıtasıyla iktidarda bulunanları ikna etme çabası içerisinde olmuşlardır. Bu sürece kimi ülkelerde NATO'da dahil olmuştur. Ukrayna örneğinde olduğu üzere, başta Almanya olmak üzere ABD ve bazı AB üyesi ülkeler doğrudan Rusya'yı devreye sokarak sorunu çözmeye çalışmışlardır. Seçim devrimlerinin en kritik öğelerinden birisi iktidarı oluşturan siyasi elitler arasında bölünme meydana gelmesi, iktidarın yalnızlaşması ve seçimlerin iptal edilmesidir. Sırbistan'da ordu ve kilise, Gürcistan'da ordu ve dışişleri bakanlığı, Ukrayna'da yine ordu, kilise ve eski bürokratlar bu rejim içi bölünmenin örnekleridir. Seçim sürecinin devrimle sona ermesinde orduların da önemli payı vardır. Ordu sivil göstericilere müdahale etmeyerek rejime karşı itaatsiz davranmıştır. Seçim devriminin başarısız olduğu

⁷³ Oğan, a.g.e., s.59.

⁷⁴ Oğan, aynı yerde, s.53.

Özbekistan, Azerbaycan ve Ermenistan gibi ülkeler incelendiğinde, en önemli unsurlardan birisinin ordu ve polis göstericiler üzerinde aşırı güç kullanması ve sürece darbe vurması olduğu görülecektir. Üç ülkede de yargı organları bu süreçte önemli rol oynamış ve usulsüzlük gerekçesiyle seçimler iptal edilmiştir. Bu sürecin nihai noktasında seçimler yenilenmiş, muhalefetin üstün geldiği yeni seçimler sonucunda rejim değişikliği gerçekleşmiştir⁷⁵.

2.2. Renkli Devrimlerin Farklılıkları

2.2.1.Devrimlerin Rengi

Sırbistan, Gürcistan ve Ukrayna’da gerçekleşen renkli seçim devrimlerinin birçok ortak yönü bulunmasına rağmen, Kırgızistan devrimi bazı boyutlarıyla diğerlerinden ayrılmaktadır. Öncelikle devrimin izlediği seyir farklı olmuştur. Diğer devrimlere Batı medyası bir isim bulmada zorluk çekmezken, Kırgız devriminin hala birçok ismi vardır. Gürcü devrimi “Gül Devrimi” ve Ukrayna devrimi “Turuncu Devrim” olarak adlandırılırken Kırgız devrimi için “Lale Devrimi”, “Sarı Devrim” ve “Limon Devrimi” isimleri kullanılmıştır. Devrimlere verilen bu isimler kaynağını devrim öncesi gösteriler sırasında kullanılan semboller ve renklerden almıştır. Gürcistan’da Saakaşvili ve taraftarları, uzun süre kuşatma altında tuttukları parlamentoya ellerinde güllerle girdikleri için Gürcistan’daki devrime “Gül Devrimi” denmiştir. Ukrayna’da Yuşenko ve taraftarlarının turuncu kaşkollarla meydanlara çıkması sebebiyle Ukrayna devrimine “Turuncu Devrim” adı verilmiştir. George Soros’un Kırgızistan’a binlerce metre “sarı bez” gönderdiği yönünde basına sızan haberler sonrasında, bu defa da Kırgızistan için beklenen devrim “Sarı Devrim” olarak adlandırılmıştır⁷⁶.

⁷⁵ Bostan, a.g.m., s.8. ve Oğan, a.g.e., s.60.

⁷⁶ Oğan, a.g.e., s.67 ve Bingöl, a.g.m., s.1-21

2.2.2.Muhalefet Liderleri

Sırbistan, Gürcistan ve Ukrayna’da muhalefet tek bir lider⁷⁷ etrafında toplanırken, Kırgız devriminde muhalefet parçalı yapısını hep sürdürmüş ve adı ön plana çıkan lider sayısı en az dört olmuştur: Bunlar; eski Başbakan Kurmanbek Bakiev, Dışişleri eski Bakanı Roza Otunbayeva, Emniyet eski Genel Müdürü ve Ulusal Güvenlik eski Başkanı Feliks Kulov ve eski milletvekillerinden Azimbek Beknazarov’ dur⁷⁸.

Öte yandan, Kremlin, Kırgızistan’daki politik durum hakkında Akayev’in ve medyanın yansıttığının ötesinde bilgiye sahipti ve muhalefet unsurlarının geçmiş politik kariyerleri Moskova için bu unsurlarla rahatlıkla çalışılabilecek bir güvence veriyordu. Muhalefet liderlerinin çoğu gerçekte Batı yanlısı olmadığı gibi eğitim ve yaşam deneyimleri de bunu güç kılıyordu. Örneğin, Bakiyev muhalefetin diğer liderleri gibi eğitimini Rusya’da almıştı. Kırgızistan’a döndüğünde Moskova’ya “göbekten bağlı” parti elitinin bir parçası oldu. Muhalefetin Akayev ile mücadelesi bir ideoloji sorunundan değil, yalnızca iktidara kimin geleceği sorunundan kaynaklanıyordu⁷⁹.

Ukrayna ve Gürcistan’daki rejim değişikliğinin Kırgızistan’a nazaran daha sağlam ve uzun ömürlü bir demokratik rejim yaratma olasılığı vardır. Çünkü Kırgızistan’daki sivil koalisyonlar uyum içinde değildir ve ciddi muhalefetle karşı karşıyadırlar⁸⁰.

⁷⁷ Sırbistan: Vojislav Kostunica, Gürcistan: Mikhail Saakashvili, Ukrayna: Viktor Yushchenko

⁷⁸ Bingöl, a.g.m., s.1-21.

⁷⁹ Turgut Demirtepe, “Bakiyev Dönemi Kırgız-Rus İlişkileri ve Potansiyel İç Politik Yansımaları”, <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=364&type=4>, 28 Temmuz 2006.

⁸⁰ Adrian Karatnycky, “Zigging and Zagging Toward Democracy”, The Washington Post, Washington, D.C.: 15 Kasım 2005.

2.2.3.Devrimin Temel Dayanakları

Kırgızistan’da muhalefetin verdiği mücadele Batılı demokratik değerler uğruna olmaktan ziyade aşiretler arasındaki iktidar kavgasına benzemektedir. Seçim-devrim senaryosu Kırgızistan milletvekilliği seçimlerinde de rol oynanmıştır; ancak izlediği seyir ve sonuçları itibariyle öncekilere nazaran pek çok farklılık göstermektedir. Gürcistan ve Ukrayna’da iktidar ile muhalefet arasındaki siyasi çekişmenin oturduğu eksen “Batı – Doğu” (ABD –Rusya) çatışmasıdır. Bu mücadele sonunda da liberal değerleri ön plana çıkaran bir lider öncülüğünde Batı yanlısı yeni bir rejim iktidara gelmiştir. Diğer yandan Kırgız muhalefetinin söylemlerinde Rus karşıtlığı yer almamıştır. Kırgız toplumundaki ayrışma Rusya yanlısı – Batı yanlısı ekseninde değil, “Güney – Kuzey” ekseninde oluşmuştur. Kırgız muhalefeti Rusya karşıtı değildir. Rusya her ne kadar Akayev’i desteklese de Gürcistan ve Ukrayna devrimlerinde yaşanan kutuplaşma Kırgız devriminde yaşanmamıştır⁸¹.

Kırgız devrimini Batılı ve uluslararası STK’lar desteklemiş olsa da iktidara gelenlerin ABD ve Batı yanlısı olduğunu söylemek zordur. Devrim sonrasında Bakiyev ilk resmi ziyaretini Rusya’ya yapmış ve Şanghay İşbirliği Örgütü’nün (ŞİÖ) ABD üslerinin Özbekistan’dan çıkarılmasını talep eden belgenin altına imza atmıştır. Yeni yönetim ABD’ye ait Manas Üssü’nün kirasının 100 kat artırılmasını talep ederken ülkedeki Rus üssünün ücretsiz bulundurulmasına ses çıkartmamış ve hatta ülkede ikinci bir Rus üssünün açılması konusu gündeme getirmiştir⁸².

2.2.4.Devrim Sonrası Durum

Devrimlerde Kırgızistan ve Gürcistan inişe geçen ve tutulmayan devlet başkanı, seçim düzensizlikleri, muhalif partilerce desteklenen güçlü sivil toplum yapısı, bazı bağımsız medya kuruluşları ve Batılı devletlerden alınan yardım pek çok

⁸¹ Tamina Kibar, “Kırgızistan”, <http://www.turksam.org/tr/a306.html>, 30 Mart 2005.

⁸² Ainur Nogeyeva, “Sıcak Bişkek Sonbaharı”, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=718&sayfa=30>, 20 Kasım 2006.

benzer yapısal şartları paylaşıyordu. Her ne kadar Lale Devrimi Gürcistan ve Ukrayna devrimlerinin birçok unsurlarını bünyesinde barındırsa da bir bütün olarak aceleyle yapılmıştı. Halk devrimin kavramsal altyapısı iyi hazırlanmadan aceleyle harekete geçirilmişti. Bunun sonucu da minimal düzeyde kurumsal değişim ve hızlı şekilde yaşanan hayal kırıklığı olmuştur. Kitlesele demokratik bir hareket oluşturmak için yeterli zaman yoktu. Rusya, Çin, Kazakistan ve Özbekistan gibi güçlü komşulardan gelen baskı ve uzaktaki demokratik rejimlerin zayıf desteği karşısında Bişkek'teki Akayev-sonrası hükümet Kırgızistan'ı liberal demokratik değerlere taşıyacak fazla bir icraatı olmamıştır⁸³. Gürcistan'daki 2003 Gül Devrimi sırasında Ukrayna ve Kırgızistan'daki kitlesele protesto hareketlerine tanık olunmamıştı. Yine de Gürcistan'da hayal kırıklığı ve memnuniyetsizlik gelişmekteydi⁸⁴.

2.2.5.Uluslararası Dini STK'ların Faaliyetleri

Komünist rejim altında 70 yıl yaşadıkten sonra Kırgızistan dini özgürlükler üzerindeki sınırlamaları büyük ölçüde kaldırmıştır. Aynı zamanda dinler arası mukayesede de önemli ölçüde bir değişim yaşanmıştır. İslami eğilimli hareketlerin yanı sıra Baptistler, Yehova Şahitleri, Koreli Vaiz Moon'un takipçileri gibi çeşitli misyoner örgütleri Kırgızistan ve diğer Orta Asya Cumhuriyetleri'ndeki faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır. Kırgız milliyetçi aydınlar bu dini grupların Kırgız insanına çeşitli maddi ve manevi yardımlar sağlayarak onları kendilerine bağlamalarından endişe etmektedirler. Her bireyin tapınma özgürlüğü bulunsa da bu tür hareketlerin Kırgızistan'ın iç bütünlüğüne ve Orta Asya'daki komşularıyla olan ilişkilerine zarar vereceği düşünülmektedir⁸⁵. Dini misyonla faaliyet gösteren gruplar renkli devrim yaşanan diğer ülkelerde Kırgızistan'daki kadar etkin değildirler. Bu grupların öncelikli hedefi eski Sovyetlerin Müslüman coğrafyasıdır.

⁸³ Beacháin, a.g.m., s.4.

⁸⁴ Turkish Daily News, "Turmoil in 'colored revolution' capitals", Ankara, 16 Nisan 2007.

⁸⁵ Rakhat Achylova, "Kırgızistan Dış Politikasındaki Öncelikler ve Politik Kültür", Avrasya Etüdüleri, Cilt 2, Sayı 1, İlkbahar 1995, s.6.

2.3. BÖLÜM ÖZETİ

Bu bölümde Sırbistan, Gürcistan, Ukrayna'da gerçekleşen renkli devrimlerle Kırgızistan'daki Lale Devriminin benzerlikleri ve farklılaşan yönleri ele alınmıştır. Renkli devrimlerin yaşandığı bu ülkelerde hibrit rejimler hakimdir. Bu rejimler ne tam liberal ne de tam otoriter rejimlerdir. Her ne kadar iktidarda bulunanlar rejimlerinin demokratik olduğunu iddia etseler de uygulamaları bu yönde olmamıştır. Daha çok kişilere odaklı otoriterizm eğilimli bir düzen varlığını sürdürmüştür. Renkli devrimler aynı zamanda bu rejimlerin zayıflığını ve temelsizliğini de ortaya çıkarmıştır.

Devrimler öncesinde tüm ülkelerde iktidar sahiplerinin neden olduğu toplumsal ve siyasi huzursuzluk ortamı etkin olmuştur. Bu huzursuzluk muhalefet partilerince geniş halk kitleleri sokağa dökülmek suretiyle canlı tutulmaya çalışılmıştır. Devrimlerin altyapısını oluşturan etmenlerden birisi de yaşanan ekonomik krizler olmuştur. Komünist sistemin planlı ekonomisinden pazar ekonomisine geçişte karşılaşılan güçlükler ve bu dönüşümün kısa vadede ihtiyaçlara cevap verememesi ve ayrıca devlet kademelerindeki yerleşik yolsuzluklar ekonomik sorunları derinleştirmiştir.

Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan etnik, mezhebi ve bölge esaslı bölünme ve toprak bütünlüğünü kaybetme riskiyle karşı karşıyadırlar. Ukrayna'da Doğu/Batı, Kırgızistan'da Kuzey/Güney ayrışması, Gürcistan'da ise yine etnik temelli Oset ve Abhaz sorunları ülkeyi bölünme tehlikesiyle yüzleştirmiştir.

Tüm renkli devrimlerin önemli aktörlerinden birisi gençlik örgütleridir. Devrimlerin hazırlanmasında muhalefet partilerinin dinamik gücünü temsil etmişlerdir. Toplumun örgütlenmesinde ve harekete geçirilmesinde itici rol oynamışlardır. Bu gençlik organizasyonları Kel Kel, Otpor, Kmara ve Pora'dır. Devrimlerin önemli bir sacayağı da devrimleri finanse eden ve muhaliflere eğitim desteği sağlayan uluslararası sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu kuruluşların yoğunlukla ABD menşeli olması dikkat çekmektedir.

Devrimler öncesinde muhalif partiler bir muhalif lider etrafında toplanmışlardır. Bu muhalif önderlerin ortak noktası ise Batı yanlısı ve halk nezdinde meşruiyet sahibi olmalarıydı. Devrimler sırasında gerek iç gerekse dış kamuoyu seçimlere yönelik güvensizliği işleyerek iktidar yalnızlaştırılmış ve yönetimi terk etmeye zorlanmışlardır.

Devrimlere farklı isimler verilmiş ve değişik renklerle simgeleştirilmiştir. Gürcistan devrimi “Gül Devrimi”, Ukrayna devrimi “Turuncu Devrim” ve Kırgızistan’da yaşanan devrim “Sarı Devrim” olarak adlandırılmıştır.

Diğer ülkelerde muhalefet tek bir lider etrafında bir araya gelirken Kırgızistan durum farklı olmuş ve başat lider sayısı en az dört olmuştur. Diğer ülke muhalif liderleri eğitimlerini Batı’da almıştır, ancak Kırgız lider Kurmanbek Bakiyev Rusya’da eğitim görmüştür. Devrimin temel dayanağı da Kırgızistan’da farklıdır. Diğer ülkelerde Doğu/Batı ya da ABD/Rusya ekseninde iktidar muhalefet çatışması yaşanmıştır.

Sarı Devrimi diğerlerinden ayıran unsurlardan birisi de devrimin altyapısının iyi hazırlanmaması ve halk yeterince hazır değilken devrimin yapılmasıdır. Devrim sonrasında ise bunun çıktısı yaşanan hayal kırıklıkları ve yağmacılık olmuştur.

Uluslararası dini sivil toplum kuruluşları diğer ülkelere kıyasla Kırgızistan’da daha etkin olmuşlardır. Bunda Kırgızların Müslüman olması ve dini kuruluşların temel faaliyetlerinden birisinin de misyonerlik olması önemli rol oynamıştır.

3. BÖLÜM: DİĞER ÜLKELERDE YAŞANAN DEVİRİMLER

3.1.Sırbistan

Sırbistan'ın Ekim 2000 Devrimi meydana geldiğinde Avrupa'nın son devrimi olacağı varsayıyordu. Oysaki Avrasya coğrafyasında bir dizi zincirleme reaksiyona sebep olmuştur. Geçiş dönemi yaşayan diğer ülkelerin aksine Slobodan Miloseviç'in Sosyalist Partisi Sırbistan'daki ilk serbest seçimleri kazanmıştı. Kasım 1996 yerel seçimlerde aldığı sınırlı sayıdaki şehirler dışında muhalefetin Sonbahar 2000 öncesinde, yani 1990 ile 2000 yılları arasında yapılan parlamento, başkanlık ve yerel seçimlerde olmak üzere toplam 14 seçimde önemli bir başarısı olmamıştı⁸⁶.

Miloseviç 24 Eylül 2000'de kendi inisiyatifi ile erken seçim kararı almıştı. Seçimlere katılıma izin veren diğer otoriter liderler gibi Miloseviç'in de arkasındaki halk desteği noktasında kendine aşırı güveni vardı ve rakiplerinin yeteneklerini ve kazanma arzusunu küçük görüyordu. Sırp muhalefeti 18 partiden oluşan geniş tabanlı bir koalisyon olan Sırbistan Demokratik Muhalefeti Hareketi'ni (SDM) oluşturmuştu. SDM geçmişte Miloşeviç, komünizm veya Batıyla ilişkisi olmayan Vojislav Kostunica ismi altında birleşmişti. Kostunica mütevazî, dürüst, ilkeli ve ılımlı milliyetçiliği ile tanınan bir liderdi. Seçimlerin ilk turunda ezici bir sonuçla seçimleri kazanmıştı⁸⁷.

Gönüllü gözlemcilerce yapılan seçim günü çıkış anketlerine göre Kostunica oyların yüzde 50,2'sini almıştı; aynı ankete göre Miloseviç'in oy oranı yüzde 37,1 idi. Federal Seçim Komisyonu Kostunica'nın en yüksek oyu aldığını; ancak oyların çoğunluğunu aldığını ve 8 Ekim'de ikinci tur seçimlerin yapılacağını açıklamıştı. Yani Fakat Kostunica ikinci tura katılmayı kabul etmemişti. Bunun yerine SDM, eğer rejim Kostunica'nın zaferini tanımazsa, 5 Ekim'de kitlesel bir gösteriyle zirveye

⁸⁶ Fenger, a.g.m., s.10.

⁸⁷ Fenger, a.g.m., aynı yerde.

çıkacak ülke genelinde bir grevin yapılması çağrısında bulundu. Sonrasında kitlesel gösteriler bunu takip etti ve ülkenin en büyük maden ocağında çalışan 13.000 madenci üretimi durdurdu ve protestoculara katıldı. 5 Ekim’de Sırbistan’ın tüm şehirlerinden 700.000’den fazla vatandaş Belgrad’a aktığında gösteriler doruğa ulaşmıştı. Bazı kaynaklara göre bu rakam bir milyona dayanmıştı⁸⁸. Miloseviç’e verilen ultimatomun süresi dolduktan sonra göstericiler federal parlamento ve ulusal televizyon binalarını işgal etmişlerdir. Miloseviç’in seçme polisleri kalabalığa ateş açmayı reddetmiş ve göstericilere katılmışlardı. Aynı günün akşam saatlerinde muhalefet Belgrad’daki tüm stratejik yerlerin kontrolünü eline geçirmişti⁸⁹. Sonunda Miloseviç istifa etmek zorunda kalmıştı.

2000 yılından önce Sırbistan’daki ticaretin dışa açıklık oranı düşüktü ve yolsuzluklar yoğundu. Miloseviç otoriter nitelikli rejimi sayesinde iktidarda kalmaya devam ediyordu. Renkli devrim yaşayan ülkeler içinde dış müdahaleye en açık ülke Sırbistan’dı. Bununla birlikte, toplumdaki fikirlere açık olma ve basın özgürlüğü düzeyi ülkedeki Batı yanlılarının demokratikleşme düşüncesini yaymalarını engellemekteydi. Miloseviç’e karşı yapılan her türlü muhalefet otoriter rejimin ağır darbeleriyle şiddetli bir biçimde bastırılmıştı. Örneğin; 2000 seçimlerinde Sırbistan’da ülke dışından yabancı gözlemcilerle müsaade edilmemişti; basın yayın kuruluşları Miloseviç’in yakın denetimi altındaydı; muhalefet sürekli olarak tehdit edilmekteydi ve uluslararası toplum tarafından verilecek destek önem arz ediyordu; ancak ülke içinde faaliyet göstermesi kısıtlanmıştı. Öğrenci grubu Otpor Miloseviç’e karşı mücadelede merkezi bir rol oynamıştı. Otpor’un büyüklüğü, adanmışlığı ve coğrafi olarak tüm ülkedeki yaygınlığı bu grubu siyaseten etkin hale getirmişti⁹⁰. Seçimlerden önce Otpor aktivist ağı diğer iletişim kanallarının yerini alacak şekilde faaliyet göstermiştir. Bu Otpor’un Sırp devriminde ne kadar büyük bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Otpor’un kuruluş amaçları Miloseviç’in iktidardan uzaklaştırılması, direnişin diğer vilayetlere yayılması, bireysel cesaretin örneği gösterilerek sindirilmiş toplumun harekete geçirilmesi, çağdaş bir mesaj vermek için

⁸⁸ Kalandadze ve Orenstein, a.g.m., s.13.

⁸⁹ Fenger, a.g.m., s.10-11.

⁹⁰ Valerie Bunce ve Sharon Wolchik, “Transnational Networks, Diffusion Dynamics, and Electoral Change in the Postcommunist World”, ISS Seminar at Cornell University, 25 Mart 2008., s.14.

uyanık ve eğlendirici olunması ve rejimin sindirme tehlikesine karşı lider seçmeden ve hiyerarşiden kaçınmadır. Washington, DC’de yetkililerle yapılan bir söyleşiye dayanılarak Ağustos 1999 önemli miktarda bir mali desteğin Otpor’a verildiği ifade edilmektedir. Otpor aktivistleri kitleleri ve özellikle de Sırp gençliğini harekete geçirme de oldukça yararlı olmuştu. Fakat asıl önemlisi geleneksel olarak bölünmüş olan muhalefetin tüm halkın güvendiği tek bir lider etrafında birleşmesini sağlamasıydı⁹¹.

Seçim devriminden sonra Sırbistan kayda değer bir demokratik gelişim yaşamıştır. Miloşeviç sonrası liderlik 2000 seçiminden sonraki seçimlerin ülkede serbest ve adil bir şekilde yapılmasını başarmıştır, medya üzerindeki baskıyı kaldırmıştır, maliye ve vergi sisteminde önemli reformları uygulamaya koymuştur ve yeni yolsuzlukla mücadele kanun paketini geçirmiştir. Boris Tadic 2004 yılında Sırbistan devlet başkanı olduktan sonra ülkedeki tüm temel siyasi makamlar demokratik olarak seçilen temsilcilerce doldurulmuştur⁹².

3.2.Gürcistan

Gürcistan, bağımsızlık peşinde koşan iki bölgesi – Abhazya ve Güney Osetya- nedeniyle Avrasya’nın en istikrarsız bölgelerinden birisi olarak görülmektedir. Diğer yandan Orta Asya ve Kafkasya’da nüfuz elde etme arayışı olan ülkeler için kilit bir oyuncu niteliğinde bir ülkedir.

Eduard Shevardnadze Hükümeti Kasım 2003 parlamento seçimlerinde destekçilerinin zaferini teminat altına almak amacıyla seçim hilelerine başvurmuştu. Adil Seçimler adlı Gürcü sivil toplum kuruluşu Mikhail Saakashvili’nin demokrasi yanlısı Ulusal Hareket’inin seçimleri Shevardnadze’nin önünde tamamladığını ilan ederken Merkez Seçim Kurulu seçimlerin galibinin Shevardnadze bloğu olduğunu duyurmuştur. 2 Kasım 2003’te seçimin yapıldığı günün akşamında Gürcistan Merkez

⁹¹ Fenger, a.g.m., s.11.

⁹² Kalandadze ve Orenstein, a.g.m., s.13-14.

Seçim Kurulu'nun bildirdiği sayım sonuçları ile Açık Toplum Enstitüsü'nün kısmen finanse ettiği Adil Seçimler adlı sivil toplum kuruluşunun bildirdiği sonuçlar arasında büyük farklılıklar mevcuttu. Seçim öncesi dönemin aksine muhalefetin önde gelen isimleri ve bloklar seçimlerden sonraki ikinci günde birleşmişlerdir. İlk ortak eylemleri Tiflis halkını 4 Kasım'da gösteri yapmaya çağırmak olmuştur. Sırbistan'daki sürece benzer şekilde üç hafta süreyle barışçıl protesto gösterileri yapılmıştır. Çeşitli kaynaklara göre Otpor Aktivistleri 1500 Ulusal Hareket ve 2000 Kmara üyesini şiddet içermeyen direnişin nasıl yapılacağı konusunda eğitmiştir⁹³. Protestolar sırasında gösterilerin şiddet içermeme niteliğini ön plana çıkarmak için göstericiler polis ve ordu mensuplarına gül vermişlerdir. Böylece gül Gürcistan devriminin simgesi haline gelmiştir. Olayların zirveye ulaştığı 22 Kasım'da, yeni seçilen meclisin resmi açılışı sırasında muhalefet oturumu boykot etmiş ve göstericiler parlamento binasına girmişlerdir. Muhalif lider Mikhail Saakasvili açılış konuşmasını yapan Shevardnadze'ye bir gül vererek istifa etmesini istemiştir. Protestocular da yapılan seçimlerin başkanlık seçimleri değil parlamento seçimleri olduğu gerçeğini de göz ardı ederek Shevardnadze'nin istifasını istemişlerdir. Shevardnadze olağanüstü hal ilan etmiş; ancak güvenlik güçleri bu emri yerine getirmediği için başarısız olmuştur. Bunun üzerine 23 Kasım'da Shevardnadze istifa etmiştir⁹⁴.

Anayasa Mahkemesi 2 Kasım seçimlerini geçersiz ilan etmiş ve parlamento seçimlerinin yenileneceğini duyurmuştur. Muhalefet partileri Saakasvili'yi ortak başkan adayları olarak ilan etmişler ve Saakasvili Ocak 2004 başkanlık seçimlerinden yüzde 96,7'lik oyla yeni devlet başkanı olarak çıkmıştır. Birleşik muhalefet ise Mart 2004'te yapılan seçimlerinde sandalyelerin yüzde 67'sini almıştır.

Devlet Başkanı Eduard Shevardnadze'yi alaşağı eden Kasım 2003 seçimleri hükümet yanlısı blok "Yeni Gürcistan İçin" ile çeşitli muhalefet partileri arasında yoğun bir rekabete sahne olmuştu. Kmara (Yeter) adlı gençlik kuruluşu dahil birçok sivil toplum kuruluşu birleşik muhalefeti desteklemişti. Açık Toplum Enstitüsü

⁹³ Fenger, a.g.m., s.12.

⁹⁴ Kalandadze ve Orenstein, a.g.m., s.16.

Nisan 2003'te yaptığı bağış ile Kmara'nın kurulmasına yardım etmişti. Otpor'un yöntemlerini taklit etmek suretiyle yolsuzlukları posterlere ve duvar yazılarına taşıyarak hükümete muhalefet etmişlerdi. Kmara ve bağımsız televizyon kanalı Rustavi-2 Gül Devrimi' nin arkasındaki önemli güçler olarak kabul edilmektedir. Gül Devrimi'nin kilit oyuncularını insanları harekete geçiren ve kamuoyunu yönlendiren kurumun Kmara ya da diğer STK'lardan ziyade Rustavi-2 televizyon kanalı olduğunu iddia etmişlerdir⁹⁵.

Sırbistan'la kıyaslandığında Gürcistan'daki siyasi ortam daha az kısıtlayıcı idi, çünkü Shevardnadze blokunun yürüttüğü seçim çalışması cansızdı, iktidardaki pek çok önemli kişiler muhalefetin saflarına geçmişti ve Gürcü medyası göreceli olarak daha özgürdü⁹⁶.

Gül Devrimi'nin akabinde yeni liderlik bazı alanlarda önemli başarılar elde etmiştir: Ayrılıkçı Acaraların merkezi yönetimin denetimi altına girmesi, yolsuzlukla mücadele, seçim sürecinin adil hale getirilmesi, polis güçlerinin yetkilerini kötüye kullanmalarının azaltılması ve hükümet yetkilerinin merkezden çevreye aktarılmasında ilk adımların atılması bunlardan bazılarıdır. Diğer yandan bazı anti-demokratik düşünce ve eylemler de hayat bulmuştur. 2004 yılında Anayasa'da yapılan değişiklikler ile parlamentoyla kıyaslandığında zaten oldukça güçlü konumda olan başkanlık makamı daha da güçlendirilmiştir. Yürütme organının yarı otoriter eğilimleri “şeffaf, muntazam ve öngörülebilir” bir karar alma sürecinin sürekli yokluğunda, medya ve yargı sisteminin hükümet denetiminde olduğu ve manipüle edildiği ve hukukun üstünlüğüne saygının minimum düzeyde olduğu bir ortamda açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Son olarak, devrimden bugüne Saakashvili'nin Ulusal Hareketi'ne karşı herhangi bir ciddi muhalefet de ortaya çıkamamıştır ve Başkan Saakashvili kendisinin Batı yanlısı konumunu eleştiren partilerin

⁹⁵ Fenger, a.g.m., s.11-12.

⁹⁶ Bunce ve Wolchik, a.g.m., s.14.

yasaklanması düşüncesini dahi onaylar hale gelmiştir⁹⁷. Dolayısıyla Gül Devrimi'ni başarılı bir demokratik rejim değişikliği olarak görmek mümkün değildir⁹⁸.

3.3.Ukrayna

1994'te Leonid Kuchma'nın seçilmesinden itibaren Ukrayna bölgedeki diğer ülkelerin yaşadığı sürecin benzerini yaşamıştır. Artan yolsuzluklar, basın özgürlüğünün kısıtlanması, ekonomik reformların yavaş ilerlemesi ve devlet kurumlarınca yapılan yoğun denetimler sözde-demokratik bir rejim yaratmıştır. Aralık 1999'da Ukrayna'ya yardım eden ve daha kapsamlı ekonomik reform isteyen Batılı devletlerden gelen baskılar sonucunda Viktor Yushchenko başbakan olarak atanmıştır. 2000 yılında yani başbakanlığının ilk yılında ekonomi yıllarca süren negatif büyüme oranlarından sonra yaklaşık yüzde 6 büyümüştü. Bununla birlikte, 2000 ve 2001 yıllarında siyasi belirsizliğin artması Yushchenko'nun ekonomik başarılarını gölgede bırakmıştı. Nisan 2001'de parlamento Yushchenko hükümetine güvensizlik oyu vererek hükümeti düşürmüştü ve hemen sonrasında Yushchenko istifasını vermişti⁹⁹.

Başkan Kuchma Viktor Yanukovich'i 2004 başkanlık seçimlerinde halefi olarak seçmişti. 31 Ekim 2004'te yapılan ilk tur seçimlerde başkanlık için 24 aday yarışmıştı. 21 Kasım 2004'te yapılan seçimlerin ikinci turunda ise Yanukovich ve Yushchenko seçim yarışına girmişti. Seçimlerden hemen sonra yerel ve yabancı seçim gözlemcileri seçimlere büyük çapta hile karıştırıldığına dair suçlamalarda bulunmuşlardı. Diğer yandan Merkez Seçim Kurulu seçimlerin adil ve serbest bir biçimde yapıldığına dair açıklama yapmış ve ikinci tur seçimlerde Yanukovich'in zaferini ilan etmişti. Oysaki bağımsız gözlemciler muhalif lider Viktor Yushchenko'nun seçimlerden birinci çıktığını dile getirmekteydi. Bu açıklamadan sonra turuncu renkli giysileriyle Yushchenko'nun destekçileri Kiev Bağımsızlık Meydanını doldurmuşlardı. Yushchenko destekçilerinden Seçim Kurulu kararını

⁹⁷ Kalandadze ve Orenstein, a.g.m., s.16-17.

⁹⁸ Hill, a.g.m., s.10.

⁹⁹ Fenger, a.g.m., s.14.

değiştirinceye kadar Bağımsızlık Meydanını terk etmemelerini istemişti¹⁰⁰. Seçimlerin yarattığı siyasi huzursuzluk 17 gün süren toplumsal gösteriler sonrasında Turuncu Devrimin fitilini ateşleyecekti. Gösterilerin zirve noktasında Kiev'deki göstericilerin sayısı bir milyona ulaşacaktı¹⁰¹.

27 Kasım 2004'te günlerdir süren kitlesel gösteriler ve bakanlar kurulu, devlet başkanlığı dairesi ve Kuchma'nın konutunun kuşatılması sonucunda parlamento toplanmış ve ezici çoğunlukla seçimi geçersiz ilan etmiştir. Altı gün sonra, Ukrayna Yüksek Mahkemesi seçimlere hile karıştırıldığını belirterek sonuçları geçersiz ilan etmiş ve seçimlerin yenilenmesi kararını almıştır. 26 Aralık 2004'te halk üçüncü kez sandık başına gitmiştir. Avrupa, ABD, Rusya ve Asya ülkelerinden toplam 12.000 gözlemcinin gözetimi altında yapılan seçimler sonucunda Yushchenko oyların yüzde 52'sini alarak başkan seçilmiştir; rakibi Viktor Yanukovych ise yüzde 44 oy almıştır¹⁰². Aralık 2004 anayasa değişiklikleri ile Ukrayna siyasi sisteminde temel değişiklikler olmuş, Parlamento ve hükümetin yetkileri artırılmış ve devlet başkanının konumu zayıflatılmıştı ve reformlar Ukrayna demokrasisinin bir çimentosu hüviyetindeydi¹⁰³.

Ukrayna gençlik kuruluşu Pora'nın seçimlerdeki rolünü belirlemek kolay değildir. Ancak Otpor'un Pora aktivistlerini eğittiği açıktır. Hollandalı Alfred Mozer Vakfı'nın verilerine göre, eğitim seminerlerine 600'den fazla genç aktivist katılmıştır. Sonuç itibarıyla, Pora'nın faaliyetleri ile Otpor ve Kmara'nın faaliyetleri arasında açık benzerlikler vardı. Diğer ülkelerle kıyaslandığında Pora'nın önemli taktiklerinin websitesi hazırlamak, çıkartmalar, mizah ve sloganlar olduğu göze çarpmaktaydı. Yushchenko'yu destekleyen Kanal 5, devletin bilgi edinimi üzerindeki tekeli kırma konusunda önemli bir rol oynamıştı¹⁰⁴.

¹⁰⁰ Fenger, a.g.m., s.14

¹⁰¹ Kalandadze ve Orenstein, a.g.m., s.14.

¹⁰² Fenger, a.g.m., aynı yerde.

¹⁰³ Kalandadze ve Orenstein, a.g.m., s.15

¹⁰⁴ Fenger, a.g.m., s.15

Gürcü örneğinde olduğu gibi, tek bir karizmatik lider - Viktor Yushchenko – Ukrayna devriminde önemli bir rol oynamıştır. Yine Gürcü ve Sırp devrimlerine benzer şekilde siyasi bir başarı kazanılmasının ardında iktidarda bulunanların yolsuzluklara bulaşmış olması, halkın taleplerine kayıtsız kalması ve şiddet kullanılması yatmaktadır. Aynı zamanda iktidar çevrelerinin kusurları ve başarısızlıklarından da faydalanılmıştır¹⁰⁵. Yushchenko yönetimi altında karar alma süreci Kuchma yıllarına nazaran önemli oranda daha demokratik, şeffaf ve meşru idi. Seçim sürecini adil olması, basın ve sivil kesimin özgürlüğü gibi alanlarda dikkat çekici gelişmeler olmuştu. Diğer yandan, hukukun üstünlüğünü ve demokratik değişimleri geri döndürmeyecek istikrarlı ve tekamül etmiş kurumlar da henüz kökleşmemişti¹⁰⁶.

Ukrayna ve diğer ülkelerde yaşanan durumları bir “devrim” olarak nitelemek ciddi bir meseledir. “Devrim” radikal yeni bir düzen kurma ve eski imtiyazları ortadan kaldırma girişimi anlamına mı gelmektedir? Turuncu devrim sırasında ve sonrasında gelişen olayları bir rejimin yıkılması olarak görmek makul değildir. 2004 yılındaki başkanlık seçimlerinin yeni turunda turuncu ve beyaz-mavi siyasi güçlerin karşılıklı olarak mutabakata varmaları ve başkan’ın sahip olduğu yetkilerin azaltılması için anayasal değişikliklerin yapılması konusunda varılan anlaşmalar sayesinde Ukrayna parlamenter bir cumhuriyete dönüştürülmüştür. “Turuncu” siyasi koalisyonunun rakibi konumunda bulunan “Bölgeler Partisi” 2006 parlamento seçimlerini kazanmış ve parlamentoda Komünist ve Sosyalist partilerin de içinde yer aldığı bir çoğunluk elde etmişti. Viktor Yushchenko’nun başkanlık seçiminde rakibi olan Viktor Yanukovych “Bizim Ukrayna” blokunun desteğiyle başbakan olmuştur. Her şeyden öte, Ukrayna siyasi sahnesindeki oyuncular hala aynıdır; fakat gücün dağılımı sayesinde herhangi bir siyasi partinin devlet makamlarını tekeline alma ihtimali zayıflamıştır. Bundan dolayı Turuncu Devrim’e Ukrayna’daki rejimin süreklilik arz etmeyen ve barışçıl bir şekilde dönüştürülmesi olarak bakmak

¹⁰⁵ Bunce ve Wolchik, a.g.m., s.13.

¹⁰⁶ Kalandadze ve Orenstein, a.g.m., s.15.

gerekmektedir. “Renkli devrim” ve “ılımlı otoriterizm” için kullanılacak en uygun terim “değişim”dir, çünkü her iki dönüşüm türünü de kapsamaktadır¹⁰⁷.

Renkli devrimleri yaşayan ülkelerde siyasi, sosyal ve ekonomik buhran, toplum kesimlerinin siyasi ve ekonomik elite karşı gelmesine uygun bir ortam hazırlamaktaydı. Diğer yandan Gürcistan’daki enerji problemleri, suç oranlarındaki artış, dil, din ve kimlik problemleri ile toplum üzerinde kurulan siyasi baskı ya da Ukrayna’daki ekonomik durumdaki kötüleşmenin ve gelir dağılımındaki bozulmanın getirdiği siyasi istikrarsızlık, medyanın özgürlük problemi, öldürülen gazeteciler vs. devrimlerin altyapısını hazırlayan etkenlerdi¹⁰⁸.

3.4. BÖLÜM ÖZETİ

Sırbistan devrimi Avrasya coğrafyasında yeni renkli devrimleri tetiklemişti. Sırp lider Slobodan Miloşević tekrar kazanacağı noktasında kendisine aşırı güveni vardı ve seçimlerin yapılmasına izin vermişti. Sırp muhalefeti ise bünyesinde 18 partiyi barındıran bir koalisyondur. Lider olarak da geçmişinde Miloşević ve komünizmle ilgisi olmayan Vojislav Kostunica etrafında birleşmişlerdi. Seçimler sonucunda Federal Seçim Komisyonu Miloşević’in seçimleri kazandığını açıklamıştı. Oysa seçim günü yapılan çıkış anketlerine göre Kostunica oyların yüzde 50,2’sini, Miloseviç ise yüzde 37,1’ini almıştı. Muhalefet seçim komisyonunun ve Miloşević’in Kostunica’nın zaferini tanımasını istemişti. Ancak bu gerçekleşmeyince 700.000 civarında Sırp’ın başkentte yaptığı gösteriler ve boykotlar neticesinde Miloşević istifa etmiş ve renkli devrim başarıya ulaşmıştır.

¹⁰⁷ Inna Melnykovska, “Colour Revolution or Soft Authoritarianism? Institutional Change in Ukraine and Russia”, Research Centre for East European Studies at the University of Bremen, Changing Europe Summer School II, “Crises and Conflicts in Eastern European States and Societies: Stumbling Blocks or Stepping Stones for Democratisation?”, Varşova, 2 – 8 Eylül 2007, Volkswagen Foundation.

¹⁰⁸ Bozkurt, a.g.m., <http://www.2023.gen.tr/mayis2006/6.htm>, s.1.

Gürcistan'da Kasım 2003'te yapılan parlamento seçimlerinde Eduard Shevardnadze yönetimi seçim hilelerine başvurmuştu. Merkez Seçim Kurulu Shevardnadze'nin seçimleri kazandığını duyururken Adil Seçimler adlı sivil toplum kuruluşu Mikhail Saakashvili önderliğindeki muhalefetin seçimleri birinci bitirdiğini ilan etmişti. Sırbistan'daki sürece benzer şekilde geniş halk kitleleri sokağa dökülmüş ve süreci protesto etmişlerdir. Bu protestolar sırasında göstericiler ordu ve polis mensuplarına devrime de adını verecek olan gül dağıtmışlardır. Parlamento açılışı sırasında göstericiler devlet binalarını basmışlar ve Shevardnadze'nin istifasını istemişlerdir. Güvenlik güçleri de göstericilere müdahale edilmesi yönündeki hükümet talimatlarını yerine getirmedikleri için devrim başarılı olmuş ve 23 Kasım 2003'te Eduard Shevardnadze istifa etmiştir. Müteakiben, Ocak 2004'te yapılan başkanlık seçimlerinde yüzde 96,7 oy alan Saakashvili yeni devlet başkanı olmuştur.

Ukrayna'da da benzer bir seçim süreci yaşanmıştı. Ukrayna Devlet Başkanı Leonid Kuchma 2004 başkanlık seçimlerinde halefi olarak Viktor Yanukovich'i seçmişti. Muhalefetin lideri ise yine 2000-2001 yıllarında Başbakanlık da yapmış olan Viktor Yushchenko idi. 31 Ekim 2004'te yapılan ilk tur seçimlerde 24 aday yarışmış ve seçim sonucunda Yanukovich ve Yushchenko ikinci tura katılmaya hak kazanmıştı. Seçimlerden hemen sonra yerel ve yabancı gözlemciler seçimlere hile karıştırıldığını duyurmuşlardı. Merkez Seçim Kurulu Viktor Yanukovich'i, bağımsız gözlemciler ise Viktor Yushchenko'yu galip ilan etmişti. Bu açıklamalar sonrasında Yushchenko yanlısı göstericiler Kiev'de toplanmış ve 17 gün süren gösteriler sonunda göstericiler devlet binalarını işgal etmiş ve parlamento ezici çoğunlukla seçimi geçersiz ilan etmiştir. 26 Aralık 2004'te yapılan üçüncü tur seçimler sonucunda Yushchenko oyların yüzde 52'sini alarak başkan seçilmiştir; rakibi Viktor Yanukovich ise yüzde 44'te kalmıştır.

4.BÖLÜM: KIRGIZİSTAN' IN KISA ANALİZİ

4.1.Kısa Tarihçesi

Kırgızistan özelinde Orta Asya ülkelerindeki mevcut siyasi gelişmeleri anlayabilmek için Orta Asya'nın kültürel ve tarihi arka planını da dikkate almak gerekmektedir. Eski krallıkların farklı tarihleri, Orta Asya'daki göçebe toplulukların gelenekleri ve yaşantıları kendi farklı algılarının, siyasi davranışlarının ve devletler arasındaki jeopolitik eğilimlerin oluşumunda önem arz etmektedir¹⁰⁹.

Kırgızlar eski bir Türk halkıdır. Ataları Güney Sibirya'daki Türk boyları, Moğollar ve Tanrı Dağlarının eski halklarıdır. Kırgızlar ilk devletlerini 6. ve 7. yüzyıllarda Yenisey Nehri etrafında kurmuşlardır. 7. yüzyıldan 13.yüzyıla kadar birbirini takip eden Türk hanlıkları tarafından idare edilmişlerdir. 13.yüzyılda Tanrı Dağları ve Yenisey'deki Türk devletleri Cengiz Han tarafından yıkılmışlardır. Sonraki 200 yılda Altınordu Devleti'nin hakimiyeti altında kalmışlardır. 1510 yılında bu devletin egemenliğinden çıktıktan sonra Kırgız boyları 17.yüzyılda Kalmukların, 18.yüzyıl ortasında Mançuların ve erken 19.yüzyılda Özbeklerin ve Hokand Hanlığı'nın hakimiyetine girmişlerdir¹¹⁰.

Sovyet tarihçilere göre Kırgızca'nın ayrı bir dil olarak geliştiği ve modern mana da olmasa bile sosyolojik olarak bir tür Kırgızlık bilincinin oluşmaya başladığı dönem Kırgız kabilelerin Moğol İmparatorluğundan ayrı bir hanlık kurdukları 15.yüzyıla denk gelmektedir¹¹¹.

¹⁰⁹ Hill, a.g.m., s.4.

¹¹⁰ Vladimir Babak ve Demian Vaisman, Political Organization in Central Asia and Azerbaijan, s.185-187

¹¹¹ John Anderson, Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Democracy?, Routledge Taylor &Francis Group, Londra ve New York, 2007, s.1.

İslam Kırgızistan'da 16. yüzyılın sonlarından itibaren yayılmaya başladı. Ancak bütün Kırgızistan'ı etkisi altına alması ancak 18. yüzyılın başında olmuştur¹¹². 1830'larda büyük çoğunlukla Hokand Hanlığı'nın yönetimi altında iken İslam dinini kabul etmişlerdir. İslami köktencilik Kırgızlar arasında taban bulamamıştır. Çünkü Kırgızların göçebe kültürü günlük yaşamlarında etkin olmaya devam etmiştir¹¹³. Ancak özellikle güney bölgelerde medrese ve camilerin sayısı hızla artmış ve İslami bilinç derinlik kazanmıştır¹¹⁴.

18.yüzyılın sonu itibariyle, Tanrı Dağları bölgesinde ortak toprak, göçer veya yarı-göçer ekonomisi ve şanlı bir geçmişi konu eden Manas Destanına¹¹⁵ dayalı etnik bir bilinç geliştirmişlerdir. Kuzeydeki Kırgızlar 1860 yılı itibariyle Rusların yönetimi altına girmişler, kalan kesimler ise 1876'da Hokand Hanlığı'nın ortadan kaldırılmasıyla Rus hakimiyetine dahil olmuşlardır. Kuzey bölgesinde Birinci Dünya Savaşı öncesinde kayda değer bir Rus yerleşimi söz konusu olmuştur¹¹⁶. Rus Çarlığı, Türkistan'daki hakimiyetini pekiştirmek amacıyla askeri baskının yanı sıra bölgede kolonizasyon politikası da takip etmiştir. Bunun için büyük bir bölümü Ruslardan ve diğer Slav milletlerinden oluşan binlerce insanı Türkistan'a göç ettirmiştir. Bu kolonizasyon siyasetinin bir ayağı da, Rus Kozaklarının¹¹⁷ kuzey Kırgızistan'daki en verimli Kırgız topraklarına yerleştirilmeleridir. İlk olarak 1868 yılında gelen Rus ve

¹¹² http://www.davetci.com/d_ulke/isl_ulke_kirgizistan.htm, 04.10.2008

¹¹³ Hiro, a.g.e., s.134.

¹¹⁴ Anderson, a.g.e., s.1.

¹¹⁵ Kırgızlara ait olan Manas destanı bugün de bütün canlılığı ile devam etmektedir. Manas destanının 11 ile 12. asırlar arasında meydana geldiği düşünülmektedir. Bu destanın ana kahramanı Manas da, tıpkı Oğuz Kağan destanının İslamî rivayetindeki ve Satuk Buğra Han gibi İslamiyeti yaymak için mücadele eden bir yiğittir. Bununla birlikte Manas Destanı'nda müslümanlık öncesi Türk kültür, inanç ve kabullerinin tamamını sergilenmektedir. Bazı versiyonları dört yüz bin mısra olan Manas Destanı Türk-Bozkır medeniyetinin Kazak -Kırgız dairesinin kültür abidesi niteliğindedir. Büyük Türkolog Wilhelm Radloff (1837-1918) bu destanla ilgili ilk derlemeyi, Kırgızistan'ın Tokmak şehri güneyindeki Sarı Bağış boyuna mensup bir Manasçıdan 1869'da yapmıştır. Radloff'un derlediği yedi bölümlük Manas Destanı, toplam 11 bin 454 mısradan oluşmuştur. Fakat Manasçıların okuduğu dize sayısı, 16 bin mısra civarındadır. Kırgız Türklerinin ulusal kahramanı Manas'ın etrafında örgütlenen Manas Destanı'nın ilk bölümünden itibaren; Manas'ın doğumu, daha bebeklikte iken konuşmaya başlaması, kafirleri yeneceğini söylemesi, büyüüp delikanlı olunca Çinlileri yenmesi, Müslüman yiğit Almanbet'le tanışıp, birlikle birçok savaşa girmeleri, Manas'ın evlenmesi, düşmanları tarafından iki defa öldürülmesine rağmen tekrar dirilmesi, Mekke'yi ziyaret ve Kabe'yi tavaf etmesi, lirik bir üslupla anlatılmıştır. http://tr.wikipedia.org/wiki/Manas_Destan%C4%B1, 16 Haziran 2009)

¹¹⁶ Babak ve Vaisman, a.g.e., s.185-187.

¹¹⁷ Rus Kazakları ya da Kozaklar Ukrayna ve Güney Rusya yerli halklarının karışımı ile 15. yüzyıl dolaylarında Don ve Dinyeper nehirleri civarında ortaya çıkan etnik topluluktur. [http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Kazaklar_\(Slav\)](http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Kazaklar_(Slav))

Ukraynalı göçmenler Yedisu ilinde yerleşmişlerdir. Rusların Kırgız topraklarına daha geniş çapta göçmen yerleştirme siyaseti 1870’li yılların sonlarında olmuştur. 1880’lerin başında 3500 ailenin daha geldiği bilinmektedir. 1880’li yılların sonlarına gelindiğinde, Burulday, Kulanak, Nikolayevskoe, Tokmak ve diğerlerinin yer aldığı Bişkek ve Prievalsk kasabalarında birçok Rus köyü kurulmuştur. Rusya, 1890’lı yıllarda Oş ve Andican kasabalarında Rus yerleşim sahaları kurmuştur. Bu sahalara gelip yerleşen Rusların sayısı 1897 tarihinde 20.000’e ulaşmıştır. 1897 nüfus sayımına göre Yedisu ilinde yaklaşık 233.700, Semerkant illerinde de 373.000 Kırgız yaşamakta idi. Aynı yıl bölgedeki Rus ve Ukraynalıların toplam sayısı ise yaklaşık olarak 30.000 civarındaydı. İkinci büyük göçmen akını ise 1905-1910 yılları arasındaki tarım reformlarının yapıldığı dönemde gerçekleştirilmiştir. 1905’ten sonra özellikle güneydeki Fergana vadisine de Rus göçmenler yerleşmiştir. 1897-1914 yılları arasında Orta Asya ve Sibirya’dan bugünkü Kırgızistan topraklarına 73.000 göçmen gelip yerleştiği tahmin edilmektedir. Çüy, Talas ve Isık Göl vadilerinde yaşayan Kırgızların ellerinden alınan topraklarda yeni Rus köyleri kurulmuştur. 1913 yılına gelindiğinde Yedisu, Fergana, Sırderya, ve Semerkand illerinde yaklaşık 770.100 Kırgız yaşamaktayken aynı bölgelerde Rus ve Ukraynalıların nüfusu 122.000’e ulaşmıştır. 1916 yılı itibarıyla Rus göçmenleri ülkenin bütün ekilebilen topraklarının yüzde 58.6’sına sahip olmuşlardı. Kırgızların ellerinden topraklarının alınması çoğunlukla göçebe yaşayan halkın geçim kaynağı olan hayvancılığa da darbe vurmuştu. Rus göçleriyle değişen ekonomik yapı şehir merkezlerinde gelişme sağlamış ve 1882 yılında 2000 olan Bişkek’in nüfusu 1913’te 15.000’e çıkmıştır ve bu nüfusun üçte ikisini Ruslar oluşturmaktadır. Diğer kasabalarda da benzer değişimler yaşanmıştır¹¹⁸.

Rusların göç ederek Kırgız topraklarına yerleşmesiyle başlayan süreç Birinci Dünya Savaşı öncesinde Kırgızların ve diğer Orta Asya Türk halklarının ayaklanmasına yol açmıştır. Kırgız tarihine Yedisu Ayaklanması¹¹⁹ olarak geçen ayaklanma Haziran 1916’da Orta Asya’da Ruslar ile yerel halklar arasında

¹¹⁸ Füsün Kara, “Rusya’nın Kırgızistan’daki Koloni Siyaseti (1852-1917)”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 17, Sayı. 2, Anderson, a.g.e., s-5-6.

¹¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Andican Ahat, Cedidizm’ den bağımsızlığa hâriçte Türk-İslam Mücadelesi, Emre Yayınları, 2003-istanbul, s. 160-161.

çatışmalara da neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'na Ruslar yanında katılmak istemeyen yerel halk ile bölgedeki Rusların desteklediği Rus ordusu arasında kanlı çatışmalar yaşanmıştır. Oş şehrinde 10.000 kişi kitle gösterilerini başlatmış ve ayaklanma kuzey bölgelerine de sıçramıştır. Yerel Rusların da desteklediği Rus ordusu Kırgız yerleşim birimlerini yakmışlar ve ekim ayında isyan bastırılmıştır. Bu çatışmalarda 2000 Rus ve 100.000 Kırgız hayatını kaybetmiş, Kırgızların yaklaşık üçte biri Çin'e göç etmek zorunda kalmıştır¹²⁰.

Nisan 1918'de Kırgız bölgesi Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir parçası haline gelmiştir. Temmuz 1919'da Sovyet Hükümeti Kırgızların idaresi için daha sonra Kazakistan ve Kırgızistan bölgelerini de birleştirecek olan özel bir Devrimci Komite kurmuştur. Ekim 1924'te Kara Kırgız Özerk Oblastı (vilayeti) adını almıştır¹²¹. Kara Kırgız sıfatı Ruslar tarafından dağlarda yaşayan Kırgızları steplerde yaşayanlardan ayırmak için kullanılmıştır. 7 Mayıs 1927'de Kırgızistan Sovyet'inin kurucu meclisi Kırgız Özerk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etmiş ve Kırgızistan 1936 yılına kadar özerk bir cumhuriyet olarak kalmıştır. 1936'da Kırgızistan'a birlik cumhuriyeti statüsü verilmiş ve bu cumhuriyetin başkenti¹²² olarak Frunze belirlenmiştir.¹²³

Stalin döneminde Kırgızistan'ın özellikle kuzey bölgelerinde sanayileşme ve kollektivizasyonun önemli etkileri olmuştur. Bu dağlık kesimdeki hidroelektrik potansiyel geliştirilmiştir. Bu dönemde oluşturulan ve büyüyen diğer yeni sanayiler metal, tekstil, şeker rafinesi ve et paketlemedir. 1937 yılı itibariyle 200'ün üzerinde büyük ölçekli sanayi işletmesi faaliyettedir. Sosyal altyapının geliştirilmesi kapsamında yeni yerleşim yerleri ve konutlar inşa edilmiş, yüzlerce okul ve hastane açılmış ve sulama şebekesi geliştirilmiştir. Maden ve enerji kaynaklarının kullanılması için girişimler yapılmıştır. 1940 yılı itibariyle, Kazakistan hariç

¹²⁰ Kara, a.g.m., s.338.

¹²¹ http://www.davetci.com/d_ulke/isl_ulke_kirgizistan.htm, 04 Ekim 2009.

¹²² 1926 yılına kadar Bişkek'ti. Kırgızistan'ın bağımsızlığından sonra Frunze adı tekrar Bişkek olarak değişmiştir.

¹²³ Babak ve Vaisman, a.g.e., s.186.

tutulduğunda tüm Orta Asya'daki kömür üretiminin yüzde 40'ı Kırgızistan'dadır. 1913-1940 döneminde sanayi 9.9 kat büyümüştür¹²⁴.

Orta Asya'da kültür alanında uygulanan baskı politikası ayrı bir Kırgız etnik kimliğinin gelişiminde etkili olmuştur. 1920'lerde "ulusların sosyalist gelişiminin" temel bir ilkesi olan "*Korenizatsiia*" (kültürel yerelleştirme) politikasına uygun olarak ulusal kadrolar ve etnik temelli idari bölgelerin resmi dili bağlamında yazılı diller meydana getirilmiştir. Ulusal kadroların oluşumu Bolşevik mesajın yerli halklar arasında yayılması ve uzaktaki merkezin güvенеbileceği sadık yöneticilerden meydana gelen yerel yönetimlerin yaratılması açılarından elzem görülmüştür. Yazılı dil ise ulusal okulların, yüksek öğretim kurumlarının ve kültür merkezlerinin kurulmasıyla sonuçlanacaktı. Kolay olmamasına karşın, 1926'da Arap alfabesinden Latin alfabesine ve müteakiben 1940 yılında Kiril alfabesine geçildikten sonra İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte yüksek bir okur-yazarlık oranına ulaşılmıştır¹²⁵. Bu kapsamda yerli bir Kırgız aydını ortaya çıkmış ve bu aydın gurubu resmi Sovyet çizgisiyle uyuşmayan ve hatta zaman zaman onunla çatışan bir ulusal kültür yaratmaya çalışmıştır. Alternatif ulusal Kırgız kimlik duygusunun gelişiminde diğer faktörlerin yanı sıra süreklilik arz eden sindirme yöntemleri de etkili olmuş ve Kırgızları kendi topraklarında büyük azınlık olmasını sağlamıştır (1959'da yüzde 40,5; 1970'de yüzde 43,8; 1979'da yüzde 47,9). Kırgızistan'ın 1950'lerdeki etnik yapısı Kazakistan'ın bugünkü etnik yapısına benzemektedir. Daha sonra Kırgızların yüksek doğum oranına sahip olması nedeniyle bu rakam Kırgızlar lehine değişmiş ve 1980'li yıllarda yüzde 52,4 ile çoğunluk haline gelmişlerdir. Bu süreç Çarlık rejiminin pek çok Kırgız'ın ölümüyle ve kayda değer bir kısmının Çin, Moğolistan ve Afganistan'a göçüyle sonuçlanan 1916 Kırgız ayaklanmasını bastırmasıyla başlamıştır. İkinci faktör ise vasıflı işçilerin ve yöneticilerin akınıyla birlikte gelen sanayileşmenin sürecidir. Son olarak, Stalin rejimi tarafından sürgün edilen bazı

¹²⁴ Anderson, a.g.e., s.11.

¹²⁵ Babak ve Vaisman, a.g.e., aynı yerde.

halkların (Koreliler, Almanlar ve Kafkasyalı “cezalandırılmış” milletler) Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne yerleşmesi bu süreci tetiklemiştir¹²⁶.

1933 yılı sonundan itibaren yönetici konumunda bulunan Kırgızlar arasında kapsamlı bir tasfiye yapılmış ve partinin üye sayısı 19.932’den 6.385’e düşürülmüştür. Bu tasfiyenin gerekçesi milliyetçi ve karşı devrimci faaliyetlerde bulunmaktır. Kurbanlar arasında tanınmış iktisatçı Abdülkerim Sıdıkov, Kırgız Halk Komiserleri Konseyi eski başkanı Yusuf Abdurahmanov, tanınmış reformcu ve eğitimci Kasım Tınıstanov ve Cengiz Aytmatov’un babası Torekul Aytmatov da bulunmaktaydı. Son üç isim Sosyal-Turan partisinin üyesi olmak, milliyetçi ve Sovyet karşıtı faaliyetlerde bulunmakla suçlanmış ve 138 kişi ile birlikte yargılanarak Kasım 1938’de kurşuna dizilmişlerdir¹²⁷.

1953’te Stalin’in ölümünden sonra Nikita Kruşçev döneminde yavaş da olsa yönetimdeki Kırgızların sayısı artmıştır. 1970’lere gelindiğinde üst düzey yöneticilerin yalnızca üçte biri Kırgızlardan oluşmuştur. Ancak yeraltı yapılanmalarında ve kırsal kesimdeki Kırgızların patronaj ilişkileri devam etmiştir¹²⁸.

Kırgızistan Komünist Partisi’nin ilk genel sekreteri Turdahun Usubaliyev olmuş ve yaklaşık çeyrek asır yönetimde kaldıktan sonra Mihail Gorbaçov’un Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri olmasıyla yerini 4 Kasım 1985’te Bişkek Valisi Absamat Musaliyev’e bırakmıştır. Bir yıl sonrasında ise Aksar Akayev Kırgızistan Komünist Partisi Merkez Komitesi sekterliğine seçilmiştir¹²⁹.

Kırgızistan’da demokratik siyasetin ilk tohumları Gorbaçov’un perestroika (yeniden yapılanma) politikası vasıtasıyla atılmıştır. Mihail Gorbaçov tarafından 1985’te başlatılan; SSCB’deki yeniden yapılanma, komünizm ve demokrasiyi barıştırmayı, halkın da katılımı ile siyasal sistemin işleyişini değiştirmeyi, ekonomik

¹²⁶ Babak ve Vaisman, a.g.e., aynı yerde.

¹²⁷ Anderson, a.g.e., s.13-14.

¹²⁸ Anderson, a.g.e., s.14.

¹²⁹ Hiro, a.g.e.,s.130.132.

alandaki elde edilen sonuçları iyileştirmeyi ve Sovyet halkının yaşam düzeyini yükseltmeyi amaçlıyordu.

Perestroika gönüllü sosyal ve kültürel grupların oluşumuna izin verdiği için 1980'lerde seküler kuruluşların sayısında ciddi bir artış olmuştu. Bu gelişme ülkedeki demokratik harekete ivme kazandırmıştı. İktisadi işletmelerin büyük çoğunluğu Moskova'nın denetimi altındaydı ve yöneticileri de Moskova tarafından atanmaktaydı. Kırgızlar genellikle kol gücü ya da yarı-vasıflı işlerde çalıştırılmaktaydı. Bu durumda Kırgız gençliği kendini soyutlanmış ve yabancılaşmış hissediyordu. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren glasnost ve perestroika ile birlikte bu sorun siyasi boyutlar kazanmaya başlamıştır¹³⁰.

Kırgız ulusal uyanışı, eğitilmiş Kırgız sınıfının gayri resmi gruplar ve dernekler kurma fırsatını elde ettiği çoğulcu ortamda, yani glasnost ve perestroika politikalarının uygulandığı dönemde zirveye ulaşmıştır. Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Resmi Diline Dair bir Yasa 23 Eylül 1989'da kabul edilmiştir. Bu yasa 1 Ocak 1989 tarihi itibarıyla tüm resmi yazışmaların Kırgızca olmasını zorunlu kılmaktadır. Dil Yasası Kırgız olmayan nüfusun Kırgızistan'dan göç etmesindeki artışta etkin faktörlerden birisi olmuştur. Kırgızistan'dan göç eden etnik Rusların/Slavların sayısı 1989'da 2200'den 1990'da 16.000'e yükselmiş ve bu rakam 1993'te dramatik bir şekilde artarak 66.000 olmuştur. Bu eğilimi ortadan kaldırmak amacıyla Kırgız yöneticileri Rusça'ya Kırgızca'ya eşit bir statü vermişlerdir. Kırgızistan'dan Rusya ve Almanya'ya olan etnik göçe ilave olarak kırsal kesimlerden şehirlere de kitlesel göçler gerçekleşmiştir. 1993-98 yıllarını kapsayan dönemde küçük köylerin nüfusu yüzde 19, büyük köylerin ve küçük kasabaların nüfusu ise yüzde 9 azalmıştır. Aynı dönemde başkent Bişkek'in nüfusu 350.000'den 500.000'e yükselmiştir¹³¹.

Yakın dönem Kırgız tarihinin kayda değer olaylarından birisi Haziran 1990'da Oş vilayetinde çıkan ayaklanma ve Kırgız-Özbek çatışmasıdır. Çatışmayı

¹³⁰ Hiro, a.g.e., s.135.

¹³¹ Babak ve Vaisman, a.g.e., s.187.

tetikleyen hadise ise Özbeklere ait olan Kırgızistan-Özbekistan sınırındaki bir kolektif çiftliğin aynı bölgede yaşayan Kırgızlar tarafından zorla alınmak istenmesidir. Çatışma sırasında Özbekler sınırın diğer tarafındaki Özbek akrabalarından destek almışlardır. Olaylar Kırgızistan güvenlik güçlerinin geniş çaplı müdahalesi sonucunda durdurulabilmiştir. Ayaklanma sonunda çoğunluğu Özbekler olmak üzere 300 kişi hayatını kaybetmiştir¹³².

Kırgızistan Cumhuriyeti'nin egemenliği 1990 yılında ve bağımsızlığı 31 Ağustos 1991'de resmi olarak ilan edilmiştir.

Kırgızistan vatandaşı olan Rusların kitleler halinde göç etmesi, gidenlerin vasıflı olması ve Kırgızistan için ciddi bir yetişmiş personel açığına neden olması Akayev yönetimini önlem alınması yönünde harekete geçirmiştir. Bu maksatla Haziran 1994'te "Kırgızistan'da Rusların Durumu" konulu bir yuvarlak masa konferansı düzenlenmiştir. Bu toplantının akabinde Akayev bir kararname çıkararak Slavların çoğunluğu oluşturduğu kurum ve bölgelerde ve normal olarak iletişim dili olarak Rusça'nın halihazırda kullanılmakta olduğu bilimsel alanda Rusça'nın kullanılmasına izin vermiştir. Aralık 1994'te Akayev dil meselesini anayasa değişikliği kapsamında gündeme getirmiştir. İki yıl süren tartışmaların ardından 1996 yılı başında Anayasa Mahkemesi, Anayasanın 5-2. maddesinde yapılan Kırgızistan Cumhuriyeti'nde Rusça'nın resmi dil olarak kullanılabileceğine dair değişikliği onaylamıştır¹³³.

5 Şubat 1995'te yapısı yenilenen Kırgızistan Parlamentosu için genel seçimler yapılmıştır. Seçimlerde yasadışı eylemlerinden dolayı kendilerini yargıdan koruyacak dokunulmazlık hakkını elde etmek amacıyla aday olan çok sayıda kişi vardır. Bir rapora göre, seçilenlerin üçte biri yasadışı finansal eylemlerinden dolayı resmen haklarında soruşturma yürütülen kişilerden oluşmaktadır. Seçimlerde 1000 aday başvuru yapmış, 936 aday seçimlerde 105 sandalye için yarışmıştır. 936 adayın

¹³² Hiro, a.g.e., s.133.

¹³³ Anderson, a.g.e., s.48.

160'ı siyasi partiler tarafından aday gösterilmişlerdir. Bunların da çoğunluğu yerel yöneticiler, iş dünyasının önderleri veya büyük aile ya da nomenklatura ile bağlantılı olanlardır. Siyasi partilerin programları arasında önemli bir farklılık yoktur; tüm partiler popülist vaatlerde bulunmuştur. Seçimlerde çok sayıda usulsüzlükler yaşanmıştır. Birinci turda katılım oranı yüzde 76,25 olmuş ve aday çokluğundan dolayı ilk turda sadece 16 milletvekili seçilebilmiştir. İki hafta sonra gerçekleştirilen ikinci turda seçilenlerin sayısı 90'a çıkmıştır. Kalan 15 sandalye için Merkezi Seçim Kurulu seçimlerin yeniden yapılması kararı almıştır; çünkü seçimlerde usulsüzlükle ilgili seçim kuruluna çok sayıda başvuru yapılmıştır. Seçilen 105 milletvekilinin 87'si etnik Kırgızlardan idi. Yine 5 kadın milletvekili seçilmişti. 20 milletvekili bir önceki parlamentonun da üyesiydi. Sadece 40 milletvekilinin parti bağlantısı vardı. Birkaç siyasi parti seçimlerde sandalye kazanabilmişti. Kırgızistan Sosyal Demokrat Partisi 14 ve Komünist Parti 3 sandalye kazanmıştı. Başkan Akayev seçimlerden sonra yaptığı açıklamada mevcut seçim sisteminin eski elitin ve suç örgütlerinin temsilcilerine seçilme olanağı verdiğini ifade etmişti¹³⁴.

1996 yılında yapılması gereken devlet başkanlığı seçimleri Askar Akayev'in kararıyla erkene alınarak 24 Aralık 1995'te yapılmıştır. Özbekistan ve Kazakistan'da halk oylamaları ile devlet başkanlarının görev süreleri uzatılmıştır. Aynı yöntem Kırgızistan'da da uygulanmak istenmiş, bunun için 1 milyon imza toplanmış; ancak Yasama Meclisi bu talebi reddetmiştir. Bu karar üzerine Akayev de seçimleri erkene almıştır. Seçimlere aday olarak Askar Akayev, eski parlamento sözcüsü Medethan Şerimkulov ve komünist lider Absamat Masaliyev girmiştir. Seçimlere katılım oranı yüzde 86.19 olmuş, Askar Akayev oyların yüzde 97'sini alarak yeniden başkan seçilmiştir¹³⁵.

Ekim 2000'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri otoriter rejim uygulamalarının arttığı bir döneme denk gelmiştir. Kendisine yönelik muhalefeti etkisiz kılmak isteyen Akayev, güvenlik güçlerini ve yargı mekanizmasını kullanarak muhalif siyasetçileri, bağımsız gazetecileri ve insan hakları savunucularını

¹³⁴ Anderson, a.g.e., s.53-54.

¹³⁵ Anderson, a.g.e., s.54.

susturmaya çalışmıştır. En güçlü rakibi olan eski Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Milli Güvenlik Bakanı Feliks Kulov'u ve ülkenin önde gelen muhalif simalarından Topçubek Turgunaliyev'i yargı mekanizmalarını kullanarak hapse mahkûm ettirmiştir¹³⁶. Seçime katılım oranı yüzde 76,36 olmuş; Askar Akayev oyların yüzde 74,37'sini alarak tekrar cumhurbaşkanı seçilmiştir. Diğer adaylardan Omurbek Tekebayev yüzde 13,88, Almazbek Atambayev yüzde 6,02, Melis Eşimkanov yüzde 1,09 ve Tursunbay Bakiroğlu yüzde 0,97 oy almıştır¹³⁷.

10 Temmuz 2005 tarihinde yapılan başkanlık seçimlerinin birinci turunda Kurmanbek Bakiyev kullanılan oyların yüzde 90'ını alarak başkan seçilmiştir. Bakiyev başbakanlığa Feliks Kulov'u getirmiştir. Bakiyev, Azimbek Beknazarov, Daniyar Usenov, Adakhan Modumarov gibi pek çok eski muhalif ismin de desteğini almıştır. Ayrıca Kırgızistan'ın en popüler siyasetçileri olan Felix Kulov ve eski dışişleri Bakanı Roza Otunbayeva da Bakiyev'i desteklemişlerdir.

4.2. Jeopolitik Yapısı

Kırgızistan önemli bir ülkedir. Bunun için ait olduğu Orta Asya havzasında değerlendirilmek zorundadır. Kırgızistan, tarihi, coğrafi, ekonomik ve kültürel olarak diğer Orta Asya devletlerinin de dahil olduğu bütünlüğün parçasıdır.

19. yüzyıldaki İngiliz İmparatorluğu ile Rus İmparatorluğu arasındaki "Büyük Oyun"¹³⁸ 21.yüzyılın eşliğinde "Yeni Büyük Oyuna" dönüşmüştür. Orta Asya devletleri İslam medeniyetinin beşiği olmuştur. Bölgede yaşayan

¹³⁶ Turgut Demirtepe, "Demokrasi ve İstikrar Arayışında Bir Ülke: Kırgızistan", USAK Stratejik Gündem, <http://www.usakgundem.com>, 18 Mayıs 2009.

¹³⁷ Zaman Gazetesi, 3 Kasım 2000.

¹³⁸ 19. yüzyılda Orta Asya odaklı Rus-İngiliz çekişmesini ifade eden bir terimdir. Rusya'nın amacı, hammadde ihtiyacını karşılayacağı, ürettiği malları satabileceği pazarlar elde etmek ve Hindistan'a uzanan stratejik bir mevki kazanmak; İngiltere'nin ise, Hindistan'ı koruyabilmek maksadıyla tampon bölge oluşturmak gayesiyle Orta Asya'yı ele geçirmektir. Bu bağlamda karşılıklı Rus-İngiliz hamlelerini içeren strateji hareketleri "Büyük Oyun" olarak isimlendirilmektedir. Timuçin Kodaman, "Türkistan Üzerinde Çin Halk Cumhuriyetinin Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri İle Olan Rekabeti", Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2008, Cilt 13, Sayı 1 s.335-350.

Müslümanların büyük çoğunluğu Sünni'dir ve demokrasi ve özgürlüğün bilinmediği Sovyet döneminde halklar arasında yaratılan ihtilaflar arasında bölge halkları kimliklerini yeniden aramaktadırlar. Orta Asya Doğu-Batı ve Kuzey-Güney arasında bağ kuran bir köprü hüviyetindedir ve bu konumunu giderek güçlendirmektedir. Orta Asya bölgesi iki büyük güç olan Çin ve Rusya arasında yer almaktadır. Çin ve Özbekistan arasında yer alan Kırgızistan ise jeopolitik olarak kilit konumdadır. Ülke eski İpek Yolu üzerindedir. Aynı zamanda uluslararası uyuşturucu trafiğinin önemli bir geçiş noktasıdır¹³⁹. Ayrıca İran, Pakistan, Hindistan gibi bölgesel oyunculara da komşu durumdadır. Diğer yandan, bölgesel güçler arasında yaşanan rekabet Orta Asya coğrafyasını günümüzde önemli bir jeopolitik bir bölgeye dönüştürmüştür. Bu bölge Avrasya coğrafyasının kalbi konumundadır.

Orta Asya petrol ve doğalgaz kaynakları açısından oldukça zengin bir ülkedir. Bölgede dünyanın büyük ekonomileri için çok değerli olan hidrokarbon kaynaklar kayda değer oranda bulunmaktadır. Dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü olan Çin bu ithal enerjiye ihtiyaç duymaktadır ve dünya piyasasının hakim gücü olan ABD ise Ortadoğu, Kuzey Afrika, Batı Afrika, Latin Amerika ve Doğu Asya gibi bölgelerle birlikte petrol ulaşımının uluslararası ticaret yollarını kontrol etmektedir. Bu sebeple, Orta Asya enerji kaynakları başka bir dış oyuncu olmadan kıtalar arası boru hatlarıyla taşınabilme olanağı olması nedeniyle Çin ve hatta İran için daha elverişli konumdadır¹⁴⁰. İşte bu noktada Kırgızistan enerji kaynaklarına sahip diğer Orta Asya ülkeleri ile Çin arasında stratejik ve jeoekonomik bir geçiş ülkesi konumunda bulunmaktadır. 2005 yılının başında faaliyete geçen Kazakistan-Çin transit petrol boru hattı bu açıdan değerlendirilmelidir.

4.000.000 kilometre karelik yüzölçümü ile Orta Asya jeostratejik açıdan da kendine özgü bir yapısı vardır. Hemen hemen tüm bölge Sir Halford Mackinder'in

¹³⁹ Zhitao, a.g.m., s.2.

¹⁴⁰ Bahram Amirahmadian, "Geopolitical, Geo-strategic and Eco-strategic Importance of Central Asia", <http://www.int-politics.com/Articles/No1/Geopolitical,%20Geo-strategic%20and%20Eco-strategic%20Importance%20of%20Central%20Asia.pdf>

Kalpgah Teorisiyle¹⁴¹ örtüşmektedir. Dolayısıyla, savunma ve taarruz harekâtları için elverişli şartlar sağlamaktadır. Bu bölge gerek deniz jeostratejik alanı (ABD ve NATO'daki müttefikleri ve aynı çizgideki SEATO ve CENTO) gerekse karasal jeostratejik alan (SSCB ve Varşova Paktı üyeleri) bağlamında stratejik bir bölge idi¹⁴².

Yaklaşık olarak bölge topraklarının üçte biri 40.kuzey enleminin üzerinde yer almaktadır. Orta Asya Cumhuriyetleri güneyde Köpet Dağ sıradağları ve doğuda Kırgızistan'ın da bulunduğu Tanrı Dağları ve Pamir Dağları arasındadır. Bu dağ silsilelerinin geçilmesi güçtür ve yollar yüksek geçitlerden ve dar vadilerden geçmektedir. Orta Asya'nın en güney noktası olan Kuşka'dan Afganistan'a dar bir yol bulunmaktadır. Bölge ile Afganistan arasındaki yolcu ve ticari malların geçişi ve taşınması bu yol vasıtasıyla yapılmaktadır¹⁴³.

Orta Asya'nın günümüzdeki sınırları 1924 yılında çizilmiştir. Her ne kadar bu sınırların etnik temele dayandırıldığı iddia edilse de etnik grupların iç içe geçmesi nedeniyle sınırların doğru biçimde belirlendiğini ifade etmek mümkün değildir. Orta Asya devletlerinin mevcut sınırları ne coğrafi, ne tarihi ne de etnik faktörleri yansıtmaktadır. Örneğin; Sirderya Vadisi Kırgızistan'da Özbek nüfusun yoğun olarak yaşadığı Oş Bölgesinden başlayarak Özbekistan'da Fergana'ya girmekte, sonra Tacikistan'da Hocent'e, daha sonra yine Özbekistan'a girerek Kırgızistan'da

¹⁴¹ Teorinin kurucusu İngiliz Profesör Sir Halford Mackinder'dir (1861-1947). Mackinder 1904'te yayınladığı "The Geographical Pivot of History -Tarihin Coğrafi Esasları" adlı eserinde, yalnız deniz gücüyle dünyaya hakim olmanın mümkün olunamayacağını, ulaşım imkanlarının gelişmesi nedeniyle kara kuvvetlerinin etkisinin artırdığını ve büyük bir kıtasal güçle, ileri sanayiye sahip bir kıyasal gücün okyanuslara da açılacak şekilde birleştiği takdirde, dünyaya egemen olabileceğini belirtmiş ve tarihi bir bakıma deniz ve kara güçlerinin mücadelesi olarak tanımlamıştır. Mackinder'e göre Asya, Avrupa ve Afrika, "Dünya Adası" nı oluşturur. Batıda Volga, doğuda Sibirya, güneyde Himalayalar, kuzeyde Buz Denizi arasında kalan bölgeyi "Heartland" (kalpgâh) veya merkez bölgesi olarak kabul etmiş, daha sonra teorisini geliştirerek Avrupa Rusya'sını da tamamen merkez bölge içerisine dahil etmiştir. Kara Hakimiyet teorisi;

- Doğu Avrupa'ya hakim olan merkez bölgesini kontrol eder,
 - Merkez bölgesine hakim olan dünya adasını kontrol eder,
 - Dünya adasına hakim olan dünyayı kontrol eder şeklindedir.

<http://www.habusulu.com/makale56.htm>, 17 Haziran 2009 ve Halford John Mackinder, "The Geographical Pivot of History", Royal Geographical Society, 1904.

¹⁴² Amirahmadian, a.g.m., s.11.

¹⁴³ Amirahmadian, a.g.m., aynı yerde.

son bulmaktadır. Bu durumda Orta Asya ülkelerinin birinden diğerine geçiş için en az iki ülke üzerinden geçmek gerekmektedir. Yani, Özbekistan'ın başkenti Taşkent'i Özbek vilayeti Fergana'ya bağlayan en kısa yol Tacikistan'dan (Kokant) geçmekte, aynı şekilde Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'yi Kokant'a bağlayan yol Özbekistan'dan, Horog'a bağlayan yol ise Kırgızistan'dan geçmektedir¹⁴⁴. Bu coğrafi sınır karmaşıklığı Kırgızistan topraklarında konuşlanan ve Kırgız siyasetinde etkin dış güçlere Orta Asya coğrafyasında stratejik üstünlük sağlamaktadır.

Ekonomik kalkınma için doğal kaynakları ve teknolojisi bulunmayan Kırgızistan, jeopolitik konumunu kullanarak kazanç elde etmeye çalışmakta ve bu vasıta ile üzerindeki siyasi baskıları dengelemeye çalışmaktadır. Kırgızistan bu fırsatı Afganistan operasyonu sayesinde elde etmiştir. Afganistan'a yapılan müdahale sırasında Özbekistan ve Kırgızistan kendi toprakları üzerinde ABD ve koalisyon güçlerine askeri üs tahsis etmiştir. Daha sonra ise Kırgızistan Rusya'ya da aynı imkanı tanımıştır. Dolayısıyla aynı anda hem ABD hem de Rus üssüne ev sahipliği yapmış tek ülkedir¹⁴⁵.

4.3. Nüfus ve Etnik Yapısı

2004 yılı sonu itibarı ile Kırgızistan'ın nüfusu 5,09 milyondur. Kırgızistan'ın yerli halkı olan Kırgızların ülke nüfusu içindeki oranları yüzde 52.6'dır. Bu orana 1989'da yapılan nüfus sayımında ulaşılmıştır¹⁴⁶. İkinci sırada yüzde 25.6 orana sahip olan Ruslar gelir. Üçüncü büyük etnik unsur ise yüzde 13 orana sahip olan Özbeklerdir. Diğer etnik unsurların başta gelenleri ve genel nüfusa oranları ise şöyledir: Ukraynalılar (yüzde 2.53), Almanlar (yüzde 2.37), Tatarlar (yüzde 1.64)¹⁴⁷. Tablo 1' de 1926 ila 1994 yılları arasında Kırgızistan'daki etnik grupların birbirleri ile karşılaştırmalı nüfusları yer almaktadır.

¹⁴⁴ Nermin Güler, "Çin'le Özbekistan Arasında Kırgızistan: Sınır Sorunları", Stratejik Analiz, Cilt 2, Sayı 15, Temmuz 2001, s.57.

¹⁴⁵ Gökçen Ekici, "Neden En Zayıf Halka Kırgızistan?", <http://www.turksam.org/tr/a278.html>, 22 Mart 2005

¹⁴⁶ Hiro, a.g.e, s.130.

¹⁴⁷ http://www.davetci.com/d_ulke/isl_ulke_kirgizistan.htm, 04.10.2008.

Tablo 1: Kırgızistan'ın etnik yapısı 1926/1994 arası (yüzde)

Milletler	Yıllar						
	1926	1939	1959	1970	1980	1989	1994
Kırgızlar	66.8	51.7	40.5	42.6	77.0	52.4	56.0
Ruslar	11.7	20.8	30.2	29.2	25.4	21.5	16.7
Özbekler	10.6	10.4	10.6	11.4	11.9	12.9	-
Ukraynalılar	6.4	9.4	6.6	4.1	3.0	2.5	-
Almanlar	0.4	0.8	1.9	3.1	2.8	2.4	-
Tatarlar	0.5	1.4	2.7	2.0	2.0	1.6	-
Diğer O.A.Ulus	0.5	0.7	0.7	0.8	0.8	0.9	-
Diğer	1.4	2.1	4.5	3.1	3.0	3.2	-

Kaynak: Rakhat Achylova, “Kırgızistan Dış Politikasındaki Öncelikler ve Politik Kültür”, Avrasya Etütleri, Cilt 2, Sayı1, İlkbahar 1995, s.16.

Rusların ve diğer Avrupalı ulusların Kırgızistan'a olan göçleri 1960'larda zayıflamış ve sonrasında azalma göstermiştir. 1926 nüfus sayımında 668.700 Kırgız genel nüfusun yüzde 66.8'ini oluşturmaktadır. 1939'da Kırgız nüfusu 754.300'e çıkarken oran yüzde 51.7'ye düşecektir. 1959'da ise 836.800 Kırgız azınlığa düşerek nüfusun yüzde 40,5'ini oluşturacaktır. Bu dönemde Rusların Kırgızistan'a olan göçü beş kat artmış, Kırgız doğum oranı ise yalnızca 1,2 olmuştur¹⁴⁸.

Bağımsızlık sonrasında çok sayıda Alman ve Rus ülkeden göç etmiştir. Ülkedeki siyasal gelişmeler, ekonomideki kötüye gidiş ve Kırgız olmayanlara sağlanan sınırlı olanaklar göçe sebep olmuştur. 1995 yılı itibarı ile ülke dışına çıkan Alman ve Rus sayısının 500.000 olduğu tahmin edilmektedir. 1991'in ilk altı ayında ülkede yaşayan 920.000 Rus vatandaşların 74.000'i göç etmiştir. 1995 yılından sonra ülke siyasetinde yaşanan olumlu gelişmeler göçün azalmasına sebep olmasına

¹⁴⁸ Achylova, a.g.m., s.16.

rağmen özellikle etnik Ruslar ekonomik koşullar ve güvenlik kaygıları nedeniyle ülkeyi terk etmeye devam etmektedir. Kırgız Yüksek Sovyeti'nin Kasım 1989'da Kırgızca'yı resmi dil ilan etmesi göçlerde etkili olan bir faktördür¹⁴⁹.

1992 yılında yapılan bir araştırmada neden göç ettikleri Ruslara sorulmuştur. Verilen cevaplar ve oranları şöyledir:

Tablo 2: Rusların Kırgızistan'dan Göç Etme Nedenleri

Sebepler	Yüzde
Etnik ilişkilerin kötüleşmesi	% 59.7
Ruslara karşı ayrımcılık yapan yasaların kabulü	% 29.4
Ekonominin kötüleşmesi	% 13.5
İşsizlik kaygısı	% 7.6
Fiyat artışları	% 6.6
Fiziksel şiddet endişesi	% 13.2
Çocuklarına iyi bir eğitim sağlayamama endişesi	% 16.5

Kaynak: John Anderson, "Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Democracy?", Routledge Taylor & Francis Group, Londra ve New York, 2007, s.45.

Kırgızistan'da yaşayan etnik gruplar profesyonellik nedeniyle yeri doldurulamayan mesleki boşlukları doldurmaktadırlar. Böylece Kırgızistan'ın ekonomik ve kültürel potansiyeline katkıda bulunmaktadır¹⁵⁰. Göç olgusu her ne kadar nüfus dengesinin Kırgızlar lehine oluşmasını ortaya çıkarsa da özellikle Rusların göç etmesi mesleki konumları itibariyle kısa vadede Kırgızistan'ın aleyhine olmaktadır. Diğer yandan uzun vadede bakıldığında, nüfus yoğunluğu kayda değer olan bir Rus azınlığının etnik sorunların tetiklendiği bir ülke yaratması ihtimali de ortaya çıkmaktadır.

¹⁴⁹ Hiro, a.g.e., s.132.

¹⁵⁰ Turar Koichuiev, "Geleceğe Giden Yol", Avrasya Etüdüleri, Cilt 3, Sayı 2, Yaz 1996, s.14.

Nüfusun yaklaşık 2/3'si kırsal kesimde yaşamakta olup, büyük çoğunluğu kentlerde yaşayan Rusların ülkeden göç etmesi nedeniyle bu oran değişmektedir. Nüfusun yüzde 34,4'ü 0-14 yaş arasında, yüzde 59,4'ü 15-64 yaş arasında olup yüzde 6,2'si ise 65 yaş ve üzeridir¹⁵¹.

Kırgızistan ve diğer Orta Asya cumhuriyetlerinden Rusya'ya göç olgusu Rus bölgelerinin demografik yapısını değiştirmekte ve Rus işgücünün gelecekteki kompozisyonuyla ilgili sorunlar meydana getirmekte ve Rusya ile Orta Asya devletleri arasındaki siyasi dinamikleri değiştirmektedir. Göçmenler, Meksika gibi Latin Amerika ülkeleri ile ABD arasındaki ilişkiye benzer şekilde Rusya ile Orta Asya ekonomilerini birbirine bağlamaktadır. Göçmen işçi varlığındaki artış aynı zamanda Rusya ile Orta Asya devletleri arasında iki taraflı yeni siyasi düzenlemeleri de zorunlu hale getirmektedir¹⁵².

Kırgızistan'da resmi dil Kırgızca ve Rusça'dır. Nüfusun yüzde 75'i Müslüman, yüzde 20'i Hıristiyan, yüzde 5 diğer dinlerdendir. Müslümanlar genellikle Sünnidir. Hıristiyanların çoğunluğu Ortodoks, az bir kısmı da Protestan'dır. Din Orta Asya devletlerinde farklı rollere sahiptir ve farklı çizgilerde gelişim göstermiştir. Kazaklar ve Kırgızlar, Özbeklere ve Taciklere nazaran İslam'ı daha ılımlı olarak yaşamışlardır. Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra İslam'ın yeniden canlanmasına da bu ülkeler farklı şekillerde tepki vermişlerdir¹⁵³. Ülkede yaşayanların dini eğilimlerinde de değişimler yaşanmaktadır. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın bazı raporlarına göre ülkede yaşayan Müslümanların oranı 2001'de yüzde 84 iken bu oran 2004'te yüzde 79,3'e düşmüştür. Bu düşüş Slav kökenlilerin göç etmesine rağmen meydana gelmiştir. Bu noktada Bişkek yönetiminin uyguladığı liberal dini çoğulculuk politikalarının rolü vardır. Ülkede kayıtlı dini kuruluşların sayısı 2000'den fazladır. Müslüman örgütlerden sonra en büyük grup Ortodoks

¹⁵¹ Oya Benli, "Kırgızistan Ülke Profili", T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2006., s.1.

¹⁵² Hill, a.g.m., s.9.

¹⁵³ Hill, a.g.m., s.4.

Hıristiyan örgütlerdir. Bunun yanında, Yahudi, Katolik ve Budist topluluklar da vardır. Binlerce Kırgızın Hıristiyanlığa geçtiği bilinmektedir¹⁵⁴.

4.4. Siyasal Rejim

Kırgızistan'da 1991'den sonra çok partili sisteme geçilmiştir. Ülke 5 Mayıs 1993'te yürürlüğe giren anayasayla yönetilmektedir; ancak 1996 ve 2006 yılında Anayasa'da önemli değişiklikler yapılmıştır. Devletin en üst yöneticisi cumhurbaşkanı, hükümetin başkanı ise başbakandır. Cumhurbaşkanı genel seçimlerle belirlenir. Ancak bağımsızlık sonrası ilk cumhurbaşkanlığı seçimine Asker Akayev tek aday olarak girmiştir. 2007 yılına kadar Kırgız parlamentosu Yorku Kengeş iki kanattan oluşmuştur. Birincisi yasama meclisidir ve 35 sandalyelidir; diğeri ise 70 sandalyeli halk temsilcileri meclisidir. Toplam sandalye sayısı 105'tir. Parlamento üyeleri de genel seçimle belirlenmektedir. Seçim sistemi sadece bir milletvekilinin seçildiği dar bölge esasına dayanır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise; seçimlerin ilk turunda seçilebilmek için seçim bölgesindeki oyların yüzde 50'sini almak gerekmektedir. Yüzde 50 barajını hiçbir aday geçemediği takdirde ilk turda en yüksek oyu alan iki aday iki hafta sonra yapılan ikinci tur seçimlere katılma hakkını elde etmektedir.

Kırgızistan siyasi arenasında iki gurup parti bulunmaktadır. Birinci grupta halkın tüm kesimlerine hitap etmeye çalışan siyasi partiler yer almaktadır. Bu gruba dahil olan siyasi partiler "Erkin Kırgızistan", "Asaba", "Ata Meken", "Cumhuriyet Halk Partisi", "Kırgızistan Komünist Partisi", "Sosyal Demokratik Parti", "Kırgızistan Demokratik Hareketi" bulunmaktadır. Bu gruba giren partilerin kurulmasına Kırgızistan Demokrasi Hareketi öncülük etmiştir. Bu partilerin her biri Kırgızistan'ın farklı bir bölgesinde taban bulmaktadır¹⁵⁵. İkinci gruba giren partiler, toplumun bazı kesimlerinin sesini duyurmak ve haklarını korumak üzere özel

¹⁵⁴ Erica Marat, *The Tulip Revolution: Kyrgyzstan One Year After*, The Jamestown Foundation, Washington, D.C., 2006, s.96.

¹⁵⁵ Achylova, a.g.m., s.23.

amaçlarla kurulmuşlardır. Bu partilerden “Kırgızistan Kadınları Demokratik Partisi” kadınların toplum hayatında eşit haklara sahip olmasını sağlamak amacıyla kurulmuştur. “Ekonomik Birlik” ve “Ekonomik Özgürlük” partileri, toplumda yeni bir kesimi oluşturan iş adamlarına, girişimcilere ve özel iş sahiplerine hitap etmektedir. “Tarım-Emek Partisi” ve “Tarım Partisi” kırsal kesimdeki nüfusun, köylülerin, çiftlik sahiplerinin haklarını koruyan partilerdir. “Bey Beçara Partisi (Fakirler Partisi)” ise daha ziyade proleter kesime, işsizlere, özürlülere ve öğrencilere seslenmekte ve bu kesimleri parti çatısı altında birleştirmeyi amaçlamaktadır¹⁵⁶.

4.4.1. Kırgızistan’ da Önde Gelen Siyasi Partiler

4.4.1.1 Erkin Kırgızistan

Kırgızistan’da kurulan ilk demokratik parti Erkin Kırgızistan’dır. Partinin hedefleri; demokratik, bağımsız, hukuki temellere dayalı Kırgızistan Cumhuriyeti’nin kurulmasını sağlamak, Kırgızistan topraklarında yaşayan bütün halkların anayasal haklarını korumak, yasaların ihlaline engel olmak, ferdin menfaatlerini devlet menfaatlerinden üstün tutmaktır. Partinin tabanını bir kısım iş adamları, çiftçiler ve aydınlar oluşturmaktadır¹⁵⁷. Ayrıca ülkenin güneyindeki Oş ve Celalabatlı gençler partinin aktif destekçileri arasındadır. 1994 yılında partinin üye sayısı 7.000 ila 8.000 arasındaydı. Erkin Kırgızistan 1993 ile 1994 arasında mecliste 20 milletvekili ile temsil edilmişti¹⁵⁸.

¹⁵⁶ Emine Gürsoy Naskali, “Bağımsız Kırgızistan-Düğüm ve Çözümler”, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s.167-183.

¹⁵⁷ Naskali, a.g.e.,s.167.

¹⁵⁸ Fahri Türk, “Kırgızistan’da Değişim Sürecinde Ortaya Çıkan Siyasal Hareketler 1989-2008”, Basılmamış Makale, Edirne: Nisan 2009, s.12.

4.4.1.2 Asaba

20 Ekim 1990'da kurulan "Asaba" partisinin amacı bağımsız, egemen bir Kırgızistan devletinin kurulması, Kırgız dilinin ve kültürünün geliştirilmesi, Kırgız Halkı'nın ekonomik ve siyasi menfaatlerinin korunmasıdır¹⁵⁹. Kırgızistan'da komünist rejimin yıkılıp yerine Akayev yönetiminin getirilmesinde Asaba'nın önemli bir rolü olmuştur. Bu hareket 1991'de düzenlenen ve 13 gün süren Bişkek-Karakol Yürüyüşü'nü düzenleyen komite içerisinde yer almıştır. Reformlardan yana tavır alan parti ülkede serbest pazar ekonomisinin kurulmasına destek vermiştir. Parti programında Manas Destanı'nın Kırgızların ideolojisinin çekirdeğini oluşturduğu kaydedilerek yer verilmiştir. Asaba diğer Türk devletleriyle iyi ilişkiler içinde olunmasını ve komşu ülkelerle bir birlik ya da konfederasyonun kurulmasını savunmaktadır. Bundan dolayı Asaba ortak bir Türk dilinin geliştirilmesinden ve Latin alfabesine geçişten yanadır. Kırgız Bozkurtları olarak da anılan Asaba Kırgızlaştırma ve diğer uluslara karşı asimilasyon yapılmasını savunmaktadır¹⁶⁰. Erk ve Asaba Kırgız siyasi yelpazesinin en sağında yer alan iki partidir. Her iki parti de hükümetlerin iç politikadan daha çok dış politikaya eğilmelerini eleştirmektedir¹⁶¹.

4.4.1.3 Ata Meken

7 Kasım 1992 tarihinde, "Erkin Kırgızistan" partisinin üçüncü kongresinde meydana gelen parçalanma sonucunda, partinin liberal kanadını oluşturanlar "Ata Meken" partisini kurmuşlardır. Partinin amacı demokratik ve hukuk devletinin kurulması, ekonomik reformların gerçekleştirilmesi ve toplumun çağdaşlaşmasını sağlayacak yeniliklerin yapılmasıdır. Ata Meken liberal ve merkezîyetçi eğilimde bir partidir¹⁶². Parti yönetimi enternasyonalizme atıfta bulunarak bütün etnik gruplar arasında kardeşliğin tesis edilmesine vurgu yapmıştır. Ata Meken çok partili sistemin esas olduğu demokratik bir rejimi savunmaktadır. Partinin destekçileri arasında daha

¹⁵⁹ Naskali, a.g.e., 176.

¹⁶⁰ Türk, a.g.m., s.10.

¹⁶¹ Achylova, a.g.m., s.23.

¹⁶² Naskali, a.g.e., 176.

çok entelektüeller ve iş adamları yer almaktadır. Partinin üye sayısı 1993 yılında 600 civarında idi. Ata Meken'i farklı kılan unsurlardan birisi de partinin Orta Asya ülkeleri arasında bir birliğin kurulmasını savunmasıdır. Buna göre, Avrasya Topluluğu adlı organ devletler üstü bir konuma sahip olacak, tek yasama, yürütme ve yargı komitesi bulunacak ve toplulukta tek bir para birimi kullanılacaktır¹⁶³.

4.4.1.4 Kırgızistan Cumhuriyet Halk Partisi

Kırgızistan Cumhuriyet Halk Partisi (KCHP) 5 Ağustos 1992 tarihinde kurulmuştur. Partinin amacı, ülkedeki ekonomik, sosyal ve siyasi yaşamın geliştirilmesi, güçlü ve istikrarlı hale getirilmesidir. KCHP'nin merkez eğilimli bir siyasi çizgisi vardır. Sosyal tabanını aydınlar, işçiler, öğrenciler ve emekliler oluşturmaktadır¹⁶⁴.

4.4.1.5 Kırgızistan Komünist Partisi

Ülkenin en popüler ve en geniş halk desteğine sahip olan partisi Komünist Parti'dir. Kırgızistan Komünist Partisi'nin kuruluş kongresi 20 Haziran 1992 tarihinde yapılmıştır. Bağımsız Kırgızistan Komünistleri kendilerini eski komünistlerin varisi olarak görmektedirler. Partinin 25.000 üyesi bulunmaktadır. KKP, BDT ülkelerindeki diğer Komünist partilerle sıkı bir bağlantı içindedir¹⁶⁵.

Kırgızistan'ın demokratikleşmesi ve bağımsızlığının korunmasını savunan KKP, sosyal güvenlik, eğitim, sosyal adalet, sağlık vb. alanlarda eski dönemin kazanımlarının devam ettirilmesinden yanadır. Parti pazar ekonomisiyle sosyal adaletin gerçekleştirilmesini desteklemektedir. Dış politikada, ülkenin

¹⁶³ Türk, a.g.m., s.10.11.

¹⁶⁴ Naskali, a.g.e., s.177.

¹⁶⁵ Naskali, a.g.e., s.179.

bağımsızlığını koruyarak BDT ülkeleri, Türkiye ve bölge ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesinden yanadır. 1994 yılında KKP Başkanlığına Sovyetler Birliği döneminde aynı görevi yürüten Absamat Masaliyev getirilmiştir. Aralık 1994'te yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde Masaliyev yüzde 24.4 oy almıştır. 2000 yılında yapılan seçimlerde ise oyların yüzde 27.7'sini almıştır¹⁶⁶.

4.4.1.6 Kırgızistan Demokrasi Hareketi Partisi

“Kırgızistan Demokrasi Hareketi” partisi, toplumsal bir siyasi güç olan ve karşıtı kesimlerce kurulan Kırgızistan Demokrasi Hareketi oluşumunun devamıdır. Parti delegeleri arasında ülkedeki Ruslaşmış kesimin yanı sıra azınlıklardan Dungan, Uygur, Alman, Koreli vb. grupların temsilcileri de vardır. Dolayısıyla KDHP'nin çizgisini enternasyonalizm üzerine oturttuğu söylenebilir. Partinin amaçları, toplumun demokratik gelişimi, hukuk devletinin egemen olması, siyasi ve ekonomik şuur ve donanıma sahip fertlerin yetiştirilmesidir. KDHP liberal-demokrat eğilimli, siyasi yelpazenin merkezinde yer alan bir partidir. Ayrım yapmaksızın fertlerin hak ve özgürlüklerini savunmak, yurttaşlar arasında fikir birliğini geliştirmek, ulusal birliği sağlamak ve siyasi mücadelenin medeni ve hukuki çerçevesini belirlemek için mücadele etmektedir. KDHP'nin toplumsal tabanını bilim, teknik ve sanat alanındaki aydınlar, öğrenciler, emekliler, iş adamları ve sıradan işçiler oluşturmaktadır¹⁶⁷.

4.4.1.7 Sosyal Demokrat Parti

Kırgızistan'da etkin olan ve geniş bir tabana sahip partilerden birisi de Sosyal Demokrat Parti'dir ve 1993'te kurulmuştur. Partinin asıl amacı sosyalist ve kapitalist sistemlerin müspet yönlerinden yararlanma ve zenginleşme ilkeleriyle ülkede yüksek hayat seviyeli, gerçek demokratik ve hukuki toplum yapısını kurmaktır. Partinin tabanını esas olarak tanınmış üst düzey yöneticiler, araştırmacılar, işçiler, girişimciler ve öğrenciler oluşturmaktadır. Kırgızistan sosyal

¹⁶⁶ Türk, a.g.m., s.14.

¹⁶⁷ Naskali, a.g.e., s.182.

demokratları Rusya, Almanya, Türkiye, İsveç, Avusturya, Moldova gibi ülkelerdeki fikirdaşlarıyla sıkı bir temas içindedirler¹⁶⁸. Partinin bir kısım üyeleri parlamento, hükümet ve yerel idarelerde önemli görevler üstlenmişlerdir. Bu sebeple parti valiler ve yöneticiler partisi olarak da bilinmektedir. Özellikle Bişkek ve Oş'ta taban bulmuştur. Kırgızistan'ın kalkınması için Çin modelini savunmaktadır. Buna göre, otoriter bir rejim altında serbest pazar ekonomisine geçilmeli, ekonomik kalkınmayı takiben demokrasiye odaklanılmalıdır. 1995 yılında bu partinin Kırgız parlamentosunda 20 sandalyesi bulunmaktaydı¹⁶⁹.

4.4.1.8 Kırgızistan Milli Cumhuriyetçi Parti

Kırgız Bilimler Akademisi üyesi olan Prof. Canıbek Şarşenaliyev tarafından 5 Eylül 1992 tarihinde kurulmuştur. Partinin destekçileri bilim adamları, sanatçılar ve yazarlardır. Partinin hedefi ülkede yapılmakta olan siyasi, sosyal ve ekonomik reformları destekleyerek istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmaktır. Bu parti birçok kesimin desteğini almıştır. Parti ılımlı Kırgız milliyetçiliği politikası takip etmiştir¹⁷⁰.

4.4.1.9 Kırgızistan Tarım İşçileri Partisi

14 Ekim 1994'te kurulmuştur. Parti lideri Oş valiliği de yapmış olan Usen Sıdıkov'dur. Partinin üyeleri arasında tarım reformu uygulamalarından memnun olmayan çiftçiler ve tarım işçileri yer almaktadır. Partinin amacı kırsal kesimin sorunlarına çözüm aramaktır¹⁷¹.

¹⁶⁸ Naskali, a.g.e., s.183.

¹⁶⁹ Türk, a.g.m., s.13.

¹⁷⁰ Türk, a.g.m., s.13.

¹⁷¹ Türk, a.g.m., s.8-9.

4.4.1.10 Kırgızistan Çiftçi Partisi

8 Aralık 1991 tarihinde kurulmuştur. Partinin kurucuları arasında Devlet Tarım Reformu Komisyonu'nun üyeleri ve yeni zenginleşen bir grup çiftçi yer almıştır. Parti, Akayev'in tarımda serbest piyasa ekonomisini uygulamaya yönelik kararlarını desteklemiştir. Kırsal kesim Kırgız nüfusunun yüzde 60'ını oluşturmasına rağmen bu partinin halk desteği çok zayıf kalmıştır. Bunun nedeni hükümet tarafından uygulanan tarım politikasının başarısızlığıdır¹⁷².

4.4.1.11 Radikal İslamcı Partiler

Hizb-ut Tahrir ve Özbekistan İslami Hareketi gibi partiler Kırgızistan'ın Fergana bölgesinde faaliyettedir. Ayrıca Hizb-ut Tahrir Oş ve Celalabat'ta da örgütlenmiştir. Ancak partinin destekçileri blede yaşayan Özbeklerdir. Hizb-ut Tahrir siyasi yaşama katılmayı reddetmektedir. Bu parti Özbekistan İslami Hareketine nazaran daha ılımlıdır ve İslam devleti kurmak gibi bir hedefi de bulunmamaktadır¹⁷³.

Parti olarak örgütlenmeyen ancak siyasi faaliyetlerde bulunan etnik temelli bazı ulusal ve kültürel merkezler de bulunmaktadır. Slav Birliği (Ruslar ve diğer Slav kökenli gruplar için), İttifak (Uygurlar için), Cheson (Koreliler için) ve Almanlar için iki ayrı merkez bunların başlıcalarıdır. Bu merkezlerin temel amacı ulusal geleneklerini ve dillerini korumak ve yeniden canlandırmak, azınlık haklarını savunmak ve göç sorunlarını takip etmektir. Bunun yanında, İttifak Sincan-Uygur Özerk bölgesinde bağımsız bir Uygur devleti kurma düşüncesini desteklemektedir¹⁷⁴. Ahıska Türkleri tarafından kurulan Türk Ata Kültür Merkezi de bu örgütler arasında yer almaktadır.

¹⁷² Türk, a.g.m., s.9.

¹⁷³ Türk, a.g.m., s.17-18.

¹⁷⁴ Achylova, a.g.m.,s.23.

Kırgızistan siyasi arenasında onlarca parti ismi bulunmasına rağmen güçlü bir çok partili demokrasinin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Siyasi partilerde güçlü demokratik yapılar geliştirmek yerine güçlü ve hırslı isimleri ön plana çıkararak siyasette yer alma güdülerini hakimdir. Bu kişiliklerin de seçmen tabanları belli bölgelerle anılmaktadır. Tüm ülkeyi yatay ve dikey olarak kesen bir geniş taban söz konusu değildir. Siyasi partiler liderin etrafında toplanan birkaç yüz destekçiden oluşan ve siyasal etkinliği bulunmayan dernekler hüviyetindedir. Nitekim 2000 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde 420 adaydan 407'si seçimlere bağımsız aday olarak katılmıştır. Parti liderleri adaylarını seçtirmeye için seçim bölgelerindeki klanlara bağımlıdır. Dolayısıyla parti programlarından çok klanlarla olan ilişkiler ön plana çıkmaktadır¹⁷⁵. 1994 yılında yapılan bir ankete göre katılımcıların yüzde 20'si seçimlerde oy kullanmayacağını, yüzde 50'si tercih edecek bir parti bulamadıklarını ifade etmişlerdir. Şubat 1994'te yapılan ilk ankette yüzde 21.6 ile sadece Komünistlerin halk arasında kayda değer bir desteği vardır. Fakat Eylül 1994'te yapılan ankette Komünistlerin aldığı destek yüzde 9.45'tir. Komünistleri yüzde 8.65 ile ılımlı milliyetçi Ata Meken takip etmektedir. Bu ankette asıl çarpıcı sonuç katılımcıların yüzde 67'sinin kendisini bir partiyle tanımlamamasıdır. Buna karşın ulusal çapta tanınan isimler bölgesel olarak ciddi destek almaktadır. Örneğin Narın vilayeti yüzde 60 ile belli bir partiyi desteklemektedir. Talas vilayetinde ise oy kullanmayacaklarını belirtenlerin oranı yüzde 80'dir. Ruslar çoğunlukla Komünist Partiyi destekleyeceklerini dile getirirken Komünistler en az desteği gençlerden almaktadır. Yüksek eğitimlilerin en çok tercih ettiği parti ise Erkin Kırgızistan' dır. Siyasi partilerin zayıflığı 1995 seçimlerinde ortaya çıkmıştır. Bu seçimlerde parlamenterlerin yalnızca üçte biri herhangi bir parti tabelası altında seçilmiştir. Siyasi partilerin kökleşmesini ve ana siyasi güçler olarak gelişmesini engelleyen ya da yavaşlatan bir dizi faktör vardır. Yönetici elit her şeyden önce alternatif güç merkezleri oluşturma konusunda yeterli değildirler. Devlet başkanlarının desteği retorikten öteye geçmemektedir. Devlet erkanının tercihleri siyasetin konsolidasyonu önünde bir engel teşkil etmektedir, parlamento yerine daha çok başkanlık makamı ve kişiler ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Parlamenterler

¹⁷⁵ Türk, a.g.m., s.3.

kişisel ve bölgesel çıkarlarını ulusal çıkarlar ve kendi ideoloji ve parti çıkarlarının önünde görmekte-dirler. Partiler bir bütün olarak böyle bir sorumluluk yaklaşımından uzaktırlar. Tüm ülkeyi ilgilendiren programlarla bütün ülkede örgütlenmek gibi çabaları yoktur. Bunlardan daha da önemlisi, halihazırda varlığını ve önemini koruyan bölgesel patronaj ağları ve kabilecilik bilinci güçlü siyasi partilerin ortaya çıkışını engellemektedir¹⁷⁶.

1990'lı yıllarda liberal anlayışla birlikte çoğulculuk ortamında yasal olarak tanınan yüzlerce organizasyon ortaya çıkmıştır. Şubat 1993'te Adalet Bakanlığı'nın verilerine göre kayıtlı 258 toplumsal kuruluş bulunmaktadır ve bu rakam 1997 yazı itibariyle 1000'e çıkmıştır. Bu 258 kuruluşun 15'i siyasi hareket ya da parti, 31'i meslek kuruluşu, 21'i ulusal kültürel kuruluşlar veya merkezler, 41'i spor kuruluşu, 11'i çocuk ve gençlere yönelik kuruluş ve 5'i de kadın kuruluşudur. İslam Merkezi, Uygur Özgürlük Kuruluşu, Kırgızistan Sosyal Demokratları ve Semirech Kossakları adlı örgütlerin kaydı reddedilmiştir¹⁷⁷. Nisan 2008 itibariyle kayıtlı siyasi parti sayısı 106'dır, ancak Kasım 2008'de yapılan parlamento seçimlerinde sadece üç parti parlamentoya temsilci gönderebilmiştir¹⁷⁸.

Ülkede ilk kurulan bağımsız toplumsal organizasyon "Aşar"dır. Bu organizasyon çatısı altında toplananlar genellikle Bişkek'in işsiz ve yönetime tepkili Kırgız gençleridir. Şehrin varoşlarında yaptıkları toprak işgallerinin ve kurdukları gecekondu kasabalarının yönetimce kabul edilmesini istemişlerdir. Yönetimin olumsuz yaklaşımı karşısında bu kesim kitle gösterilerini devam ettirmiştir. Bu derneğin bir karşılığı da "Oş Oymağı" adıyla Oş şehrinde kurulmuştur¹⁷⁹. "Müteakiben, başka sosyal ve siyasal guruplar da kurulmuştur. Bu guruplar daha sonra bir araya gelerek 1990'da Demokratik Kırgızistan Hareketini oluşturmuşlardır. Kuruluş kongresinde 300 delege serbest piyasa ve demokratikleşme için reform isteyen bir programı onaylamıştır. Aynı yılın sonuna doğru bu hareketin üye sayısı

¹⁷⁶ Anderson, a.g.e., s.37-38.

¹⁷⁷ Anderson, a.g.e., s.31.

¹⁷⁸ Türk, a.g.m., s.6.

¹⁷⁹ Türk, a.g.m., s.15-16.

100.000'e ulaşmıştır¹⁸⁰. Bu organizasyonların ilk başarısı Musaliyev'in devlet başkanı olmasının engellenmesidir. Müteakiben çoğunlukla Kırgız yazarları, gazetecileri ve üniversite öğretim üyeleri ve öğrencilerinin bu gruplar Demokratik Kırgızistan Hareketini kurmuşlardır. Kırgızistan Anayasası'nın din, ırk ve etnik köken eksenli olmadıkça siyasi partilerin kurulmasını meşru hale getirdikten sonra partilerin sayısında hızlı bir artış gözlemlenmiştir¹⁸¹. 1980'li yılların sonuna doğru kurulmuş olan diğer örgütlerden başlıcaları şunlardır: Ekolog, Isık Gölü Kurtarma Komitesi,, Gelecek (Arazi İşgalcileri Birliği) ve Memorial'dir¹⁸².

Kırgızların kimlik bilincinde din ögesinden daha önce ve ağırlıklı olmak üzere Türklük bilinci gelmektedir. Sivil toplumda olduğu gibi politik alanda da Türk yönlendirmesi ağır basmaktadır¹⁸³. Bu nedenle Tükiye'deki demokratik düzeni örnek almaktadırlar ve tüm siyasi grupların Türk Büyükelçiliği ile iyi ilişkileri bulunmaktadır.

Bağımsızlık sonrasında anayasa tartışmaları Kırgız kamuoyunu meşgul eden gündem konularından birisi olmuştur. Sovyet döneminden kalan Anayasa ile demokratikleşme, serbest piyasa ekonomisine geçiş, sivil toplum, insan hakları, hukuk devleti ve etnik uyum gibi hedeflerin gerçekleşmesi mümkün olamayacağından yeni bir anayasa ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 5 Mayıs 1993'te parlamento tarafından onaylanan yeni Kırgız Anayasası Kırgızistan'ı laiklik temeli üzerinde egemen, üniter, demokratik bir ülke olarak tanımlamıştır. Egemenliğin Kırgızistan halkına ait olduğu belirtilmiştir (Madde 1). 1993 Anayasası Şubat 1996, Ekim 1998 ve Şubat 2003'te değişikliğe uğramış ve devlet başkanının yetkileri git gide parlamento aleyhine bozulmuştur. Son değişiklik ise 21 Ekim 2007 tarihinde yapılmıştır. Zogorku Keneş adı verilen Kırgızistan parlamentosu 5 yıllığına görev yapan 90 milletvekilinden oluşmaktadır. Milletvekilliği seçimleri nispi temsil sistemine göre yapılmaktadır. 25 yaşını dolduranlar milletvekili seçilebilirler. Oy

¹⁸⁰ Anderson, s.11.

¹⁸¹ Hiro, a.g.e, s.136.

¹⁸² Türk, a.g.m., s.7-8.

¹⁸³ Achylova, a.g.m., s.20.

kullanma yaşı ise 18'dir. Seçim Kanununda 2007 yılında yapılan değişiklikle yüzde 5 ülke barajı ve yüzde 0,5 bölge barajı getirilmiştir. Seçim kanununa göre siyasi partiler ülkedeki etnik azınlıkların temsilcilerine aday listelerinde yüzde 15 oranında yer vermek zorundadır¹⁸⁴.

1993 yılında kabul edilen Kırgız Anayasası 105 sandalyeli bir meclis öngörmüştür. Cumhurbaşkanı seçilebilme şartları Kırgızistan vatandaşı, 35 yaşından büyük, devlet dilini bilen ve en az 15 yıl Kırgızistan'da ikamet ediyor olmak ve en az 50.000 imza toplamış olmaktır. Cumhurbaşkanı'nın yetkileri, meclisin onayıyla başbakanı ve diğer kilit yöneticileri atamak, yasamayı başlatmak ve referandumla onaylanması şartıyla görev süresi bitiminden önce meclisi feshetmektir. Anayasa yürütmenin denetim görevini cumhurbaşkanına vermiştir, dolayısıyla yürütmenin toplantılarına katılma hakkına sahiptir. Başbakan yürütmenin günlük işleyişinden sorumlu tutulmuştur. Anayasa Kırgız vatandaşlarına yasalar dahilinde kullanılmak şartıyla birçok sivil ve siyasi haklar getirmiştir¹⁸⁵.

1993 Anayasası'nda 1996 yılında bazı değişiklikler yapılmış ve halkoyuna sunulmuştur. Referanduma katılanların yüzde 94,5'i önerilen değişiklikleri onaylamıştır. Değişiklik talebi ve ihtiyacının kaynağı Cumhurbaşkanı Askar Akayev'dir. İngiltere kralı kadar bile yetkisinin olmadığını ileri süren Akayev bir dizi değişiklik önerisinde bulunmuştur. Referandumla kabul edilen değişikliklerle, cumhurbaşkanı hükümetin üyelerini atamak ve azletmek, her seviyedeki tüm yargıçları atamak ve meclisin de onayıyla diğer kilit atamaları yapmak yetkileriyle donatılmıştır. Yeni durumda başbakanın seçiminde meclis onayı hala gerekli ise de, meclisin cumhurbaşkanının tercihini üç kez reddetmesi halinde meclisi feshetme yetkisi vermiştir¹⁸⁶.

Anayasa tartışmaları devrim sonrasında yeniden alevlenmiştir. Zaten ülkeyi devrime götüren ve muhalefetin önem verdiği konulardan birisi olmuş ve yetki

¹⁸⁴ Türk, a.g.m., s.3.

¹⁸⁵ Anderson, a.g.e., s.26-27.

¹⁸⁶ Anderson, a.g.e., s.54.

paylaşımı konusu Kırgızistan’da bir türlü sonlandırılmamıştır. 2006 yılında Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiyev’in imzaladığı yeni anayasaya göre cumhurbaşkanı sadece Başsavcı, Merkez Bankası Başkanı ve Seçim Komisyonu Başkanı atama yetkisine sahiptir. Bakan, vali ve devlet kurumlarının yöneticileri gibi diğer tüm atamaları yapmaya başbakan yetkili kılınmıştır. Ulusal Güvenlik Teşkilatı (eski KGB) de cumhurbaşkanına karşı değil Jogorku Kenesh’e karşı sorumlu olacaktır¹⁸⁷.

4.5. Ekonomik Rejim

Sosyal ve iktisadi bakımdan Kırgızistan’ın bugününü anlamak için geçmişini de incelemek zaruridir. Toplumsal ve iktisadi hadiseler bir süreklilik arz eder; bağımsızlık sonrası dönemde yaşanan sorunlarda geçmişte kurulan düzenlerin etkisi büyüktür. Özellikle iktisadi alanda bugün yaşanan sorunların temelinde geçmişte kurulan ve ülkeleri birbirine bağımlı hale getiren ekonomik sistem yer almaktadır.

Kırgız halkının ana geçim kaynaklarından birisi büyükbaş hayvancılıktır. Bu gerçeğe rağmen Sovyet döneminde göçebe halka yerleşik hayata geçmeleri yönünde baskı uygulanmıştır. Özel mülkiyetin kaldırılması ve tüm varlıkların devletleştirilerek merkezi devlet elinde toplanması Kırgız toplum yaşamını oldukça sarsmış ve değiştirmiştir. Geleneksel göçebe yaşam kültüründen koparılan Kırgız toplumu başka bir kolektif yaşam biçimine zorlanmıştır. Önce taşralarda eski kırsal ve kabilesel topluluklarla bağdaşan küçük çaplı kolektif çiftlikler kurulmuştur. 1960’larda kolektif çiftliklerin bir araya getirilmesi (kolhoz) ve devlet çiftliklerinin (sovhoz) kurulmasıyla son dönemlere kadar yaşanan toplumsal ve tarımsal krizin altyapısı meydana gelmiştir¹⁸⁸.

¹⁸⁷ Turgut Demirtepe, “Yarım Kalmış “Devrim”i Tamamlamak ya da Kırgızistan’da Zorun Gücü”, <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=491&type=4>, 15 Kasım 2006.

¹⁸⁸ Achylova, a.g.m., s.6.

Kırgızistan iktisadi bakımdan dört bölgeye ayrılmaktadır: Birinci bölge, Fergana: Ülke nüfusunun yüzde 42'sini barındıran bu vadinin pamuk, ziraat ve hayvan üretiminde de başta geldiği bilinmektedir. İkinci bölge, Çu ve Kebin Vadileri ile Ala-Tav Etekleri: Bu bölge de ziraat, tütün ve hayvancılıkta önde gelir. Üçüncü bölge, Talas Vadisi: Ziraat, tütün ve hayvancılıkta önde gelen bölgelerden birisidir. Dördüncü bölge, Issık-Köl Havzası: Hayvancılıkta, afyon ve hardal yetiştirmede önemli bir merkezdir. Tanrı Dağları bölgesi hayvancılıkta ve tarımda ileri gitmiştir¹⁸⁹.

Kırgızistan'ın sanayi ürünleri; makine, tekstil, gıda işleme, çimento, ayakkabı, buzdolabı, kereste, mobilya, elektrikli motorlar, altın ve değerli metallerdir.

Kırgızistan'da tarıma elverişli topraklar ülke yüzölçümünün yüzde 6.55'ini oluşturmaktadır. Sulu tarımın yapılabildiği arazi 10,720 km²'dir. Tarım ürünlerini ise tütün, pamuk, patates, sebze, meyve, üzüm oluşturmaktadır. Hayvancılık ülkenin önemli geçim kaynaklarından birisidir ve büyükbaş, küçükbaş ve kümes hayvancılığı yapılmaktadır. Kırgızistan ekonomisinin hizmetler sektöründen sonra ikinci önemli sektörü olan tarım, GSYİH'ya yaklaşık yüzde 35 oranında katkıda bulunmaktadır. Ülkenin denizden oldukça yüksek seviyelerdeki stepleri hayvancılık için çok elverişlidir. Daha alçak vadilerde ise hububat üretimi yapılmaktadır. Sanayi sektörü GSYİH'nın yaklaşık yüzde 22,3'ünü oluşturmaktadır. İmalat sanayi daha çok Bişkek kenti ve Oş bölgesinde yoğunlaşmıştır. Dağlık bölgelerde ise önemli altın ve antimon cevherleri bulunmaktadır. Hizmet sektörü GSYİH içinde yüzde 40,6 paya sahiptir¹⁹⁰

¹⁸⁹ Mehmet Saray, Kırgız Türkleri Tarihi, Nesil Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul, 1993., s.5.

¹⁹⁰ http://www.davetci.com/d_ulke/isl_ulke_kirgizistan.htm, 04.10.2008.

Tablo 3: 2004 yılı itibariyle sektörlerin gayri-safi yurt içi hasıla içindeki oranları (yüzde)

Sektör	Yüzde
Tarım	36,6
Madencilik, sanayi	17,5
İnşaat	3,3
Taşımacılık ve iletişim	7,1
Ticaret	20,1
Diğer	15,4

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Kyrgyz Republic Country Profile 2005

Sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı bağımsızlık döneminde yüzde 38 iken, bağımsızlık sonrası dönemde yüzde 17'nin altına düşmüştür. Bağımsızlık sonrasında sanayi üretiminde gözlenen düşüş, diğer BDT ülkelerine kıyasla aşırı olmuştur. Kumtor altın madenindeki faaliyetler neticesinde ekonomide meydana gelen düzelmeye rağmen sanayi sektörünün GSYİH'ya katkısı hala düşük düzeydedir. Bağımsızlıktan bu yana Kumtor'un üretimi haricindeki sanayi üretimi, yüzde 70 oranında düşüş göstermiştir. Sanayi üretimindeki düşüşün başlıca nedeni eski Sovyet pazarlarının kaybedilmesi ve girdi maliyetlerinin artmasıdır. Aşağıdaki tablolarda 2000-2005 arası dış ticaret rakamları ve dış ticaretin yapıldığı ülkeler yer almaktadır.

Tablo 4: 2000-2005 Arası Dış Ticaret Göstergeleri (milyon \$)

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005*
İhracat	511	480	498	590	733	661
İthalat	506	441	553	673	904	981
Hacim	1017	921	1051	1263	1637	1642
Denge	5	39	- 55	- 83	- 171	- 320

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Kyrgyz Republic Country Profile February 2006

Tablo 5: Kırgızistan'ın Dış Ticaretinde İhracat: Başlıca Kalemler (2009) (bin \$)

№	ÜRÜN TANIMI	Ocak 2009	Ocak 2008 Değişim
1	Değerli metaller (altın)	26 446,5	60,0
2	Organik olmayan kimyasal maddeler	16 557,9	3 310,0
3	Kerosin	8 736,0	2,4
4	Dizel	2 668,7	-64,7
5	Sebzeler	2 435,5	35,7
6	Giyim ve aksesuarları	2 373,4	-41,5
7	Pamuk lifi	2 133,9	-39,2
8	Süt ve süt ürünleri	1 866,2	-17,2
9	Ceviz yaş veya kurutulmuş	788,0	-36,0
10	Tütün	706,5	2,9
11	Ampuller	636,5	-62,6
12	Kağıt, karton ve onlardan ürünler	572,5	100,0
13	Lastikler	421,7	60,0
14	Elektrik	391,7	-56,9
15	Meyveler	372,2	50,0
16	Alkolsüz içecekler, şeker katılmış	189,3	-6,7
17	Cam	178,0	-91,8
18	Çikolata ve diğer kakao içeren gıdai	171,6	-28,4
19	Otomobil parça ve aksesuarları	158,4	-69,4
20	Metal hurda ve atıkları	119,0	-66,5
	Liste toplamı	67 923,5	

Kaynak: KC Milli İstatistik Komitesi

Tablo 6: Kırgızistan'ın Dış Ticaretinde İthalat: Başlıca Kalemler (2009) (bin \$)

№	ÜRÜN TANIMI	Ocak 2009	Ocak 2008 Değişim
1	Kerosin	16 894,8	8,6
2	Doğalgaz	13 295,4	-5,7
3	Oto benzini	11 178,4	-58,4
4	İkinci el otomobiller	7 471,2	-76,9
5	Giyim ve aksesuarları	5 987,0	-10,7
6	Dizel	5 768,8	-44,3
7	Buğday	5 081,1	-6,2
8	İlaçlar	3 794,7	-73,3
9	Özel, ilmi, kontrol cihaz ve makinalar	3 658,3	120,0
10	Elektrikli iletişim donanım, parça ve	3 621,1	-2,1
11	Sivil İnşaat makinaları	3 399,7	90,0
12	Kağıt, karton ve bunlardan mamül ürünler	3 344,2	37,9
13	Et ve ürünleri	3 229,7	41,6
14	Köşebent, tel, çubuklar	3 158,3	-13,2
15	Çikolata ve kakao	2 796,7	26,4
16	Değerli olmayan metallerden ürünler	2 694,3	140,0
17	Bitkisel yağlar	2 562,8	39,8
18	Şeker	2 513,1	50,0
19	İnşaat demiri	2 475,1	50,0
20	Buğday unu	2 303,8	-2,7
	Liste toplamı	105 228,5	

Kaynak: KC Milli İstatistik Komitesi

Tablo 7: Kırgızistan'da İhracatın Ülkelere Göre Dağılımı (Bin ABD Doları)

Ülkeler	2002	2003	2004	2005	2006
Beyaz Rusya	1338.5	1505.2	1972.3	1409.7	878.4
Almanya	1756.7	3011.3	3099.7	4104.4	2189.1
Letonya	8659.3	9378.1	9036.1	4214.7	1963.7
Hollanda	4184.6	5279.0	1312.1	3203.5	3224.8
Rusya	80035.8	97016.9	137729.5	134397.9	153781.4
Ukrayna	4268.5	5418.4	4244.5	6014.6	4138.3
İsviçre	96372.5	117868.7	101760.5	65273.3	207699.1
İsveç	40.6	255.4	228.8	17.0	363.2
Afganistan	4405.6	6128.1	8023.0	12383.7	74752.1
Kazakistan	36826.2	57133.4	87311.0	116134.9	162638.2
Çin	41059.1	23342.1	39344.1	26572.2	38120.4
BAE	68816.8	144343.7	189312.2	173059.9	8945.3
Tacikistan	10193.9	18855.9	22073.1	22903.9	23934.2
Türkiye	16402.0	11002.5	17046.1	18178.0	27225.6
Özbekistan	27835.8	16258.9	14690.8	17095.4	27856.5
Kanada	4905.7	30977.3	42743.5	22509.7	217.7
ABD	36063.7	6515.1	3230.6	3270.5	6041.8

Kaynak: Kırgız Cumhuriyet Milli İstatistik Komitesi, Sayılarda Kırgızistan, 2006

Tablo 8: Kırgızistan'da İthalatın Ülkelere Göre Dağılımı (Bin ABD Doları)

Ülkeler	2002	2003	2004	2005	2006
Beyaz Rusya	5065.2	5888.7	4211.0	7079.6	18706.0
Almanya	31397.1	38215.0	52554.4	37593.3	39919.0
Hollanda	16103.9	12311.3	15705.9	18910.2	27680.4
Rusya	116705.1	176128.2	293663.0	378944.4	652159.8
Ukrayna	7842.2	12564.0	23287.2	40097.1	41881.4
Finlandiya	4528.9	4536.9	2462.2	6605.3	18853.8
Fransa	5169.2	3835.8	6157.0	6147.0	24839.3
İsviçre	3542.7	2475.1	2943.8	4368.0	6497.9
İsveç	7402.4	2045.3	4583.3	3575.2	16752.6
İran	4344.2	5949.2	7015.0	5606.4	8111.4
Kazakistan	123902.5	170929.2	202904.5	174397.5	199796.3
Çin	59114.7	77688.2	90078.1	102897.1	246703.8
BAE	7345.3	7792.6	7618.5	5249.0	10960.1
Kore	6962.6	11674.9	25070.3	27804.5	29064.8
Türkiye	17006.3	25988.9	33242.7	33401.1	39466.6
Özbekistan	60144.0	39214.9	51881.2	60112.1	65000.4
Japonya	6421.7	11825.6	11601.1	11702.6	13302.5
Kanada	9048.6	8302.2	12603.3	14985.4	32158.6
ABD	47384.4	47931.1	44606.0	67244.2	97524.5

Kaynak: Kırgız Cumhuriyet Milli İstatistik Komitesi, Sayılarda Kırgızistan, 2006

2003 yılı itibariyle kişi başına milli gelir 363 ABD doları olmuştur. 2004 yılında nüfusun % 44,4'ünün fakirlik seviyesinin altında yaşadığı tespit edilmiştir. Ortalama ücret 2003 yılında 1.916 somdur. Nüfusun yüzde 99,4'ü elektrik, yüzde 82,6'sı ise temiz su kullanma imkanına sahiptir. İşsizlik oranı 2004 yılı itibariyle yüzde 8,8'dir. Kırgızistan'ın 2004 yılı verilerine göre dış borcu 1.834.600.000 ABD dolarıdır¹⁹¹. 2006 yılı verilerine göre Kırgızistan'da kişi başına düşen GSMH 542 ABD dolarıdır. Bu rakamla Orta Asya'daki en fakir ikinci ülkedir. Yine 2006 yılında işsizlik oranı yüzde 12,5'tir¹⁹².

Kırgız ekonomisinin önemli sacayaklarından birisi de Kırgızistan dışında çalışan Kırgızların sağladığı girdidir. Çeşitli tahminlere göre 500.000 ila 800.000 Kırgız ülke dışında çalışmaktadır. Bu göçmenlerin büyük çoğunluğu Rusya'da çalışmaktadır. İkinci sırada Kazakistan gelmektedir. Kırgızistan İktisat ve Siyaset Enstitüsü'nün verilerine göre, bu göçmen işçilerin sağladığı ortalama döviz girdisi hane başına 1.400 dolardır. Yıllık bazda bu rakam 520 milyon dolardır ve Kırgızistan'ın gayrisafi milli hasılasının yüzde 27'sine tekabül etmektedir. Bu veriler Rusça'nın neden hala geçerli bir dil olduğunu ve Rusça öğreniminin arzu edilir olduğunu ortaya koymaktadır. İşsizliğin yoğun olduğu ülkede özellikle kırsal kesimde yaşayan Kırgızlar Rusya'da iş bulma ümidiyle Rusça eğitim yapan okulları tercih etmektedirler¹⁹³.

Ulaşım alanında ülkenin tarifeli sefer yapılan tek havaalanı başkent Bişkek'teki uluslararası trafiğe açık havaalanıdır. 790 km.'lik demiryolu, 16.450 km'si asfaltlanmış olmak üzere 19.100 km.'lik karayolu ağına sahiptir. Arazinin dağlık olması ulaşımda çeşitli zorluklara vesile olmaktadır. Engebeli arazinin bir

¹⁹¹ Fuat Uçar, Dış Türkler, Fark Yayınları, Araştırma İnceleme Dizisi, 2007, s.131-132.

¹⁹² DFID, Department for International Development, <http://www.dfid.gov.uk/Pubs/files/kyrgyzstan-factsheet.pdf>, 01 Ocak 2008.

¹⁹³ Marat, a.g.e., s.96.

sonucu olarak Bu ülkede ortalama 26 kişiye bir motorlu ulaşım aracı düşmektedir¹⁹⁴.

Kırgızistan'da eğitim ücretsizdir ve ilköğretim mecburidir. İlköğretim 7 yıl sürmektedir. 2.080 ilkokul, 1350 genel ortaöğretim kurumu, 50 mesleki ortaöğretim kurumu bulunmaktadır. İlköğretimdeki öğrenci sayısı (2003-2004) 1.156.800'dir. Okuma yazma bilenlerin oranı yüzde 90'dır. Bağımsızlık sonrasında bazı özel okullar ve eğitim kurumları da açılmıştır. Kırgızistan'ın başta gelen yüksek öğretim kurumu Kırgızistan İlimler Akademisi'dir. Bu akademiye bağlı 17 araştırma enstitüsü bulunmaktadır. Ayrıca 11 yüksek okulu mevcuttur. Ülkedeki kamu ve özel toplam üniversite sayısı 47'dir. Yüksek öğrenimdeki öğrenci sayısı (2003-2004) 203.000'dir¹⁹⁵.

Kırgızistan'da 335 hastane, toplam olarak 17 bine yakın doktor ve dış doktoru, 48 bin ebe ve hemşire mevcuttur. Ortalama 267 kişiye bir doktor düşmektedir¹⁹⁶.

Devlet kuruluşu olan Kırgız Radyo Televizyon Kurumu, Kırgızca ve Rusça dillerinde ülke genelinde 07:00 ile 23:00 saatleri arasında yayın yapmaktadır. Ülkede yayın yapan özel televizyon kanalları Piramida TV, KOORT ve NBT'dir. Bunun yanı sıra ülke genelinde izlenebilen Rusya Federasyonu Devlet Televizyonu kanalları ORT ve RTR ile NTV televizyon kanalına bağlı TNT kanalı Rusça olarak yayın yapmaktadır. Kırgız Devlet Radyosu ile Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'ne ait "Radio Manas (Manas FM)", "Piamida", "Almaz", "Europa Plus", "Ruskoye Radyo" özel radyo kanalları gün boyunca yayın yapmaktadır¹⁹⁷.

¹⁹⁴ http://www.davetci.com/d_ulke/isl_ulke_kirgizistan.htm, 04.10.2008.

¹⁹⁵ http://www.davetci.com/d_ulke/isl_ulke_kirgizistan.htm, 04.10.2008, Uçar, a.g.e, s.131-132.

¹⁹⁶ http://www.davetci.com/d_ulke/isl_ulke_kirgizistan.htm, 04.10.2008.

¹⁹⁷ Uçar, a.g.e, s.136-137

4.6. BÖLÜM ÖZETİ

Kırgızlar eski Türk halklarından birisidir. Kırgızlar ilk devletlerini Yenisey nehri etrafında 6. yüzyılda kurmuşlar ve 13.yüzyıla kadar birbirini takip eden Türk hanlıkları tarafından yönetilmişlerdir. 1510 yılına kadar Altınordu, 17.yüzyılda Kalmuklar, 18.yüzyılda Mançular ve erken 19.yüzyılda Özbeklerin ve Hokand Hanlığının hakimiyetinde yaşamışlardır. Daha sonra Rus Çarlığının bütün Türkistan'ı işgal etmesiyle Rusların egemenliğine girmişlerdir ve bu durum Sovyetler Birliği döneminde de devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Rusların takip ettiği etnik demografik yapıyı bozma stratejileri bağlamında Türkistan'a ve Kırgızistan'a Rus göçleri gerçekleşmiş ve başta başkent Bişkek olmak üzere önemli bir Rus etnik yapılaşması vuku bulmuştur. 1991 yılında ilan edilen bağımsızlıkla Kırgız tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır.

Kırgızistan coğrafi konumu ve yapısı itibariyle bölgenin ve Orta Asya'nın jeopolitik önemi yüksek ülkesidir. Orta Asya Doğu/Batı ve Kuzey/Güney arasında bir bağ hüviyetindedir. Orta Asya bir bütün olarak dünyanın büyük güçlerinden olan Rusya ve Çin arasında yer almaktadır. Kırgızistan ise bu haritanın merkezinde yer almakta ve kilit konumda bulunmaktadır. Kırgızistan'ın dağlık ve yüksek bir ülke olması bu konumunu pekiştirmektedir. Orta Asya bölgesi petrol ve doğal gaz yatakları bakımından dünyanın zengin bölgelerinden birisidir. Kırgızistan ise bu kaynaklara sahip olmamasına rağmen bölgede geçiş ülkesi olması nedeniyle önemi artmaktadır. Ayrıca bölgenin ihtiyaç duyduğu su kaynakları bakımından zengin olması ülkenin jeoekonomik önemine katkı sağlamaktadır.

Kırgızistan etnik yapısı itibariyle kozmopolit bir ülkedir. Yaklaşık 5 milyon nüfusun yarısından biraz fazlasının etnik olarak Kırgız olması nedeniyle birçok sorunla karşı karşıyadır. Ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 25'i Rus ve yüzde 13'ü güneyde yaşayan Özbeklerdir. Bunları Ukraynalılar, Almanlar ve Tatarlar takip etmektedir. Ülkede meydana gelen siyasi, etnik ve ekonomik sorunlar etnik ayrışmayı da sürekli gündemde tutmaktadır. Yaşanan Rus göçleri, dil politikası ve

Özbeklerin talepleri mevcut demografik yapıyı bir güç unsuru olmaktan çıkarıp bir sorun kaynağı haline getirmiştir.

Ülkede siyasi rejimin demokrasi yolunda emekleme süreci devam etmektedir. Bölge ülkeleriyle kıyaslandığında yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen Kırgızistan'ın demokrasi yolunda önemli merhaleler kat ettiği söylenebilir. Çok sayıda siyasi partinin kurulmuş olması ve faaliyetlerini sürdürüyor olması, tam hür olmasa da muhalefetin ve muhalif basının varlığı ve demokrasinin önemli bir unsuru olan serbest seçimlerin Batılı standartlarda olmasa bile yapılabilmesi Kırgızistan'ı farklı kılmaktadır. Siyasal rejimin önündeki önemli engellerden birisi yönetim sisteminin tam oturmamış olmasıdır. Ülke 1991'den bu yana parlamenter sistem ile başkanlık sistemi arasında gidip gelmektedir. Bu gelgitin kaynağını iktidarı elinde bulunduranların kendi siyasi ve iktisadi ikballerini ön planda tutmaları oluşturmaktadır. Bunda siyasi parti geleneğinin olmaması ve zayıf olması ve halkta demokratik tercihlerden daha ziyade aşiret bilincinin ağır basmasının da payı vardır.

Kırgızistan bağımsızlık sonrasında ciddi ekonomik darboğazlarla karşı karşıya kalmıştır. Bunda konjonktürel hadiselerle birlikte sistemden kaynaklanan etmenler rol oynamıştır. Bu sorunların temelinde Sovyet cumhuriyetlerini birbirine ve hepsini Rusya'ya bağımlı hale getirilen sistem bulunmaktadır. Özel mülkiyet hakkının kaldırılması ve tüm varlıkların devletleştirilmesi geçim kaynağı hayvancılık ve tarım olan Kırgız halkını derinden etkilemiştir. Bağımsızlık sonrasında yaşanan sanayi üretimindeki düşüşün sebebi olarak eski Sovyet pazarlarının kaybedilmesi ve girdi maliyetinin artması gösterilebilir.

5. BÖLÜM: KIRGIZİSTAN'DA LALE DEVRİMİ

Gürcistan'daki, “Gül Devrimi” ve Ukrayna'daki “Turuncu Devrim”in ardından eski Sovyet coğrafyasında renkli devrimlere Mart 2005'te Kırgız halkası da eklenmiştir. Sinan Oğan'a göre birer “Toplumsal Mühendislik Projesi” olan STK devrimleri belirli bir şablonla gerçekleştirilmektedir¹⁹⁸. Parlamento seçimlerinin ilk turu 27 Şubat ve ikinci turu 13 Mart'ta yapılmıştır. İki turlu yapılan seçim sonucunda meclise sınırlı sayıda milletvekili gönderebilen Kırgız muhalefeti, seçimlerde yolsuzluk yapıldığı iddiası ve daha fazla özgürlük ve demokrasi talepleriyle 24-25 Mart 2005 tarihlerinde gerçekleştirdikleri sokak eylemleri sonrasında Askar Akayev'i devirerek “Lale Devrimi” ya da “Sarı Devrim” olarak bilinen Kırgız seçim devrimini gerçekleştirmişlerdir.

Mart 2005'te Kırgızistan'daki başarılı seçim sonrası protesto hareketlerini ortaya çıkaran etken aynı yılın şubat-mart döneminde yapılan parlamento seçimlerine hile karıştırılması idi. Bu seçimlerde otoriter lider Aksar Akayev'in destekçileri sandalyelerin çoğunluğunu kazanmıştı. Protestoları ilginç kılan unsur önde gelen muhalif politikacıların bu organizasyonlarda çok sınırlı rolünün olmasıydı. Protestocuları motive eden etmen Gürcistan'daki Saakashvili veya Ukrayna'daki Yushchenko gibi karizmatik bir liderin teşviki değil, daha ziyade Akayev'e duyulan antipati idi¹⁹⁹.

1990' lı yıllarda Akayev'e yönelik hoşnutsuzluğun artmasıyla birlikte, iktidarda bulunan Akayev yönetiminin artan otoriter ve baskıcı yaklaşımının amacı eleştirilmeyi ortadan kaldırmak ve iktidarını muhafaza etmektir. 2000 parlamento seçimlerinin sonuçları tahrif edilmiş ve akabinde özellikle güney bölgesinde olmak

¹⁹⁸ Sinan Oğan, “Kırgızistan'da “Yağma” Devrimi”, <http://www.turksam.org/tr/a293.html>, 25 Mart 2005.

¹⁹⁹ Kalandadze ve Orenstein, a.g.m., s.17.

üzere tüm ülkede ciddi gerilimlere neden olmuştu. En kuvvetli rakibi Feliks Kulov yetkisini kötüye kullanmak suçlamasıyla 10 yıl hapse mahkum edildiği için seçimlere katılamamış ve Akayev bu sayede başkanlık seçimlerini kazanmıştı²⁰⁰.

2005 yılında Akayev'in popülaritesi, bölüm 5.1.4.' te vurgulanacağı üzere, oldukça düşmüştü. Yolsuzluk, sosyo-ekonomik gerileme ve etkisiz yönetimi gibi uzun vadeli sorunlar özellikle güney bölgesinde yaşayan fakir ve muhafazakâr Kırgız vatandaşları başta olmak üzere nüfusun büyük çoğunluğunun Akayev'e muhalif olması sonucunu doğurmuştu. Nihai olarak Lale Devrimi'ne götürecek süreç 13 Mart 2005'teki parlamento seçimlerinin ikinci tur oylamasıyla başlamıştı. Seçim yarışı protestoların da başlangıcını oluşturmuştur. Seçim kayıtlarında ya da adaylıklarda yapılan usulsüzlüklerin kurbanı olan adayların destekçileri bu protestoları tetiklemişti. Fakat adım adım bu parçalı muhalefet birleşme yoluna girmişti ve gündem ulusal sorunları kapsadıkça insanlar Başkan Akayev'in istifasını istemeye başlamıştı²⁰¹.

Devrimin son safhası 20 Mart 2005'te başlamış ve 10.000 kişi Celalabad'da yerel yönetim binalarını tekrar denetimleri altına almışlardı. Benzer olaylar Oş'ta da meydana gelmişti ki Güney artık etkin bir şekilde muhalefetin denetimi altındaydı. Bu olaylardan sonra 24 Mart günü muhalif siyasetçiler başkent Bişkek'te büyük bir gösteri yapma kararı aldılar. Bişkek merkezinde toplanan 20.000 kişi Askar Akayev'in istifasını istiyordu. Gösterilere Kırgız gençlik örgütü KelKel²⁰² de destek vermişti²⁰³. Sonra göstericiler hükümet binalarını işgal etmeye başladılar. Bu sırada göstericiler ile hükümet yanlısı kesim arasında şiddetli çatışmalar meydana gelmişti. Ancak bu gösteri sırasında yaşananlar ve barışçıl başlayan eylemin şiddete

²⁰⁰ Fenger, a.g.m., s.17.

²⁰¹ Fenger, a.g.m., aynı yerde.

²⁰² Bişkek'te, başta Amerikan Üniversitesi olmak üzere çeşitli üniversitelerde okuyan, liberal batı demokrasisi ve piyasa ekonomisi ideolojisini kitaplarda okudukları ideal biçimlerde algılayan bir gurup genç, Gürcistan ve Ukrayna'dan da esin alarak, "Kel-Kel" (Türkçe "gel-gel" anlamında) adında bir gençlik inisiyatifi oluşturmuşlardır. Kel-Kel grubunun çoğu aktivisti, ülkenin nispeten zengin ailelerinden gelmektedirler. Çoğunun anne ya da babası Akayev rejiminin eski ya da mevcut üst düzey yöneticileridir. Hakan Güneş, http://www.siyasigazete.net/sayi_14/index.php?SayfaX=18, Nisan 2005.

²⁰³ Marat, a.g.e., s.7.

dönüşmesi muhalif liderlerin bile beklemediği bir vakıa idi. Güvenlik güçleri silah kullanmamaları konusunda emir almışlardı; fakat bu durum karşısında göstericiler başkanlık sarayını işgal etmişlerdi. Bişkek birkaç gün kargaşa içinde kaldıktan sonra hapisten çıkan Feliks Kulov durumun kontrol altına alınmasını sağlamış ve yağmacılığı durdurmuştur²⁰⁴.

Devrim sırasında muhalefet gelişen kaos ortamını yönetememiş ve yapıcı, etkin bir yaklaşım sergileyememişti. Muhalefet gelişmeler karşısında hazırlıksızdı, tam birleşme sağlayamamıştı ve ortak bir çizgi belirleyememişti. Eski bir başbakan olan muhalefet lideri Kurmanbek Bakiyev de yaşanan yağma olaylarından sonra “Sabah protesto mitingi başlatırken biz de bu kadarını beklemiyorduk” demişti. Hatta Bakiyev dahil olmak üzere bazı muhalif liderler güney bölgesinin Kırgızistan’dan ayrılarak Özbekistan’la birleşebileceğini dahi dile getirmekteydiler²⁰⁵.

Müteakiben yeni seçilen parlamento meşru ilan edilmiş ve Kurmanbek Bakiyev başbakan ve geçici devlet başkanı olmuştur. 26 Haziran 2005’te başkanlık seçimlerinin yapılması kararı alınmıştır. Devrik Devlet Başkanı Askar Akayev’de 3 Nisan 2005 tarihinde Moskova’daki Kırgız Büyükelçiliği’nde özel bir Kırgız parlamenter heyetiyle yaptığı müzakereler sonucunda resmen istifa etmiştir. 13 Mayıs 2005’te Kurmanbek Bakiyev ve Felix Kulov 10 Temmuz başkanlık seçimlerinde ortak hareket edilmesini içeren bir anlaşma imzalamışlardır. Buna göre seçildikleri takdirde Bakiyev devlet başkanı, Kulov ise başbakan olmuştur.

Devrim sırasında ve sonrasında Akayev’in devrilmekte olduğunu görenler Akayev’i eleştirerek muhalefet saflarına katılmışlardır. Çoğunluğunun Akayev yanlısı olduğu iddia edilen Kırgız Parlamentosu’nda Akayev’i açıktan savunan çok az sayıda parlamenter kalmıştı. Akayev’in başkanlık dokunulmazlıklarının kaldırıldığı oylamada 63 parlamenterden 60 Akayev aleyhine oy kullanmıştı²⁰⁶. Bu

²⁰⁴ Fenger, a.g.m., aynı yerde.

²⁰⁵ Kibar, a.g.m., s.1.

²⁰⁶ Marat, a.g.e., s.18.

hadise de Kırgızistan'daki siyasi zeminin ne kadar kaygan olduğunun bir göstergesidir.

Kırgızistan'daki devrimin, yaygın olarak tanınan bir lideri yoktur ve belirli bir programı da olmamıştır. Dolayısıyla diğer kadife devrimler dizisinden farklılıklar arz etmektedir. Parlamento seçimlerinin yerel niteliği göz önüne alındığında, devrimin ilk safhasının ardında kimlerin olduğu belirsizdir. Ana organizatörler yerel adayların yardımcıları idi. Kırgız devriminde Otpor tarzı örgütlenen Kırgız gençlik örgütü Kel Kel'in çok sınırlı bir rolü olmuştur. Kırgızistan'daki muhalif hareket geleneksel olarak oldukça bölünmüş haldeydi. Seçimlerden önce muhalif kişiliklerin farklı gündemleri vardı ve resmi anlaşmalar olmasına rağmen birleşmek adına çok az girişim bulunmaktaydı. Bişkek'te gösteri yapılmasına karar verildikten sonra çeşitli muhalif liderler birleşme istidadına girdiler²⁰⁷.

İstikrarsız yönetim yapılarına sahip ve nüfuz edilme düzeyi düşük ülkelerde bir devrimin temel olarak iç etmenlerce yapılması yüksek olasılıklıdır. Yabancı kuruluşların yardım ve eğitim desteğinin etkisi düşüktür. Kırgızistan bu tür bir devrimi yaşamıştır. Aksine, bilginin ve fikirlerin yayılma düzeyinin nispeten yüksek olduğu ülkeler "ithal devrimlere" karşı daha savunmasızdır²⁰⁸.

Kırgız devriminde iç faktörlerin yanı sıra dış faktörlerin özellikle ABD ve denetimindeki STK'ların etkinliği de göz ardı edilemez. Aksar Akayev'e göre Mart 2005'teki ayaklanmanın ve kendi hükümetini deviren kesimlerin ardındaki hakim güç ABD ve Batıdır. 13 Temmuz 2005'te Ekho Moskvı'ye verdiği mülakatta Rusya ve Çin'in Orta Asya devletleri ve istikrar lehinde hareket ettiğini ancak ABD'nin ve Batının aksi doğrultuda politika ürettiğini belirtmiştir. Ukrayna ve Gürcistan'da devrimi gerçekleştirip aynı devrimi Kırgızistan'da planlayarak gerçekleştirenleri eğitenlerin ABD tarafından yönetildiğini ileri sürmüştür²⁰⁹. Oysaki Akayev'in

²⁰⁷ Fenger, a.g.m., s.19.

²⁰⁸ Fenger, a.g.m., s.20.

²⁰⁹ "USA the main factor behind March uprising, says former Kyrgyz president", BBC Monitoring Former Soviet Union. Londra, 14 Temmuz 2005.

iddialarının aksine, mart ayındaki gösteriler sırasında Kurmanbek Bakiyev ülkesindeki istikrarın sağlanması için Rusya Devlet Başkanı Vladimir V. Putin'den yardım istemiştir. Bakiyev'in bu talebi karşısında Putin "Rus ve Kırgız halkları arasındaki dostane ilişkilerin devamı adına Kırgızistan'daki istikrarsızlığı sona erdirmek için önerileri bulunduğunu ve yardıma hazır olduğunu" ifade etmiştir²¹⁰.

Devrimin Kırgızistan'da başarıya ulaşmasının bir sebebi de Akayev yönetiminin renkli devrimin kendi ülkesinde yaşanmasını olası görmemesidir. 1990'lardan itibaren sürekli iktidarda kalan ve zaman içerisinde artan ölçüde otoriter bir rejim kuran Akayev devrimden bir ay önce yazdığı kitabında seçim devrimlerinin bir benzerinin kendi ülkesinde yaşanmayacağını ifade etmiştir²¹¹. Fakat devrimden kısa bir süre sonra görevinden istifa ederek Rusya'ya iltica etmiştir.

Askar Akayev Batılı demokratik bakış açısıyla yozlaşmış otoriter bir devlet başkanı olsa da, komşu Özbekistan'ın devlet başkanı İslam Kerimov'la kıyaslandığında bölgesinin tek demokratik eğilimli lideri olarak da kabul etmek mümkündür. Kendisini alaşağı eden devrimin de altyapısının oluşumuna hoşgörü göstermek suretiyle dolaylı olarak yardım etmiştir denebilir. Her ne kadar bazı liderleri tutuklansa da muhalif partilerin kendi rejimi sırasında faaliyet göstermelerine olanak sağlamıştır. Kapatılma yönünde yoğun bir baskı olsa da bağımsız medya organları varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Demokrasi yanlısı programları olan Batılı sivil toplum örgütlerine hoşgörüsüyle yaklaşmıştır²¹². Bu uygulamaların hiçbirisine komşu ülkelerde rastlamak mümkün değildir.

Devrimden sonra Kırgız iç siyasetinde Akayev ailesini hedef alan gelişmeler olmuştur. Akayev'in kişisel mal varlığını ortaya çıkarmak ve ailesinin karıştığı yolsuzlukları araştırmak amacıyla bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyonda parlamenterler, devlet çalışanları, devlet ombudsmanı, bankacılar, STK çalışanları ve

²¹⁰ New York Times, "Crisis Grips Kyrgyzstan; Ousted Chief Is in Russia", New York, 27 Mart 2005.

²¹¹ Bunce ve Wolchik, a.g.m., s.14.

²¹² The Washington Post, "Barriers to Freedom", Washington, D.C., 10 Mart 2005

sıradan vatandaşlar yer almıştır. Başbakan Yardımcısı Adakhan Madumarov, eski rejimin yolsuzluklarını ortaya çıkarmak amacıyla Gürcü modelini izleyeceklerini açıklamıştır. Madumarov'a göre Gürcistan ve Ukrayna yolsuzlukla mücadelede parlak sonuçlar elde etmişler ve devlet bütçe gelirleri altı kata kadar artmıştır. Hükümetin bu bağlamda en çok üzerinde durduğu iki isim eski başbakan Nikolai Tanayev ve Akayev'in damadı ve Kazak vatandaşı olan Adil Toigonbayev'dir. Kırgızistan Milli Bankası Başkanı Ulan Sarbanov dahil olmak üzere birçok tanınmış isimlerin Akayev'e rüşvet verdiği iddia edilmiştir. Sarbanov 1999 yılında Başkan Akayev'in hesabına 480 milyon dolar aktarmakla suçlanmaktadır. Yolsuzlukla mücadele sonucunda bazı politikacılar yüksek meblağlarda parayı gönüllü olarak hazineye iade etmişlerdir. Yine 1995 yılında ortadan kaybolan ve akibeti bilinmeyen 800 kg'lık altın rezervi söz konusudur²¹³. Kırgızistan'ın 2005 yılı itibariyle dış borcu 2 milyar Dolardır ve devlet bütçesinin çok üzerindedir. Yapılan yolsuzlukların büyüklüğü ve Kırgız halkına verdiği zararı açıklamaktadır.

Akayev'in yönetimden uzaklaştırılması değişime yönelik umutları canlandırmıştı; fakat devrim sonrasında ülke bir kaosa doğru sürüklenmişti. Yeni bir yönetim ve devlet başkanının geniş bir ittifakla ve yüzde 90'luk bir oy oranıyla seçilmiş olması tüm sorunları çözmüş olmuyordu. Devrim sonrasında yaratıldığı kaos ortamında ülkedeki cezaevlerindeki ayaklanmalar artmış, siyasi cinayetler ve arsa ve bina işgallerinde yoğun bir artış olmuş ve mafya yapılanmalarının siyasetteki ağırlığı yoğunlaşmıştır²¹⁴.

Akayev rejimiyle özdeşleşen yolsuzluk, iltimas ve otoriter yönetim gibi olumsuzluklar yeni yönetimle ortadan kalkmamış ve bu da geniş kitlelerde devrime yönelik hayal kırıklığı yaratmıştır. Yeni yönetimin yolsuzlukla mücadeleye dair verdiği söz yalnızca Akayev ailesi ve yakınlarıyla ilgili açılan davalarla sınırlı kalmıştır. Yolsuzlukları soruşturmakla görevli ve Akayev muhaliflerinin önde gelen isimlerinden olan Başsavcı Azimbek Beknazarov Bakiyev tarafından siyasi

²¹³ Marat, a.g.e., s.40-41.

²¹⁴ Turgut Demirtepe, "Birinci Yılında Kırgız "Devrimi"", <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=265&type=4>, 4 Nisan 2006.

çekişmeler nedeniyle görevden alınmış ve bu yüzden yolsuzlukla mücadeleye büyük bir darbe vurulmuştu. Bakiyev de Akayev'in yaptığı gibi aile bireylerini ve yakınlarını siyasi ve ekonomik alanlarda kritik noktalara getirmiştir. Kardeşi Marat Bakiyev'i Almanya, diğer kardeşini Çin büyükelçiliklerine ve diğer bir kardeşini de Milli Güvenlik Konseyi'nde üst düzey bir göreve atamıştır²¹⁵.

Başkanlık seçimlerinden sonra meydana gelen siyasi cinayetler ve hükümetin bu cinayetler karşısında beklenen önlemleri almaması Kırgız demokrasisini tehlikeye sokan unsurlardan birisidir. Mafya örgütlenmesi şimdilerde çeşitli siyasi fraksiyonlarla iç içedir. Çeşitli suç örgütleri kendi çıkarlarını korumak adına siyasi grupları desteklemektedirler²¹⁶.

Diğer yandan ekonomik alanda da gerekli adımlar doğru şekilde atılamamıştır. Yeni hükümet ekonomik reformların gerçekleştirilmesi ve yabancı yatırımları ülkeye çekmede başarısız olmuştur. Ekonomik göstergelerde ve halkın refah düzeyinde bir iyileşme görülmemiş, aksine sanayi ve tarımsal üretimde ve yatırımlarda büyük bir düşüş gözlemlenmiştir. İşsizliği düşürecek önlemler alınmadığı için genç Kırgız nüfusunun Rusya ve Kazakistan'a olan göçü artmıştır²¹⁷. İş bulma ümidiyle komşu ülkeler Rusya ve Kazakistan'a göç eden Kırgızların 500.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir²¹⁸.

Siyasi sistemde de yeterli reformlar zamanında yapılmamıştır. Bakiyev'in de Akayev gibi otoriter bir rejim kurma eğiliminde olduğu görülmektedir. Akayev iktidarında muhalefetin dile getirdiği kuvvetler ayrılığı prensibinin hayata geçirilmesine yönelik düzenlemeler yetersiz ve geç kalmıştır. Öte yandan, muhalif sesler Bakiyev tarafından çeşitli şekillerde susturulmaktadır²¹⁹. Eski Dışişleri Bakanı ve şimdilerde Bakiyev muhalifi olan Roza Otunbayeva'ya göre Bakiyev Akayev'in

²¹⁵ Demirtepe, a.g.m., s.1.

²¹⁶ Marat, a.g.e., s.91.

²¹⁷ Demirtepe, a.g.m., s.2.

²¹⁸ The Economist, "Asia: Wilting tulips; Kyrgyzstan", Londra: 14 Nisan 2007, Cilt 383, Sayı 8524, s.66.

²¹⁹ Demirtepe, a.g.m., aynı yerde.

hatalarını tekrarlamaktadır. Bakiyev özellikle yaptığı atamalarla ve ifade özgürlüğünü kısıtlayan kararlarla daha otoriter bir konuma geçmiştir.

Bugün kilit devlet ve hükümet makamları, bölüm 5.1.3.'de de değineceğimiz gibi güneyli elitin elindedir ve Sovyet döneminde kuzeylilerin denetiminde bulunan iktidar el değiştirmiştir. Devrim hükümet ve hükümet dışı aktörler arasındaki dengeyi değiştirmiş ve Kırgızistan'daki 20'den fazla etkin suç örgütlerinin muazzam gücünü gün ışığına çıkarmıştır. Akayev döneminde devlet güçleri çeşitli suç örgütleri üzerinde denetim sağlayabilmişken, devrimden sonra bu yapılanmalar kendi paralel otoritelerini yaratmışlardır. Suç şebekeleri ve mafya liderleri hükümeti açıktan tehdit edebilmektedir²²⁰.

Akayev'in iktidardan düşürülmesi ve temel reformlar konusunda verilen sözlere rağmen yeni başkan Kurmanbek Bakiyev ve hükümeti demokratik istikamette çok az adım atmıştı. Yasal olmayan yollarla milletvekili olduğu iddia edilen isimlerin birçoğu yerini korumuş ve yolsuzluk ve yoksullukla mücadele ve toplum ve hükümet üyelerinin işlediği suçların hukuki takibine yönelik bir ilerleme sağlanamamıştır²²¹.

Bakiyev'in kendisinden beklenen siyasi ve idari reformları yapmada ayak sürümesi sonrasında, devlet başkanının yetkilerinin sınırlandığı ve parlamento'nun öne çıktığı bir rejim isteyen muhalefet 2-8 Kasım 2006 tarihlerinde gösteri düzenlemiş ve bu gösteriler amacına ulaşmıştır. Bakiyev yönetimi muhalefet baskısı karşısından daha fazla direnemeyerek 8 Kasım 2006'da yeni anayasayı imzalayarak yetkilerinin büyük bir kısmını Parlamento'ya devretmiştir²²². Bugünün muhalif liderleri devrim sırasında ve sonrasında seçimlerde Bakiyev-Kulov ikilisini desteklemişti. Ancak yeni yönetim eski yol arkadaşlarını tasfiyeye yönelmiştir. Roza Otunbayeva, Azimbek Beknazarov, Omurbek Tekebaev ve Edil Baisalov gibi devrimin lider isimleri Bakiyev-Kulov yönetimini devrim sırasında verilen sözleri

²²⁰ Marat, a.g.e., s.121.

²²¹ Kalandadze ve Orenstein, a.g.m., s.18.

²²² Kalandadze ve Orenstein, a.g.m., aynı yerde.

tutmamak ve otoriter bir rejim kurma peşinde koşmakla suçlanmışlardır. Bakiyev-Kulov yönetiminin siyasi, ekonomik ve toplumsal meseleleri çözmede başarısız ve yetersiz kalmaları sonucunda arkalarındaki toplumsal desteğin de azalmasına yol açmıştır²²³.

Kırgız devrimi eski Sovyet coğrafyasında kalan Türkmenistan, Özbekistan ve Azerbaycan gibi diğer ülkeleri de etkilemiş, kaygıya sürüklemiş ve sıranın hangi ülkede olduğu sorusunu gündeme taşımıştır²²⁴. Lale Devrimi öncesinde Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov ve Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev Batılı hükümetleri memnun etmek adına siyasi alanlarda liberalleşmeye dönük jestlerde bulunmuşlardı. Ancak her iki lider de Kırgız devriminden sonra geri adımlar atarak ülkelerindeki Soros Foundation ve National Endowment for Democracy gibi kuruluşları ve yerel sivil toplum örgütlerini kapatmış ya da yasaklamışlardı. Nazarbayev ana muhalefet partisinin faaliyetlerine son verdimiş ve rejimini kuvvetlendirmek için Rusya'yla daha çok yakınlaşmıştır²²⁵. Oysaki eski Sovyet kuşağındaki bu seçim devrimleri diğer ülke halklarını, demokratik hareketlerin yolsuzluk, ekonomik durgunluk ve manipüle edilen seçimlerle iktidara gelen yönetimleri ve rejimlerini değiştirmede başarılı olacağı noktasında umutlandırmıştı²²⁶.

Kırgız devriminden sonra yeni yönetimin, önceki renkli devrimlerin gerçekleştiği ülkelerde olduğu üzere, ABD ve Batı yanlısı bir siyaset takip edeceği ve Rusya'dan uzaklaşacağı bekleniyordu. Fakat beklentilerin aksine dış politika yönelimlerinde Bakiyev yönetiminin eski ilişkiler ağından kolaylıkla kopamayacağı ve Rusya'yı dışlayan bir siyaset izleyemeyeceği ortaya çıkmıştı. Kurmanbek Bakiyev iktidara geldikten sonra ilk resmi ziyaretini Rusya'ya yapmış ve ilk olarak Putin'le görüşmüş ve Moskova'dan yardım talebinde bulunmuştur. Bu görüşmelerde Rusya'nın en yakın stratejik ortak olarak görüldüğü ve Kırgız dış politikasının

²²³ Demirtepe, "Yarım Kalmış "Devrim"i Tamamlamak ya da Kırgızistan'da Zorun Gücü", s.2.

²²⁴ Energy Compass, "Central Asia quakes as Kyrgyzstan crumbles", Londra, 30 Mart 2005

²²⁵ The Washington Post, "Barriers to Freedom", Washington, D.C., 10 Mart 2005

²²⁶ Turkish Daily News, "Turmoil in 'colored revolution' capitals", Ankara, 16 Nisan 2007.

önceliğinin Rusya ile ilişkiler olduğu vurgulanmıştır. Felix Kulov Kommersant'a yaptığı açıklamada "Rusya bizim en iyi dostumuzdur ve dostlar değişmemelidir" demiştir²²⁷. Bakiyev iktidarı ABD, Rusya ve Çin arasında bir denge politikası uygulamak yerine Akayev döneminde bile görülmeyen oranda rotasını Rusya'ya çevirmiştir. 2005 yılında gerçekleşen Şanghay İşbirliği Örgütü zirvesinde dönem başkanı olan Bakiyev ABD'nin bölgedeki üslerinden zaman içinde çekilmesi talebinde bulunmuştu. Bu da ŞİÖ'nün önder devletleri olan Rusya ve Çin'in arzularını dillendirmekten başka bir şey değildi. Devrimin akabinde başta enerji ve sanayi sektörü olmak üzere Rusya'nın Kırgızistan'daki ekonomik etkinliği ve varlığı artmıştır. Rusya'nın nüfuzunu genişlettiği bir diğer alan istihbarat ve askeri işbirliği olmuştur. Bu genişleme de Kırgızistan'ın güneyinde radikal grupların faaliyetlerini önlemek için yapılan işbirliği ile gerçekleşmiştir²²⁸.

Kırgızistan'ın Rusya'dan kopamamasında yerel faktörler de etkili olmuştur. Rus-Kırgız ilişkilerinin gelişiminde sistemik bir yolsuzluğun egemen olduğu ülkede Rus yatırımcılarla Kırgız siyasetçiler arasındaki çıkar ilişkileri ana etken konumundadır. Kırgızlar ülke ve dünya gündemini büyük oranda ülkedeki Rus medya kuruluşları aracılığı ile takip etmektedir. Dolayısıyla Kırgız kamuoyu dünyaya Rus penceresinden bakmakta ve Kırgız kamuoyu bunun ışığı altında şekillenmektedir²²⁹.

5.1.Devrimi Etkileyen İç Faktörler

Lale Devrimi'ni hazırlayan dış etkenlerle birlikte Kırgız toplumunun kendi iç dinamikleri de renkli devrimin oluşumunda oldukça etkin olmuştur. Hatta diğer devrimlerle kıyaslandığında iç etkenlerin dış etkenlere nazaran daha kuvvetli olduğu söylenebilir. Özellikle ekonomik sorunlar, özelleştirmelerdeki yolsuzluk iddiaları ve Kuzey-Güney Klanları arasındaki rekabet iç sorunların önde gelenlerindedirler.

²²⁷ Marat, a.g.e., s.39.

²²⁸ Turgut Demirtepe, "Bakiyev Dönemi Kırgız-Rus İlişkileri ve Potansiyel İç Politik Yansımaları", <http://www.usakundem.com/yazarlar.php?id=364&type=4>, 28 Temmuz 2006., s.2.

²²⁹ Demirtepe, a.g.m., s.3.

Bunu Gürcistan ve Ukrayna devrimlerinin liderleri Mikhail Saakashvili and Viktor Yushchenko da Kırgız devrimi sonrasında yayınladıkları ortak bildiriye dile getirmişler ve devrimlerin ithal edilemeyeceğini, ancak ve ancak devrimi besleyecek yerel koşullar uygun olduğunda bu tür devrimlerin yaşanabileceğini ifade etmişlerdir²³⁰. Bu bölümde Kırgızistan'ı devrime götüren yolda ön plana çıkan siyasi, iktisadi, toplumsal ve etnik meseleleri inceleyeceğiz.

5.1.1.Siyaset ve Muhalefet

Kırgızistan diğer Orta Asya ülkeleri ile kıyaslandığında bağımsızlık sonrası dönemde demokratikleşme yönünde daha önde olduğu genel kabul görmektedir. 1990'lı yılların ortalarına kadar bir siyasi partinin yasaklanması ve hatta haklarında dava açılması gibi vakalara rastlanmamıştır. Bu ülkedeki oldukça serbest muhalefete rağmen bir siyasi mahkumiyet olayı da vuku bulmamıştır. 1996-97 yıllarından itibaren hükümet ile bağımsız medya arasındaki sürtüşme doruğa çıkmıştır. Bu sürtüşme sonrasında iki gazete kapanmış ve bazı gazeteciler hakkında soruşturma başlatılmıştır²³¹. 2000'li yılların başlarından itibaren ise Kırgızistan'da da komşu ülkelere benzer siyasi sindirme girişimleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Kırgız devriminin iki numaralı ismi olarak addedilebilecek olan Emniyet Eski Genel Müdürü ve Kırgızistan Ulusal Güvenlik Kurumu'nun Başkanı Feliks Kulov da Askar Akayev'e yönelik yaptığı muhalefetin ardından "yetkilerini kötüye kullanmak" ve "yolsuzluk" suçlamalarıyla hapse atılanlar arasında yer almıştır²³².

Bağımsızlık sonrasında ilk devlet başkanı olan Askar Akayev 1993 Anayasası'nı hiçe sayarak hareket etmesi de Kırgız demokrasine darbe vuran hadiselerden birisi olmuştur. 5.Fransız Cumhuriyet Anayasası temel alınarak hazırlanan Kırgız Anayasası devlet başkanına olağanüstü yetkiler tanımıştır. Bu Anayasa sayesinde Akayev devletin üç erkinin de üzerinde bir konuma gelmiş ve

²³⁰ Susan B. Glasser ve Peter Baker, "What Comes After Rose, Orange and Tulip?", The Washington Post, Washington, D.C.: 3 Nisan 2005

²³¹ Nermin Guliyeva, "Kırgızistan'da Başkanlık Seçimleri: Demokrasi Yoluna Devam mı, Otoriter Rejime Geri Dönüş mü?", Stratejik Analiz, Cilt 1, Sayı 8, Aralık 2000, s.63.

²³² Bingöl, a.g.m., s.6.

başbakan ve tüm Anayasa Mahkemesi üyelerini atama yetkilerine sahip olmuştur. Bunun yanında başkan olarak yasama organına yasa teklifleri götürebilme ve yasama organından gelen yasaları veto etme yetkisi kendisine verilmişti. Fakat uygulamada Akayev kendisine verilen bu yetkilerin de üzerine çıkmıştır. Anayasa bir kişiye en fazla iki kez üst üste başkan seçilebilme imkanı verirken, Akayev 2000 yılında yapılan seçimlerin ardından üçüncü kez başkan seçilmiştir²³³.

Akayev ve ekibinin kendilerini demokrat olarak nitelendirmesi demokrasinin gelişimi için yeterli değildi, bu noktada önemli olan demokratlığın sürdürülebilmesi idi. Bu da Sovyet mirasından gelen bir toplumda kısa sürede gerçekleşebilecek bir olgu değildi. Kırgız yönetiminde etkin olan isim sadece Askar Akayev olmamıştır. 1995 yılından itibaren Akayev'in eşi, oğlu ve kız kardeşi de siyaset sahnesinde yerini almış ve Akayev ailesi ülke yönetiminde daha etkili hale gelmişti²³⁴.

Bağımsızlık sonrasında tüm Orta Asya Cumhuriyetleri özgürlüğü demokrasi ile bütünleştirememeye sıkıntısını yaşamışlardır. Gürcistan ve Ukrayna ile mukayese edildiğinde Kırgızistan'ın demokratik gelenekleri göreceli olarak daha zayıftır. Bu zayıflıkta somut ekonomik ve siyasi kurumların ve eğitilmiş, yasalara saygılı ve siyasi ve ekonomik olarak dinamik bir orta sınıfın eksikliğinin büyük rolü vardır. Bu nedenle Kırgız muhalefeti genel olarak denetimi zor "hareketli bir kalabalık" görünümündedir²³⁵. Demokratik kurumların zayıflığı ve bağımsızlığı takip eden on yılda yaşanan ekonomik sorunlar nedeniyle siyasi haklar ve beraberinde getirdiği insan hakları pek çok Kırgız için "içi boş kabuk" hüviyetinde olmuştur²³⁶.

Uluslararası kamuoyu tarafından demokrasiden geri gidiş olarak görülen girişimler Şubat ve Mart 2000 tarihlerinde yapılan parlamento seçimleri ve Ekim 2000 tarihinde yapılan Başkanlık seçimlerinde de ortaya çıkmıştır. Bu seçimlerde düzensizlikler, oy pusulalarının tek elden doldurulması, medyanın sindirilmesi ve

²³³ Bingöl, a.g.m., s.7.

²³⁴ "Waking Up to Revolution; If Only I Were Hearing Some Talk of Democracy", The Washington Post. Washington, D.C.: 3 Nisan 2003.

²³⁵ Oğan, a.g.m., s.2.

²³⁶ Leon Aron, "Libertystan", Wall Street Journal, New York, N.Y.: 30 Mart 2005, s.16.

muhalif isimlerin saf dışı bırakılması gibi hadiseler yoğun olarak yaşanmıştır. Bu şaibeler tarafsız gözlemciler tarafından da rapor edilmiştir²³⁷. 29 Ekim 2000 tarihinde yapılan başkanlık seçimleri öncesinde Askar Akayev yönetimi rakiplerini saf dışı ederek seçimlere katılmalarını engelleyecek girişimlerde bulunmuştur. Akayev'in en güçlü rakibi olan Ar Namus Partisi lideri Feliks Kulov seçimlerden önce, hastanede iken görevini kötüye kullanma suçundan tutuklanmıştı. Taraftarlarının protesto gösterileri altında yargılanan Kulov mahkemece serbest bırakılmıştır. Fakat Kulov bu kez devlet başkanı adayı olabilme şartı olan Kırgızca engeline takılmıştır. Kırgız asıllı olmasına rağmen Kırgızca'yı iyi bilmeyen Kulov böyle bir şartın azınlık haklarının ihlali olduğunu ileri sürerek seçimlere katılmayı reddetmiştir. Akayev'in diğer güçlü rakibi Bişkek Üniversitesi Rektörlüğü yapmış olan Topçubek Turgunaliyev ise Akayev'e suikast düzenleme suçlamasıyla 1 Eylül 2000'de 16 yıl hapse mahkum edilmiştir²³⁸.

ABD Ulusal Demokrasi Enstitüsü'nün yayınladığı raporda seçimlerle ilgili şu saptamalara yer verilmiştir: Bir; seçim öncesinde siyasi amaçlı çok sayıda soruşturma ve tutuklama gerçekleşmiştir. İki; muhalif adaylara yer vermemeleri için basın yayın organlarına baskı yapılmıştır. Üç; sivil toplum kuruluşlarının seçimlere gözlemci olarak katılmalarını engelleyecek girişimlerde bulunulmuştur. Dört; devlet yetkilileri seçim sürecine müdahale etmiş ve seçim komisyonu üyelerine baskı yapılmıştır²³⁹.

2000 yılında yapılan meclis ve başkanlık seçimlerinde yaşanan gelişmeler demokrasi yolundan geri adım olarak değerlendirilmiştir. Bu seçimlerde yapılan usulsüzlükler ve adaylara uygulanan baskılar iç ve dış kamuoyunda gündeme gelmiştir. Diğer yandan ekonomide yaşanan sıkıntıların aşılammaması, geçim şartlarının sürekli kötüleşmesi, iç huzursuzlukların artması da devrime giden yolda oldukça etkin olmuştur. İşte böyle bir ortamda Kırgızistan ile Çin arasında yapılan bir anlaşma neticesinde 125 bin hektarlık bir Kırgız toprağının Çin'e geçmesi Kırgız

²³⁷ Bingöl, a.g.m.,s.6-7.

²³⁸ Guliyeva, a.g.m., s.64.

²³⁹ Guliyeva, a.g.m., s.65.

kamuoyunda gerilimi yükseltmiş ve Devlet Bakanı Askar Akayev hainlikle suçlanmıştır²⁴⁰.

Sınır anlaşması Kırgızistan'da derin bir siyasi krize ve sonrasında muhaliflere yapılan baskılara neden olmuştur. Anlaşma imzalandığı anda değil 2001 yılında meclis onayına sunulduğunda açığa çıkmıştır. Tüm tartışmalara rağmen anlaşmalar meclisin her iki kanadının da onayından geçerek geçerli hale gelmiştir. Sınır anlaşmasına en sert tepkiyi Güneyli bir milletvekili olan Azimbek Beknazarov göstermiştir. Bunun akabinde Beknazarov yedi yıl öncesinde görevi kötüye kullanmak gerekçesiyle hakkındaki iddialar nedeniyle 5 Ocak 2002'de tutuklanmıştır. Fakat muhalefete göre Beknazarov'un tutuklanma nedeni sınır anlaşmalarına gösterdiği tepkidir. Tutuklama sonrasında Celal Abad ve Bişkek'te protesto gösterileri başlamış ve gün geçtikçe genişleyen gösteriler 17-18 Mart 2002'de Aksu bölgesinde polisle göstericiler arasında çatışmaya dönüşmüştür. Bu hadiseler sonucunda beş gösterici hayatını kaybetmiştir. Gösteriler daha çok yaygınlaşınca başbakan ve kabine üyelerinin istifası sonunda gerilim azalmış ve Haziran 2002'de Beknazarov duruşma sonucunda serbest bırakılmıştır²⁴¹.

Bağımsızlığın ilk yıllarındaki çoğulculuk ve tahammül anlayışı müteakip yıllarda dağılmış ve Akayev yönetimi eleştirilere ve özellikle medyadan gelen eleştirilere karşı tahammülsüzlüğü zaman içerisinde baskı ve sansür uygulamalarına dönüştürmüştür. Akayev'e göre ülke bir kriz ortamından geçerken bazı gazeteler yıkıcı eleştirilerde bulunmaktadır. Haziran 1992'de editörlerle yaptığı bir toplantıda Akayev demokrasinin özgürlük artı sorumluluğa eşit olduğunu ifade etmiştir. Res publika gazetesini işaret ederek bu gazete tarafından yapılan eleştirileri devlet otoritesini zayıflatmaya yönelik girişim olarak gördüğünü belirtmiştir. Bu gazetenin yazarları daha sonra Başkanlık tarafından yapılan basın bilgilendirme toplantılarından dışlanmıştır. Ekim ve Kasım 1993'te hükümet basın özgürlüğünü

²⁴⁰ Nermin Güler, "Kırgızistan: "Demokrasi Adası"nda Siyasal ve Sosyal Kriz", Stratejik Analiz, Cilt 2, Sayı 27, Temmuz 2002, s.80.

²⁴¹ Güler, a.g.m., s.85-86.

kısıtlayan ve bir tür sansür içeren yasalar çıkarmıştır. Bu bağlamda parlamento gazetesi Svobodny gory Akayev'in önerisi ile mahkemece kapatılmıştır²⁴².

Basın yayın kuruluşlarına yönelik ve baskı politikasının bir diğer dalgası 1997 yılında yaşanmıştır. Yayın hayatına yeni başlayan Kriminal iki sayı çıktıktan sonra Adalet Bakanlığınca üst düzey devlet yöneticilerine hakaret ettiği gerekçesiyle kapatılmıştır. Gazeteci Irsıbek Omurzakov kötü muamele edilen işçilerin durumunu gündeme getirdiği için 30 ay hapse mahkûm edilmiştir. Devlet altın şirketinin de müdürü olan Dastan Sarıgulov hakkında karalayıcı yayın yaptıkları gerekçesiyle Res publika gazetesinin editörü Zamira Sıdıkova ve Gazeteci Aleksandr Alianchikov 18 ay hapse mahkum edilmiş ve iki diğer yazar da 18 ay gazetecilikten men cezası almıştır. Aynı dönemde fonlarının yüzde 90'ını eğitim faaliyetlerine harcamasına rağmen Soros Vakfı da muhalif yayın kuruluşlarına daha yakın durmakla eleştirilmiştir²⁴³.

5.1.2.Kırgızistan'da Özelleştirme

Kırgızistan'ın ekonomik şartlarının kötüleşmesinde geçim standartlarının azalmasında özelleştirme girişimlerinin de rolü olmuştur. Sadece Kırgızistan'da değil tüm eski Sovyet Cumhuriyetlerinde Sovyetlerin yıkılışından sonra merkezi ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde büyük bir yağma yaşanmıştır. Özelleştirme adı altında büyük miktarlardaki sermaye el değiştirmiş ve yeniden bölüşümde vuku bulan adaletsizlikler bu halklara büyük bedeller ödetmiştir. Serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde yaşanan sıkıntılar bu ülkelerde iktidarda bulunan parti ve siyasi figürleri de yıpratmıştır. Şevardnadze ve Akayev'e karşı gelişen halk muhalefetine bu adaletsiz sürecin önemli bir payı bulunmaktadır²⁴⁴.

²⁴² Anderson, a.g.e., s.30.

²⁴³ Anderson, a.g.e., s.58.

²⁴⁴ Erel Tellal, "Eski Sovyet Coğrafyasında "Devrimler", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Cilt 60, Sayı 2, s.275.

Özelleştirmenin ilk safhasında iki yıl içerisinde devlet şirketlerinin üçte birinin ve devlete ait konutların üçte ikisinin satılması gerçekleştirilmiştir. Özelleştirme ve satışlar bireylere satış, yönetim ve işçilerden oluşan ortaklıklara satış, hisselerinin işletme çalışanlarına ve halka verildiği anonim şirketlerin oluşturulması ve işletmenin bu şirkete satılması gibi çeşitli yöntemler izlenilerek yapılmıştır. 1996 yılı ortası itibariyle 900 orta ve büyük ölçekli devlet işletmesi özelleştirilmiş (devlet bazılarında bir kısım hissesini muhafaza etmiş) ve 1997 ortası itibariyle devlete ait işletmelerin yüzde 61'i özel sektör tarafından satın alınmıştır. Bu özelleştirmeler sırasında çok büyük yolsuzluklar yaşanmıştır. 1997 sonbaharında İçişleri Bakanı Feliks Kulov'un hazırladığı bir raporda birçok devlet işletmesinin adil olmayan düşük fiyatlarla satıldığı ve finans şirketlerinin halkın elindeki bu düşük fiyatlı kuponları topladığı ve büyük karlar elde ettikleri dile getirilmektedir. Oş'ta 93 milyon som değerindeki bir ipek fabrikası 2 milyona satılmıştır. Bu yolsuzluklar üzerine Akayev çıkardığı bir kararname ile açık arttırma ile satılanlar hariç olmak üzere özelleştirmeleri durdurmuştur²⁴⁵.

5.1.3.Kuzey-Güney Klanlarının Güç Mücadelesi

Kırgızistan'ın toplumsal ve tarihi bir gerçekliği olan kabileler ve kabilecilik bilincinin detaylandırılması klanlar arasındaki iktidar mücadelesini anlamada açıklayıcı olacaktır. Kırgızistan'da iki tür kabile bulunmaktadır: bunlardan ilki, din temeline dayalı politik kabileler (Issık Kul, Narın, Çusi, Talas vb.) ve geniş kabileler (Sarbapış, Sayk, Kuşçu, Salto, Kıpçak vb.) ikincisi, Peretroika döneminde kurulmuş olan tek uluslu ya da çok uluslu iş kabileleridir²⁴⁶. Tarihi seyir içerisinde her zaman zengin olan güney bölgesinin ve burada yaşayan klanların fakirleşmesi Sovyetler ve sonrasında Akayev iktidarı dönemine denk gelmektedir ve uyguladığı yanlış politikalar bu sonucu doğurmuştur. Ülkenin kuzey-güney olarak bölünmesinin bazı nedenleri vardır: Tarihi, kültürel farklılıklar ve ekonomik yapının farklı olmasıdır. Kabilecilik ya da bölgeciliğin temelini oluşturan etmenlerden birisi de Kırgız

²⁴⁵ Anderson, a.g.e, s.71-72.

²⁴⁶ Achylova, a.g.m., s.22

topraklarının topoğrafik yapısıdır. Tanrı Dağları ülkeyi ikiye bölmektedir ve bu iki bölgede birbirinden farklı gelişim süreci, gelenekler ve zihniyete sahip iki topluluk bulunmaktadır. Kuzey bölgesinde Çuy, Talas, Issık-Kol ve Narın vilayetleri bulunurken, güney bölgesi Oş, Celalabad ve Batken vilayetlerinden oluşmaktadır. İki bölge arasındaki geçilmesi zor sıra dağların varlığı aynı halktan sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı farklı iki toplumun çıkmasına neden olmuştur²⁴⁷. Ülkenin kuzeyi Kazakistan'ın Çuy Vadisinin ekonomik havzasına dahildir ve Ural ve Sibiryaya doğru eğilimi vardır; güneyi ise Özbekistan'ın Fergana Vadisinin ekonomik havzasına dahildir ve Doğu Türkistan bölgesine eğilimlidir. Akayev bu farklılaşmayı azaltacak ve sorun olmaktan çıkaracak önlemleri alamamış ve sorunlar güney bölgesinde, iktidar ise kuzey bölgesinde yoğunlaşmıştır²⁴⁸. Sosyo-kültürel bağlamda kuzey bölgesinde Çuy, güney bölgesinde ise Fergana mantalitesi hakimdir ve iki toplum birbirinden çok farklı özellikler taşımaktadır. Fergana Vadisi'nde dini geleneklere bağlı, nüfusu yoğun ve fakir bir topluluk yaşamaktadır. Buna karşılık, Çuy Vadisi'nde yaşayan kitlenin nüfus yoğunluğu daha düşüktür, eğitim ve gelir seviyesi yüksektir. Kuzey ve güney arasındaki bu farklılık nedeniyle, her ne kadar ülkede tek resmi başkent bulunsa da Oş güneyin gayri resmi başkenti olarak görülmektedir²⁴⁹.

Kuzey/Güney eksenindeki bölünmüşlüğünün bir ayağını da etnik farklılaşma oluşturmaktadır. Güney bölgesi etnik açıdan homojen değildir. Ülkenin güneyinde Özbek ve Uygur kökenliler yaşamaktadır. Özbeklerin güneydeki nüfus oranı yüzde 40'lara ulaşmaktadır²⁵⁰. Bu etnik bölünmüşlüğün kökenleri 1920'lere mevcut sınırların çizildiği yıllara kadar gitmektedir. Stalin Moskova'nın hâkimiyetini sağlamak için bazı milliyetleri diğerlerine karşı önde tutmuştur. Mevcut sınırlar ne tarihi sınırları ne de dil ve kültürel yakınlıkları yansıtmaktadır. Her ülkede bir ya da

²⁴⁷ Güler, a.g.m., s.82.-83.

²⁴⁸ Kibar, a.g.m., s.4.

²⁴⁹ Güler, a.g.m., s.83.

²⁵⁰ Oğan, a.g.m., s.2.

daha fazla etnik gurup bulunmaktadır. Bu da Kırgızistan örneğinde olduğu üzere sonu gelmez etnik çatışmaların temelini oluşturmaktadır²⁵¹.

Kırgız halkı üniter bir yapıya sahip bir halk olmasına rağmen “Kırgızlık” bilincinin yanında belli bir boydan olmak da kimliğin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Boy üyeleri kendi içlerinde bir dayanışma içinde olurken bir taraftan da diğer boylarla adı konmamış bir rekabeti sürdürmektedirler. Bu bağlamda, kuzey klanları devlet yönetiminde daha etkin konumdaydılar. Güneyliler ise geri planda bırakılmışlığın verdiği bir duyguyla siyasette daha etkin hale gelme çabası içindedirler. Eski Devlet Başkanı Askar Akayev bir kuzey boyu olan Sarıbağış boyundandır. Sarıbağışların çoğu Çuy vilayeti Kemin bölgesinde yaşamaktadırlar ve yaklaşık son 30 yıldır ülke yönetiminde etkin makamlarda bulunmuşlardır. Akayev devlet başkanlığı yaptığı dönemde yakın çevresinde kendi boyundan olanları buldurmuş ve bu sayede koltuğunu güçlendirmiştir. Akayev’in eşi Meryem Akayeva ise yine bir kuzey boyu olan Kuşçular’dandır. Bu boydan olan birçok kişi valilik, Merkez Bankası başkanlığı ve başbakan yardımcılığı gibi önemli mevkilerde bulunmuşlardır²⁵². 1990’lı yıllarda Akayev rejimine yönelik en büyük muhalefet güneyden Bekmamat Osmanov ve diğer önemli figürlerden gelmiştir. Osmanov yedi kardeşini Celalabad’da kilit mevkilere getirerek siyasi konumunu güçlendirmiştir. Akayev Osmanov görevden almış ancak yerel baskılar Osmanov’un yerine başka bir güneyli aileden bir ismin atanması yönünde olmuştur. Şubat 1995 parlamento seçimlerinde Osmanov milletvekili seçilmiştir. Kuzey-Güney ayrışması Aralık 1995 başkanlık seçimlerinde açıkça gün yüzüne çıkmıştı. Seçimlerde Komünist lider Absamat Masaliyev Oş şehrinde Akayev yanlısı yerel yönetimin tüm engellemelerine rağmen oyların yüzde 50’sini almıştı²⁵³.

Siyasi yaşamda Bakiyev iktidarına kadar daha zayıf konumda bulunan güney boylarını ise İçkilikler ve Otuz Uular oluşturmaktadır. Güneyliler tüm Kuzey

²⁵¹ Ali Banuazizi ve Myron Weiner, *The New Geopolitics of Central Asia and Its Borderlands*, Indiana University Press, 1994, s.6.

²⁵² Güler, a.g.m., s.83.

²⁵³ Anderson, a.g.e., s.40.

boylarını Arkalıklar olarak adlandırmaktadır. İçkilikler Oş, Batken ve kısmen de Celal Abad'da, Otuz Uular ise Celal Abad ve kısmen de Oş'ta yaşamaktadırlar. Kalabalık nüfuslarına rağmen Bakıyev dönemine kadar güney boylarının ülke yönetiminde etkin olamamalarının en büyük nedeni kendi içlerinde birlik olamamalarıdır²⁵⁴.

Klancılık ve bölgecilik Sovyetler Birliği döneminde takip edilen kolektif yapılanma siyasetiyle pekiştirilmişti. Komünist sistemdeki hiyerarşik yapılanma eski feodal yapıları bozmamış, aksine kolhoz sistemi gereği topraklarını kaybeden zengin köylü aileler kolhoz yönetimine gelerek mülkiyetlerini bir şekilde korumuşlardır. Böylece tarihi kabilecilik anlayışı Sovyet döneminde iyice yerleşik hale gelmiş ve bağımsızlık sonrasında kendini yenilemiştir²⁵⁵.

Lale Devrimi öncesinde ülkedeki siyasi ayrışma, renkli devrimlerin gerçekleştiği diğer ülkelerdeki gibi Rusya ya da Batı yanlısı olma ekseninde değil, güney-kuzey klanları ekseninde oluşmuştur. Orta Asya ülkelerinde yaygın olan ancak Batılıların anlam veremediği bu ayrışma siyasi reformların yapılmasını engellemiş ve demokratikleşme çabalarını da sekteye uğratmıştır. Kuvvetli kabile bilincinin varlığı bu ülkelerdeki siyasal sistemlerin batı siyasal sistemine entegre olması aşamasında daha büyük çatışmalara zemin hazırlamıştır. Kuzey/Güney odaklı siyasi örgütlenme daha önce hep kuzeyli kabilelerin lehine olmuş ve güneyli kabileler iktidardan dışlanmışlardı. Siyasal, sosyal ve ekonomik bağlamda Oş ve Bişkek merkezli hep iki Kırgızistan olagelmıştır. Kuzeyli Akayev'in iktidarı kaybetmesi ve Güneyli Bakıyev'in devlet başkanı olmasıyla siyasi huzursuzluk ayrışmayı da güçlendirmiştir. Bakıyev güneyli olmasına rağmen devrimden sonra yönünü Rusya'ya dönmüş, ironik biçimde kuzeyliler ise Batı ve reform özlemi içinde olmuşlardır. Yani kuzey/güney bölünmüşlüğü Batı yanlısı/Rusya yanlısı temeli üzerine oturtmak da artık anlamlı görünmemektedir. Rusya taraftarlığı ve Batı

²⁵⁴ Güler, a.g.m., aynı yerde.

²⁵⁵ Güler, a.g.m., s.83-84.

tarafırlığı gibi kavramlar pragmatik bir şekilde her iki kesim tarafından konjonktür dahilinde kullanılmıřtır²⁵⁶.

Orta Asya Cumhuriyetlerinde devletleşme ve dönüşüm sürecinde resmi ve gayri-resmi bağlarını kullanan elit tabakanın nüfuzu artmıştı. Böylece klanlar muazzam ekonomik kaynaklara sahip olmuşlardı. Kısacası, bu devlet varlıklarının yeniden bölüşümü üzerine yapılan rekabette klan sistemi gerçek kazanan olmuştu. Klanlar içinde de kuzeyli klanlar pastadan en büyük payı alan kesim olmuştu. Kabilecilik anlayışı demokrasi yolunda emeklemeye çalışan Kırgızistan için ciddi bir iç problemdir. Sosyal bir olgu olarak tarih boyunca var olan kabile olgusu bağımsızlık sonrasında devletin kurulduğu, komünist komuta yapısının kırıldığı, siyasi iktidarın zayıf olduğu ve ekonomik krizin baş gösterdiği dönemde “kabilecilik” siyasi yapılanmaya egemen olmuştur. Çok tehlikeli olan ve ülkeyi iç savaşa ya da anarşiyeye götürebilme potansiyeli olan bu fenomen Kırgızistan’ın iç birlik ve bütünlüğünü tehdit etmektedir²⁵⁷.

5.1.4. Yolsuzluk ve İşsizlik

SSCB’nin çökmesiyle birlikte Kırgızistan ekonomisi altüst olmuştur, çünkü Kırgızistan’ın bütçesinin yüzde 75’ini merkezden tahsis edilen ödenekler oluşturmaktadır. Bağımsızlığın ilk yıllarında Kırgız ekonomisi Boris Yeltsin’in Rusya Federasyonu hazinesinden sağladığı desteklerle ayakta kalmaya çalışmıştır²⁵⁸.

Kırgızistan’da Kırgızlar arasındaki işsizlik oranı diğer etnik gruplara göre daha yüksek olmuştur. Bunda Sovyetler döneminde merkezi yönetimin uyguladığı politikalar da etkili olmuştur. Sanayinin modernleştirilmesi sırasında açılan fabrikalar da Slavlar tarafından inşa ediliyordu, çalışanlar Slav kökenliydi ve Moskova’dan

²⁵⁶ A. Yavuz Şir, “Kırgızistan’da Anayasal Reform Sonrası Durum”, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=839, 25.12.2006

²⁵⁷ Koichuiev, a.g.m., s.24.

²⁵⁸ Hiro, a.g.e., s.138.

idare ediliyordu. Sanayileşme Kırgızistan ekonomisinin yüzde 38'ine mal olduğu halde çalışanlar içinde Kırgızların oranı yüzde 3'tü. Ağır sanayide (makine üretimi, enerji sektörü, yapım işleri vb.) çalışan mühendis ve teknisyenler içinde Kırgızlar yüzde 13'lik bir dilimi teşkil ediyordu. Moskova yerli Kırgız işçilerin istihdamı konusunda isteksizdi ve daha çok Slav işçiler tercih ediliyordu²⁵⁹.

Kırgızistan ve diğer Orta Asya devletlerindeki yoksulluğun ve işsizliğin sebeplerinden birisi Sovyet sisteminin kurduğu ekonomik düzendir. Bu devletlerin ekonomileri Sovyet ekonomisinin tamamlayıcısı olarak görülmüştür. Orta Asya ülkeleri temel olarak Rusların ham madde sağlayıcısı olmuşlar, bağımsız olarak gelişmeleri engellenmiş ve komşuları ve sınırların ötesindeki devletlerle ticaret yapmalarına izin verilmemiştir. Ruslar ayrıca Aral Gölü örneğinde görüldüğü üzere bir ekolojik afet olarak arkalarında tahrip edilmiş bir çevre bırakmışlardır. Niteliğini kaybetmiş sulu tarım arazileri, kimyasal olarak kirletilmiş su kaynakları ve kirletilmiş nehirler de Rusların mirasıdır. Bu faktörler de Kırgızların ekonomik olarak geri kalmalarında önemli etkenlerdir²⁶⁰.

Nüfusunun önemli bir kısmı kırsal kesimde yaşayan ve geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlayan Kırgızistan'da son 20 yılda yaşanan toplumsal, siyasi ve ekonomik gidişatta bu alanda karşılaşılan sorunların da ciddi payı olmuştur. 1980'lerden başlamak üzere kırsal kesim bir kriz içerisindeydi ve artan nüfusun istihdamını sağlamaktan uzaktı. Sovyet sisteminin çöküşüyle birlikte başlangıçta durum daha da kötüye gitmiş ve bağımsızlığın ilk yıllarında üretimde ciddi düşüşler meydana gelmiştir. Uluslararası Para Fonu'nun raporlarına göre tarımsal üretim sırasıyla bir önceki yıllara göre, 1991'de yüzde 9, 1992'de yüzde 19, 1993'te yüzde 10 ve 1994'te yüzde 15 düşüş göstermiştir. Hayvancılıktaki durum daha da vahimdir. 1992-93 kışında durum ekonomik düşüş, yem kıtlığı ve Rusya'daki pazarların kaybedilmesi gibi nedenlerle daha da kötüleşmiştir.

²⁵⁹ Achylova, a.g.m., s.18.

²⁶⁰ Banuazizi ve Weiner, a.g.e., s.7.

1980li yılların sonunda Bişkek varoşlarında işsiz ve evsiz binlerce Kırgız genç Aşar isimli dayanışma örgütünü oluşturmuşlardı. 1997’de kurulan Intımak adlı hareket Narın vilayeti başta olmak üzere işsizlik nedeniyle ülkenin değişik bölgelerinden gelen işsizler ve evsizler gerek Bişkek halkı ve gerekse yönetim için ciddi bir sosyal ve siyasi problemin kaynağını meydana getiriyordu²⁶¹. Devletin mali yapısının kötü ve hazinesinin yetersiz oluşu ve bu olumsuzlukları azaltacak reformların yapılmayışı toplum yaşamının her alanında kaosa neden olmuştur. Ekonomik üretimdeki çöküş ve yüksek enflasyon beraberinde mafya tarzı bir ticari yapıyı beraberinde getirmiştir. Yoksulluğu yönetecek bir yapının eksikliği neticesinde, devlet kademelerinde sistematik ve geniş çaplı bir rüşvet ve yolsuzluğun hakim olması bir salgın halini almıştır²⁶².

Devrim sırasında başkent Bişkek’te yaşanan yağma olayları halkın geniş kitlelerinin içine düşürüldüğü ekonomik darboğazın da en güçlü göstergesi olmuştur. Diğer renkli devrimlerde bu tür olaylara rastlanmamıştır. Sivil darbeyi sadece ülkenin güneyinin kuzeyine duyduğu bir öfke olarak değerlendirirsek, ekonomik bölünmüşlüğün ve adaletsiz paylaşımın Kırgızistan için bir genel güvenlik sorunu oluşturmaktadır. Oş ve Celalabad’da ortaya çıkan hadiselerde halk sadece seçim sonuçlarına itiraz etmemiş, aynı zamanda ekonomik ve sosyal sorunların bedelini de Akayev ve hükümetine ödetmiştir²⁶³.

Akayev iktidarı döneminde gerek aile üyeleri ve yakınları ve gerekse hükümette bulunan isimlerin büyük yolsuzluklara karıştığı bilinmektedir. Akayev ailesine ait şirketlerin ve işyerinin sayısı yaklaşık 75’tir. Devlet makamlarına gelmek için parlamenter adaylarının, devlet çalışanlarının ve dış işleri çalışanlarının verdiği rüşvet rakamları 30.000 ila 200.000 Amerikan doları arasında değişmektedir²⁶⁴. Kırgızistan Başsavcısı Azimbek Beknazarov’a göre sadece Akayev ailesinin Kırgız ekonomisine verdiği zarar 50 milyon Dolardan fazla olmuştur ve sadece devrimin

²⁶¹ Anderson, a.g.e., s.32.

²⁶² Achylova, a.g.m., s.14.

²⁶³ Ekici, a.g.m., s.1.

²⁶⁴ Marat, a.g.e., s.24-25.

hemen akabinde yapılan usulsüz işlemlerin sayısı 80'dir. 1999-2000 yıllarında Batken'de çıkan çatışmaları önlemek amacıyla Akayev yönetimi Milli Banka'dan 420.000 dolar istemiş ancak bu kaynak Savunma Bakanlığı'na aktarılmamıştır²⁶⁵. Hatta devrimden sonra Kırgızistan ulusal bankası yurtdışına rejimin üyelerince bir para aktarılıp aktarılmadığını takip etmiştir. Kırgız halkı yaşanan yoksullukta yönetici tabakanın karıştığı yolsuzlukların önemli bir payının olduğunu düşünmektedir²⁶⁶. Parlamento seçimleri sonucunda Akayev'in iki çocuğunun meclise milletvekili olarak girmesi ve diğer yakınlarını önemli görevlere atanmasıyla devrim öncesinde Akayev ailesinin sadece siyasi bir hanedanlık değil bunun yanı sıra iktisadi olarak da bir hanedanlık haline dönüşme riski bulunmaktaydı²⁶⁷.

5.1.5 Sosyo-Kültürel Yapı

Bağımsızlık sonrasında demokrasi ve otoriter rejim arasında gidip gelen ve kendine bir yön ve çizgi arayan Kırgızistan'da toplumsal dönüşüm de bundan payını almıştır. Bağımsızlık bir mücadele verilmeden elde edildiği gibi siyasi bağımsızlığı ayakta tutacak ekonomik bir bağımsızlık da zor görünmektedir ve ülke yöneticileri bu yönde adımlar atmamışlardır. Muhalefet partilerinin liderleri ve hükümet yetkililerinin demokrasiyi güçlendirecek adımları atmamaları da halk arasında politik kaygısızlığa ve hatta nihilizme yol açmaktadır²⁶⁸.

Yerel liderler için egemenlik meselesi Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra kazandıkları en değerli ödüldü. Bununla bağlantılı olarak, siyasal ekonomide devlet gelirlerinin denetiminin sağlanması gibi gücün ve iktidarın muhafaza edilmesi de önem arz ediyordu. Neo-patrimonial²⁶⁹ bir toplumda, patronaj ağlarının uygun şekilde devam ettirilmesinde ve kilit mevkilerin tam kontrolünde bu gelir

²⁶⁵ Marat, a.g.e., s.43.

²⁶⁶ Philip Shishkin, "Kyrgyzstan Seeks Smooth Transition", . Wall Street Journal, New York, N.Y.: 30 Mart 2005, s.15

²⁶⁷ Christopher Pala, "Demonstrators Gain Ground In Kyrgyzstan", New York Times, New York, N.Y.: 22 Mart 2005, s.10

²⁶⁸ Achylova, a.g.m., s.14.

²⁶⁹ Babadan miras kalan anlamındadır.

kaynaklarının (enerji, gümrükler ve zelleştirme) sıkı ve gayri resmi bir şekilde denetimi gerekiyordu. İşte bu noktada Orta Asyalı siyasi elit şaşırtıcı bir şekilde kendi çapında rasyonel davranmıştır. Orta Asya lkelerinde yaşanan bu gelişmeler toplumsal sözleşmenin bozulması neticesinde ortaya çıkmıştı. Hükümetler halkın ihtiyaç ve taleplerine karşı kayıtsızdı. Devlet-vatandaş ilişkileri katılımcı bir anlayışla değil, devlet baskıcı ve atamacı yaklaşımıyla řekillenmekteydi²⁷⁰.

1990'ların başlarında gerçekleşen ilk liberalleşme dalgası siyaset ve ekonomide devlet tekeline sona erdirecek bir gelişme konumundaydı. Ancak bu dalga sivil toplumun etkin bir biçimde devlet aygıtına hakim olmasını başaramadı. İkinci başarısızlık alanı siyasi gücü elinde bulunduranların devlet mallarını usulsüz bir şekilde denetimleri altına almalarının engellenememesidir. Liberal demokrasinin bu iki n şartının batıda gelişmesi yüzyıllar almıştır ki bunun kabilecilik kültürünün halen güçlü ve egemen olduğu bir toplumda on yıl içerisinde gerçekleşmesini beklemek makul deęildir²⁷¹.

²⁷⁰ Kreikemeyer ve Zellner , a.g.m., s.16.

²⁷¹ Aron, a.g.m.,s.16.

5.2.Devrimi Etkileyen Dış Faktörler

5.2.1. ABD' nin Orta Asya Politikası ve Lale Devrimi' ndeki Rolü

1979'daki Nikaragua devriminin ardından yeni bir plan hazırlatan ABD, bu tasarıya “demokrasi projesi” (Democracy Project) ismini vermişti. Bu yeni projenin hedefi demokrasi ihracı idi; bu amaçla radyo, kitap, televizyon, fon, burs ve ödüllerle hedef ülke aydınlarını kazanmaya yönelik faaliyetler içine girilmiştir. Projeye göre bu çalışmalar “beyinde iktidar kurmak” anlamına geliyordu. Bu politikalar sayesinde ABD yeni bir aydın tipi ve yeni liderler yaratmaya çalışarak uzun süredir yatırım yaptığı genç liderleri iktidara taşımanın yollarını aramıştır. Diğer yandan hedef ülkelerin iç dinamikleriyle sürekli oynamaya başlamıştır. İlk devrimler, daha SSCB dağılmadan önce Soğuk Savaş'ın en şiddetli olduğu dönemlerde Doğu Avrupa'da denemeye başlanmıştır. Zaten dağılma sürecine girmiş olan Sovyetler Birliği artık Soğuk Savaş'ın ekonomik yükünü kaldırmakta zorlanmaktadır. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecini tetiklemek için, 1980'lerin başlarında Batı desteği ile Polonya'da Lech Valesa liderliğindeki “Solidarnost” isimli işçi sendikası gibi örgütler kullanılarak ve desteklenerek Doğu Avrupa'da Batı lehine önemli kazanımlar elde edilmiştir. O dönemde Sivil Toplum Kuruluşu (STK-NGO) devrimlerinin amacı, Sovyet rejiminin içerisinde Doğu Avrupa'nın, zayıflatılarak Sovyet kuşağından çıkışına zemin hazırlamaktır²⁷².

Dönemin Amerikan think-tanklarında Sovyetler Birliği'ne karşı hazırlanan “halk devrimleri yoluyla rejim ihracı modeli” aslında kaynağını bizzat Sovyet düşünür Lev Troçki'den almaktaydı. Lenin'in ölümünden sonra Stalin tarafından sürülen Lev Troçki'nin 1929'da İstanbul Büyükkada'da sürgünde yazdığı “Sürekli

²⁷² Oğan, a.g.m., s.4.

Devrim” kitabında ilk kez bahsettiği halk hareketleriyle gerçekleştirilecek devrimler Amerikalıların da en büyük esin kaynaklarından birisini oluşturmuştur²⁷³.

Soğuk Savaş sırasında ABD hükümetlerince ilan edilen ve dönemin başkanlarının ismiyle anılan doktrinler Amerikan siyasi, ekonomik ve askeri nüfuzunun Sovyetlerin arka bahçesine sızmasının ve yerleşmesinin teorik altyapılarıydı. ABD Eisenhower Doktrini'yle Ortadoğu'yu (1957), Carter Doktrini'yle de İran Körfezi'ni (1979) "yaşamsal çıkar alanı" ilan etmiş ve bu bölgelerde var olacağını açıklamıştı. Bu doktrinlere 1990'ların sonlarında "Büyük Ortadoğu Projesi" eklenmişti. 11 Eylül saldırılarının ardından gerçekleşen Afganistan'daki "Sonsuz Özgürlük Operasyonu", Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan ve Tacikistan' da kurduğu askeri üsler ve Gürcistan'la kurduğu askeri işbirliği vasıtasıyla eski Sovyet coğrafyasında varlığını hissettirmiştir²⁷⁴. BOP kapsamında uygulamaya konulan diğer bir proje de Avrasya'nın Dönüşümü Projesi'dir (ADP). BOP ve ADP'nin 5 temel stratejik hedefi vardır. Bunlar: Bir; enerji kaynaklarının denetimi ve kesintisiz erişim sağlanması, İki; ABD denetiminde bölge ülkelerinde demokratik dönüşümün sağlanması, Üç; Çin ve Rusya'nın çevrelenmesi, Dört; bölgede Amerikan hegemonyasının devamını sağlayacak kalıcı ABD askeri üslerinin tesisi ve Beş; Bölgede bulunan radikal dinci örgütlerin tasfiyesi ve İsrail'in güvenliğinin sağlanmasıdır²⁷⁵.

Amerika'nın Orta Asya devletlerinin bağımsızlık, bütünlük ve güvenliğini savunmaya dair resmi politikası ABD'nin hayati derecede önemli jeostratejik çıkarlarının idamesine hizmet etmektedir. Bu kıtada potansiyel bir bölgesel gücün çıkmasının önlenmesi Amerikan çıkarlarıdır. Amerika Birleşik Devletleri Orta Asya'da etkin olan küresel rakipler içerisinde kendisini bu devletlerin egemenlik ve bağımsızlığı meselelerinde açık ara önde görmektedir. Orta Asya devletlerinin

²⁷³ Oğan, a.g.m., s.5.

²⁷⁴ Tellal, a.g.m., s.273.

²⁷⁵ Oğan, a.g.e., s.18-19.

bağımsızlıklarının kısıtlanması muhtemelen Moskova ve Pekin'in hegemonya arzularını artıracaktır. Amerikan bakış açısı budur²⁷⁶.

Doğuda Afganistan ve batıda Irak olmak üzere ABD'nin bölgedeki varlığının nedenlerinden birisi İran ve Rusya'yı çevrelemek ve Orta Asya'ya erişimi ve hakimiyeti engellemektir. Diğer yandan, bölgenin kuzeyinde Rusya bulunmaktadır. Güvenlik bağlamında ABD potansiyel bir Rus emperyalizminden endişe duymuştur. Eski Sovyet Cumhuriyetleriyle ABD'nin yakın ilişkiler kurması Rusya'nın hamlelerini kısıtlayacaktır²⁷⁷. Dolayısıyla ABD için Rusya'nın merkezine sızmak Orta Asya'dan geçmektedir. İşte bu nedenle Rusya bölgede herhangi bir yabancı gücün varlığına karşı olmuştur²⁷⁸.

1990'lı yıllarda ABD dış politikasının önceliklerinden birisi Washington' un yaşamsal çıkar alanlarında kitle imha silahlarının yayılmasını azaltacak mekanizmaları geliştirmek olmuştur. Bu politikanın yansımasını Orta Asya'da görmektediriz. Bölgede ABD'nin birinci önceliği Kazakistan'da bulunan stratejik nükleer silahların ve altyapısının kaldırılmasıydı. Bu hedef 1991 yılında ABD ile Rusya arasında yapılan Ortak Tehdit Azaltımı²⁷⁹ (CTR) anlaşması ile elde edilmiştir²⁸⁰.

ABD'nin Kırgızistan ve diğer Orta Asya ile olan askeri ilişkileri başlangıçta düşük düzeyde devam etmiştir. NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı kapsamında Orta Asya devletlerinin silahlı kuvvetleri ile temas kurulmaya çalışılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri Orta Asya ülkelerine güvenlik garantisi vermekten kaçınmış ve

²⁷⁶ Stephen Blank, "The Strategic Importance of Central Asia: An American View", Parameters, Spring 2008, s. 73-87.

²⁷⁷ Olga Olikier ve David A. Shlapak, "U.S. Interests in Central Asia: Policy Priorities and Military Roles", RAND Corporation, 2005, s.7.

²⁷⁸ Amirahmadian, a.g.m., s.12.

²⁷⁹ ABD ile Rusya arasında 1991 yılında imzalanan ve iki ülkenin karşılıklı olarak gerilim yaratıcı unsurları azaltmalarını öngören protokol. Buna göre, ABD, Rusya'nın savaş başlıklarının sökülmesinde, korunmasında ve bu silahların başka ülkeye yayılımının önlenmesinde bu ülkeye gerekli ekipman, hizmet ve teknolojik desteği verecektir. 2006 yılına kadar yürürlükte kalacak olan program çerçevesinde, Rusya'da 12500'den fazla nükleer savaş başlığı sökülmesi öngörülmüştür.) <http://uiportal.net/uiipozluk/o.html>, Uludağ Sözlük, 10 Mayıs 2009.

²⁸⁰ Olikier ve Shlapak, a.g.e., s.8.

hatta bölgeye harcadığı kaynaklar Ukrayna gibi eski Sovyet Cumhuriyetlerinin gerisinde kalmıştır.

11 Eylül saldırılarını takiben Birleşik Devletlerin ikinci bir hayati çıkarı da ABD ve Avrupa'nın İslamcı terör örgütlerinden korunması olmuştur. Afganistan'da zafer elde edilmesi, Taliban yönetiminin gönderilmesi ve güvenli, ayakta kalabilir ve meşru bir Afgan hükümetinin kurulması Orta Asya bölgesinde Amerikan çıkarlarının muhafazasında önemli bir köşe taşı haline gelmiştir.

Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan radikal İslamcı tehdit ve özellikle ÖİH'nin²⁸¹ eylemleriyle yüz yüze gelince ihtiyaç duydukları askeri yardımlar küresel ve bölgesel devletler sağlanmaya başlanmıştır. ÖİH'nin 1999 ve 2000 yıllarında Kırgızistan'a yönelik baskın faaliyetlerinden sonra ABD, Rusya, Türkiye ve Özbekistan Kırgızistan'a teknik ve askeri yardımlarda bulunmuşlardır. Bu maksatla ABD Ordusu Özbek ve Kırgız askeri personeline özel kuvvetler eğitimi vermiş ve öldürücü olmayan ekipman desteği sağlamıştır. Aynı bağlamda Türkiye'nin de katkısı olmuştur. Benzer destek ABD tarafından Kazakistan'a verilmiştir. ABD'nin bölge ülkelerine yaptığı yardımlar karşılaştırmalı olarak Tablo 5'de verilmiştir.

²⁸¹ Özbekistan ve diğer Orta Asya devletlerinde bulunan İslamcı militanların oluşturduğu bir koalisyonudur. El-Kaide ile sıkı bir işbirliği içinde olan örgütün lideri Tahir Yoldaşev'dir. Örgüt Usame bin Laden'in ABD ve Batı karşıtı görüşlerini benimsemektedir. Ayrıca Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov'u iktidardan indirerek özbekistan'da bir islam devleti kurmayı amaçlamaktadır. IMU ABD'nin Afganistan ve Orta Asya'daki diplomatik tesislerine ve koalisyon güçlerine karşı saldırılarda bulunmuştur. Militan sayısının 700'den az olduğu tahmin edilmektedir. <http://www.efrasyap.com/Icerik/IcerikDetay.aspx?IcerikID=262> , 16 Haziran 2009.

Tablo 8: ABD Hükümetinin Orta Asya Devletlerine Yaptığı Yardımlar (milyon Dolar)

Ülkeler	Askeri Yardım		Toplam Yardım	
	1992-2000	2001-2003	1992-2000	2001-2003
Kazakistan	9.871	8.233	684.22	253.92
Kırgızistan	6.375	7.980	484.23	208.09
Tacikistan	0.70	--	287.20	239.34
Türkmenistan	1.658	3.703	181.65	92.83
Özbekistan	8.154	36.151	218.32	244.86
Bölge Toplamı	28.103	54.722	1855.62	1061.95

Kaynak: U.S. Department of State (2003) ve Federation of American Scientists (2005); Olga Olikier ve David A. Shlapak, “U.S. Interests in Central Asia: Policy Priorities and Military Roles”, RAND Corporation, 2005, s.8.

ABD'nin bölgedeki çıkarlarının bir boyutu da enerji kaynaklarının araştırılması, rafine edilmesi ve pazarlanmasında Amerikan şirketlerinin önünün açılmasıdır. Bölge hükümetleri enerji kaynaklarını alternatif boru hatlarıyla dış dünyaya aktarma imkanını yakalamadığı sürece bölgede Rusya'nın tekeli devam edecektir. Bu da Orta Asya devletlerinin ekonomide ve dış politikada bağımsızlıklarını etkin bir şekilde kullanamayacağı anlamına gelmektedir. Bundan dolayı, Amerikan bakış açısına göre, Amerikan ve Batılı ülkelerin enerjiye eşit koşullarda erişimi bu ülkelerin bağımsızlık, egemenlik ve kalkınmalarının sağlanması hedefiyle yakından ilişkilidir. Yine, bu noktada, bölge devletlerinin siyasi

ve ekonomik bağımsızlığının destekçisi Moskova ya da Pekin değil Washington'dur²⁸².

ABD enerji politikasının temel direğini birden çok boru hatlarının yapılmasını ve yabancı enerji tüketicisi ve enerji üreticileri ile bağların artırılmasını teşvik etmek oluşturmaktadır. Orta Asya'da enerji kaynaklarına sahip olan devletler de güvenlik ve zenginleşmelerinin boru hatlarının çeşitlendirilmesine bağlı olduğunu kabul etmektedirler. Bu hedef sayesinde ABD ve Orta Asya devletleri aynı ortak çıkar çizgisinde birleşmektedirler. Washington sürekli olarak Rusya'nın petrolle ilgili tekeli önlemeye çalışmış ve küresel petrol pazarında diğer ülkelerden de kayda değer destek almıştır. İran ve Rusya'yı baypas eden boru hatlarından birisi Bakü-Tiflis-Ceyhan²⁸³ boru hattıdır. ABD yönetiminin ısrarla Kazakistan'ın da katılmasını istediği bir diğer proje Hazar Denizi altından inşa edilecek petrol boru hattıdır. Önerilen diğer boru hattı ise Hindistan'a kadar uzatılması düşünülen Türkmenistan-Afganistan-Pakistan (TAP) hattıdır. Aslına bakılırsa ABD önderliğinde birçok Batılı şirket Kazak petrol yataklarına girme başarısını göstermiştir. Fakat doğal gaz kaynakları alanında, Rus petrol şirketi Gazprom'un ve Rusya'nın tekeli konumu sebebiyle Batılı şirketler aynı başarıyı sergileyememişlerdir. Boru hatları meselesinin haricinde ABD Orta Asya ve Güney Asya elektrik şebekelerini birbirine bağlayacak bir girişimde de bulunmuştur. Aynı zamanda ABD İran'ın da Orta Asya enerji pazarlarını engelleyecek önlemler almıştır²⁸⁴.

ABD'nin Orta Asya'daki ekonomik varlığı, hidrokarbon zengini Hazar bölgesine yoğunlaştığı dönem olan 1990'ların ortalarından itibaren kendini

²⁸² Blank, a.g.m., s.73.

²⁸³ Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ya da kısaca BTC, Azerbaycan petrolünü Gürcistan üzerinden Türkiye'nin Akdeniz kıyılarına taşıyan petrol boru hattı. Temmuz 2006 tarihinde hizmete girmiştir. Hattın toplam uzunluğu 1760 km'dir. BTC Boru Hattının hissedarları şunlardır: BP (Birleşik Krallık) % 30.1, State Oil Company of Azerbaijan (SOCAR) (Azerbaycan) % 25.00, Chevron (ABD) % 8.90, StatoilHydro (Norveç) % 8.71, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) (Türkiye) % 6.53, Eni/Agip (İtalya) % 5.00, Total (Fransa) % 5.0, Itochu (Japonya) % 3.4, Inpex (Japonya) % 2.50, ConocoPhillips (ABD) % 2.50, Hess Corporation (ABD) % 2.36. <http://tr.wikipedia.org/wiki/BTC>, 16 Haziran 2009)

²⁸⁴ Blank, a.g.m., s.76.

göstermeye başlamıştı. Petrol ve doğal gaz alanında faaliyet gösteren Amerikan şirketleri Orta Asya devletlerinde de iş yapmaya başlamışlardı. Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri hidrokarbon hammaddesini Orta Asya'dan Hazar Denizi ve Kafkaslar yoluyla Türkiye'ye ve sonrasında dünya pazarlarına taşıyacak boru hattı projelerine destek vermişti. Diğer bir güzergah da Afganistan üzerinden Pakistan'a uzanıyordu. Bununla birlikte, Pekin o dönemde ABD'nin bölgedeki ekonomik faaliyetlerine yönelik herhangi bir özel ilgi göstermemişti. Çünkü petrol ve doğal gazın dış pazarlara aktarımını sağlayacak boru hatlarının ABD denetiminde çeşitlendirilmesinin ve bölge ülkelerindeki serbest pazar ilişkilerinin gelişiminin Çin'in Orta Asya pazarlarına girişine engel olmayacağı ve hatta bir derecede kolaylaştıracağı öngörülmüştü. Ancak 11 Eylül 2001 sonrasında görüldü ki ABD'nin niyeti ekonomik varlığını bölgede genişletmek ve ekonomik nüfuzunu da artırmaktı. Bölgedeki stratejik sanayi sektörleri üzerinde denetim kurmaya yönelik Amerikan girişimleri Çinli liderler arasında endişe kaynağı oluşturmaya başlamıştı. Sonuç itibariyle, Orta Asya'da köprübaşı elde eden ve ekonomik gücüne güvenen bir ABD eski Sovyet coğrafyasında siyasi ve ekonomik baskı uygulamak suretiyle bu gücünü kendi çıkarları doğrultusunda kullanacaktı²⁸⁵.

Orta Asya'ya yönelik Amerikan çıkarları 11 Eylül öncesinde daha çok enerji meselelerine odaklanmış olsa da bu tarihten sonra öncelikler yer değiştirmiş ve güvenlik kaygısı ön plana çıkmıştır. Rusya, Çin ve İran'la ilgili kaygılar, transnasyonel tehditlerin yayılması tehdidi ve bölgedeki ekonomik reform ve demokratikleşmenin desteklenmesi Amerikan politikasının istikametine etki eden unsurlarıdır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde ABD önderliğinde başlayan Afganistan Sürekli Özgürlük Harekâtı'nın karmaşık ve birbiriyle ilintili birçok farklı tehdide karşı yapılmış olduğu görülecektir. Toprak ve doğal kaynaklar konusunda bölge ülkeleri arasındaki anlaşmazlıkların varlığı, bölgenin uyuşturucu ve diğer kaçak malların kilit geçiş rotası olması, insan kaçakçılığının kaynağı ve geçiş alanı olması ve transnasyonel suç örgütlerinin bölgede faaliyet göstermesi birbiri içine geçmiş meselelerdir ve dolaylı ya da dolaysız terörizm tehdidi ile ilişkilidir. Buna

²⁸⁵ Vladimir Paramonov ve Oleg Stolpovski, "Chinese Security Interests in Central Asia", Advanced Research and Assessment Group, Birleşik Krallık Savunma Akademisi, Mayıs 2008., s.9.

ilaveten, rüşvet, etnik, kabile ve din eksenli gerilimler, toplumsal huzursuzluk ve ekonomik geri kalmışlık, devlet denetiminin zayıflığı veya otoriter yönetimlerin baskıcı uygulamaları gibi bölgeye özgü sorunlar sorun yumağını daha karmaşık hale getirmiştir²⁸⁶.

ABD'nin Avrasya ile ilgili deklare edilen amaçları, demokratik rejimlerin tesis edilmesi, serbest piyasa ekonomilerinin gelişmesi, enerjiye erişimin sağlanması, istikrar ve güvenlidir. Resmi kurum ve ağzardan ifade edilen bu hedeflerle ABD'nin Avrasya coğrafyasındaki uygulamalarının birbiriyle tam olarak örtüştüğünü söylemek zordur. Renkli devrimin altyapısı neden daha otoriter olan Türkmenistan ve Özbekistan gibi ülkelerde değil de Kırgızistan'da tesis edilmiş ve neden Kırgızistan ilk hedef seçilmiştir? Buradaki kritik husus renkli devrimin sadece Kırgızistan'daki demokrasi eksikliği ile ilgili olmadığı ve daha da önemlisi küresel rekabet ve küresel aktörlerin talepleriyle ilgilidir.

Amerikan Kongresi'nden çıkan İpek Yolu Yasası²⁸⁷ veya Rusya'yı çevrelediği düşünülen enerji boru hatları ile ilgili yoğunlaşan tartışmalar akabinde enerji bölge için moda bir kavram haline gelmiştir. 1999 yılındaki ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde Orta Asya ve Hazar Bölgesi enerji güvenliği bağlamında kayda geçmişti. Bu bakımdan enerji güvenliği bölge dışından ülkelerin ve şirketlerin enerji kaynaklarına doğrudan erişimi anlamına geliyordu²⁸⁸.

ABD için güvenlik faktörü de enerji kadar önem arz ediyordu. Afganistan operasyonu sırasında Orta Asya devletleri ABD'ye askeri operasyonlar için üs ve

²⁸⁶ Olikier ve Shlapak, a.g.e., s.20-21

²⁸⁷ (1999 İpek Yolu Stratejisi yasası Senatör Sam Brownback, Senatör Gordon Smith ve 11 sponsor tarafından gündeme getirilmiş ve Kasım 1999'da bu yasa Amerikan senatosundan geçmiştir. Yasa Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin eski Sovyet Cumhuriyeti hüviyetinden sıyrılıp bağımsız devletler olmasını sağlayacak mekanizmaların kurulmasını ve işletilmesini öngörmüştür. Strateji Kafkasya ve Orta Asya'da ABD odaklı bir jeopolitik denge kurulmasını hedeflemektedir. Yasaya göre ABD'nin amacı bu ülkelerdeki ekonomik ve siyasi reformların desteklenmesi ve petrol ve gaz kaynaklarının bölge ülkelerinin çıkarına olacak şekilde geliştirilmesidir.

Brigitte Vassort-Rousset, The US Silk Road Strategy :American Geostrategy For Central Asia, <http://webu2.upmf-grenoble.fr/espace-europe/publication/ares/50/Vassort.pdf>

²⁸⁸ Kangas, a.g.m., s.99.

askeri uçakları için geçiş hakkı vermişlerdi. Bazı durumlarda verilen imtiyazlar hava sahasının ve acil durumlarda bir havaalanının kullanılmasını kapsıyordu. Diğer yandan bu haklar içerisinde, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan örneklerinde olduğu üzere, söz konusu ülkelerde askeri güç bulundurmamak da bulunuyordu. Tatbikatlar nedeniyle bölgeye ayrılan kaynaklar muazzamdı ve bölgeye geçmişte yapılan yardımların miktarını çok aşıyordu. Bazı araştırmacılara göre, ABD nazarında bölgenin kazandığı yeni stratejik önem demokrasinin tesisi veya ekonomik liberalizasyon gibi hedefleri gölgede bırakıyordu²⁸⁹.

Kırgızistan'daki siyasi gelişmeleri 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında George W. Bush'un izlediği genel siyaset ve bölgesel beklentileri ile değerlendirmek açıklayıcı olacaktır. ABD yönetiminin Avrasya ve Orta Doğu coğrafyasındaki ülkelere tek beklentisi, demokrasi ve özgürlüklerin tesis edilmesinden ziyade, kendisine sadık ve bölgedeki amaç ve politikalarının takipçisi olacak siyasal rejimleri ve liderleri iktidara getirmek ya da var olanların iktidarını sağlamlaştırmaktır²⁹⁰.

Diğer yandan ABD Rusya ile birlikte Çin'i de kontrol altında tutmak istemektedir. Bunun için Kırgızistan bu stratejinin hayata geçirilmesine katkı sağlayacak en kritik ülke konumundadır; çünkü Çin ile sınırdış olan Kırgızistan'ın jeopolitik ve jeostratejik konumu buna elverişlidir. Kırgızistan Hazar Havzası ülkeleri gibi petrol ve doğal gaz kaynakları yönünden zengin bir ülke değildir. Ancak, sahip olduğu stratejik konum en az bu zenginlikler kadar önemlidir. ABD'nin Çin'i bir tehdit unsuru olarak seçmesinin nedeni bu ülkenin gelecek on yıllarda ABD'nin en güçlü küresel rakibi olacak olmasındandır. ABD İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan anlaşmalarla Pasifik bölgesini askeri açıdan denetimi altına almış ve Çin'i Pasifik bölgesinden kuşatmıştır; fakat Rusya ve Orta Asya tarafından böyle bir kontrol sağlanamamıştır. Bu noktada Kırgızistan ABD'nin "ileri karakolu" konumunda bulunmaktadır. Kaldı ki Kırgızistan'ın Afganistan'la bir sınırı da yoktur.

²⁸⁹ Kangas, a.g.m., s.99-100.

²⁹⁰ Bingöl, a.g.m.,s.3

Buna rağmen ABD'nin Kırgızistan' da üs kurması daha ziyade Çin'e yönelik bir girişim olarak algılanmıştır²⁹¹.

ABD önderliğindeki koalisyon güçlerinin Afganistan'a müdahalesinin hemen ardından Orta Asya'daki Amerikan varlığı katlanarak artmıştır. Kırgızistan'da Manas ve Özbekistan'da Karshi-Hanabad askeri üslerini açmış, havada yakıt ikmali için Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de bir hava üssü inşa etmiş ve zorunlu hallerde iniş için Kazakistan'ın Almatı şehrindeki bir havaalanını kullanma hakkını satın almıştır. Bu askeri projeler büyük miktarlardaki finansal kaynakla yapılmış ve inşaat, kiralama ve diğer harcamalarla yerel yönetimlere destek sağlanmıştır²⁹².

ABD Kırgızistan'ın kuzeyinde bulunan "Gansi" hava üssünü kullanarak Çin'in Doğu Türkistan Bölgesine yönelik askeri faaliyetlerde bulunmaktadır. Güney bölgesine girip Oş'tan Kaşgar, Fergana vadisinin Özbek bölgelerine ve Tacikistan'ın Sogd bölgesine yönelik çalışmalarını yürütmektedir. Diğer yandan bölgede ABD'yi dengelemek isteyen Rusya kendi "Kant" üssünü, tehditler güneyden Afganistan-Pakistan sınırından gelmesine rağmen kuzeyde ABD üssünden birkaç kilometre ötede kurmuştur²⁹³.

ABD yönetiminin bölgede ilk önce Kırgızistan'ı hedef almasının nedenlerinden birisi de Afganistan harekatı sırasında Aksar Akayev rejiminin ABD'nin bölgeye yönelik politikalarına açıkça destek vermekten kaçınması ve beklentilere karşılık vermede yetersiz kalmasıdır. Bu operasyon sırasında Özbek yönetimi ABD'ye askeri üs temin edip her türlü siyasi ve lojistik desteği verirken, Kırgız yönetimi ABD'nin ülkesindeki üsleri kullanması konusunda isteksiz davranmıştır²⁹⁴. Nitekim bu yaklaşımı 30 Haziran 2005'te Associated Press'e verdiği mülakatta Askar Akayev de onaylamaktadır. Akayev bu mülakatta ABD'yi Kırgız

²⁹¹ Oğan, "Rusya-Batı Mücadelesinin Yeni Adresi: Kırgızistan", <http://www.turksam.org/tr/a290.html>, 24 Mart 2005, s.2

²⁹² J. Larry Black, "Commentary No. 90: Russia's Drive to the East", Canadian Security Intelligence Service, Haziran 2007., s.1.

²⁹³ Kibar, a.g.m., s.6.

²⁹⁴ Bingöl, a.g.m., s.13.

muhalefetini açıktan desteklemek ve kendisinin iktidardan uzaklaştırılmasına neden olmakla suçlamaktadır. Akayev'e göre ABD Kırgızistan'ın Rusya'ya yakın durmasından memnun olmamıştır. Akayev ayrıca Freedom House başta olmak üzere uluslararası örgütleri de Orta Asya'ya demokrasi getirmek hedefiyle hareket edip mahalli zihniyet ve gelenekleri ihmal etmekle suçlamıştır²⁹⁵.

ABD'nin elde ettiği bu konjontürel başarı karşısında küresel rakipleri Rusya ve Çin daha sonra Şanghay İşbirliği Örgütü²⁹⁶ adını alacak olan Şanghay Beşlisini kurmuşlardır.

Her ne kadar ŞİÖ üyeleri uluslararası terörle mücadele kapsamında Afganistan'a karşı yapılan operasyonda yer almış olsalar da savaş sonrası dönemde ABD ve NATO'nun bölgede kalıcılığını sürekli kılma niyeti ŞİÖ ile Batı ittifakı arasındaki mesafeyi arttırmıştır. Bunun neticesinde ABD ve müttefiklerinin bu hamlesi ŞİÖ tarafında stratejik kuşatılmışlık olarak değerlendirilmiş ve 2005 Astana zirvesinde Orta Asya'da konuşlandırılan ABD üslerinin boşaltılması yönünde karar alınmıştır. Aynı dönemde Hindistan, Pakistan ve İran'ın gözlemci üye olarak örgüte katılmasıyla ŞİÖ'nün ABD karşıtı bir bloğa dönüşme potansiyeli artmıştır²⁹⁷.

Akayev' in ŞİÖ' ye kurucu üye olarak katılması da hedef ülke olarak seçilmesinde etkili olduğu düşünülebilir. 14 Haziran 2001 tarihinde Çin, Rusya,

²⁹⁵ Marat, a.g.e., s.55.

²⁹⁶ (Şanghay İşbirliği Örgütü (*Shanghai Cooperation Organization*) adını örgütün ilk toplandığı yerden -*Şanghay*- almaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın 1996'da yılında oluşturdukları yapılanma Şanghay Beşlisi olarak anılmıştır. Bu örgüt 2001'de Özbekistan'ın katılımıyla üye sayısını altıya çıkartmıştır. ŞİÖ öncelikli olarak üye ülkelerin Orta Asya güvenliği ile ilgili sorunlarına eğilme amacını taşımaktadır; başlıca tehditler olarak terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılığı gösterilmiştir. Taşkent'te yapılan ŞİÖ 16-17 Haziran 2004 zirvesinde, Bölgesel Antiterörizm Yapısı (RATS) kurulmuştur. 21 Nisan 2006'da, ŞİÖ antiterörizm kapsamı altında uluslararası uyuşturucu suçlarıyla mücadele etme planını açıklamıştır. ŞİÖ'ne üye devletler 2003 yılında ekonomik işbirliğini genişletme amacıyla bir çerçeve anlaşması imzalamışlardır. 25 Ekim 2005, ŞİÖ Moskova zirvesinde, ŞİÖ'nün ortak enerji projelerine öncelik tanıyacağı açıklanmış, özellikle de petrol ve gaz sektörüyle ve su kaynaklarının ortak kullanımı üzerinde durulacağı belirtilmiştir.

http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eanghay_%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC,16_Haziran_2009

²⁹⁷ Neziha Musaoğlu, "Türk Dış Politikasında Yeni Bir Alternatif Arayışı: Şanghay İşbirliği Örgütü", Trakya Üniversitesi Uluslar arası İlişkiler Bülteni, Mayıs 2008, Sayı 4, s.4.

Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan tarafından kurulmuş, ancak ABD yönetimini rahatsız etmemek amacıyla Özbekistan 2001 yılında bu örgütten çıkmıştır. Her ne kadar örgütün resmi kuruluş amaçları sınır çatışmalarını önlemek, askeri çatışmalardan kaçınmak, anti-terörizm ve radikal İslamcı hareketleri önlemek olsa da ŞİÖ'nün gerçek kuruluş maksadının ABD'ye karşı bölgede bir denge unsuru oluşturmaktır. Ayrıca soğuk savaş sonrasında ABD nükleer silah politikasını değiştirmiş ve “Füze Savunma Sistemleri”ni geliştirmiştir. ŞİÖ'nün ABD tarafındaki bu politika değişikliğine karşı bir hamle olarak kuulduğu dile getirilmektedir²⁹⁸.

5.2.2. Devrimde Rusya'nın Rolü

Sovyetlerin de sonunu getirecek olan sivil devrim Moskova'da da uygulanmıştı. Halk desteğini de arkasına alan Boris Yeltsin tankların üzerine çıkarak mevcut Gorbaçov yönetimine meydan okumuş ve iktidarı devirerek yönetimi eline almıştı. Doğu Bloku'nun ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takiben bağımsızlığını elde eden bir kısım ülkelerde milliyetçi lider ve kadrolarının iktidara gelmesini ve bu yönetimlerin Rusya karşıtı siyaset takip etmesini Moskova'daki Rus askeri bürokrasisini endişeye sevk etmiştir. Batının Rusya'ya öncelik tanıyan politikalarına rağmen Moskova yönetimi “arka bahçesinde” kendisine yönelik dostane duygular beslemeyen iktidarlara karşı tedbirler almaya yönelmiştir²⁹⁹.

Rusya'da Putin'in iktidara gelmesiyle, Putin'in “Avrasyacılık” olarak isimlendirdiği, Rusya'nın, doğal hâkimiyet alanı olarak gördüğü Asya'da genişlemesi fikri tekrar gündeme gelmişti. ABD ise Mahan, Spykman gibi teorisyenler tarafından formüle edilen Avrasya kıtasında hâkim olma stratejisini hayata geçirmek peşindeydi. Rusya'nın stratejisinin bir boyutu da “Yakın Çevre” kavramı kapsamında öncelikle eski SSCB alanında nüfuzun devamını sağlamak üzere BDT ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmaktır³⁰⁰. Orta Asya devletlerinde yaşayan

²⁹⁸ Bingöl, a.g.m., s.14.

²⁹⁹ Oğan, a.g.e., s.33.

³⁰⁰ Bozkurt, “Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da Kadife Devrimler”, 2023 Dergisi, Mayıs 2006, s.1.

Ruslar ve bu azınlıkların sorunları Rusya'yı bölgede etkin olmaya iten bir diğer faktördü. Azerbaycan dahil olmak üzere bölgede yaşayan 60 milyon kişinin yaklaşık 10 milyonu Rus kökenlidir. Bu ülkelerde Rusların oranı Azerbaycan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan'da yüzde 6 ila yüzde 9 arasında değişirken bu oran Kırgızistan'da 22 ve Kazakistan'da yüzde 38'dir. Ayrıca Rus azınlıklar buldukları ülkelerde ekonomide, çeşitli meslek guruplarında ve devlet aygıtında önemli mevkiler işgal etmektedirler³⁰¹.

Gürcistan ve Ukrayna'da gerçekleşen devrimlerden önce, Rusya Federasyonu eski Sovyet coğrafyasına yönelik dış politika stratejilerinde ciddi değişiklikler yapmıştı. Bu değişiklikler üzerinde Rus toplumunun ve yönetici elitinin mutabakatı vardı. Mutabakatın özünde ise Balkanlar ve Orta Avrupa'nın aksine eski Sovyet coğrafyasının Rus gerçek ulusal çıkarlarının bir alanı olduğu düşüncesi yatıyordu. 1990'lı yıllarda Balkanlar ve Orta Avrupa'da Avrupa ve ABD'nin nüfuzunun artması ve sıranın Rusya'nın arka bahçesi olarak gördüğü bölgelere gelmesi Rusya'nın hassasiyetini artırmış ve düşmanca bir tavır almasını güçlendirmiştir. Kosova'daki gelişmeler, NATO'nun genişlemesi ve Avrupa Komşuluk Politikası ılımlı Rus eliti, ekonomistleri ve diplomatlarını dahi tedirgin etmişti. Bu gelişmeler sırasında diplomatik kınamalar dışında Rusya herhangi bir tavır ortaya koyamasa da "Yakın Çevre" stratejisi ile BDT ülkeleri arasındaki ekonomik entegrasyonu derinleştirerek ve Rusya yanlısı siyasi elite destek vererek karşı hamle yapmaya çalışmıştır. Uluslararası aktörler yakın çevreye girdikçe bu duyguda kuvvetlenmiştir. İktidardaki ikinci döneminde Putin'in önceliği eski Sovyet devletleriyle işbirliğini artırmak olmuştur. Kremlin bu teoriyi hayata geçirmekte tereddüt etmemiştir. Rus analistlere göre bağımsızlığını yeni kazanan devletlerde eski siyasiler iktidarda kaldığı sürece, bu coğrafyadaki statükonun dramatik olarak değişmesi ihtimal dâhilinde olmayacaktır³⁰².

³⁰¹ Banuazizi ve Weiner, a.g.e., s.6.

³⁰² Vsevolod Samokhvalov, "Colored Revolutions In Ukraine And Georgia: Repercussions For The System Of International Relations In The Black Sea Region", Perceptions, Sonbahar 2005, s.101-102.

Putin 2000 yılından itibaren Rusya'yı yeniden birinci sınıf güç merkezi yapmaya yönelik stratejiler uygulamıştır. Bu amaçla Orta Asya'da ABD'nin nüfuz alanını daraltma bağlamında ŞİÖ'ye diğer üye ülkelere nazaran daha fazla anlam yüklemiş ve işlevselliğini artırmaya çalışmıştır. Ancak Rusya bu hedefi gerçekleştirmede oldukça pragmatik davranarak Doğu ve Batı arasında manevra alanı oluşturmuş ve denge politikası gütmektedir. Düşman üretmekten ve açıktan meydan okumaktan kaçınmakta, taleplerini yüksek tonda dile getirmemekte ve düşük bir profille hedefine yürümeye çalışmaktadır³⁰³. Rusya bölgenin en kritik ülkesi konumundadır. Rusya'yı denklem dışı tutan ve koordinasyonunu sadece bölge ülkeleri ile yapan her türlü girişimin başarısız olması muhtemeldir. Rusya'nın diğer küresel ve bölgesel aktörlere kıyasla Orta Asya'da daha çok ilgi ve çıkarı vardır. Orta Asya geniş çaplı transnasyonal tehditlere karşı Rusya'nın birinci savunma hattıdır. Rusya Afganistan'da üretilen uyuşturucunun bir pazarıdır. Bölgeye yerleşik yerel ve transnasyonal terör örgütlerinin silah temin ettiği potansiyel ülkelerden birisidir. Rus suç şebekelerinin Orta Asya'daki suç şebekeleriyle yakın bağlantıları vardır. Bu unsurlar da denklemi giriftleştiren ve Rusya'yı önemli kılan unsurlardır³⁰⁴.

Rusya'nın ŞİÖ'yü ön plana çıkarmak ve güçlü bir yapı haline getirmek istemesinin bir nedeni de ABD'nin desteklediği renkli devrimler vasıtasıyla demokrasiyi yayma çabalarının bölgede istikrarı bozması ve kanlı olayları tetiklemesidir. Rusya ve Çin yaptıkları ortak tatbikatlarda bölgedeki istikrarı koruma kapasitesine sahip olduklarını göstermek istemişlerdir. Rusya'nın ŞİÖ'ye verdiği değerlerin bir diğer gerekçesi uluslararası arenadaki mevcut konumundan memnun olmaması ve daha etkin hale gelmek istemesidir. G-8 üyesi ve BM'de veto hakkına sahip ülkelerden biri olmasına rağmen Rusya Batıda daha çok enerji tedarikçisi ve petrol istasyonu bir ülke olarak görülmektedir. ŞİÖ sayesinde Rusya mevcut konumunu kırmak ve sözü geçen bir ülke olmayı hedeflemektedir³⁰⁵.

³⁰³ Turgut Demirtepe, "Şanghay İşbirliği Örgütü ABD Karşısı Bir Direniş Bloğu mu?", <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=341&type=4>, 22 Haziran 2006.

³⁰⁴ Olikar ve Shlapak, a.g.e., s.34.

³⁰⁵ Yusuf Önaç, "Yükselen Güç Şanghay İşbirliği Örgütü ve Genişleme Politikası", <http://www.bilgekaemler.org/index.php/print/208.html>, 27 Nisan 2008, s.2.

Rusya'nın ikinci sınıf ya da küresel iddiası olmayan bir ülke konumunu kabul etmesi tarihi altyapısı, imparatorluk özgeçmişine sahip olması ve Rus halkının bu noktadaki psikolojik üstünlük duygusu nedeniyle beklenilebilir değildir. Daha 20 yıl öncesine kadar dünyanın iki süper gücünden birisi olan Sovyetler Birliği'nin ana nüvesini oluşturan Rusya'nın ve Rusların küresel güç konumundan aşağıda bir konumu kabul etmesi ve 20.yüzyıldaki rakibi ABD'nin, arka bahçesine yerleşmesine göz yumması makul değildir. Rusya Batıya entegre olup edilgen bir konumda onun herhangi bir parçası olmak yerine kendisi bir çekim merkezi olduğunu ortaya koyma iddiasındadır.

19. yüzyılda yaşayan Rus filozof Nikolai Danilevsky, “Rusya Avrupa devletleriyle bütünleşme çabası içinde olmamalıdır; çünkü onlar için daima bir yabancı gibi olacaktır. Batı ise açık veya gizli bir şekilde Rusya'ya düşmanlık besleyecektir” diyordu. Rus devlet adamlarının bugünkü siyasi mantalitesi de yaklaşık olarak bu düşünce etrafında şekillenmektedir. Rus tarihçi Natalia Narochnitskaya Çeçenlerin dillendirdiği taleplerin eski jeopolitik özlemlerin – Kafkasya'nın ve Rusya'nın güney kısımlarının ayrılması- bir devamı olduğunu ifade etmektedir. Bu tarihçiye göre, bugün Rusya'ya ait olan ve önceki birkaç yüzyılda Osmanlı ve İran devletlerinin sahip olmak için savaş verdikleri topraklar terör vasıtasıyla Rusya'nın elinden alınmak istenmektedir. Diğer bir ifadeyle “teröristler” başta ABD olmak üzere, Rusya'yı parçalamak isteyen Rusya'nın jeopolitik rakiplerinin elinde bir oyuncaktır. Rusya Devlet Başkanlığı danışmanlarından ve aynı zamanda çağdaş Rusya'nın önde gelen ideologlarından olan Vladislav Surkov Batıyı daha açık bir şekilde suçlamakta ve şöyle demektedir: “Hala soğuk savaş fobileriyle yaşayan, Rusya'yı potansiyel düşman olarak gören, Rusya'nın teröristlerin finans kaynaklarını kesmesini engellemeye ve Rusya'yı siyaseten tecrit etmeye çalışan siyasi kişilikler bulunmaktadır. Amaçları Rusya'yı yok etmek ve yerine yaşaması zor devlet benzeri yapılarla doldurmaktır³⁰⁶.”

³⁰⁶ Fyodor Lukyanov, “America as the Mirror of Russian Phobias”, Social Research, *Kış* 2005, Cilt 72, Sayı 4, Academic Research Library, s. 859

Rusya'da pek çok siyasetçi ve analistler açıkça Avrasya'daki Amerikan girişimini Rusya'yı hedefliyor şeklinde algılamaktadırlar. Avrasya'da seçimlerin serbest ve adil yapılması noktasında Amerikan ve Avrupalıların ortaya koyduğu ortak çaba Moskova'da Rusya'nın müttefiklerinin elinden alınması olarak görülmektedir. Ve Rusya'nın vereceği tepki kendi renkli devrimlerini yaratmak ve bu ülkelerde kendine dost ve müttefik olacak unsurları desteklemek olmaktadır. Gerek Rusya'da ve gerekse eski Sovyet Cumhuriyetleri'ndeki siyasi elit arasındaki genel kanı ABD'nin renkli devrimleri körüklediği yönündedir. Sonuçta, bölge hükümetleri ABD destekli eylemcilerin kontrol altında tutulması gerektiğini düşünmektedirler³⁰⁷.

11 Eylül sonrasında küresel güçler Kırgızistan'da üs elde etme yarışına girişmişlerdi. ABD'den sonra Rusya da Kırgızistan'da askeri üs konuşlandırmıştı. Özellikle ABD'nin bu hamlesi Çin'i Doğu Türkistan konusunda endişelendirmiş ve ABD lehine psikolojik üstünlük sağlamıştı. Kırgız yönetimi ABD'nin bölgedeki bu ilerleyişini durdurmak amacıyla Washington'a karşı Moskova-Pekin eksenine yaklaşmış ve Şanghay İşbirliği Örgütü'nde de aktif olarak yer alarak bu çizgisini somutlaştırmıştı. 2004 yılından itibaren Akayev ağırlığı yoğun düzeyde Rusya'ya vererek ABD, Çin ve Rusya üçgeninde tercihini Rusya'dan yana kullanmaya başlamıştı. Akayev'e göre Rusya şu anda ve gelecekte Kırgızistan'ın stratejik dostu ve ortağı idi. Bu mesajın hedefinde ABD de vardı ve şayet ABD Kırgızistan ile ilişkilerini geliştirmek istiyorsa bunu Kırgızistan-Rusya stratejik ilişkilerini dikkate alarak yapmak zorunda olacaktı. Rusya ise açıkça Kırgızistan'dan Amerikan askeri üslerinin kaldırılmasını ve ABD ve NATO güçlerinin varlığına son verilmesini istiyordu. Bu bağlamda, 15 Şubat 2005'te Kırgızistan Dışişleri Bakanı, Cengiz Aytmatov'un, Washington'un Kırgızistan'da AWACS sistemini konuşlandırma talebini reddetmişti. Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Ivanov'a göre Kırgızistan'daki AWACS uçaklarının Afganistan'da yürütülen terörle mücadeleyle bir ilişkisi yoktu. ABD ve Rusya'nın Kırgızistan'daki askeri üsleri arasındaki mesafe ancak 25 km idi ve karşılıklı olarak birbirini takip edebilmekteydiler. Bunun yanı sıra ABD kendi üsünde konuşlandığı erken uyarı ve hava gözetleme E-3 AWACS uçakları ile

³⁰⁷ Hill, a.g.m., s.2.

Orta Asya dahil Rusya'nın bir kısmı ve Doğu Türkistan bölgesini takip altına alabilme imkanına sahip olmuştu³⁰⁸.

Putin için renkli devrimler eski Sovyet coğrafyasında Rusya'nın nüfuzuna karşı ciddi bir meydan okuma anlamını taşıyordu. Kendi destekledikleri adayın Ukrayna'da ve Gürcistan'da seçimleri kaybettiğini gördükten ve Rus birliklerini Gürcistan'dan çekmek durumunda kaldıktan sonra, Putin yönetimi 11 Eylül'den sonra Orta Asya'da ABD'ye kaptırdığı üstünlüğünü tekrar almaya kararlıydı. Rus hükümeti eski Sovyet Cumhuriyetleri'nde ortaya çıkan istikrarsızlıkların müsebbibi olarak Batıyı görüyor ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) askeri ve iktisadi kurumlarını yeniden canlandırmaya çalışıyordu. Andican olayları Rusya'nın Özbekistan ile güvenlik alanında yeniden işbirliği yapması için kapıları tekrar açmıştı. Bu olaylara kadar Özbekistan Orta Asya'da ABD'nin kilit müttefiklerinden birisiydi. Bu iki ülke ilk ortak askeri tatbikatlarını Eylül 2005'te gerçekleştirdiler. Rusya bunun yanı sıra ABD'nin bir diğer müttefiki konumuna gelen Tacikistan'la da olan askeri işbirliğini genişletmişti. Tacikistan Nurek radar istasyonunu Rusya'ya kiralamayı kabul etmiş ve iki ülke Haziran 2006'da ortak askeri tatbikatlar icra etmişti. Temmuz 2006'da Rus hükümeti Kırgızistan'daki Kant üssündeki güçlerini iki katına çıkaracağını ve sonraki yıl için üsse tahsis edilen kaynağın da 3.5 milyon \$ olacağını ilan etmişti. Bakiyev yönetimi üzerindeki nüfuzunu sağlamlaştırmak amacıyla Putin yönetimi iki yıllık bir eylem planı uygulamaya koyarak Kırgızistan'a 5 milyon dolarlık bir askeri yardım sağlamış, Kırgızistan'ın Rusya'ya olan borcunun yarısını (187 milyon dolar) silmiş, iki adet hidroelektrik santrali inşa etmiş ve Rusya'da çalışan Kırgız işçiler için prosedürleri basitleştirmiştir. Ayrıca Kırgız enerji endüstrisinde Rusya temel bir görev üstlenerek yeni doğal gaz yataklarının araştırılması ve geliştirilmesi hakkını elde etmiştir³⁰⁹.

Rusya ve Orta Asya'yı yeniden entegre eden süreç 1990'ların ortasında Yeltsin döneminde başlamıştı. Bununla birlikte önceliği doğuya veren politikayı

³⁰⁸ Erkin Ekrem, "Kırgızistan", <http://www.turksam.org/tr/a298.html>, 29 Mart 2005.

³⁰⁹ Elizabeth Wishnick, "Promoting East Asian Oil Diplomacy,Containing Change in Central Asia", Asian Survey, Cilt 46, Sayı 1, Ocak/Şubat 2006, s.73-74.

Putin başlatmıştı. Andican olayları³¹⁰ Özbekistan'ı Amerikan cephesinden alıp Rusya cephesine taşımıştı. Özbek askeri güçleri protestocu kalabalığın üzerine ateş açtığında bu hadise karşısında Amerikalıların aldığı tavır Kerimov'la Washington arasındaki yakınlaşmayı sona erdirmiş ve yönünü Moskova'ya dönmeye mecbur bırakmıştı. Temmuz 2005'te Kazakistan'ın başkenti Astana'da yapılan ŞİÖ zirvesi Rusya'nın Orta Asya'daki kaderinin dönüm noktası olmuştu. Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan önderliğinde, zirvede “terör karşıtı koalisyon” yani ABD ve NATO ülkelerinden geçici olarak kullanmakta oldukları askeri tesisleri boşaltma ve ŞİÖ ülkeleri topraklarında bulunan askeri varlıklarını sona erdirme konusunda bir zaman planlaması yapması istenmiştir. Aynı zirveye İran, Hindistan, Pakistan ve Moğolistan'dan elçilerin gözlemci sıfatıyla katılmalarına olanak sağlanmıştı. Bu zirvede tüm devlet başkanları ŞİÖ'nün Orta Asya'nın potansiyel sesi olacağını dile getirmişti. ŞİÖ üyesi ülkeler ve gözlemci ülkeler nüfus ve sahip oldukları enerji kaynakları açısından değerlendirildiğinde örgütün önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Yaklaşık 3 milyarlık toplam nüfus ile dünya nüfusunun yarısını oluşturmaktadır. Bu ülkelerdeki enerji kaynakları toplam dünya enerji kaynaklarının yüzde 20'sidir ve Çin dünyanın en büyük enerji tüketicisidir³¹¹.

Orta Asya'daki yeni Rus diplomatik hamlesi Ekim 2003'te Kant Rus hava üssünün gösterişli resmi açılışında başlamıştı. Her beş yılda bir yenilenme hakkını da içeren 15 yıl süreli bir kiralama sözleşmesi imzalanmış ve Kant üssünün ŞİÖ'nün planlı hızlı konuşlanabilir gücü için bir operasyonel üs olacağı ifade edilmişti. Askeri açıdan bir diğer entegrasyon silahlı kuvvetlerin entegre edilmesidir. Rusya halihazırda bunu Ermenistan ve Beyaz Rusya ile ayrı ayrı yapmış durumdadır ve benzerini Orta Asya'da yapmak istemektedir. Aynı yıllarda Tacikistan'ın Afganistan

³¹⁰ Özbekistan'ın Andican şehrinde bir hapishanede başlayan firar eylemi akabinde sonu kanlı biten kitlesel siyasi gösteriler başlamıştır. 12-13 Mayıs 2005'te radikal İslamcı faaliyetlerde bulunmak suçundan hapse atılan bir kısım mahkûm silahlı bir grup tarafından hapishaneden çıkarılmıştır. Silahlı grup müteakiben belediye binasını ele geçirmiş, ancak ulusal güvenlik teşkilatı karargâhlarını ele geçirme teşebbüsleri ise başarısız olmuştur. Ele geçirilen belediye binası önünde yerel halk da bu grupla birlikte Andican ve merkezi Özbek yönetimi aleyhine protesto gösterileri yapmışlardır. Güvenlik güçleri ise göstericilere ateş açarak olaylara müdahale etmiştir. Sonuçta Özbek yönetiminin resmi kayıtlarına göre 187, bazı insan hakları örgütlerine göre ise binlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Marat, a.g.e., s.49.

³¹¹ Black, a.g.m., s.2-3.

sınırı boyunca 14.000 ila 17.000 arasında Rus birlikleri konuşlandırılmış ve imzalanan anlaşmalarla bu birlikler kalıcı hale getirilmiştir. Kant üssünün genişletilmesi ve hemen akabinde Ortak Savunma İşbirliği Örgütü (CTSO) namına kurulan Hızla Konuşlanabilir Güç, Rus askeri varlığını Orta Asya'da Batının da başaramayacağı ölçüde kalıcı hale dönüştürmüş ve bölge ülkelerinin savunmalarını Rusya-destekli bir duruma getirmiştir³¹².

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra birliği oluşturan ve bağımsızlığını kazanan devletler her ne kadar kendi ayakları üzerinde durmaya çalışsalar da bunu başarmaları pek çok iç ve dış etkene bağlıydı. Sovyetler Birliği'nin motor gücü olan Rusya Federasyonu birliğin yıkılmasını takip eden yıllarda büyük bir siyasi, ekonomik, askeri ve toplumsal kriz içerisine sürüklenmişti. Kendi arka bahçesini ve yaşam alanını oluşturan cumhuriyetlerin diğer küresel ve bölgesel güçlerin nüfuz alanına girmesini engellemeye çalışmıştı. Ancak Rusların yaşamakta olduğu kriz sebebiyle ilk yıllarda kurulan bu ortak resmi kurumların etkinliği zayıf kalmıştır. Fakat Putin iktidarıyla birlikte bu kurumlar yeniden canlanmaya ve yeni birlikler oluşturulmaya başlanmıştır. Şimdi bu kurumları sırasıyla ele alacağız.

Birincisi; Bağımsız Devletler Topluluğu (CIS): 12 Eski Sovyet Cumhuriyeti tarafından Aralık 1991'de kurulmuştur. Üyeleri ise, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan, Rusya Federasyonu ve Ukrayna'dır.

İkincisi; Ortak Savunma İşbirliği Örgütü (CTSO): Bu örgüt CIS içerisinde 1994 yılında Ortak Savunma Paketi olarak kurulmuştur (üç devlet 1999'da çekilmiştir) ve şimdiki adını Mayıs 2002'de almıştır. Üyeleri ise Rusya, Beyaz Rusya, Kırgızistan ve Tacikistan'dır. Özbekistan Ağustos 2005'te tekrar örgüte katılım başvurusu yapmıştır. 11 Ekim 2005'te CTSO Genel Sekreteri Nikolai Bordyuzha, "Orta Asya'yı savunmak amacıyla büyük bir güçler birliği kurulacaktır" demiştir; ancak henüz böyle bir şey gerçekleşmemiştir.

³¹² Black, a.g.m., s.3.

Üçüncüsü; Avrasya Ekonomik Topluluğu (Eurasec): 1995'te Gümrük Birliği olarak kurulmuş ve Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ı kapsamaktadır. Özbekistan Ekim 2005'te birliğe üye olmak için başvurmuştur. Hindistan gayri resmi olarak davet edilen düzenli gözlemci devlet statüsündedir. Avrasya Ekonomik Topluluğu Ekim 2005'te Almatı'da Orta Asya İşbirliği Örgütü ile birleşmiş ve Özbekistan resmi olarak Ocak 2006'da örgütün üyesi olmuştur. 2006 yılı itibariyle topluluğa üye devletler arasındaki ithalat-ihracat vergileri uyumlu hale getirilmiş ve bir gümrük birliği şekillenmeye başlamıştır.

Dördüncüsü; Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ): 1996 yılında Rusya, Çin, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan'ın katılımıyla Şanghay Beşlisi olarak kurulmuştur. 2001 yılında Özbekistan'ın üye olmasıyla örgüt Şanghay Forumu adını almış ve 2003'te resmi tüzüğün kabul edilmesiyle örgüt mevcut adını almış ve Birleşmiş Milletler'de bölgesel kuruluş olarak tanınmıştır. ŞİÖ Ocak 2004'te Pekin'de daimi bir Sekreteryaya ve Taşkent'te Bölgesel Anti-terörizm Merkezi açmıştır. Bu gelişmelerle örgüt CIS ve CSTO'nun etkinliğini kırmıştır³¹³.

Orta Asya'da vuku bulacak bir "Büyük Oyunda" Rusya'nın ABD, NATO ve AB karşısında bir dizi faktör nedeniyle açık bir avantajı bulunmaktadır. Bu üstünlükler: Bir, coğrafi yakınlık. İki, Orta Asya cumhuriyetlerindeki eski Komünist Parti genel sekreterlerinin pek çoğunun hala iktidarda olması. Üç, Afganistan'da devam eden kaos halen Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan için bir tehdit oluşturmaktadır ve hem Rusya hem de Çin dini aşırılık ve ayrılıkçılığa karşı ABD ve NATO'dan daha fazla yardım etmektedir. Dört, Rusça yayın yapan televizyon kanalı bölgede en çok izlenen kanaldır ve Kırgızların çoğu ülke ve dünya gündemini Rus televizyonlarından takip etmektedir. Bu da Kırgızların dünyayı Rus bakış açısından algılamalarına sebep olmaktadır. Ayrıca Rusça Orta Asya devletleri arasındaki ilişkilerde ortak iletişim dilidir. Beş, Orta Asya devletlerinin dini olan İslam Rusya'da ikinci büyük dindir ve 142 milyonluk toplam Rusya nüfusu içerisinde 28 milyon Müslüman kökenli halk yaşamaktadır. Altı, Rus yatırımcılarla Kırgız

³¹³ Black, a.g.m., s.4.

politikacıları arasındaki gayrıresmi bağlantılar ilişkilerin gelişiminde lokomotif görevi görmektedir³¹⁴. Yedi, Eski Sovyet ekonomisinden miras kalan ticaret/ulaştırma/transit geçiş bağları ekonomik olarak ayakta kalabilmek için hala çok önemlidir; hidroelektrik projelerindeki geniş çaplı yatırımlar, sulama projeleri ve ulaşım altyapısı da Rusya'nın varlığını güçlendirmektedir. Kırgızistan'ın Rusya'ya olan borcu da bağımlılığı artırmaktadır. Kırgızistan'daki özelleştirmeler sırasında işletmelerin önemli bir kısmını Ruslar satın almıştır. Kırgız hidroelektrik şirketlerinin yüzde 49 hissesi Rusların elindedir ve Kırgız hidroelektrik şirketi Rus dengi ile birleştirilmiştir. Yani Kırgızistan hidroelektrik sektöründe Rusların sözü geçmektedir³¹⁵. Sekiz, Ortak istikrar vizyonu, tüm Orta Asya devletleri, Rusya, Çin ve Hindistan'ın terörizme eşitlediği İslami aşırıçılık Vahabizm³¹⁶ olarak adlandırılmaktadır ve ayrılıkçılığa karşı anti-terörist bir retorikle dillendirilmektedir³¹⁷.

Rusya Orta Asya'da emperyalist niyetlerinin olmadığını iddia etmektedir. Oysaki Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan'daki enerji üreticileri şunu çok iyi bilmektedir ki Moskova gaz boru hatları üzerindeki tekel konumu sayesinde bu ülkelerin gazına global piyasadaki fiyatların çok altında rakamlar ödemektedir. Birçok ülke Rusya'nın bu tekelini kırmanın yolunun boru hatlarını çeşitlendirmekten geçtiğini bilmektedir, örneğin Çin veya Avrupa'ya doğrudan döşenecek boru hatları. Moskova ile olan enerji ticaretlerine rağmen bu üç ülke Rusya'nın neo-emperyalist ilişkisinden kurtulmak ve gaz ve petrol için Rusya'dan aldıkları rakamları artırmada Rusya'yı zorlayacak bir konuma gelmek istemektedirler. Üç ülkenin yöneticilerini sıkıntıya sokan vakıa Rusya'nın bu ülkelerde enerji sektöründe yapacağı yatırımlardan caymasıdır. Rusya Orta Asya devletlerinin kendisiyle global piyasada

³¹⁴ Turgut Demirtepe, "Bakiyev Dönemi Kırgız-Rus İlişkileri ve Potansiyel İç Politik Yansımaları", <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=364&type=4>, 28 Temmuz 2006.

³¹⁵ Anderson, a.g.e., s.79.

³¹⁶ Vehhabilik, 1703'te Uyeyne'de doğup, 1787'de Riyad'da ölen ve Hanbelî Mezhebini İbn-i Teymiye ve İbn-i Kayyim el-Cevziyye'nin yorumuyla ifrat ölçüsünde yaşayan Muhammed İbn-i Abdülvahab'ın fikirleri etrafında oluşan inanç ve siyaset hareketidir. İslamî prütten açıdan yorumlamaktadır yani İslam'ın Asr-ı Saadet dönemindeki ilk şekliyle yaşanmasını ve uygulanmasını savunur. Necid'de doğmuş, Arabistan'da etkili olmuştur. Günümüzde Suudi Arabistan'ın resmî mezhebi hükmündedir. <http://www.tumgazeteler.com/?a=2786702>, 16 Haziran 2009.

³¹⁷ Black, a.g.m., 6-7.

rekabet edecek bir gelişimi sağlamalarını istememektedir. Moskova bu tekelci ve neo-emperyal politikayı sürdürmeye devam edecektir. Rusya Orta Asya’da var olan Batılı varlığını kendisi için müsamaha gösterilmemesi gereken bir tehdit olarak algılamaktadır³¹⁸.

Rusya Orta Asya devletlerinin ABD ve diğer Batılı ülkelerin ordularıyla yaklaşmasını önlemek için sert bir kampanya yürütmüştür. Hazar Denizi’nin denetimini tümüyle elinde bulundurmak istemekte ve bölgedeki tek askeri güç olmayı hedeflemektedir. Rusya Ortak Savunma İşbirliği Örgütünü eski BDT ülkelerinin NATO ile işbirliğine gitmelerini engellemek amacıyla kurmuştur. Bu girişimin bir parçası olarak Moskova BDT ülkelerinin Batıyla savunma alanında kuracağı bağlar üzerinde veto etme yetkisini elde etmiştir. Rusya eski Savunma Bakanı Sergei İvanov, “Bölge ülkeleri Ortak Savunma İşbirliği Örgütü’nün üyesidirler. ve bu ülkeler kendi topraklarında yeni üsler kurulmasına izin verme kararı alacakları zaman, Rusya’nın çıkarlarını dikkate almak ve bu kararlarını ülkemizle koordine etmek zorundadırlar” demiştir. Ortak Savunma İşbirliği Örgütü’nün bir diğer amacı, Rus askeri birliklerini ve üslerini Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan konuşlanmasını sağlayacak yasal ve siyasi altyapıyı oluşturmaktır. Bu örgüt vasıtasıyla Rusya hava savunmasından terörizmle mücadeleye geçiş yaparak Orta Asya’daki misyonunun kapsamını genişletmeye çalışmaktadır. Son zamanlarda ise Rusya, hakimiyetindeki güvenlik sisteminin yerleşmesi için barışı destekleme operasyonlarını tartışmaktadır³¹⁹.

ABD, Rusya ve Çin arasında oynanan büyük oyunda Rusya ABD ile Çin arasındaki çekişmeden yararlanarak, çok kurnazca; fakat etkili siyasi manevralar yapmaktadır. Bu meyanda, Rusya’nın Çin’le yakınlaştığı görülmektedir. Yine de asıl amacı Moskova ile Pekin arasında bir yakınlaşmanın gerçekleşmesinden çekinen Batı ile diyalogu sürdürmektir. Bundan dolayı müteakip hamlelerde ABD’nin Rusya karşısında geri adım atması muhtemeldir. Aslına bakılırsa Moskova Batıyı bir çıkmaza doğru sürüklemiştir. Bununla birlikte, Rusya hiçbir zaman Pekin’le gerçek

³¹⁸ Blank, a.g.m., s.75.

³¹⁹ Blank, a.g.m., s.79.

anlamda bir ittifak yapmayacaktır; çünkü Çin tarafından yutulma riski ortada durmaktadır³²⁰.

Rusya ve Çin ABD'nin terörle mücadele kılıfı altında Kırgızistan ve Özbekistan'a yerleşmesine bir dereceye kadar karşı çıkmamışlardır; çünkü ABD'nin bölgede radikal dinci gruplarla yaptığı savaşta bu iki ülkenin de çıkarı vardı. Bu ortak çıkara rağmen bölgede Amerikan askeri varlığı Çin ve Rusya için uzun vadede bir tehdide dönüşecektir. ABD'nin gelecekte Irak benzeri bir müdahaleyi bölgenin herhangi bir ülkesine yapması durumunda Şanghay İşbirliği Örgütü'nün buna tepki göstereceği açıktır³²¹.

Tanrı Dağları ile Pamir dağ sistemlerinin kesiştiği Kırgızistan'ın güney bölgesi, Rusya ile Amerika arasındaki jeopolitik rekabetin de kesiştiği bölgedir. Rusya'ya Merkezi Avrasya'dan yönelen bütün tehditler Kırgızistan'ın güney bölgesinde, Ferganada yoğunlaşmıştır. Tacikistan'da Rusya Federasyonu'nun en büyük askeri üssü – 201. Motorize Birliği – ve en az 3 bin kişilik sınır koruma birliği bulunmaktadır. Bişkek-Oş-Horog kara yolu, Özbekistan'daki iç istikrar durumuna bağlı olmayan ve ABD tarafından kontrol edilmeyen, Tacikistan'daki Rus askeri birliğine karadan (lojistik destek sağlayan) ulaşımı sağlayan tek güzergahtır. Bu yol şu anda Rus askeri kontrolü altındadır. Bölgedeki Rus askeri varlığının etkinliğinin azalması, kaçınılmaz olarak Afganistan'dan uyuşturucu trafiğinin artmasına ve üzerindeki kontrolünün yitirilmesine yol açacaktır. Ayrıca, böyle bir gelişme Tacikistan'ın Nurek şehrinde bulunan Rus optik- elektronik roket saldırısı erken uyarı sistemi ve 'Okno' adındaki uzay izleme istasyonunun faaliyetini risk altında bırakabilir. Bölgede faaliyet gösteren Hizb-ut Tahrir' örgütünün asıl hedefi Özbekistan olmakla beraber, Güney Kazakistan ve Rusya'nın İdil civarındaki Müslüman bölgelerine (Tataristan, Başkurdistan v.s.) yayılma planları vardır³²². Bu yüzden Rusya ve Çin, ABD'nin terörle mücadele kılıfı altında Kırgızistan ve

³²⁰ BBC Monitoring Central Asia, "Kyrgyz expert says Shanghai group split by clash of interests", Londra, 24 Ağustos 2007, s.1

³²¹ Gamze Güngörmüş Kona, "Kerkük ve Rusya Federasyonu", Global Strateji, Yıl 3, Sayı 8, Global Strateji Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2007., s.13.

³²² Kibar, a.g.m., s.5.

Özbekistan'a yerleşmesine bir dereceye kadar karşı çıkmamışlardır; çünkü ABD'nin bölgede radikal dinci gruplarla yaptığı savaşta bu iki ülkenin de çıkarı vardı. Kendi bünyesinde bulundurduğu 28 milyon civarındaki Müslüman halk arasında radikal İslamcı akımların güçlenmesi ve bu tür örgütlerin taban bulması, Rusya Federasyonu da bütünlüğü korumak açısından sıkıntıya sokacaktır. Bu ortak çıkara rağmen bölgede Amerikan askeri varlığı Çin ve Rusya için uzun vadede bir tehdide dönüşecektir. ABD'nin gelecekte Irak benzeri bir müdahaleyi bölgenin herhangi bir ülkesine yapması durumunda Şanghay İşbirliği Örgütü'nün buna tepki göstereceği açıktır³²³.

5.2.3. Devrimde Çin'in Rolü

SSCB'nin çöküşü sonrasında Orta Asya ve çevresindeki jeopolitik yapıdaki ani değişim Çin için de ciddi ölçüde sürpriz bir gelişme olmuştur. Bir yandan yeni devletlerin ortaya çıkışı Çin adına bölgesel ve küresel düzeyde varlığını güçlendirme fırsatını yaratmış; fakat diğer yandan dünyadaki ve bölgedeki yapıtaşlarının yerinden oynamasıyla güvenlik bağlamında Çin'in çıkarlarına meydan okuyan yeni tehditler boy göstermiştir. Avrasya genelinde ve Kırgızistan özelinde Lale Devrimi Çin'i güvenlik ve enerji olmak üzere iki açıdan ilgilendirmektedir. Dünyanın devasa ekonomilerinden birisi haline gelen Çin ekonomisi ve sanayisi ihtiyaç duyduğu enerji bakımından dışa bağımlı bir ülkedir ve enerji ithalatının önemli kısmını Ortadoğu ülkelerinden yapmaktadır. Ortadoğu'da vuku bulan her kaos Çin ekonomisini de derinden etkilemekte ve bir risk unsuru olmaktadır. Enerji satınalma alternatiflerini çeşitlendirmek ve bu riskten kurtulmak isteyen Çinli yöneticiler Orta Asya ülkelerindeki enerji kaynaklarını bir can simidi olarak görmektedirler. Bu kaynaklar coğrafi yakınlık ve komşu olması nedeniyle daha cazip de görülmektedir.

Çin'i Orta Asya ve Kırgızistan'da bir aktör haline getiren ikinci unsur güvenlik kaygıdır. Çin'in batısında yer alan Sincan-Uygur (Doğu Türkistan) özerk bölgesi Çin'in sancılı bölgelerinden birisi olagelmıştır. 12 Kasım 1933

³²³ Kona, a.g.m., aynı yerde.

tarhinde ilan edilen Doğu Türkistan İslm Cumhuriyeti 6 Şubat 1934 yılında Ma Chnagying ordusunun Doğu Türkistan İslm Cumhuriyeti ordusunu imha etmesiyle yeni kurulan Cumhuriyet yıkılmıştır. 12 Kasım 1944 yılında tekrar kurulan Doğu Türkistan Cumhuriyeti beş yıl sonra 20 Ekim 1949 yılında tekrar yıkılmış ve Aralık 1949'da Çin Halk Kurtuluş Ordusu bölgeye girmiş ve Doğu Türkistan Çin Halk Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır³²⁴. Müteakip yıllardan günümüze kadar Doğu Türkistan'daki bağımsızlık ateşini snmemiştir. Çin ise bu bölgeyi kaybetmek istememekte ve Doğu Türkistan'ın bağımsızlığını bir tehdit olarak algılamaktadır. Uygurların bağımsızlığı meselesine son on yıllarda radikal İslamcı eğilim de dahil olmuştur. Çin'in Doğu Türkistan bölgesine yönelik radikal İslamcı tehdit sınır komşusu olması nedeniyle Kırgızistan üzerinden gelmektedir. Bu sebeple Rusya gibi Çin de ABD ve Batılı devletlerin terörle mücadele kapsamında Afganistan'a müdahale etmesine ve Orta Asya'da üsler kurmasına bir dereceye kadar ses çıkarmamıştır. 11 Eylül ncesinde Çin-ABD ilişkileri balayı dönemini yaşımiş ve ABD'nin uluslararası terörle mücadele kapsamında Afganistan'a müdahalesine Pekin ciddi destek vermişti. Ancak Afganistan operasyonunun uzaması ve Amerikalıların askeri üsler yoluyla bölgeye yerleşmesi ve bölgesel nüfuzunu artırması Çin-ABD ilişkilerini sıkıntılı bir döneme getirmişti³²⁵.

Sovyetlerin yıkılması ve Kırgızistan'ın bağımsız bir devlet olmasından sonra Pekin hükümeti sınır ihtilafları gibi Sovyet döneminden kalma sorunların zm konusunda Kırgızistan ve diğer cumhuriyetlerle çatışmacı bir politika yerine uzlaşmacı ve yapıcı işbirliğine dayalı bir politika takip etmiştir. Bölgesel güvenliğin işbirliği temelinde sağlanabileceği düşünülmüştür. Çin ekonomik yardım yaparak ve Kırgızistan güvenlik güçlerine teĥizat konusunda destek vererek Kırgızistan ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Yapılan yardımların <çoğu da hibe şeklinde olmuştur. Diğer Orta Asya lkelerindeki enerji kaynaklarının Çin'e aktarılmasında bir geçiş ülke olması açısından Kırgızistan Çin için önemli bir ülkedir. Ekonomik açıdan Kırgızistan'ın Çin'e yapacağı bir artı değer bulunmamaktadır. Pekin'in

³²⁴http://tr.wikipedia.org/wiki/Do%C4%9Fu_T%C3%BCrkistan#Do.C4.9Fu_T.C3.BCrkistan.E2.80.99.C4.B1n_k.C4.B1sa_tarihi, 13.03.2009

³²⁵ Melinda Liu, "The Empire Strikes Back; China is using regional alliances to diminish U.S. clout in Asia", Newsweek, New York: 12 Eylül 2005.

Kırgızistan'daki temel çıkarı ise güvenlidir; yani Doğu Türkistan'daki ayrılıkçılara karşı Bişkek'in desteğine ihtiyacı vardır. Bu nedenle Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Terörle Mücadele Merkezi Kırgızistan'da tesis edilmiştir, finansmanını da Çin hükümeti sağlamaktadır³²⁶. Afganistan'daki siyasi-askeri dengelerin bozulmasının yarattığı istikrarsızlık Pekin'i Orta Asya devletleriyle daha aktif işbirliğine zorlamıştır. Çin bölgesel güvenlik sistemi bağlamında bir dış garantör olma rolünü uygulamaya çalışmaktadır³²⁷.

Çin'in Orta Asya politikasını genel olarak dış politikasını oluşturan iç güvenliğine yönelik tehdit algıları ve yaklaşımları belirlemektedir. Çin dış politika stratejilerinin özünü ülkenin iç istikrarına ve sınır hatlarından kaynaklanabilecek bütünlüğüne yönelecek muhtemel tehditlerin önceden önlenmesi oluşturur. Bu özellikle tarihi Rus ve Sovyet emperyalizminin hedefi olan Sincan-Uygur bölgesi için geçerlidir. Kısacası, Uygur ve Tibet'den gelen kargaşa Tayvan'dan kaynaklanan tehdit kadar önemli hale gelmiştir. Bu bakış açısı Çin'in Sincan-Uygur bölgesini neden geleneksel iç tehdit ve dış askeri müdahale yöntemlerinin yanı sıra Batıların angajmanından ve kültürel nüfuzundan korumak istediğini ortaya koymaktadır. Çin'in yeni güvenlik konsepti iç egemenlik ve dış güvenlik politikalarını daha geniş bir kapsamda tanımlamaktadır. Buna göre, Amerikan egemen güç sistemi ve onun destekleyici ayakları olan müttefikleri ile ideolojik ve entelektüel unsurlarının engellenmesi esastır. Bu yeni konseptin bir unsuru, Çin'in kendi iç sorunları olarak gördüğü alanlarda – Tayvan, Sincan-Uygur ve Tibet - ABD müdahalesini veya muhtemel bir müdahalenin meşruiyetine izin vermemek ve Orta Asya'da Amerikan varlığının minimum düzeyde olmasını sağlamaktır. Pekin bu meselelerin uluslararasılaştırılmasına karşı çıkmakta ve sürekli olarak bu tür girişimleri engellemektedir³²⁸.

Çin ile yeni bağımsız devletler arasındaki Sovyetler döneminden miras kalan sınır ve toprak ihtilafları ve bunları çözüme kavuşturacak hukuki zeminin olmayışı

³²⁶ Ekrem, a.g.m., s.4-5

³²⁷ Paramonov ve Stolpovski, a.g.m., s.2.

³²⁸ Blank, a.g.m., s.83.

Pekin'i haklı olarak endişeye sevk etmişti; çünkü sınır çatışmalarının meydana gelmesi olası idi ve bundan hiçbir devletin kazançlı çıkması mümkün değildi. Diğer yandan Pekin yönetimi maksimum faydayı elde etmek üzere mevcut şartların büyük bir fırsatı da beraberinde getirdiğini düşünüyordu. Bu konuda görüşmeleri başlatmak üzere inisiyatifi ilk ele alan Çin tarafı oldu. Çinli liderlere göre, Çin Halk Cumhuriyeti'nin topraklarının güvenliği, bütünlüğü ve dokunulmazlığı; ancak devletler arası sınırlar sabit olarak belirlendiğinde ve anlaşmalarla teminat altına alınabildiği takdirde mümkün olacaktı. 1992 yılında Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Çin arasında başlayan çok taraflı ve ikili müzakerelerden sonra, imzalanan anlaşmalarla bu sorunlar çözüme kavuşturulmuştur. Kırgız-Çin sınır anlaşmalarına daha önceki bölümlerde değinilmiştir³²⁹.

Çin ile yeni komşuları arasında sorun teşkil eden alanlardan birisi de sınır boylarında karşılıklı olarak konuşlandırılan askeri birliklerdi. 1960'larda Sovyet-Çin ihtilafı alevlenmiş ve ikili ilişkilerin keskin bir şekilde kötüleşmesiyle Çin Sovyetler tarafından "potansiyel düşmanlar" arasında görülmüştü. Bu maksatla SSCB Silahlı Kuvvetleri Sovyet-Çin sınırı boyunca konuşlandırılmıştı. Orta Asya Askeri Bölge Komutanlığı birliklerinin konuşlandırıldığı bölge ise üç Sovyet Cumhuriyeti'nin (Kazak, Kırgız ve kısmen Tacik) Sincan-Uygur Özerk Bölgesi ile sınırının olduğu yerler idi. Bunun yanında bazı stratejik nükleer silahlar da caydırıcı bir unsur olarak Çin sınırına konuşlandırılmıştı. Sınır ve toprak anlaşmazlıklarının çözümü için kurulan komisyonlarda ayrıca bu meselede sonuca bağlanmıştı. 1996'da Pekin ve Moskova'nın öncülüğünde kurulan Şanghai Beşlisi ve imzalanan anlaşmalar vasıtasıyla Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan "sınır bölgelerindeki askeri alanlarda güven artırıcı önlemler" kapsamında sınır boylarında askeri tatbikatların azaltılması ve 100 km derinlikte icra edecekleri askeri faaliyetlerde birbirlerini bilgilendirme hususunda anlaşmaya varmışlardı. 1997 yılında yapılan

³²⁹ Paramonov ve Stolpovski, a.g.m., s.7.

yeni bir anlaşma sınır boylarında 100 km derinlikte konuşlu askeri birliklerin sayısının azaltılmasını içeriyordu³³⁰.

Şurası gayet açıktır ki Sovyet Birliği'ndeki "perestroika" politikasıyla başlayan ve birliğin dağılması ve yeni devletlerin ortaya çıkmasıyla devam eden süreç Sincan-Uygur Özerk Bölgesinde de ayrılıkçı düşüncüyü kuvvetlendirmişti. Etnik ve dini olarak Uygurlara yakın olan Orta Asya halklarının egemenliklerini kazanmış ve kendi ulus devletlerini kurmuş olmaları gerçeği Uygurları da derinden etkilemişti. Uygur bölgesindeki bu gelişmeler Pekin'de ciddi kaygılara yol açmıştı. Bunun yanında Orta Asya devletlerinde sayısı 300.000 – 400.000 civarında olduğu tahmin edilen bir Uygur diasporası da bulunmaktaydı. 1990 sonrası dönemde Pekin yönetimi gerçekleşen tüm çok taraflı ve ikili görüşmelerde etnik ayrılıkçılık bağlamında "Uygur sorununu" gündeme taşımıştı. Şanghay Beşlisi'nin çok taraflı toplantılarında Çin tarafı Uygur ayrılıkçılığı meselesini masaya getirmiş ve neticede bu meselenin çözümü konusunda çalışılması ve genel bir duruş ortaya konulması konusunda anlaşmaya varılmıştı. Temmuz 1998'de Almatı'da Şanghay Beşlisinin devlet başkanları düzeyinde yapılan zirvede ayrılıkçılığın reddedilmesi ve ilgili ülkelerin topraklarında ayrılıkçı faaliyetlerin yasaklanmasını kabul etmişlerdi³³¹.

1990'ların sonunda Afganistan'da rakip gruplar arasındaki çatışmaların durmaması ve akabinde ortaya çıkan kaosla El-Kaide desteğinde Taliban rejiminin iktidara gelişi ve ülkenin uluslararası terörizmin yatağı haline gelmesi Orta Asya ve Sincan-Uygur Özerk Bölgesi bağlamında Çin üzerinde olumsuz etkilere sebep olmuştu. Uygur kökenlilerin Afganistan'da Taliban saflarında savaştıktan ve El-Kaide tarafından eğitildikten sonra Sincan-Uygur Özerk Bölgesine döndükleri ve Çin devlet kurumlarına karşı silahlı eylemlerde buldukları bilinmektedir. Uygur savaşçılarının kullandığı yöntem ise terördür. Uygur ayrılıkçı liderleri Taliban Hareketi ve El-Kaide'nin Sincan-Uygur Özerk Bölgesinde bağımsız bir İslam Devleti'nin kurulmasında etkin destek vereceğini düşünmektedirler. Afganistan'ın Talibanlaşması çeşitli radikal İslamcı grupların hem Orta Asya hem de Sincan-Uygur

³³⁰ Paramonov ve Stolpovski, a.g.m., s.4.

³³¹ Paramonov ve Stolpovski, a.g.m., aynı yerde.

Özerk Bölgesinde aktif olarak yaygınlaşmasının ana nedeniydi. Bu gruplar içerisinde en faal olanları Hizb-ut Tahrir ve Özbekistan İslami Hareketi idi. İslami radikalizm Çin için gerçek bir tehditti; çünkü 17 milyon kişinin yaşadığı Sincan-Uygur Özerk Bölgesi'nde toplam nüfusun yüzde 60'ından fazlası Müslümandı. Çinli liderler aynı zamanda Özbekistan İslami Hareketi savaşçılarının El-Kaide desteğiyle Özbekistan ve Kırgızistan'da 1999 ve 2000 yıllarında yaptığı eylemlerden de ciddi olarak kaygı duymaktaydılar. Çin'i asıl endişeye sevk eden ise Orta Asya devletlerinde mevcut rejimlerin yıkılması ve radikal İslamcı kesimlerin iktidara gelmesidir. Böyle bir senaryo gerçekleşmesi Sincan-Uygur Bölgesinin istikrarını ve dolayısıyla Çin'in toprak bütünlüğünü tehdit altında bırakacaktı³³².

ÖİH savaşçılarının Özbekistan ve Kırgızistan'daki eylemlerinin ardından Çin Hükümeti Orta Asya devletlerine askeri yardımlarda bulunmuştur. Nisan 2000'de Kazakistan Savunma Bakanı'nın ziyareti sırasında Çin Hükümeti Kazakistan'a 1 milyon dolar tutarında askeri yardım yapma kararı almıştır. Aynı yıl Çin Özbekistan'a terörle mücadele birliklerine askeri ve teknik kaynak ve ekipman desteğinde bulunmuştur. Benzer bir destek Kırgızistan'a da verilmiştir. İşbirliği arttıkça Çin ile Orta Asya devletleri arasındaki askeri ilişkiler de gelişmiş ve yapılan askeri yardımların çapı da büyümüştür. 5 Mart 2002'de Bişkek'te Kırgız Savunma Bakanı ile Çin Genel Kurmay Başkan Yardımcısı arasında imzalanan anlaşma ile 1.2 milyon dolar değerinde ilave teknik ve askeri yardımda bulunmayı Çin hükümeti kabul etmiştir. Ekim 2002'de iki ülke arasında ilk kez ortak askeri tatbikatlar yapılmıştır. Ağustos 2003'te ise Şanghay İşbirliği Örgütü'nün öncülüğünde, Çin-Kazakistan sınırının her iki tarafını kapsayan bölgede 1000'den fazla Çin, Rus, Kazak, Kırgız ve Tacik birliklerinden oluşan ilk ortak terör-karşıtı tatbikat yapılmıştır³³³. ABD'nin bölgede genişlemesi sonrasında oluşan rejim değişimi olayları Çin'i alarma geçirmişti. Andican olaylarından sonra Çin hükümeti Özbekistan'a 600 milyon doları enerji sektöründe olmak üzere toplam 1.5 milyar

³³² Paramonov ve Stolpovski, a.g.m., s.6.

³³³ Paramonov ve Stolpovski, a.g.m., s.7.

dolar yardım yapmıştı. Yine 1.25 milyon dolar Kırgızistan ve 1 milyon dolar da Tacikistan'a için planlanmıştı³³⁴.

2001 öncesinde Orta Asya'daki ABD varlığı temel olarak ekonomik amaçlıydı ve Pekin tarafından nispeten olumlu görülmekteydi. Çinli liderler Orta Asya ülkelerinde Çin lehine gerçekleşebilecek pazar dönüşümlerini dikkate alarak Washington'un yaklaşımlarını prensip olarak olumlu görmüşlerdir. Bununla birlikte, 11 Eylül 2001 olayları ve akabinde Washington'un himayesinde Afganistan'da gerçekleştirilen terörizm karşıtı operasyon ABD'nin bölgedeki varlığının güçlenmesiyle sonuçlanmıştır. Bu da askeri güç dengesinde Pekin'in aleyhine olmuştur. Kırgızistan'daki renkli devrim ve Özbekistan'daki 2005 yılında vuku bulan Andican olayları, ABD'nin Orta Asya'ya yönelik planları noktasında Çin'in endişelerini haklı çıkarmıştır. Netice itibarıyla Çin güvenlikle ilgili çıkarlarına yönelik tehdit tanımlamasını ve önceliklerini yeniden değerlendirmiştir. Buna göre, bölgede Amerikan varlığından kaynaklanan tehditlere öncelik vermiştir. Büyük çapta Amerikan askeri birliklerinin ilk kez Özbekistan ve Kırgızistan'da Çin sınırları boyunca konuşlanması Çin yönetimini açıkça endişelendirmiştir. Uzmanların görüşlerine göre, bu güçlerle birlikte Afganistan'daki üslerde bulunan askeri birliklerin toplamı yerel düzeyde askeri operasyonlar düzenlemeye ve özellikle Sincan-Uygur Özerk Bölgesi'ni kontrol etmeye yetecek seviyedeydi. Kaldı ki buralarda, Çinlilerin nükleer silah denemeleri yaptığı Lobnor deneme sahası dahil olmak üzere stratejik öneme sahip bir dizi tesisler bulunmaktadır. Buna ilaveten, bölge ülkeleriyle olan askeri işbirliğini pekiştirmeye çalışıyordu, bu girişim de ŞİÖ üyeleri arasındaki dayanışmanın güçlenmesi önünde engel teşkil ediyordu³³⁵.

Amerikan askeri varlığı müteakiben Orta Asya devletleri üzerindeki Amerikan siyasi nüfuz alanını genişletmişti. Orta Asya'nın denetimini elinde bulundurmak amacıyla, Washington'un mali ve siyasi vasıtalarla bölgedeki katı rejimleri renkli devrimler olgusunu da kullanmak suretiyle kendi lehine çözmesi ve durumu lehine çevirmesi ihtimali de uzak değildi. Lale Devrimi ve 2005'teki

³³⁴ Wishnick, a.g.m., s.74.

³³⁵ Paramonov ve Stolpovski, a.g.m., s.8.

Andican olayları Pekin yönetiminin nazarında Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya'da köprübaşı elde etmeye yönelik olağanüstü derecede tehlikeli bir girişimiydi. Pekin'e göre eğer bu trend devam ederse, gelecekte ABD demokrasinin teşvik edilmesi kisvesi altında “Uygur kartını” da oynayarak sosyo-politik durum üzerinde daha ciddi bir baskı uygulayabilecekti³³⁶.

Şanghay İşbirliği Örgütü her yıl düzenli olarak üye ülkelerden birinde gerçekleştirdiği toplantılarla zamanla kuruluş amacını genişleterek güvenlik, diplomasi, ekonomi ve kültür alanında işbirliğini hedef alan bir yapıya dönüşmüştür. Dışişleri bakanları toplantılarının yanı sıra savunma, ekonomi, kültür, ulaştırma bakanları ve emniyet ve yargı birimleri arasında düzenli toplantı mekanizması kurulmuştur. Altı üye devletin yanı sıra Moğolistan, Pakistan, Hindistan ve İran gözlemci statüsündedir. ŞİÖ'nün etkisinin giderek artması ABD'nin bölge çıkarları açısından bir tehdit algısı doğurmuştur. Özellikle 2005 zirvesinde Rusya, Çin ve Özbekistan'ın etkisiyle ŞİÖ'nün ABD'nin Orta Asya'daki üslerinden çekilmesi talebinde bulunması örgütün ABD karşıtı bir “direniş bloğu” olarak görülmesini güçlendirmiştir. 2005 ŞİÖ Zirvesi ardından Özbekistan'ın Hanabad'daki ABD üslerini kapatması ve Kırgızistan'ın da Manas üssü konusunda kapatma tehdidiyle ABD ile yeniden pazarlığa oturması dikkat çekici gelişmelerdi³³⁷.

ŞİÖ'ye olan ilgi giderek artış göstermektedir; bu da örgütün bir çekim merkezi olacağına işaret etmektedir. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, örgüte üye ve gözlemci ülkelerin toplam nüfusunun üç milyarı aştığına ve dolayısıyla örgütün aldığı kararların dünyayı etkileyeceğine vurgu yapmıştır. ŞİÖ'nün en önemli amaçlarından birisi bölgesel güvenliği üstlenmiş bir örgüt haline gelmektir; fakat dolaylı olarak bu amaç ABD'nin aynı hedefle bölgede var olma gerçeğiyle çatışmaktadır. Bu nedenle ABD ve Batılı ülkeler ŞİÖ'nün güçlenmesinden rahatsızlık duymaktadırlar. Çünkü ŞİÖ'nün öne çıkması için ABD'nin bölgeden uzaklaştırılması gerekmektedir. Ekonomi ve enerji bağlamında da ŞİÖ ortak projeler ve yatırımlar için bir zemin oluşturabilecektir. Dünyanın gelişen ekonomilerinden

³³⁶ Paramonov ve Stolpovski, a.g.m., s.9

³³⁷ Demirtepe, a.g.m., “Şanghay İşbirliği Örgütü ABD Karşıtı Bir Direniş Bloğu mu?”, s.1.

olan Çin ve Hindistan'da enerji kaynaklarına olan ihtiyaç sürekli artmaktadır. Rusya ile Kazakistan ise enerji kaynaklarının yüzde 90'ını Batı'ya ihraç etmektedir. İşte bu istikameti değiştirmede ŞİÖ'nün işlevsel bir rolü olabilecektir³³⁸.

ŞİÖ'nün Temmuz 2005 zirvesi bölgenin jeopolitiğinde temel bir değişimin işaretini vermişti. Örgüt Afganistan'ın istikrara kavuşturulması adı altında ABD'nin üsler kurmak suretiyle bölgede sınırsız bir şekilde yerleşmesine karşı olduğunu ilan etmişti. Özbekistan Karşı Hanabad üssünü ABD'ye kiralama anlaşmasını sonlandırdığını duyurmuştu. Rusya uzun bir süredir Özbekistan'ın ŞİÖ'ye katılımı yönünde girişimlerde bulunuyordu; ancak Çin'in kendi bölgesel rolünü Orta Asya'da güçlendirmek adına örgütü kullanma girişimlerine de ihtiyatlı olarak yaklaşıyordu. ŞİÖ 2005 toplantısından hemen önce Çin devlet başkanı HU Jintao Moskova'yı ziyaret etmiş ve bu ziyarette ABD'nin Orta Asya'daki üslerinden çekilmesi istenmişti. Bu ikili zirvede devlet başkanları Putin ve Hu Jintao'nun yaptığı ortak bildiride Kırgızistan ve Özbekistan'daki gelişmelerden duyulan ortak rahatsızlık dile getirilmişti. 21.Yüzyıl Dünya Düzenine Dair Çin-Rusya Ortak Bildirisi tek taraflılığı reddetmekte, diğer ülkelerin iç işlerine müdahale edilmemesini desteklemekte, gelişim modelleri dayatılmasına karşı çıkmakta ve tüm devletlerin eşit ve egemen olduğunu vurgulamaktaydı. Yeltsin ve Jiang Zemin'in 1990'larda taslağını çizdikleri çok kutuplu dünya vizyonuna atıfta bulunarak, bu ortak bildiride Putin ve Hu istikrarsız ve belirsiz bir değişime karşı uluslararası sistemde "çok kutupluluğa doğru hamlelerden" söz etmişlerdi. Andican olaylarına karşı bir tepki bağlamında, iki lider uluslararası toplumun terörizme yönelik bu çifte standardına karşı olduklarını dile getirmişlerdi³³⁹.

Renkli devrimler ya da herhangi bir halk ayaklanması ihtimali, kendi dış politika hedeflerine zarar vermeksizin böyle bir krizi yönetecek araçlardan mahrum olması nedeniyle Çin'i çok kapsamlı olarak etkileyecektir. Huasheng Zhao'nun şu analizi durumu derinlemesine açıklamaktadır. Buna göre, eğer Orta Asya'da bir başka renkli devrim meydana gelecek olursa, Çin ve ŞİÖ çok zor bir ikileme karşı

³³⁸ Önaç, a.g.m., s.2.

³³⁹ Wishnick, a.g.m., s.74-75.

karşıya kalacaktır. Büyük bir güç olarak Çin'in Orta Asya'da önemli stratejik çıkarları bulunmaktadır; fakat henüz muhtemel toplumsal ve siyasi karışıklıklara müdahale edecek yeterlilikte ve etkinlikte değildir. Aynı durum ŞİÖ için de geçerlidir. Güvenlik konusu her ne kadar ŞİÖ'nün temel varlık nedeni olsa da, örgüt bölgedeki ülkelerin iç işlerine karışamayacaktır. Şayet bir tehlikeli durum ortaya çıkarsa, ŞİÖ zor bir seçimle yüzleşecektir. Müdahale etmemesi durumunda Orta Asya istikrarsızlaşacak, bu da ŞİÖ'nün otoritesi ve itibarı üzerinde olumsuz etki yapacaktır. Kırgızistan'daki Lale Devrimi'ni başlatan Oş şehrindeki karışıklıklar ve Andican olaylarından sonra güvenliği sağlayamadığı için ŞİÖ'ye yönelik eleştiriler yapılmış ve önemli bir bölgesel örgüt olamayacağı dile getirilmiştir. Diğer bir bakış açısıyla, eğer ŞİÖ müdahale etseydi kendi temel ilkelerini ihlal etmiş olacak ve kendisini siyasi krizin bir parçası haline getirecekti. İşte bu renkli devrimlerin, Çin ve ŞİÖ'ye karşı bir meydan okumasıdır; seçimleri ne olursa olsun sonuçları negatif olmaktadır³⁴⁰.

Büyük güçler dengesinde, Rusya ile kıyaslandığında Çin'in Amerikan karşıtı bir çizgiden uzak durduğu görülmektedir. Çin Komünist Partisi Okulu'ndaki Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü direktörü Wang Jisi Foreign Affairs'deki makalesinde Çin-ABD ilişkilerinin istikrar arayışı çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Jisi'ye göre, uzun dönemde ABD hegemonyası zayıflayacak ve dünya çok kutuplu bir yapıya dönüşecektir; kısa dönemde ABD gücünün zayıflaması ve ABD'nin uluslararası sahnedeki pozisyonunun değişmesi beklenmemektedir. Bu yüzden Çin Batı dünyası tarafından desteklenen uluslararası örgütlere ve uluslararası sisteme doğrudan bir meydan okuma girişiminde bulunmayacaktır. ABD hegemonyasının kırılması ekonomik düşüşle mümkün olacaktır;, ancak bu düşüşün Çin ekonomisi üzerinde de olumsuz etkisi olacaktır. ABD'nin bölgede askeri varlığının zayıflaması da güçlenmesi kadar zararlı görülmektedir. Çünkü askeri yönden ABD'nin zayıflaması radikal İslamcı örgütlerin daha çok güçlenmesi ve etkin hale gelmesi anlamına gelecektir ki bu da bölgesel güvenliği tehdit edecektir. Terörle mücadelede başarısızlık terörizm ve etnik

³⁴⁰ Blank, a.g.m., s.84.

ayrılıkçılık bağlamında Çin'in güvenliğine de tesir edecektir³⁴¹. Ancak Çin yine de ABD'nin bölgedeki mevcut konumundan da hoşnut değildir. Pekin yönetimi ABD'nin Çin sınırlarının batı yakasında bulunmasını Çin'in çevrenmesi bağlamında tehdit olarak algılamaktadır³⁴².

Kırgızistan ve Orta Asya bağlamında hem bölge ülkelerini hem de büyük güçlerin üzerinde hesap yaptığı bir diğer konu Çin-Kırgızistan-Özbekistan demir yoludur. Çin'in Orta Asya'daki ekonomik etkinliklerinin artması Rusya için Kırgızistan'ın güneyinden gelen bir jeoekonomik tehdit görünümü vermektedir. Tarihi olarak Kaşgar ile Fergana arasında bir uygarlık yakınlığı bulunmaktadır. Çin-Kırgızistan arasındaki demir yolu Kaşgar'dan Celalabad'a sonra da Issık Göl üzerinden Kazakistan demir yoluna ulaşan bir güzergahı öngörmektedir. Ancak Çin'in gerçek niyeti bu hattın sadece Celalabad'a kadar inşasıdır. Pekin, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın ekonomilerine girmek istemektedir. Bu demir yolu hattı bölgenin Çin'in etki sahasına girmesine aracılık edecektir. Bu proje ise Moskova'nın çıkarlarına aykırıdır. Rus uzmanı olan A.Sobyanin'e göre, "Bu demir yolunun inşası, şu anda sadece ABD ve Rusya'nın başoyuncular olduğu bu bölgede Çin'i de oyuncu yapacaktır³⁴³." Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolu Kırgızistan'daki kaostan etkilenmiş olabilir. 600 km uzunluğundaki bu demiryolunun Sincan-Uygur bölgesi ile Ortadoğu ve Körfez Bölgesi arasındaki mesafeyi kısaltması ve daha sonra Avrupa'ya uzanması beklenmektedir. Bu demiryoluna 21.yüzyılın yeni İpek Yolu olarak bakılmakta ve Pekin'le Paris'i birbirine bağlaması planlanmaktadır³⁴⁴.

5.2.4. Devrimde AB'nin Rolü

Diğer ülkelerde gerçekleşen renkli devrimlerde olduğu gibi Lale Devrimi'nde de Avrupa Birliği'nin bir küresel etki yapacak bir etkinliği olmamış ve Avrupa menşeli uluslararası sivil toplum kuruluşlarının rolüyle sınırlı kalmıştır.

³⁴¹ Demirtepe, a.g.m., "Şanghay İşbirliği Örgütü ABD Karşısı Bir Direniş Bloğu mu?", s.3.

³⁴² Olikier ve Shlapak, a.g.e., s.22.

³⁴³ Kibar, a.g.m., s.5-6.

³⁴⁴ Ding Zhitao, "Colorless Revolution", Beijing Review. Beijing: 7 Nisan 2005. Cilt. 48, Sayı 14, s. 28.

Devrim sırasında Kırgızistan’da meydana gelen hadiselerle ilgili AB Dış Politika Temsilcisi Javier Solana yaptığı açıklamada parlamento seçimlerinin uluslararası normlara uymaması ve halkı tatmin etmemesi konusunda endişeli olduklarını ifade etmişti. Bu açıklama Moskova’da tepkilere neden olmuş ve Rusya Dışişleri ve Savunma Bakanları AB Dış politika Temsilcisi’nin yaptığı açıklamanın Kırgız muhalefetini gerilimi artırma yönünde tetikleyebileceğini ve Kırgızistan’ın Ortak Savunma ve İşbirliği anlaşması çerçevesinde Rusya’nın müttefiki olduğunu açıklamışlardır³⁴⁵.

Avrupa Birliği “Demokratikleşme ve İnsan Hakları İçin Avrupa Girişimi (EIDHR)” adlı programı ile Orta Asya devletlerine destek vermeye çalışmıştır. Avrupa Birliği’ne üye ülkeler AB ile Orta Asya devletleri arasında yapılmış olan ortaklık ve işbirliği anlaşmaları çerçevesinde yardım programları içerisinde yer almışlardır. Bu program kapsamında AB Orta Asya devletlerine 1.5 milyon Euro mali destek sağlamıştır. AB projeleri başta Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nın (AGİT) Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR) olmak üzere çoğunlukla uluslararası kuruluşlar ve bölgedeki diğer STK’lar vasıtasıyla uygulanmıştır. Orta Asya’daki sivil toplum kuruluşlarını dolaylı biçimde destekleyerek Avrupa Birliği sivil toplumların güçlenmesine katkı sağlamaya çalışmıştır. Demokratikleşme, iyi yönetim ve hukukun üstünlüğü olgularının yanı sıra ırkçılıkla mücadeleye destek verilmesi en önemli meseleler olarak görülmüştür. AB ve AGİT’in birlik olarak yaptığı çalışmalara ilaveten üye devletlerin kamu kurumları da başka yardım programlarını finanse etmişlerdir³⁴⁶. New York Times yazarı Craig S. Smith’e göre, ABD’nin yanı sıra İngiltere, Hollanda ve Norveç başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesi Orta Asya ülkelerinde demokrasi ve sivil toplumun gelişmesine yardım edecek programlarda rol almışlardır. Bu çabalar da

³⁴⁵ Sinan OĞAN, “Rusya-Batı Mücadelesinin Yeni Adresi: Kırgızistan”, <http://www.turksam.org/tr/a290.html>, 24 Mart 2005.

³⁴⁶ Kreikemeyer ve Zellner, a.g.m., s.17.

muhafif siyasetçilerin iktidara gelmelerinin altyapısının hazırlanmasında çok önemli bir işlev görmüştür³⁴⁷.

Avrupa Birliği'nin bölgeye dönük çıkarları ise enerji kaynakları noktasındadır. Doğal gaz akışı üzerindeki Rusya tekeli Avrupa Birliği ülkelerini Rusya'ya bağımlı bir konuma getirmektedir. Alternatif boru hatlarıyla bu tekelin kırılması, bu kaynaklara erişime eşit bir şekilde imkan sağlanması ve petrol üreten devletlere Rus müdahalesi korkusu olmadan ürünlerini satabilmelerine imkan verilmesi Avrupa Birliği'nin çıkarıdır. Gaz piyasası üzerinde devam eden Rus nüfuzu Amerika ve Avrupa'yı aynı çıkar çizgisinde birleştirmiştir. Bu işbirliği ruhu özellikle Moskova'nın gaz üreten Orta Asya ve Körfez ülkeleri ve kendi devlet şirketi Gazprom arasında kurmaya çalıştığı gaz karteli çabası sonrasında daha da kuvvetlenmiştir³⁴⁸.

Avrupa ile Çin arasında kurulması planlanan "Yeni İpek Yolu" projesi Avrupa Birliği'ni ilgilendiren ve bölgede etkin rol almaya iten bir diğer unsurdur. Buna göre, bu iki kıta arasındaki ticaret havayolu yerine karayolu ile yapıldığı takdirde nakliye giderlerinde yüzde 60 tasarruf sağlanacaktır³⁴⁹.

5.2.5. Devrimin Türk-Kırgız ilişkilerine Etkisi ve Türkiye'nin Devrime Bakışı

Komşu ve çevre ülkelerde yaşanan devrimler öncesinde ve sonrasında Türkiye aktif bir politika takip edememiş, adeta gelişen olaylara seyirci kalmış ve net bir tavır sergilememiştir. Kırgızistan'la birlikte devrimler kardeş ülke olarak gördüğümüz Türk cumhuriyetlerine de sıçramıştır. Dolayısıyla seçim devrimleri olgusu Türkiye'yi daha çok ilgilendiren bir mesele haline gelmiştir. Türk Cumhuriyetleri bağımsızlığını kazandıktan sonra Türk hükümetleri "hazırlıksız

³⁴⁷ Smith, a.g.m., s.1.

³⁴⁸ Blank, a.g.m., s.77.

³⁴⁹ Tellal, a.g.m., s.274.

yakalandık” mazareti arkasına sığınmışlardır. Ardından rasyonel altyapısı olmayan ve vaatler üzerine kurulu hamasi bir çizgi takip edilmiştir. Doğal olarak bu politikanın reel getirisinin olmadığı bu ülkeler tarafından da görülmüştür. Sonrasında bu ülkelerin yönetimleri başka ülkelere yönelmişlerdir. 2002 yılı sonrasında ise Avrasya coğrafyası Türk dış politikasında hak ettiği yeri alamamıştır. Türk hariciyesi Irak, Kıbrıs ve AB/ABD eksenine kilitlenerek Türk cumhuriyetleri politikasını başarısızlığa sürüklemiştir. Türkiye Avrasya coğrafyasında yer alan ülkelerin muhalefet partileriyle ilişkiler kurmamıştır. Seçim devrimleriyle iktidara gelen ülkelerdeki lider kadroların Türkiye’ye bakış açıları pek iç açıcı görünmemektedir. Aynı hatayı tekrarlamamak için Türk hariciyesinin komşu ve çevre ülkelerde yer alan muhalefet partileri ile diyalog kurması gerekmektedir³⁵⁰.

Kırgızistan ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerin üst düzeyde sürdürülmesi gerekmektedir. Mayıs 2009’da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün bölge ülkelerini ziyareti önemli bir adımdır. Ancak aynı seviyede bir önceki ziyaret 2000 yılında yapılmıştır. Kardeş olarak görülen devletlerle bu kadar uzun bir süre üst düzeyde temas kurulmaması düşündürücüdür. Bölge devletlerinde tek adama dayalı yönetimler hakim olduğundan sonuç alınmak isteniyorsa yapılacak ziyaretler en üst düzeyde olması gerekir. Türkiye-Kırgızistan ilişkilerine bakıldığında her şeye rağmen ilişkilerin iyiye gittiği söylenebilir. Hatta Akayev dönemine nazaran daha iyi bir seviyeye geldiği görülmektedir³⁵¹.

Devrim sonrası her şeye rağmen iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerinde giderek iyiye gittiğini söyleyebiliriz. Ülkeler arasındaki ikili ticari ilişkilere bakıldığında Türkiye’ nin ihracatının, Kırgızistan’dan Türkiye’ye yapılan ihracata oranla oldukça fazla olduğunu ve dengenin Türkiye tarafına ağır bastığı görülmektedir.

³⁵⁰ Oğan, a.g.e.,s.69-70.

³⁵¹ TÜRKSAM Başkanı Sinan Oğan ile “Renkli Devrimler ve Lale Devrimi” üzerine yapılan telefon görüşmesi, 01.06.2009

Türk firmalarının son dönemde Kırgızistan'daki yatırımlarını arttırdıklarını ve sağlıktan inşaatta, eğitimden sanayiye pek çok alanda yeni yatırımlar yapıldığını görmekteyiz.

5.3. BÖLÜM ÖZETİ

Gürcistan ve Ukrayna devrimlerinin ardından eski Sovyet coğrafyasında yaşanan bir diğer devrim de Kırgızistan'daki Lale Devrimi ya da Sarı Devrimdir. 27 Şubat 2005 ve 13 Mart 2005 tarihlerinde yapılan parlamento seçimleri sonucunda az sayıda sandalye kazanan muhalefet partileri renkli devrime giden süreci başlatmışlardır. Başkent Bişkek'te yoğunlaşan gösteriler sonucunda Devlet Başkanı Askar Akayev istifa etmek zorunda kalmıştır.

Kırgız devrimini meydana getiren iç ve dış etmenler siyasi muhalefete ve basına yapılan baskıların yarattığı huzursuzluk ortamı, demokrasiden geri adım atılarak otoriter rejime doğru yol alınması, özelleştirme ve yolsuzluklardan kaynaklanan işsizlik sorununun yarattığı sıkıntılar ve Kuzey ve Güney klanları arasındaki iktidar mücadelesinin neden olduğu siyasi ve ekonomik sorunlardır. Dış etkenler ise ABD, Rusya ve Çin gibi büyük güçler arasındaki rekabet ve hakimiyet mücadelesi, uluslararası radikal dini köktendinciliğin bölgede yayılma eğilimi içerisinde olması ve bunun önlenmesinde yüzleşilen faktörler, enerji kaynakları ve bu kaynakların dünyaya aktarılmasında kullanılacak güzergahlar etrafında şekillenen strateji ve politikalar, Rusya'nın eski hegemonyasını tekrar inşa etme çabaları ve Çin'in büyük bir süper güç olma yolunda girişimlerde bulunmasıdır.

1991 sonrası dönemin ilk yıllarında Askar Akayev demokratikleşme yolunda cesur adımlar atmış ve çoğulculuk herhangi bir sınırlama olamadan ülkede hayat bulmuştur. Onlarca siyasi parti, dernek, kulüp vs. ülkede faaliyet gösterme fırsatını yakalamıştır. Ancak 90'lı yılların ikinci yarısından itibaren bu ivmede düşüş gözlemlenmiş ve hatta geri adım olarak sayılabilecek gelişmeler yaşanmıştır. Basının susturulması girişimleri, gazetecilerin tutuklanması, hapse atılması, muhalif liderlerin

çeşitli nedenlerle hapse atılması ve seçimlere katılımının engellenmesi bu türden girişimlerdir.

Devrim öncesi yıllarda yaşanan siyasi gelişmeler devrimi tetikleyen etmenler arasındadır. Anayasaya göre bir kişi üst üste iki kez devlet başkanlığı yapabilme hakkına sahipken, Akayev bu maddeyi hiçe sayarak kendisini üçüncü kez devlet başkanı seçirmiştir. 1995 yılından itibaren Akayev'in oğlu, kızı ve eşi de siyasette aktif olarak rol almışlar ve rejim bir hanedanlığa dönüşme istidadı göstermiştir.

Bu dönemde Kırgız muhalefeti hareketli bir kalabalık görünümündedir ve parçalı yapısını sürdürmüştür. Demokratik kurumların zayıflığı ve bağımsızlığı takip eden on yılda yaşanan ekonomik sorunlar nedeniyle siyasi haklar ve beraberinde getirdiği insan hakları pek çok Kırgız için bir anlam ifade etmemiştir. Sıradan bir Kırgız için devletin üst kademesinde yapılan iktidar kavgasının bir önemi olmamıştır.

Kırgız ekonomisinin darboğaza girmesinde ve insanların yaşam standartlarının düşmesinde merkezi ekonomiden serbest pazar ekonomisine geçiş sırasında yapılan özelleştirmelerin birer yağmaya dönüşmesinin ciddi bir payı vardır. Özelleştirme adı altında büyük miktarda sermaye el değiştirmiş ancak bunun bedelini Kırgız halkı ödemek zorunda kalmıştır. Özelleştirmenin ilk iki yılında devlet şirketlerinin üçte biri ve devlete ait konutların üçte ikisi satılmıştır. Bu özelleştirmeler sırasında milyonlarca dolarlık yolsuzluklar yapılmıştır.

Kuzey/Güney klanları arasında yaşanan ve halen devam etmekte olan güç mücadelesi devrimi hazırlayan unsurlar arasındadır. Ülke on yıllarca siyasi, iktisadi ve sosyal ve kültürel olarak Kuzeyliler ve Güneyliler olmak üzere bölünmüşlük yaşamıştır. Siyasi iktidar da hep Kuzeylilerin elinde bulunmuştur; Askar Akayev de Kuzeyli bir kabilenin mensubudur. İktidar nimetleri genellikle Kuzeyli aşiretlere verilmiş ve Güney hep geri planda ve zayıf ve fakir olarak kalmıştır. Renkli devrim aynı zamanda bu gerçekliğe de bir tepki hüviyetindedir. Kaldı ki devrimin fitili bir Güney vilayeti olan Celalabad'da ateşlenmiştir. Renkli devrim sonrasında

muhalafetin önderi olarak ortaya çıkan Kurmanbek Bakiyev de Güneyli bir aşiretten gelmektedir.

Kırgız Devriminin hayata geçmesinde iç faktörler kadar dış faktörler de etkin olmuş ve hatta birbirini desteklemiş ve tamamlamıştır. Dış etkenlerin başında büyük güçler arası hakimiyet mücadelesi ve bu bağlamda Sarı Devrim’de ABD’nin etkinliği gelmektedir. ABD’nin bölgeye yönelik çıkarlarının gerçekleşmesi 5 temel hedefin tahakkukuna bağlıdır. Bunlar; Enerji kaynaklarının denetimi ve kesintisiz erişim sağlanması, ABD denetinde bölge ülkelerinde demokratik dönüşümün sağlanması, Çin ve Rusya’nın çevrelenmesi, bölgede Amerikan hegemonyasının devamını sağlayacak kalıcı ABD askeri üslerinin tesisi ve bölgede bulunan radikal dinci örgütlerin tasfiyesi ve İsrail’in güvenliğinin sağlanmasıdır. Bu yüzden Sarı Devrim’i hazırlayan unsurlar olarak ABD menşeli sivil toplum kuruluşları ön planda olmuşlardır.

Orta Asya ve Kırgızistan Rusya ve Çin’in çevrelenmesinde önemli bir bölgedir. Bu bölgede ABD çıkarları hilafına bir gücün ortaya çıkması ve nüfuz sahasını genişletmesi ABD’nin manevra alanını daraltacak ve küresel çıkarlarına zarar verecekti. Bölge ülkelerinin siyasi ve iktisadi bağımsızlığının zayıflaması ise Rusya ve Çin’in hegemonya arzularını güçlendirecekti.

Kırgız Devriminin taşlarının birisi uluslararası dinci terörizmdir. Afganistan’da Taliban rejiminin iktidara gelmesi, El-Kaide terör örgütünün bu ülkede yerleşmesi ve Hizb-ut Tahrir ve Özbekistan İslami Hareketi gibi örgütlerle radikal dinciliğin Orta Asya devletlerine doğru yayılma eğilimine girmesi bölge ülkeleri yönetimleri kadar ABD, Rusya ve Çin’i de tehdit etmiştir. Uluslararası radikal İslamcı örgütler her üç ülkenin de ortak düşmanıdır. Fakat bu örgütlerin Sovyet Rusya’ya karşı bölgede güçlenmesini sağlayanın da ABD olduğunu unutmamak gerekir.

Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonra siyasi ve iktisadi fetret dönemine giren Rusya Vladimir Putin’le tekrar ayağa kalkmış ve yeniden bir süper güç olma

yolunda ilerlemektedir. Rusya Putin'in "Avrasyacılık" olarak isimlendirdiği strateji gereği egemen olduğu eski coğrafyaları tekrar nüfuz sahasına almaya çalışmaktadır. Bu bağlamda ABD'nin eski Rus nüfuz bölgelerine yerleşmesi Rusya'nın çıkarlarını tehdit etmektedir. Son Rus-Gürcü Savaşı'nda psikolojik üstünlük tekrar Rusların eline geçmiştir. ABD'nin Gürcistan'ı himaye edememesi ve bu anlamda isteksiz davranması Rusları daha çok cesaretlendirmiştir.

Bölgede hakimiyet mücadelesi veren ülkelerden üçüncüsü ise Çin'dir. Nüfusuyla, ekonomisiyle ve küresel etkinliğiyle Çin artık kendi kapalı coğrafyasında kalmak istememektedir. ABD'nin bölgede tek etkin güç olarak kalması Çin'in çıkarlarını da tehdit etmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan anlaşmalarla Pasifik bölgesinin askeri yönden hakimiyeti ABD'nin tekelindedir. Yani Çin doğudan kuşatılmış durumdadır; batıdan ise kuşatılmışlığın genişlemesini istememektedir. ABD'nin Kırgızistan'ı kendi güdümüne alması ile Sincan Uygur Özerk Bölgesinin kopma sürecinin hızlanacağı düşünülmektedir. Ayrıca Çin ekonomisi için hayati öneme sahip Orta Asya enerji kaynaklarının boru hatları ile doğrudan Çin'e aktarılması da mümkün olmayacaktır.

6. BÖLÜM: SONUÇ

Kırgızistan’da gerçekleşen “Lale Devrimi” ya da “Sarı Devrim” olarak anılan renkli devrim olgusu, devrime etki eden iç ve dış faktörler bağlamında ve diğer renkli devrimlerle mukayese ederek incelenmiştir. Bu çalışmamızdan elde edeceğimiz çıkarımları demokrasi ve demokratik değerler, Kırgızistan’ın iç istikrarını sağlayacak unsurlar, küresel ve bölgesel güçlerin rekabetinin bölgeye yansımaları açısından değerlendirebiliriz.

Renkli devrimlerin yaşandığı ülkeler pratiğinde demokrasinin ve onun unsurları olan değerlerin ihraç edilemeyeceği gerçeği ortaya çıkmıştır. Demokrasiye beşiklik eden ülkelerde dahi bunun çok uzun süren ve kanlı çatışmalardan ve on yıllar süren savaşıardan edinilen derslerle olgunlaştığı düşünüldüğünde, geçmişinde bu süreci yaşamamış ve demokratik değerlere yabancı olan toplumlarda bunun kolay olmayacağı ve demokrasiyi özümseme ve yaşatmanın zor olacağı aşikardır.

Avrasya ve eski Sovyet coğrafyasına adım atarken demokrasi ve demokratik değerleri ön plana alan Batılı ülkeler ve ABD açısından da durum sorunlu görünmektedir. Komünist rejimler Batı tarafından yoğun olarak insan hakları ekseninden eleştirilmişlerdir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya Federasyonu veya diğer yeni devletlerdeki insan hakları ihlalleri aynı derecede eleştiri konusu olmamıştır ve demokratik kimlikleri sorgulanmamıştır. Bu devletler bağımsızlıklarını ilan etmelerinden günümüze kadar geçen sürede diktatörler tarafından yönetilmişlerdir ve bu süre zarfında diktatör rejimler daha da güç kazanmıştır. Burada Batılı ülkelerin bu noktada pragmatik davrandığını görmekteyiz. ABD Orta Asya’da belli bir köprübaşı elde edene kadar bu sorunları sesli olarak dile getirmemiştir. Hatta Orta Asya’nın en otoriter rejimlerinden birisi olan Özbekistan’da İslam Kerimov yönetimi ABD’ye üs desteği vermesi karşılığında desteklenmiştir. Kuzey Kore, İran Irak ve Afganistan’a yönelik eleştirel yaklaşım

sergilenirken, insan hakları ihlallerinin en çok yapıldığı ülke olan Çin, kast sisteminin hüküm sürdüğü Hindistan ve on yıllardır yayılmacı imha siyasetini sürdüren İsrail için aynı taleplerde bulunulmamaktadır. Benzer şekilde Usame Bin Ladin'i finansal olarak desteklemiş olan Suudi Arabistan'a demokrasi eleştirisi dahi yapılmamaktadır.

Bu ülkelerin hiçbirinin tarihi geçmişinde demokrasi geleneği ya da deneyimi yokken demokrasinin ısrarla dayatılması ya da mevcut yönetimlerinin demokrasi açısından sorgulanması anlamlı görünmemektedir. Kaldı ki bu yöntemin ilk denemeleri olan Irak ve Afganistan'daki ortaya çıkan negatif sonuçlar da bilinmektedir. Ukrayna ve Gürcistan'da da seçim devrimleriyle demokrasinin kısa vadede kökleşeceğini düşünmek gerçekçi değildir. Demokrasinin önemli bir ayağı serbest ve adil seçimlerle iktidara gelmesi ve aynı yolla iktidarın devredilmesidir. Açıklık ve şeffaflığın gelişmesinde seçimlerin rolü vardır; ancak bu tek başına yeterli değildir. Demokratik kültürü geliştirecek bir eğitim sistemi olmadan, demokratik toplumsal örgütlenmenin önünü açacak tedbirler alınmadan, hukukun üstünlüğünü hakim kılacak kanun ve kurallar uygulama sahası bulmadan ve en önemlisi adil paylaşım ile beraber ekonomik gelişmişlik düzeyi artmadan demokrasinin bir ülkede kalıcı olmasını beklemek akılcı değildir. Sandıklar demokrasinin vazgeçilmez bir parçasıdır; ancak tek başına demokrasiyi getirmemektedir. Kırgızistan'ın Sarı Devrim sonrasında tecrübe ettiği gelişmeler bunun en çarpıcı örneğidir. Kırgızistan'da yöneticiler ve iktidar değişmiştir; fakat yönetme anlayışı değişmemiştir. Sarı Devrim'den daha bir yıl geçmeden Kırgız halkı yeniden sokaklara dökülmüş ve yeni devlet başkanının demokratik reformları gündeme getirmemesini protesto etmişlerdir. Yetkilerin çeşitli kurumlar arasında dağıtılması ise bir ilke doğrultusunda değil, liderlerin iktidar paylaşımı ekseninde olmuştur. İktidara nasıl gelindiği kadar iktidarın nasıl kullanılacağı ve hangi kurallara riayet edileceği de demokrasinin gelişimi açısından önem arz etmektedir.

Kırgız demokrasisinin, komşu ülkelerle mukayese edildiğinde birçok eksikliğine rağmen çok daha gelişmiş olduğu söylenebilir. Aynı sonuç insan hakları

ve özgürlükler açısından da geçerlidir. Kırgızistan'daki iç istikrar sağlanmadığı sürece ülke dış müdahalelere açık olacaktır. Rusya'nın Güney Osetya sorununu bahane ederek Gürcistan'a askeri müdahalede bulunması yaşanmış güncel bir örnektir. İç istikrarın sağlanmasında en önemli nokta kuzey/güney, Batı yanlısı/Rusya yanlısı gibi ayrışmaların bir geri plana itilmesi gerekmektedir. Aşiret bilincinin çok kuvvetli olduğu ve hatta zaman zaman ulus bilincinin üstüne çıktığı bu tür ülkelerde vatandaşlık bağı gibi ortak değerleri ön plana çıkarmak ve bu değerler üzerinden siyaset yürütmek çok da kolay değildir. Toplumsal tabanı güçlü olan kabile-aşiret geleneklerini kırmak kısa vadede zor görünmektedir. Siyasi liderler ve partilere verilen oylar siyasi görüşler üzerinden değil daha çok bu liderin hangi klandan geldiğine göre şekillenmektedir. Sovyet sisteminin ve geleneksel yapının mirası olan politik kültür kabileci bilinci güçlendirmiştir, bu da demokrasinin gelişimi önünde engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla Kırgızistan'ın mevcut siyaseti kaygan bir zemin üzerindedir. Kırgız halkı ekonomik refah ve sosyal güvenlik alanlarında büyük çöküntü yaşamaktadır. Siyasi elitin daha çok demokrasi ve siyasi çoğulculuğu istismar ederek iktidar kavgası yapması demokrasinin konsolidasyonuna fazla katkı sağlamadığı gibi halkın demokratik kültürünün gelişimi önünde engel teşkil etmektedir. Siyasi krizin ortadan kaldırılması, iktidar ve muhalefet ortak bir mutabakatla siyasi iktidar mücadelesini dondurup ekonomi ve sosyal güvenlik konularına eğildiğinde mümkün olabilecektir. Aksi halde mevcut siyasi kargaşa devam edecektir.

Kuzey/Güney ayrışması Kırgızistan'ın iç ve dış güvenliğini de tehdit etmesi muhtemeldir. Çünkü bu hizipleşmeye dış küresel güçler yani ABD ve Rusya dahil olduğunda siyasi ayrışma daha da derinleşebilir ve dış müdahalelere açık hale gelir. Bu nedenle Kırgızistan için en akılcı yol bu klanlaşmayı yok saymadan, kısa vadede güçler dengesine dayalı bir devlet ve yönetim anlayışının geliştirilmesidir. Eşit katılımı sağlayan ve dışlayıcı olmayan bir anlayış geliştiğinde bu ayrımın negatif etkileri de tolere edilebilecektir. Bakiyev ile Kulov Sarı Devrim sırasında işbirliği yapmış olmalarına rağmen, mevcut halde farklı kesimlerin temsilcisi konumundadırlar. Bakiyev Güneyli aşiretlerin, Kulov ise Kuzeylilerin temsilcisidir.

Bakiyev ve Kulov isimleri altında iki coğrafi kesimin iktidar mücadelesi; itibarlı makamları elde etme ekonomi ve altyapı yatırımları konularında kritik birimlerin kontrolü alanlarında devam etmektedir. Bu rekabetin kuzey/güney eksenini üzerinden devam etmesi Kırgızistan'ın geleceği açısından zararlı olacaktır.

Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiyev'in, yetkilerinin bir kısmını Parlamenta devreden anayasa değişikliğini imzalaması, siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı artıran ve Kırgız ekonomisine zarar veren mitinglere ve sokak kargaşasına son verilmesi açısından önemlidir. "Demokrasi adası" olarak anılan ve İsviçre'ye benzetilen Kırgızistan'da gerek halk kitlesi ve gerekse yönetici elit, kanun olmadan ve uygulanmadan demokrasinin anarşiye dönüşeceğini görmek durumundadırlar. İnşa edilmekte olan siyasi sistem kişileri değil değerleri incelemek zorundadır. Aksi takdirde Ukrayna'da başbakan ve cumhurbaşkanı arasında yaşanan yetki karmaşası ve iktidar kavgasının Kırgızistan'da da vuku bulması kaçınılmaz olacaktır.

Yeni bir Anayasanın kabul edilmiş olması siyasi istikrarın mutlaka sağlanmış olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü bu anayasa sokağın etkisinin egemen olduğu bir güç dengesi içerisinde kabul edilmiştir, bu nedenle aynı çatışma ortamının yeniden ortaya çıkması halinde iç istikrar yeniden kaosa sürüklenecektir. Bu amaçla sokak stratejisi tüm siyasi aktörler tarafından terk edilmek zorundadır. Siyasi iktidar mücadelesinin mevcut boyutu; organize suçlar, yolsuzluk ve bölgesel ayrışma gibi ülkenin köklü sorunlarına çözüm üretme çabalarını gölgede bırakmaktadır.

Yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen renkli devrim sürecinin Kırgızistan'a kazandırdıkları da vardır. Her şeyden önce otoriter yönetim düzeni kırılmıştır. Seçim süreçleri sıkıntılı da olsa iktidarların halkın oyuyla yönetime gelmeleri konusunda ilk tohumlar atılmıştır. Kırgız halkı seçim deneyimi yaşamıştır. Bakiyev-Kulov örneğinde olduğu üzere bir uzlaşma kültürünün başarılabileceği görülmüştür. İç kamuoyu baskısı yanlış bir yol olan sokak anarşisi ile gelmiş bile olsa en azından

Kırgız halkı ve yönetici eliti iç kamuoyunun dikkate alınması ve önemsenmesi gereken bir olgu olduğunu yaşamışlar ve anlamışlardır.

1993 Anayasası ile kurulan politik sistem, 1996 yılında cumhurbaşkanlığı yetkilerinin artırılmasına yönelik değişiklik ve 2006 yılında ise cumhurbaşkanı yetkilerinin bir kısmının parlamento ve başbakana devredilmesine yönelik ters yöndeki değişikliklerle gelgit yaşamıştır. Kırgızistan'ın içinden geçtiği ve yaşadığı tecrübeler ışığında Batılı manadaki parlamenter sistemin ve liberal demokrasinin Orta Asya sosyo-kültürel havzasında uygulanması uygun görünmemektedir. Batıda bu tür bir yönetim şekli mülkiyet ilişkilerinin açık bir şekilde tanımlandığı, farklı toplumsal sınıf ve çıkarların dengeye oturduğu güçlü bir ekonomiye dayanmaktadır. Bunun yanında tekamül etmiş bir sivil toplum, demokratik bir siyasi kültür ve gelişmiş siyasi partilerle desteklenen güçlü kurumsal yapılar bulunmaktadır. Bu kavram ve olgular henüz Kırgızistan'da yoktur. Reform yanlıları, eski parti sistemine ve geleneksel aşiret yapılarına dayanan güçlü gurup çıkarlarıyla ve bu gurupların beslediği yolsuzluk mefhumuyla mücadele etmek durumundadırlar. Geçmişte devlet zayıf kalmış bu sorunlarla mücadelede pek başarılı olamamıştır. Demokrasinin kökleşmesi için daha uzun bir geçiş dönemine ve evrimsel bir demokratikleşme sürecine ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun için güçlü ve muktedir bir yürütme erki gereklidir. Dolayısıyla Devlet Başkanı'nın yetkilerinin ağırlıklı olduğu başkanlık ya da yarı-başkanlık sistemi Kırgızistan için daha uygun görünmektedir.

Renkli devrimlerde ABD'nin ve onun nüfuzu altındaki uluslararası örgütlerin ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının ciddi ölçüde katkısı vardır. Bu girişimin meşruiyet zeminini ise “daha fazla demokrasi ve özgürlük” retoriği oluşturmuştur. Fakat uygulama safhasında özellikle ABD'nin tutarlı olduğu söylenemez. Orta Asya'da veya dünyanın başka bir coğrafyasında halkın hür iradesi doğrultusunda demokratik olarak bir iktidarın oluşması ve yönetme anlayışının demokratik değerlere göre şekillenmesi, ABD'nin küresel hedeflerinin tahakkuku bağlamında ABD çıkarlarıyla örtüşecek midir? ABD'nin küresel emelleri ve bunu gerçekleştirmek için takip ettiği politikalar çoğunlukla ilgili ülkelerin halklarında

düşmanlık ve Amerikan karşıtı kitleler yaratmıştır. Bu kitlelerin demokratik olarak iş başına getireceği iktidarlar da sürekli olarak iç kamuoyundan gelen Amerikan karşıtlığı baskısı altında kalacaklardır.

Amerika'nın menfaatlerinin temini için en rasyonel yol demokratik ve özgürlükçü yönetimlerin iktidara gelmesinden ziyade, ABD'nin bölgesel politikalarına ters düşmeyecek ve katkıda bulunacak sadık politikacıların ve siyasal kadroların işbaşına gelmesidir. Dolayısıyla Özbekistan örneğinde olduğu gibi dikta rejimlerine yeri geldiğinde destek vermek ve halktan ve demokratik normlardan kopuk bu otoriter rejimlerin ABD çıkarlarına hizmet ettiği sürece ayakta kalmasını sağlamak ABD'nin çıkarıdır. Kaldı ki Amerikan tarihi bunun örnekleriyle doludur.

ABD'nin sözü edilen politikası renkli devrimin neden daha otoriter olan Özbekistan veya Türkmenistan'da değil de Kırgızistan'da ilk önce gerçekleştiğini açıklayacaktır. Muhafif hareketler neden Kırgızistan'da filizlenmiş ve gelişmiştir? Tam bir otokrasi olan İslam Kerimov rejimi, ABD'ye verdiği açık destek ve sağladığı askeri üsler sayesinde ayakta kalabilmiştir. Akayev yönetimi ise kendi çevresine göre daha demokratik olmasına karşın ABD'nin bölgesel politikalarına destek vermede isteksiz olması nedeniyle hedef haline gelmiştir. Renkli devrimin Kırgızistan'da meydana gelmesinde demokrasinin tabiatının da rolü vardır. Transnasyonal örgütler, demokrasinin sağladığı örgütlenme hürriyeti, ifade hürriyeti ve katılımcılık gibi nimetlerden faydalanarak Kırgızistan siyasetini yönlendirme fırsatını yakalamışlardır. Bu hakları otoriter rejimler ya tamamen yasaklamakta ya da kısıtlı olarak vermektedirler. Dolayısıyla bu rejimlerde devrimin altyapısını oluşturacak ortam, kişi ve kurumların bulunmaması nedeniyle benzer bir devrimin başarılı olması zor görünmektedir. Gelişmiş demokrasilerde bu tür manipülasyonların yapılması da oldukça zordur, çünkü demokratik bilinç buna izin vermeyecektir. Fakat demokrasi geleneğinin olmadığı ve halkın demokratik değerlere yabancı olduğu Kırgızistan gibi ülkelerde Batılı transnasyonal kuruluşların ve diğer uluslararası sivil toplum kuruluşlarının amaçlarını gerçekleştirecek zemini bulmaları çok kolay olmaktadır.

ABD ve diğer batılı devletler, renkli devrimlerle yönetimlerin değiştiği ülkelerde yeni yönetimleri ayakta tutacak siyasi, ekonomik ve askeri desteği yeterince vermemektedir ve bu durum da Amerika açısından negatif sonuçlar doğurmaktadır. Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan'ın en önde gelen ortak sorunları ekonomik geri kalmışlık ve işsizliktir. Renkli devrim sonrasında yönetime gelenlerin iktidarlarını sürdürebilmelerinin birinci şartı halkın ekonomik sıkıntılarını ortadan kaldıracak politikaları üretmeleridir. Bunun için de dış destek gelmesi bir zarurettir. Ancak gerek ABD ve diğer Batılı devletler ve gerekse uluslararası örgütler bu desteğin verilmesi noktasında şimdiye kadar zayıf kalmışlardır. Tüm dünya devletlerinin halihazırda içinde bulunduğu küresel kriz dikkate alındığında, kısa vadede böyle bir mali desteğin bu ülkelere sağlanması mümkün görünmemektedir. Aynı şekilde ABD ve Batılı devletler devrimlerin yaşandığı ülkeleri dış askeri müdahalelerden koruyacak ve kollayacak niyet ve mekanizmalardan yoksundurlar.

Çin bölgesel dengelere oynayarak küresel bir aktör olma yolunda ilerlemektedir. Gerek bölgesel ve gerekse küresel düzeyde uzlaşmacı bir strateji takip etmektedir. Diğer yandan da Şanghay İşbirliği Örgütü gibi küresel çapta etki yapabilecek bölgesel bir örgüte öncülük etmektedir. Kısa ve orta vadede Çin ve ABD'nin birbirine düşman bir konumda olacağını ve Çin'in ABD 'ye yönelik gerginliği artıran politikaya yöneleceğini beklemek makul olmayacaktır. Çin dış politikasına pragmatik yaklaşımlar egemen olduğundan, bazı çıkışlar yapsa da ABD hegemonyasındaki uluslararası sisteme açıktan meydan okuyan eğilimlerden kaçınacaktır. Dolayısıyla uluslararası arena giderek artan etkinliğine dayanarak ŞİÖ'yü Amerikan karşıtı bir direniş bloğu olarak algılamak henüz erken görünmektedir ve kısa vadede böyle bir evrilmenin olması mümkün değildir. Çünkü uluslararası güç dengeleri dünden bugüne radikal değişiklikler göstermemektedir.

Rusya açısından bakıldığında, bölgede dengelerin Rusya lehine dönmeye başladığının işaretleri görülmektedir. Rusya-Gürcistan çatışmasında ABD ve Batı'nın Saakashvili yönetimine Rusya'yı durduracak askeri ve diplomatik desteği vermemesi ya da vermemesi askeri ve psikolojik üstünlükte ibreyi Rusya'ya

çevirmiştir. Bu olayla Rusya bölgede var olduğunu ve nüfuzunu kimseye kaptırmaya istekli olmadığını ortaya koymuştur. Peşinden Kırgızistan'ın ülkesinde bulunan ABD üssünü kapatma kararı Rusya'nın elini daha da güçlendirerek arka bahçesine girmenin ve kalıcı olmanın kolay olmayacağını göstermiştir.

Önümüzdeki dönemde Avrasya coğrafyasında Rusya'nın daha faal ve ses getirici bir politika izlemesi beklenmelidir. Çünkü ekonomik sorunlarını önemli ölçüde çözmüş ve siyasi, ekonomik ve askeri hedeflerini elde edecek milli güç unsurlarına sahip bir Rusya ile karşı karşıyayız. Ayrıca karizmatik, ayağı yere sağlam basan ve tutarlı hareket edebilen Vladimir Putin önderliğinde atak; ancak aynı ölçüde rasyonel davranabilen Rus yönetimi bulunmaktadır. Bu artı değerlerin de Rus dış politikasında Rusya adına önemli katkıları olacaktır.

Kırgızistan ve komşu Orta Asya devletleri tek başlarına demografik, siyasi, ekonomik ve askeri bağlamda ABD-Rusya-Çin küresel güçleri arasında ayakta kalabilmelerinin mümkün olamayacağı renkli devrimler ve sonrasında gelişen inişli çıkışlı hadiselerde ortaya çıkmıştır. Tüm bu gelişmeler Orta Asya devletlerini birlik oluşturmaya itmektedir. Özbekistan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın zengin doğal enerji kaynakları ile Kırgızistan ve Tacikistan'ın stratejik geçiş ülkeleri konumu birleştiğinde bu birliktelik değere dönüşecektir. Bölge ülkelerinin küresel güçlerin hiçbirisini dışlamadan bir denge politikası gütmeleri önem arz etmektedir. Tekrar Rusya'nın hegemonyasına girmeleri uzun vadede siyasi bağımsızlıklarına da zarar verecektir. Çin'i öne almaları durumunda bu ülke vatandaşlarının Orta Asya ülkelerine işçi statüsü ile gelmeleri durumunda bile Çin'in demografik baskısına cevap vermeleri mümkün olmayacaktır. Orta Asya devletlerinin tek başlarına bu dengeyi sağlamaları da zordur.

Geçmişte edinilen deneyimler Kırgızistan ve bölge ülkelerinde değişim, dönüşüm ve yenileşmenin gerçekleşmesi tek başına baskı ile olmamaktadır. Öncelikle bölge ülkeleri hükümetlerinin ve liderlerinin bizatihi kendileri değişimin kendi ülkeleri çıkarına olduğunu anlamaları gerekmektedir. Kısa vadeli hiçbir

alternatifin sıkıntılı reform sürecini erteleyemeyeceğini bilmek durumundadırlar. Gerek bireysel olarak devletler gerekse transnasyonel kuruluşlar vasıtasıyla bölge ülkelerine verilecek mali yardımlar yine ilgili alanın uzmanı olan kuruluşlar vasıtasıyla planlanmalı, koordine edilmeli, tahsis ve harcama işlemleri takip edilmelidir. Anlaşmaların ihlali halinde ise yaptırımlar uygulanmalıdır. Bu bağlamda askeri yardımlar da bu denkleme dahil edilmelidir. Çünkü bölge ülkelerine yapılan mali yardımlar köhne ve yozlaşmış siyasi ve ekonomik yapıları değiştirmek için kullanılmaktan ziyade artan güvenlik ve silah harcamalarına kaydırılmakta ve bu da mevcut durumun devam etmesi anlamına gelmektedir.

KAYNAKÇA

Achylova, R. (1995): “Kırgızistan Dış Politikasındaki Öncelikler ve Politik Kültür”,
Avrasya Etüdüleri, Cilt 2, Sayı 1.

Amirahmadian, B.: “Geopolitical, Geo-strategic and Eco-strategic Importance of
Central Asia”, [http://www.int-politics.com/Articles/No1/Geopolitical,%20Geo-strategic%20and%20Eco-tragic%20Importance%20of%20Central%20Asia.pdf](http://www.int-politics.com/Articles/No1/Geopolitical,%20Geo-strategic%20and%20Eco-trategic%20Importance%20of%20Central%20Asia.pdf)

Anderson, J. (2007): *Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Democracy?*, Routledge
Taylor & Francis Group, Londra ve New York.

“Asia: Wilting tulips; Kyrgyzstan”: *The Economist*, Londra, 14 Nisan 2007, Cilt 383,
Sayı 8524.

Arı, T. (2006): *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Alfa Yayınları.

Aron, L. (2005): “Libertystan”, *Wall Street Journal*, New York, 30 Mart 2005.

Babak, V.; Vaisman, D. (2000): *Political Organization in Central Asia and Azerbaijan*,
Frank Cass.

Banuazizi, A.; Weiner, M. (1994): *The New Geopolitics of Central Asia and Its
Borderlands*, Indiana University Press.

“Barriers to Freedom”: *The Washington Post*, Washington, D.C., 10 Mart 2005.

BBC Monitoring Former Soviet Union, “USA the main factor behind March uprising”,
London, 14 Temmuz 2005.

BBC Monitoring Central Asia, “Kyrgyz expert says Shanghai group split by clash of interests”, Londra, 24 Ağustos 2007.

Beacháin, D.Ó.: “Comparative Features of ‘coloured revolutions’ in Georgia and Kyrgyzstan”, http://www.ceelbas.ac.uk/events/Beachain_paper.pdf

Benli, O. (2006): “Kırgızistan Ülke Profili”, *T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.*

Bingöl, Y. (2007): “Kırgızistan’ın ‘Renkli’ Devrimi: Demokrasiye Geçiş mi, Küresel Rekabet mi?”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 13, Sayı:1, 1-21.

Black, J.L. (2007): “Commentary No. 90: Russia's Drive to the East”, *Canadian Security Intelligence Service*, Haziran 2007.

Blank, S. (2008): “The Strategic Importance of Central Asia: An American View”, *Parameters*, Spring 2008, 73-87.

Bostan, Y.: “Dogu Avrupa Ve Kafkaslar’da Renkli Devrimler: Süreç Analizi”, *Ekopolitik*, http://www.ekopolitik.org/images/cust_files/080621185405.pdf.

Bozkurt, G.S. (2006): “Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan’da Kadife Devrimler”, *2023 Dergisi*, Mayıs 2006.

Bunce, V.; Wolchik, S.: “Transnational Networks, Diffusion Dynamics, and Electoral Change in the Postcommunist World”, *Cornell Üniversitesi ISS Semineri İçin Hazırlanmış Çalışma*, 25 Mart 2008.

“Central Asia quakes as Kyrgyzstan crumbles”: *Energy Compass*, Londra, 30 Mart 2005.

“Crisis Grips Kyrgyzstan; Ousted Chief Is in Russia”, *New York Times*, New York, 27 Mart 2005.

Demirtepe, T. (2006): “Birinci Yılında Kırgız “Devrimi”, <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=265&type=4>, 4 Nisan 2006

Demirtepe, T. (2006): “Şanghay İşbirliği Örgütü ABD Karşısı Bir Direniş Bloğu mu?”, <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=341&type=4>, 22 Haziran 2006.

Demirtepe, T. (2006): “Bakiyev Dönemi Kırgız-Rus İlişkileri ve Potansiyel İç Politik Yansımaları”, <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=364&type=4>, 28 Temmuz 2006.

Demirtepe, T. (2006): “Yarım Kalmış “Devrim”i Tamamlamak ya da Kırgızistan’da Zorun Gücü”, *USAK Stratejik Gündem*, <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=491&type=4>, 15 Kasım 2006.

Demirtepe, T. (2009):, “Demokrasi ve İstikrar Arayışında Bir Ülke: Kırgızistan”, *USAK Stratejik Gündem*, <http://www.usakgundem.com>, 18 Mayıs 2009.

DFID, Department for International Development, <http://www.dfid.gov.uk/Pubs/files/kyrgyzstan-factsheet.pdf>, Ocak 2008.

Ekici, G. (2005): “Neden En Zayıf Halka Kırgızistan?”, <http://www.turksam.org/tr/a278.html>, 22 Mart 2005.

Ekrem E. (2005): “Kırgızistan”, <http://www.turksam.org/tr/a298.html>, 29 Mart 2005.

Fenger, M. (2007): “The Diffusion of Revolutions: Comparing Recent Regime Turnovers in Five Post-Communist Countries”, *Demokratizatsiya*, Kış 2007.

- Geeraerts, G. (1995): “Analyzing Non-State Actors in World Politics”,
<http://poli.vub.ac.be/publi/pole-papers/pole0104.htm>, *Pole Paper Series*, Cilt: 1,
 Sayı: 4, Ekim 1995.
- Gel'man, V. (2008): “Russia’s Party Politics”, *Chatham House*, European University, St
 Petersburg, http://www.chathamhouse.org.uk/files/11665_060608gelman.pdf.
- Glasser, S.B.; Baker, P. (2005): “What Comes After Rose, Orange and Tulip?”, *The
 Washington Post*, Washington, D.C., 3 Nisan 2005.
- Guliyeva, N. (2000): “Kırgızistan’da Başkanlık Seçimleri: Demokrasi Yoluna Devam
 mı, Otoriter Rejime Geri Dönüş mü?”, *Stratejik Analiz*, Cilt 1, Sayı 8, Aralık
 2000.
- Güler, N. (2001): “Çin’le Özbekistan Arasında Kırgızistan: Sınır Sorunları”, *Stratejik
 Analiz*, Cilt 2, Sayı 15.
- Güler, N. (2002): “Kırgızistan: “Demokrasi Adası”nda Siyasal ve Sosyal Kriz”,
Stratejik Analiz, Cilt 2, Sayı 27, Temmuz 2002.
- Güneş, Hakan, http://www.siyasigazete.net/sayi_14/index.php?SayfaX=18, Nisan 2005.
- Hill, F.: “Beyond The Colored Revolutions”, *Central Eurasia Studies Society 6th
 Annual Conference*, Açış Konuşması, Boston Üniversitesi, 30 Eylül 2005
- Hiro, D. (1994): *Between Marx and Muhammad, The Changing Face of Central Asia*,
 Harpers Collins Publishers.
- Kangas, R.D. (2008): “Challenges to U.S. Security Cooperation in Central Asia“, *JFQ*,
 Sayı 50.

- Kalandadze, K.; Orenstein, M.A.: "Electoral Protests and Democratization: Beyond the Color Revolutions", <http://www.maxwell.syr.edu/campbell/programs/sawyer/papers/SLAPP%2006-07/Kalandadze.pdf>.
- Kara, F. (2007): "Rusya'nın Kırgızistan'daki Koloni Siyaseti (1852-1917)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2.
- Karatnycky, A. (2005): "Zigging and Zagging Toward Democracy", *The Washington Post*, Washington, D.C., 15 Kasım 2005.
- Kibar, T.: "Kırgızistan", <http://www.turksam.org/tr/a306.html>, 30 Mart 2005.
- Koichuiev, T. (1996): "Geleceğe Giden Yol", *Avrasya Etüdüleri*, Cilt 3, Sayı 2, Yaz 1996.
- Kona, G.G. (2007): "Kerkük ve Rusya Federasyonu", *Global Strateji Hakemli Dergisi*, Global Strateji Enstitüsü Yayınları, Ankara, Yıl 3, Sayı 8.
- Kreikemeyer, A.; Zellner, W.: "The Quandaries of Promoting Democracy in Central Asia: Experiences and Perspectives from Europe and the USA", *Report of a Transatlantic Workshop at the Centre for OSCE Research in Hamburg*, February 2007.
- Liu, M. (2005): "The Empire Strikes Back; China is using regional alliances to diminish U.S. clout in Asia", *Newsweek*, New York, 12 Eylül 2005.
- Lupher, M. (2001): "States and Globalization: Realism, Transnationalism, and Chaos in the Early 21st Century", *Center for Comparative Social Analysis Department of Sociology University of California*, Los Angeles.
- Lukyanov, F. (2005): "America as the Mirror of Russian Phobias", *Social Research*, Kış 2005, Cilt: 72, Sayı: 4.

- Marat, E. (2006): *The Tulip Revolution: Kyrgyzstan One Year After*, The Jamestown Foundation, Washington, D.C.
- McKeown, Timothy J., “The Big Influence of Big Allies – Transgovernmental Relations as a Tool of Statecraft”, University of North Carolina.
- Melnykowska, I.: “Colour Revolution or Soft Authoritarianism? Institutional Change in Ukraine and Russia”, *Bremen Üniversitesi Doğu Avrupa Çalışmaları Araştırma Merkezi*, Changing Europe Summer School II, “Crises and Conflicts in Eastern European States and Societies: Stumbling Blocks or Stepping Stones for Democratisation?”, Varşova, 2 – 8 Eylül 2007, Sponsor: Volkswagen Foundation.
- Musaoğlu, N. (2008): “Türk Dış Politikasında Yeni Bir Alternatif Arayışı: Şanghay İşbirliği Örgütü”, *Uluslar arası İlişkiler Bülteni*, Trakya Üniversitesi, Mayıs 2008, Sayı 4.
- Naskali, E.G. (2001): “Bağımsız Kırgızistan-Düğüm ve Çözümler”, *T.C. Kültür Bakanlığı*, Ankara,,167-183.
- Nogayeva, A.: “Sıcak Bişkek Sonbaharı”, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=718&sayfa=30>, 20 Kasım 2006.
- Oliker, O.; Shlapak, D.A. (2005): “U.S. Interests in Central Asia: Policy Priorities and Military Roles”, *RAND Corporation*.
- Oğan, S. (2005): “Rusya-Batı Mücadelesinin Yeni Adresi: Kırgızistan”, <http://www.turksam.org/tr/a290.html>, 24 Mart 2005
- Oğan, S. (2005): “Kırgızistan’da “Yağma” Devrimi”, <http://www.turksam.org/tr/a293.html>, 25 Mart 2005.

Oğan, S. (2004): “ Turuncu Devrimler,” “Soros’un Yeni Dünya Düzeni: ‘İkinci El’ Demokrasi ve Neo-con’lar” Birharf Yayıncılık, İstanbul, Ağustos 2006

Önaç, Y. (2008): “Yükselen Güç Şanghay İşbirliği Örgütü ve Genişleme Politikası”, <http://www.bilgekalemler.org/index.php/print/208.html>, 27 Nisan 2008

Pala, C. (2005); “Demonstrators Gain Ground In Kyrgyzstan”, *New York Times*, New York, N.Y. 22 mart 2005.

Paramonov, V.; Stolpovski, O. (2008): “Chinese Security Interests in Central Asia”, *Advanced Research and Assessment Group*, Birleşik Krallık Savunma Akademisi, Mayıs 2008.

Risse-Kappen, T. (1995): *Bringing Transnational Relations Back In: Non-State Actors, Domestic Structures and International Institutions*, Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.

Samokhvalov, V. (2005): “Colored Revolutions In Ukraine And Georgia: Repercussions For The System Of International Relations In The Black Sea Region”, *Perceptions*, Sonbahar 2005.

Saray, M. (1993): *Kırgız Türkleri Tarihi*, Nesil Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul.

Shishkin, P. (2005): “Kyrgyzstan Seeks Smooth Transition”, *Wall Street Journal*, New York, N.Y., 30 Mart 2005.

Smith, C. (2005): “U.S. Helped to Prepare the Way for Kyrgyzstan's Uprising”, *New York Times*, 30 Mart 2005.

Şir, A.Y. (2006): “Kırgızistan’da Anayasal Reform Sonrası Durum”, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=839,

TASAM, Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 30.06.2006,
<http://www.tasam.org/pencere.php?altid=1381&islem=yazdir>.

Tellal, E. : “Eski Sovyet Coğrafyasında "Devrimler”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*,
 A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Cilt 60, Sayı 2.

The Economist Intelligence Unit, *Kyrgyz Republic Country Profile 2005*.

The Economist Intelligence Unit, *Kyrgyz Republic Country Profile February 2006*.

Topçu, F.H. (2007): *Küreselleşme ve Uluslararası Çevre Politikaları: Yönetimden
 “Yönetişim”e Geçiş Sorunu*, Ankara: Turhan Kitabevi.

“Turmoil in 'colored revolution' capitals”, *Turkish Daily News*, Ankara, 16 Nisan 2007.

Uçar, F. (2007): *Dış Türkler*, Fark Yayınları, Araştırma İnceleme Dizisi.

Türk, F. (2009): Kırgızistan’ da Değişim Süreceinde Ortaya Çıkan Siyasal Hareketler
 1989-2008, Basılmamış makale, Edirne: Nisan 2009. Sayfa 1-19.

“Waking Up to Revolution; If Only I Were Hearing Some Talk of Democracy”, *The
 Washington Post*, Washington, D.C., 3 Nisan 2003.

Willetts, P. (2001): “Transnational Actors and International Organizations in Global
 Politics”, J. B. Baylis and S. Smith (eds.) *The Globalisation of World Politics*,
 Oxford ve New York: Oxford University Pres, 2.Baskı.

Wishnick, E. (2006): “Promoting East Asian Oil Diplomacy, Containing Change in
 Central Asia”, *Asian Survey*, Cilt: 46, Sayı:1, Ocak/Şubat 2006.

Zaman Gazetesi, 3 Kasım 2000.

Zhitao, D. (2005): “Colorless Revolution”, *Beijing Review*, Beijing: 7 Nisan 2005, Cilt: 48, Sayı: 14.

İnternet Kaynakları

[http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Kazaklar_\(Slav\)](http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Kazaklar_(Slav))

http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Be%C5%9Finci_Kol, 14 Haziran 2009

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/210044.asp>, 9 Nisan 2003.

http://www.davetci.com/d_ulke/isl_ulke_kirgizistan.htm, 04 Ekim 2008.

http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=1720, 16 Haziran 2009

http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_BultenDetay.aspx?bDetId=147&IKID=31, 07 Eylül 2009

<http://www.efrasyap.com/Icerik/IcerikDetay.aspx?IcerikID=262>, 16 Haziran 2009

http://www.ekopolitik.org/images/cust_files/080621185405.pdf

<http://webu2.upmf-grenoble.fr/espace-europe/publication/ares/50/Vassort.pdf>

http://tr.wikipedia.org/wiki/Manas_Destan%C4%B1, 16 Haziran 2009

http://tr.wikipedia.org/wiki/Var%C5%9Fova_Pakt%C4%B1, 14 Haziran 2009.

Ek 1

SİNAN OĞAN'LA KIRGIZİSTAN' DA LALE DEVRİMİ KONUSUNDA YAPILAN MÜLAKAT

1. ‘‘Lale Devrimini’’ süreç ve kapsam itibariyle başka devrimlerden farklı kılan unsurlar nelerdir?

Öncelikle, bütün renkli devrimler birçok yönü ile birbirine benzerler. Devrimlerin hazırlık ve gerçekleşme aşamalarında kullanılan sloganlar, araçlar, gençlik örgütleri, amblemler, basın organları, örgütlenmeler gibi. (Gürcistan, Ukrayna, Kırgızistan hatta Balkanlar dahil)

Lale devriminin gelişimine baktığımızda; iç şartlar dolayısıyla daha hızlı gelişen bir süreç görüyoruz. Hatta bu yüzden henüz adı bile tam olarak konulamamış bir devrimdir. Örn. Ben bu devrimi ‘Taşlı Sopalı devrim’ olarak adlandırıyorum. Daha ilk gösteride hükümetin devrildiği bir devrimden bahsediyoruz. Ülkede devrim sürecini ortaya çıkaran iki farklı coğrafya(kuzey/güney) ve bir anlamda kutuplaşma var. Mevcut iktidarın da böyle bir devrim hareketine çok hazır olmadığını ve gerekli önlemleri alamadığını görüyoruz.

Sonuç olarak zaten birçok sebebi diğer devrimlerle benzer olan bir devrim. Ancak özellikle iktidarında bazı tedbirleri almaması sonucu çok daha hızlı gelişen bir devrim görüyoruz.

2. ‘‘Lale Devrimini’’ meydana getiren faktörleri nasıl algılamak gerekir? Devrimi etkileyen iç ve dış faktörleri karşılaştırdığınızda hangisinin daha ön plana çıktığını düşünüyorsunuz?

Devrim sürecinde iç ve dış faktörler birbirini tetiklerler. Biri diğerine davetiye çıkarır. Kırgızistan' da da gelişim bu yönde olmuştur. İç faktörlerin daha ağır bastığını söyleyebiliriz. Ekonomik gidişat, kuzey/ güney klanları mücadelesi, nispeten demokratik bir yönetim önemli iç faktörler olmuşlar ve dış faktörlerin de ülkeyi etkilemesinin önünü açmışlardır.

Bu tip sivil devrimlerin gerçekleşmesi için ana hareket noktasını 'seçimler' oluşturur. Bu kadar çok iç faktörünün üzerine Kırgızistan' da yaşanan seçimler dış etmenlerin ülkeye müdahalesinin önünü açmıştır.

3. Transnasyonal aktörlerin renkli devrimlerdeki rolü nedir?

Transnasyonal örgütler yapı itibariyle uluslar arası bir yapıda olup bir çok siyasi ekonomik yapıyı etkilerler. Sivil devrimlerin hazırlık süreçlerine de baktığımızda Transnasyonal örgütlerin payını açık biçimde görmekteyiz. Özellikle halka ve gençlere eğitim verilmesi, basın yayın araçlarının kullanılması safhalarında devrimlerin yapıldığı ülkelerde etkin roller almışlardır.

4. Dünya siyasetinde birçok spekülasyon gelişmenin altından George Soros ismi çıkmaktadır. Bir uluslararası finans spekülasyonunun devrim yapılan bir ülkede, devrimin gelişim safhasında bu kadar etkin olmasını ne tür etkenlere bağlıyorsunuz?

Bir önceki soruda da değindiğimiz gibi, devrimlerin ortaya çıkmasında ulus. STK' lar çok önemli roller almaktadırlar. ABD destekli devrimler de özellikle George Soros'un başında bulunduğu 'Açık Toplum Enstitüsü' en önde gelen STK' ların başında bulunmaktadır. Soros' un vakfı dışında da ' Albert Einstein..... gibi pek çok enstitü bulunmaktadır.

Ancak özellikle ABD' nin son dönemde bölgede Irak,Afganistan gibi ülkelerde devrimleri güç kullanarak gerçekleştirmek istemesi Soros tarafından pek hoş karşılanmamıştır. Çünkü bu güç gösterileri çok uzun süredir bölgede devrim

yapmak için bu kuruluşları ayakta tutan ve destekleyen Soros vb. çevrelerin planlarını açığa çıkarmış ve ABD yönetimiyle aralarını açmıştır.

5. Renkli devrimleri uluslararası sistemin yeniden iki kutuplu hale gelmesinin birer adımı olarak görmek mümkün müdür? Lale devrimi, ABD' nin bölgede daha aktif hale gelmesi bağlamında nasıl değerlendirilebilir?

Aslında iki kutuplu bir dünya yok. İki kutupluluk sadece soğuk savaş dönemine özgü bir olguydu. Dünyamız giderek çok kutupluluğa doğru evrimleşiyor. ABD, Rusya, Çin, Hindistan, AB ve pek çok da bölgesel güçten bahsedebiliriz. Renkli devrimler daha çok ABD tarafından desteklenen ve tek kutupluluğu sağlamak amacıyla gerçekleştirilmeye çalışılan devrimlerdir. ABD bölgede renkli devrimleri gerçekleştirerek az önce saydığımız diğer büyük güç odaklarını çevrelemek ve bölgede tek ve hakim güç olmak peşindeydi. Ancak son durum bize, bu mücadeleden şimdilik diğer güçlerin galip çıkacağını ve giderek çok kutupluluğa doğru bir yol alacağımızı göstermektedir.

6. Orta Asya'da tetiklenecek yeni renkli devrimler Şanghay İşbirliği Örgütü ile ABD ve NATO'yu Avrasya coğrafyasında karşı karşıya getirecek, bir kutuplaşma sürecini başlatabilir mi?

Evet bu tip devrimlerin devamı soruda geçtiği gibi bölgede ciddi bir kutuplaşmayı beraberinde getirebilir. Ancak yakın gelecekte bu tip devrimlerin devamının gelmesi daha öncede bahsettiğim gibi zor görünüyor. Zaten Rusya' da Putin önderliğinde tek vücut olup devrimlerin başarısızlığa uğraması için elinden gelen her şeyi yaptı ve de başarılı oldu. Bu açıdan bakıldığında bölgede eski gücünü kazanmaya yakın bir Rusya ve giderek güçlenen bir Şanghay İşbirliği Örgütünü görüyoruz. Yakın gelecekte bölgede yeni bir kutuplaşma ihtimali pek gözüküyor.

7. Petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarındaki fiyat artışlarından elde ettiği gelirlerle güçlenen ve hâlihazırda siyasi, iktisadi ve askeri istikrarını yeniden sağlayan Rusya'nın Lale devrimine etkisi nedir? Rusya, yeni renkli devrim girişimlerinin diğer çevre devletlere çışrama olasılığına nasıl reaksiyon gösterir?

Son dönemde petrol ve doğalgaz fiyatlarında meydana gelen artışlar ile ekonomisi gittikçe güçlenen Rusya zaten son derece rahatsız olduğu Renkli Devrimleri geri püskürtmeye başlamış ve karşı devrimlere destek vermiştir. Burada Rusya'nın çekincesi hem arka bahçesi olarak gördüğü coğrafya'yı ABD'ye karşı kaybetme korkusu hem de bu devrimlerin ilerleyen süreçte kendisine sıçrama korkusuydu. Bu yüzden az öncede bahsettiğimiz gibi özellikle Putin döneminde Rusya devrimleri geri püskürtmek ve bölgedeki gücünü geri kazanmak için çok uğraşlar vermiştir. Bu arada ABD'nin de Irak'ta yaşadığı hayal kırıklığından sonra bölgeye olan desteğini geri çekmesi üzerine Rusya devrimleri karşı devrimlere çevirmeye başlamış ve bir daha tekrarlanmaması için de gereken tüm önlemleri anlamaya çalışmaktadır.

8. Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takip eden süreçte ve renkli devrimler sonrasında Çin'in izlediği politika değerlendirildiğinde, çatışmacı bir yaklaşımdan ziyade uzlaşmacı ve sorunlara karşı çözüm-odaklı bir yaklaşım görmekteyiz. Çin neden böyle bir çizgi takip etmiştir? Bu stratejisini nereye kadar(renkli devrimlerin devam etmesi halinde)sürdürebilir?

Çin devlet politikası olarak 2020 yılına kadar ülke içinde gelişimini tamamlamak ve aynı yıllarda ABD'nin ekonomik gücüne ulaşmayı hedef olarak koymuştu. Çin'in bölgede uluslar arası ilişkiler olarak amacı kendi iç sorunu saydığı konularda dış müdahale gelmesini engellemek ve bölgedeki sorunlara kendi güvenliğini doğrudan tehdit etmediği sürece müdahil olmamak yönündeydi.

9. Renkli Devrimler sürecinde ve sonrasında Avrupa Birliği neden etkin olmadı ve olaylara sessiz kalmaya devam ediyor? Birliğin bu bölge ile ilgili herhangi bir politikası var mı?

Aslında AB başlı başına bir uluslararası aktör değildir. Bununla doğru orantılı olarak da Renkli Devrimler safhasında önemli bir rol oynayamamıştır. Çünkü AB' nin resmi bir dış politikası ve bunu uygulayacak kurumu, yapılanması yok. ABD renkli devrimleri bir dış politika aracı olarak görür ve kullanılır. Ancak AB renkli devrimleri bir dış politika aracı olarak görmez. AB, birlik olarak konuya uzak olsa da; Almanya, Hollanda ve İngiltere Ulus. STK' ları vasıtasıyla konuyla yakında ilgilidirler. Bölgedeki olayları izlerler ve gerektiğinde reaksiyon gösterirler. Sonuç olarak AB birlik olarak renkli devrimleri uzaktır ancak birlik üyesi bazı devletler devrimlerde etkin roller alabilmektedirler.

10. Orta Asya'da Türk cumhuriyetlerinin ABD-Rusya-Çin üçgeninde, kendi kimliklerini ve ulusal bağımsızlıklarını ipotek altında bırakmadan varlıklarını sürdürebilmeleri için Nazarbayev' in de savunduğu gibi bir Orta Asya Birliği kurarak(ki buna yakın adımlar İstanbul' da toplanan Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi ile atılmaya çalışılmaktadır.)siyasi, ekonomik, askeri birliktelik içinde olmaları kendileri için bir çıkış yolu olabilir mi?

Orta Asya günümüzün yükselen değeri olan bir bölgedir. Bir tarafında Rusya, bir tarafında Çin, bir tarafında İran, bir tarafında Pakistan olan jeopolitik olarak son derece önemli ancak sorunların merkezinde olan bir yer. Böyle bir bölgeyi düşündüğümüzde; Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi(TÜRKPA) kulağa ne kadar hoş gelse de uygulanma şansı çok zayıf olan bir projedir. Bölge devletlerinin bazılarının Rusya' ya, bazılarının ABD' ye yakın olduğu, bazılarının ise liderliğe oynadığı bir coğrafyada bu tip bir yapılanma ve bir araya gelişin yakın gelecekte çok da mümkün olmadığını söylemeliyiz.

11. Renkli devrimler ilgili ülkelerdeki yöneticilerin değişmesini sağlamıştır. Kırgızistan’ da da Akayev- Bakiyev değişikliği olmuştur. Peki, bu değişimler; demokrasinin gelişmesine, demokratik kültürün olgunlaşmasına ve kökleşmesine bir katkı sağlayabilmiş midir? Kırgızistan’ da demokratik, ekonomik, siyasi yapıda devrim sonrası bir değişim görülmekte midir?

Öncelikle, demokrasi bir süreç meseledir. Salt bir devrim sonucu kendiliğinden oluşmaz. Elbette devrimi oluşturan kadrolar önemlidir ancak sadece kadro değişiklikleri ile demokrasinin oluşturulabileceğini söyleyemeyiz. Önemli olan devrim sonrası süreci iyi kullanmaktır.

Sivil devrimlerin yapıldığı ülkeleri incelersek;

‘ Devrim önce kendi çocuklarını yer.’ Tezinin bu ülkeler için son derece geçerli olduğunu görürüz. Kırgızistan’ da da tıpkı Ukrayna ve Gürcistan’ da olduğu gibi devrim sonrası devrimin gerçekleştirilmesinde öne çıkan kadroların bir süre sonra muhalif grupların önde gelen isimleri olduklarını görürüz.

Ayrıca, bu ülkelerde devrim yapan liderler iktidara geldikten sonra, kendi iktidarlarını güçlendirici tedbirler alarak demokratik teamüllerden uzaklaşmışlardır.

Sonuç olarak; demokrasi sadece kadro değişimiyle gerçekleşen bir olgu olmadığını belirli ve iyi yönetilen bir sürecin sonunda ortaya çıkabileceğini görüyoruz.

12. Lale Devrimine giden süreçte ve devrim sonrasında, iç faktörlerden birisi olan Kuzey/Güney klanları rekabetini ve bu rekabetin devrime etkilerini nasıl değerlendirmek gerekir?

Bu soru aslında başlı başına bir tez konusu olarak incelenmelidir. Kırgızistan' daki kuzey/güney klanları arasındaki rekabet gerçekten de devrimin en temel iç sebeplerinden birisi olmuştur. Kısaca şunu söylemek isterim ki; Bakiyev' in iktidara geldikten sonraki en büyük başarısı kuzey ve güney klanları arasındaki uyuşmazlığı, rekabeti bir anlamda azaltarak işbirliğine dönüştürmesi olmuştur.

13. Bağımsızlık sonrasında Kırgızistan ekonomisi giderek bozulmuş, özelleştirmenin getirdiği ilave sorunlar ile Akayev ailesi etrafında şekillenen yolsuzluklar sıradan Kırgız vatandaşlarının yaşam standardını olumsuz etkilemiştir. Bu bağlamda, ekonomik sorunların Lale Devrimine olan etkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Tüm renkli devrimlerin en önemli sebeplerinin başında aslında ekonomik nedenler gelmektedir. Renkli devrimlerin yapıldığı ülkeleri inceleyecek olursak; ekonomileri bu kadar zayıf durumda olmasıydı devrimler bu coğrafya' da bu kadar kolay gerçekleşemezdi. Ekonomik sorunların neler olduğuna baktığımızda' da özellikle halkın refah seviyesindeki düşüklük, ekonomik pastanın adil dağılmaması ve özelleştirmelerdeki usulsüzlükler en önde gelen maddelerdir. Bu sebeplerde aslında, devrimlerin ortaya çıkmasında ekonomik temellerin ne kadar önemli olduğunu gösteriyor.

14. Renkli devrimin Orta Asya' da ilk olarak Kırgızistan' da ortaya çıkmasının dış dinamikler açısından anlamı nedir?

Aslında sebep dış dinamiklerden çok iç dinamiklerde gizlidir. Orta Asya' daki diğer ülkeleri incelediğimizde Kırgızistan' ın bölgedeki diğer devletlere göre çok daha demokratik ve dış etkilere açık bir devlet olduğunda yatar. Kırgızistan

devlet başkanı Akayev devrime karşı askeri metotlara çok fazla başvurmamıştır. Böylece, devrimi hazırlayan etmenler kendilerine rahat bir alan bulmuşlardır. Ayrıca, ekonomik sorunlar da halkın devrime olan desteğini arttırmış ve aslında devrimin en büyük sebeplerinden birisi olmuştur.

15. Çin ekonomisi halihazırda dünyanın en büyük ekonomilerinden birisidir ve bu büyüme trendi devam etmektedir. Ancak Çin ekonomisinin geleceğini tehlikeye atan unsurlardan birisi enerjide dışa bağımlı olmasıdır. Çin bu tek yönlü bağımlılıktan kurtulmak, enerji kaynaklarını ithal ettiği ülke ve coğrafyayı genişletmek amacıyla Orta Asya'ya açılma gayreti içerisinde. Orta Asya'da Kırgızistan'la başlayan renkli devrim süreci önümüzdeki yıllarda zengin enerji kaynaklarına sahip Özbekistan, Kazakistan gibi diğer ülkeler de sıçrar ise, enerji kaynakları ticareti açısından Çin bu gelişmelerden nasıl etkilenecektir?

Öncelikle bölgede yakın gelecekte başka bir devrimin gerçekleşme olasılığını zayıf görüyorum. Rusya'nın bölgede etkinliğini oldukça arttırtması, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün bölgede giderek aktif ve güçlü bir öge haline gelmesi çok önemli. Ayrıca ABD saplandığı Irak, Afganistan, Pakistan bataklıklarından sonra bölgede yeni devrimlere destek vermesi çok güç görünüyor. Hatta destek verdiği bölgelerdeki rejimlere bile desteğini devam ettiremez durumda. Böyle bir ortamda yakın gelecek de bölgede bir devrim ihtimali yok. Orta vadede çok zor, uzun vadeyi ise şimdiden bilemeyiz. Bu bağlamda elbette batı destekli bir rejim değişikliği Çin'in çok da istediği bir hareket olamaz ancak bu aşama da çok zor görünüyor.

16. Lale Devrimi öncesinde Türk-Kırgız ilişkileri oldukça iyiye giderken, devrim sonrası iki ülke ilişkilerinin nasıl etkilendiğini düşünüyorsunuz? Bakiyev Türkiye ile ilişkilere nasıl bakıyor?

Aslında iki ülke arasındaki ilişkileri değerlendirirken, önce bizim ne yaptığımıza bakmak lazım. Mayıs 2009'da Abdullah Gül bölgeye 9 yıl sonra giden ilk Türk cumhurbaşkanıdır. Bu kadar hareketli ve kardeş diye baktığınız bir ülke ile

bu kadar uzun süre nasıl üst düzeyde hiç temas kurulmadan kalınabilir. Bölge devletlerinde genelde tek adam üzerine kurulu bir idare olduğundan, buralara yapılan ziyaretlerin, eğer bir sonuç alınmak isteniyorsa, en üst düzeyde olması gerekir. Ancak buna rağmen iki ülke arasındaki ilişkiler gene de iyi sayılır. Belki hatta Bakiyev döneminde Akayev' den de daha iyi noktaya geldi sayılır.

17. Aksar Akayev' in siyasetin içinden gelen biri değil de akademik kökenli bir lider olması; ülkede son dönemleri hariç demokrasiye yaklaşan bir siyaset çizgisinde olması, artan tepkilere rağmen seçim günü dahi muhalif tepkileri çok ciddiye almamasını ve bu gibi tecrübesizliklerinin, devrimin gelişimini kolaylaştırdığına katılır mısınız?

Katılıyorum. Akayev bilim dünyasından gelmiş bir isim. Her ne kadar buradaki demokrasi batılı devletlerle karşılaştırılamayacak ölçüde de olsa Kırgızistan Orta Asya' nın demokratik anlamda İsviçre' si olarak adlandırılıyordu. Akayev de devrim öncesi muhalif gruplar üzerinde yeterince baskı kurmamış, askeri tedbirler almamıştı. Bir anlamda devrimin ortaya çıkışında yeteri kadar engelleyici olmamış ve devrim yanlısı unsurların işini kolaylaştırmıştı. Bu da tabii devrimin gelişimini oldukça hızlandırdı ve kolaylaştırdı.

18. Renkli devrimlerin özünde ABD- RUS mücadelesi olmasına rağmen; Kırgızistan' da devrimin baş aktörü olan, güney klanlarının etnik olarak çok farklı gruplardan oluşması ve uzun yıllardır ülkenin fakir, geri kalmış kesimini temsil ediyor olması LALE DEVRİMİ' ni, halk devrimi olarak nitelememizi sağlayabilir mi?

Devrimlerin gerçekte halk devrimleri olup olmadığı tartışması sadece Lale Devrimi için değil tüm devrimler için devam etmektedir aslında. Lale Devrimi'nde de özellikle güney klanlarının devrime olan desteğini göz önüne aldığımızda halk devrimi olarak adlandırmaya yaklaşıyor. Ancak benim fikrime göre, bir devrimin

halk devrimi olabilmesi için halkın büyük bir kısmı tarafından destekleniyor olması ve kendisine bu topluluklardan temel bulması gerekir.

19. ABD' nin devrime verdiği desteğin arkasındaki amacın Kırgızistan' da bir kuzey-güney bölünmesi yaratarak kendi askeri varlığının güçlendirmek olarak niteleyebilir miyiz? Zira destek verdiği Bakıyev' de çok da ABD yanlısı bir kişi olmamasına rağmen ilk anda beklenti belirli üsler için izin verebileceği yönündeydi.

Hayır. Çünkü ABD aslında Kırgızistan'ın,ki zaten küçük bir devlet, bölünerek bölgede Rusya ve Çin arasında daha da ufak kalmasını ve bir anlamda bu devletlere çerez yapılmasını istemez. Bu ABD' nin işine gelmez.

Üsler konusunda da aslında ABD' nin beklemediği bir tavır oldu ABD üslerinin bölgeden çıkarılması.

ABD' nin Kırgızistan' da böyle bir devrimi desteklemesindeki asıl amaç bölgede devrim için en uygun olan ülke olmasıydı. Kırgızistan' ı örnek ülke yaparak bölgedeki diğer ülkelere devrim ihraç etme amacı vardı ABD' nin.

20. ABD Bakıyev'e destek verirken ileriki dönemde Bakıyev' in Akayev' den de daha RUS yanlısı bir politika izleyebileceğini nasıl öngörmedi, ya da bu durumu öngörmesine rağmen nasıl desteğini geri çekmedi?

Aslında bir önceki soru ile bağlantılı bu soru. ABD böyle bir değişiklik bekleliyordu. Ancak devrim sonrası süreçte ABD ve Batının Bakıyev' e yeteri kadar destek verememesi bunda çok etkili oldu. Kendisini iktidara getiren güçlerden yeterli desteği göremeyen Bakıyev birazda zorunluluktan Rus yanlısı bir politika izlemeye başladı.

21. Özellikle de küresel finans krizinin yaşandığı ve ülke içindeki durumun ciddiyetini koruduğu koşullarda, Kırgızistan'ın stratejik seçimini Rusya'dan yana yaptığını ve son olarak Kırgızistan' da kapatılan Manas Askeri Üssü' nün de bu tezi(Kırgızistan' ın tamamen batı tarafından kaybedildiği) kuvvetlendirdiğini söyleyebilir miyiz?

Bu koşullar altında evet söyleyebiliriz. Çünkü Irak, Afganistan, Pakistan bataklıklarına saplanmış ve bölgedeki askeri gücü oldukça zayıflamış bir ABD' nin Kırgızistan' da yeniden aktif hale gelmesi yakın gelecekte pek mümkün gözüküyor. Özellikle Rusya ve Çin' in giderek güçlendiği bu konjonktürde ABD' nin bölgede daha aktif olabilmek için öncelikle Afganistan ve Pakistan' daki sorunları çözerek yeniden bu coğrafyaya odaklanması gerekir. Bunu da yakın gelecekte beklemiyorum.